

L-64-8
2 m/f

0309046586

L. V. B.
Nr. In. 266.554

Vu c

Vec. doc. K. Čakste

C I V I L T I E S I B A S.

Lekcija Nr. 1. 1937.g.22. sept.

Mūsu līdzšinējie civilīkumi, daudzo trūkumu dēļ, mūsu dzīves vajadzības nespēja apmierināt - tie bija novecojušies, nepiemēroti mūsu tiesiskai iekārtai, mūsu uzskatiem un vajadzībām.

Kamēr Kurzemē bija spēkā vācu jurista Frida. Georga fon Bunes 1864.g. sastādītā t.s. Vietējo civilīkuma kopojava 3. daļa, Latgalē piemēroja bij. Krievijas civilīkumu - lik. kr. 10. sējumu. Minētā Viet civilīk.kopojumā gandrīz vai katram tiesību institutam pastāvēja savas normas, ne tikai Vidzemei un Kurzemei, bet šo apgabalu robežās vēl bija šķīrotas pilsētas un lauki ar savām īpatnējām tiesībām.

Bez minētā teritoriālā partikulārisma arī sociālais partikulārisms ir vecā civilīkuma svarīgs trūkums - tas ir celts uz kārtu principiem, domāts vispirms gūžnieku un namnieku kārtai, zemes pamata kārtai, zemniekiem, viņš bija spēkā tikai otrā vietā, kā papildu likums.

Trūkums bija arī tas, ka vecais civilīkums bija savā laikā izdots krievu un vācu valodās. Tulkojumi izdarīti vēlāk, bet sankcionējot tulkojumu par likumu /apstiprinot pareizo likuma tekstu/, gribot negribot jāapstiprina arī tulkotāja kļūdas un misēkli.

Pārlicīgā kazuistika radīja grūtības orientēties civilīkumos pat juristam. Sevišķi grūti bija orientēties ģimenes un mantošanas tiesībās.

Vecās civiltiesības varētu raksturot kā tiesības pēc šķīrām, kārtām un apgabaliem ar daudz novecojušiem un kazuistiskiem noteikumiem.

Minētie vecā civilīkuma trūkumi bija tie motīvi, kas noveda pie jauna civilīkuma izstrādāšanas

Pilsoņu attiecību kārtošānai privāto tiesību laukā 1937.g. a - d a 28. j a n v a r ī tika pieņemts jaunais civilīkums, attiecību kārtošānai pēc principa, kāds likts civilīkuma pirmajā pantā, proti: t i e s ī b a s i z l i e t o j a m a s u n p i e n ā k u m i p i l d ā m i p ē c l a b a s t i c i b a s.

Domas par jauna civilīkuma izstrādāšanu radās jau tulīt pēc Latvijas valsts nodibināšanās; šim nolūkam iecēla sevišķu komisiju, bet darbi vilkās gausi, tikai ar 1934.g. darbi ritēja ātrāk un šogad tā izstrādāšanu pabeidza. Jaunais civilīkums stāsies spēkā 1938.g. a - d a 1. j a n v a r ī. Līdz ar to vecais civilīkums tiks nodots arhīvam un vēstursi.

Ar jaunā civilīkuma izstrādāšanu ir padarīts liels darbs: visa valsts ir tiesiski apvienota - visiem vienādas civiltiesības.

Pilnīgi iznīcināts partikulārisms, tāpat kā liekā kazuistika.

Likums sava apmēra ziņā ir diezgan mazs, kas ir ļoti svarīgi, jo atvieglo orientēšanos un līdz ar to arī piemērošanu. Ka daudz ir darīts kazuistikas izskaušanā, liecina tas vien jau, ka jaunajā civilīkumā ir tikai 2400 pantu, bet vecajā to ir 4600, gandrīz vai uz pusi vairāk. Salīdzinot ar labākajiem Vakarēiropas kodeksiem, redzam, ka Vācijas civilīkumam /BGE/ ir gandrīz tikpat daudz /2385/, Šveices /CGB/ -1798, bet samērā plaši panti, tā ka mūsu jaunais civilīkums apmēra ziņā stāv tiem blakus.

Valoda jaunajā civilīkuma ir skaidra, visiem saprotama, lai gan tā nesasniedz CGB tautisko izteiksmi, jo specifiskos un tehniskos terminus, kuri civilos likumos ir daudz nav iespējams atnest, bet tā pārspēj BGB emago un akadēmisko valodu.

Jaunais civillikums sastāv no:

1. jauna materiāla. Ievesti tagadējā laika prasībām atbilstoši, jauni noteikumi. Vispirms ir ievērota Latvijas dzīve un tās vajadzības un radītas piemērotas jaunas normas.
2. vecā materiāla t.i. no klasiskiem romiešu tiesību principiem, kuri ~~vai vairāk vai mazāk~~ modificēti, atkarībā no apstākļiem, Eiropas valstīs akceptēti un pastāv šo baltu dienu.

Ģimenes un mantošanas tiesībās ir jauns materiāls. Visvairāk vecais materiāls ir saistību tiesībās, jo tās ir vismazāk padotas pārgoalju miem, uzbūvētas uz veco romiešu juristu dogmu pamatiem.

Jaunais civillikums atzīst un veicina atsevišķa indivīda aktivitāti un iniciatīvu, respektējams atsevišķas personas individualitāti un līdz ar to sabiedrisko brīvību.

Lekcija Nr. 2. 1937.g.29.sept.

Civiltiesības normās cilvēku uzvešanas sabiedrībā.

Cilvēkam ir dažādas vajadzības. Vajadzība ir nepatīkama trūkuma izjūta, kas rada cenšanos to novērst. Vajadzības var iedalīt:

1. fiziskās vajadzības - rodas tādēļ, ka cilvēkam jādzīvo, jāuztur organisms. Tādēļ jāuzņem barība, nepieciešama siltums, drēbes, dzīvoklis /pēdējā vajadz. ir relatīva - piem. tuvāk pie ekvatora/ u.t.t.

2. psichiskās vajadzības - cilvēka jutekļi pirmkārt kalpo paš aizsardzības vajadzībām, piem. redze, bet šo orgānu bieža lietošana rada bandu, emocionālus pārdzīvojumus, kuru vajadzība kļūst nepieciešama,

Psichiskās un fiziskās vajadzības viena otru iespaido. Primārās, dominejošās ir fiziskās vajadzības, bet psichiskās vajadz. tās var pilnīgi pārveidot, piem. vajadzība pēc barības kulturālam cilvēkam ir savienota ar tīrības prasību, dzīvokļa prasība ar komfortu ut.t.

Līdz ar kultūru pieaug vajadzības, eksistences minimums.

3. sociālās vajadzības. Šīs vajadzības nav vērtējamas zemāk par pirmajām divām. Tādēļ izstumšana no sabiedrības ir smags sods /agrāk tāds pastāvēja valsts dzīvē, tagad tikai privātā/.

Lai šīs vajadzības apmierinātu ir nepieciešami dažādi l a b u m i. Līdz ar vajadzībām aug arī labumu skaits ar ko tās apmierina. Visi cenšamies apmierināt savas vajadzības, alkstam pēc labumiem, jo juridiski esam visi vienlīdzīgi, visi esam personas. Lai labumus sagādātu jāgriežas pie citām personām. Šīnī ziņā cilvēks ir diezgan nespējīga būtnē - vienmēr vajadzīgs oītu atbalsts.

Kādredz zinātne domāja, ka var pastāvēt arī pilnīgi izzaletēts cilvēks, tagad to uzskata par fikciju. Nespējams sagādāt sev visus labumus, cilvēkam jādzīvo sabiedrībā, bet te viņš savu egoismu neatstāj - katrs sev ir tas tuvākais. Tikai reti kāds ir spējīgs uzpurēties vispārības labā. Ar šo egoismu sabiedrības organizētājiem ir jārēķina. Šis egoisms jāpadara par veselīgu, nekaitīgu. Tā nonākam pie problēmas regulēt cilvēku uzvešanas.

Cilvēku uzvešanas regulē ne tikai tiesības, bet arī relīģija un morāle. Sevišķi senos laikos reliģiskās un morāles jūtas bija stipras, tad tiesībām bija maz darbs. Pašām tiesībām bija tāds sakrāls raksturs - tās bija saistītas ar reliģiju un morāli. Senātnē tādēļ tiesībām bija viegls uzdevums. Tagad reliģiskās un morāles jūtas ir regresējušas, bet dzīve ir kļuvusi sarežģītāka, jo vajadzību un labumu skaits ir audzis. Tagad galvenokārt tiesību uzdevums ir regulēt komplicēto cilvēku dzīvi.

Civiltiesības ir tiesību zinātnes nozare, tādēļ tās pieder pie sabiedriskām - sociālām zinātnēm.

Tiesību zinātne atšķiras no pārējām sabiedriskām zinātnēm, piem. no socioloģijas, ar to, ka viņa pēta normas, bet socioloģija pēta faktus sabiedrībā.

Civiltiesības, kā zinātne, pēta tās normas, kas sabiedrībā regulē personu savstarpējās privātās attiecības.

Ja runā par civiltiesībām, tad jāsaka, ka šim vārdam ir trejādas nozīmes:

1. civiltiesību zinātne, kuru apskatām lekcijās,
2. juridisku normu kopība, kuras regulē personu savstarpējās privātās attiecības sabiedrībā,
3. civiltiesības objektīvā un subjektīvā nozīmē. Objektīvā nozīmē saprot civiltiesisko normu kopību, to normu kopību, kas regulē personu uzvešanas civiltiesiskā sabiedrībā, vai kā parasti to saka: to normu kopību, kas regulē personu savstarpējās, privātās attiecības. Šīs objektīvās civiltiesības piešķir katram indivīdam subjektīvas civiltiesības, norobežo viņam zināmu iespēju, nosaka zināmu stāvokli. Šīnī ziņā civiltiesībām ir divi mērķi: civiltiesības veicina personu privāt-

to iniciatīvi vai aktivitāti un dod tiesību rīkoties. Dodot brīvību neaizmirst arī otru mērķi: saskaņot tiesību rīkoties ar sabiedrības interesēm.

Terminš "civiltiesības" ir cēlies no romiešu tiesībām, no "jus civile". Romiešu tiesībās "jus civile" nebija kuras katras personas tiesības, bet tikai romiešu pilsoņu tiesības. Tās bija cieši saistītas ar Romas pilsoņu stāvokli /civis - pilsonis/.

"Jus civile" aptvēra gan privātās gan publiskās tiesības. Šinī ziņā romiešu "jus civile" bija plašākas kā tagadējās civiltiesības. Tā varam nonākt pie nepareizas izpratnes, jo pilsoņu tiesības nes sevī arī daļu no publiskām tiesībām.

Romiešu tiesībās publiskās un privātās tiesības netika vēl stingri norobežotas, tādēļ romiešu "jus civile" aptvēra kā publiskās tā privātās tiesības. Vēlāk romiešu tiesības izplātījās pa visu pasauli, Tas notika šādi: Viduslaikos, saimnieciskai un sabiedriskai dzīvei attīstoties ar parašām vien nepietika, vajadzēja pilnīgākas tiesības. Tagad juristi piegriežas romiešu tiesībām, kuras pazina no tā laika universitātēm.

Romiešu privāttiesības bija lieliski uzbūvētas; viņās redzams senās Romas gēnijs. Tādēļ arī saka, ka Roma trīs reizes uzvarējuse pasauli:

1. šķēps,
2. baznīca un
3. t i e s i b ā s.

Pieļietojot romiešu tiesības juristi ņēma tikai derīgo - privātās tiesības. Publiski tiesiskās normas bija zaudējušas savu nozīmi, novecojušās, jotās bija piemērotas tikai Romas īpatnējiem apstākļiem.

Izlietoja tikai romiešu tiesību daļu, kuras apzīmēja tāpat - "jus civile". Tā jaunam saturam palika vecais nosaukums. Saturs pa daļai šaurāks, ka Romas laikā, jo tagad tās wairs nesatur publisko tiesību normas, bet arī plašāks, jo romiešu civiltiesības bij Romas pilsoņu tiesības, tās nesaturēja nepilsoņu, ārzemnieku tiesības un tā kā tirgotāji bij galvenokārt ārzemnieki, tad piem. normas, kas regulēja labumu apgrozību, sākumā neietilpa romiešu civiltiesībās, bet bija starptautisko tiesību daļa. Tikai Romas imperijas laikā viņa tika ievietota civiltiesībās, jo līdz ar Romas imperijas sabrukumu, izbeidzās pilsoņi un palika tikai pavalstnieki, kādi bija arī ārzemnieki.

Bez civiltiesībām t.i bez civiltiesību zinātnes pie tiesībām pieder vēl citas tiesību disciplīnas.

Vispirms jābūt skaidrībā par civiltiesībām un par p r i v ā t ā m t i e s i b ā m /par to atšķirību/.

Ļoti bieži šos terminus uzskata par sinonīmiem, bet tas nav pareizi. Privāttiesības ir plašāka jēdziens, ka civiltiesības, jo civiltiesības ir tikai viena privāttiesību daļa - gan plašākā un svarīgākā.

Pie privāttiesībām, bez civiltiesībām vēl jāpieskaita tirdzniecības tiesības un starptautiskās privāttiesības. Tirdzniecības tiesību lauks ir saurāka kā civiltiesību novads, jo tās normē tikai tirdzniecību, tām piemīt tāds izņēmuma raksturs. Tirdzniecības tiesības normē personas uzvešanos tirdzniecībā.

Starptautiskās privāttiesības apskata vai normē tās tiesības, kas pieder vienam ārzemniekam otrā valstī. Tās norāda un pēti, kādas valsts likumi ir jāpiemēro, lai izspriestu kādu strīdu, kas radies divu dažādu valstu pilsoņu starpā.

Tad vēl jābūt skaidrībā par civiltiesību un civilprocesa attiecībām. Nezinātājs var arī šos terminus sajaukt. Civilprocesa zinātne pieder pie publisko tiesību grupas un tā pēti tos līdzekļus ar kuriem persona aizstāv savas tiesības. /privātās tiesības/. Tādēļ var teikt, ka civiltiesībās ir atrodamas materiālās tiesības un civilprocesā procesuālās tiesības, kuras nosaka aizskārto civiltiesību aizsargāšanas un atjaunošanas kārtību.

Ja rānā par civiltiesību zinātnei attiecībā pret citām zinātnēm tad svarīgākais apskatīt civiltiesību un plašāk -

p r i v ā t t i e s i b ā s attiecībā pret p u b l i s k ā m t i e s i b ā m.

Zinātnē valda liela nevienprātība šinī jautājumā. Nav arī skaidrība par šo divu lielo tiesību zinātnes grupu atšķirību un pazīmēm. Šo problēmu jau apskata Romas juristi un uzstāda tēzi:

privātām tiesībām ir atsevišķu indivīdu interesēs, publiskām tiesībām - sabiedrības, vispārības interesēs.

Ar maziem pārveidojumiem daudz pētītāju - Puchta, Savigni, Girke, iziet no domas, ka katram tiesību nozarojumam ir sava mērķis.

Privātās tiesības aizstāv atsevišķa cilvēka intereses, publiskās tiesības - sabiedrības intereses. Pret šo iedalījumu var celt ierunas. Vai tiesām privāttiesības respektē, ievēro tikai atsevišķa individa intereses, vai tās nerespektē citu intereses un sabiedrības intereses? Civiltiesības tad būtu jāatzīst kā antisociāla zinātne, vismaz tanis gadījumos, kad individa un sabiedrības intereses ir pretējās.

Ari privātās tiesībās tiek respektētas visas sabiedrības intereses. Daudz institūtu priv. tiesības ir piesātināti ar publiskām interesēm, piem. ģimenes tiesībās / pieder pie civiltiesībām / ir institūts - laulība. Tur dominē tieši publiskās intereses. Vīra un sievas stāvoklis, jau iepriekš, ar likumu noteikts un ar savu gribu vien neko nevar darīt. Šī kārtība ir sabiedrības interesēs.

Ipašums nepastāv atsevišķa individa dēļ. Tas ir atsevišķa individa egoisma veicinātājs un tādā veidā tiek vairota tautas bagātība. Tātad te arī ir publiskas intereses. Šie piemēri pierāda, ka privātās tiesībās nav respektētas vienīgi personas, atsevišķa individa intereses.

Valdošā teorija māca, ka publiskās tiesības nosaka personu tiesības un pienākumus pret valsti un valstu savstarpējās attiecības, privātās tiesības, nozēdamas personas uzvešanos privāttiesību laukā nosaka viņa privātās tiesības un pienākumus - savstarpējās privātās attiecības. Nosaka arī tiesības un pienākumus pret valsti, ja valsts uzstājas nevis kā publiskās varas nesējs, bet kā privāttiesību subjekts, piem. valsts prasība no visiem virlesiem obligāta kaņaklausība. Blakus šāda veida prasībām var būt citāds stāvoklis, piem. valsts nomā telpas - še neuzstājas kā valsts varas nesējs, bet kā katrs tiesību subjekts.

Jerings saka: "Privāto tiesību aizsardzība ir atstāta ieinteresētām personām pašām, turpretim publisko tiesību aizsardzība uzņemas valsts, no kuras atkarājas šo tiesību aizsardzība", piem. ja ko nozog, tad valsts vara meklē, apsūdz un tiesā.

Ja tiek pārkāptas privātās tiesības, piem. nepilda līgumu, tad pašam līguma slēdzejam jāgriežas pie tiesas un arī tiesā viņš ir prāvas kungs un noteicējs.

CIVILTIESĪBU METODES.

Civiltiesības kā zinātne ir ļoti veca. Viņas pirmsākumi meklējami tālu senātnē. Civiltiesības izkopaši jau romiešu juristi. Šī zinātne ir ap 2000 gadu veca, kādēļ tā vairāk izkopta kā citas juridiskas disciplīnas. Kā jau vecai zinātnei tai ir izkoptas noteiktas metodes:

1. Vēsturiskā metode. Šī metode pēta tos vēsturiskos faktus uz kuriem pamatojas mūsu tagadnes tiesības. Šo vēsturisko metodi ļoti plaši pielietoja t.s. tiesību vēsturiskā skola, par kuras galvu uzskata Savigni Pateicoties šai skolai mūsu civilīkumi ir saglabāti un noskaidroti daudz vēsturiski fakti.

2. Dogmatiskā metode, kuru sauc arī par juridisko metodi. No prakses viedokļa šī metode ir svarīgākā. Ar šīs metodes palīdzību tiek sistematiski apskatītas pozitīvās tiesības / spēkā esošās /. Dogm. met. sistematiski apskata noteiktā tiesiskā sabiedrībā pastāvošās normas. Ar šīs metodes palīdzību tiek sakrāts materiāls - tiesiskās normas - likumi. Normas tiek apskatītas, noskaidrots saturs pēc kam tās tiek klasificētas vai sistematizētas, tāpat kā dabas zinībās stādi un dzīvnieki, noteiktās grupās. Pēc tam šī metode meklē principus un tā rada t.s. dogmas un definīcijas. Tādēļ šo skolu sauc par dogmatisko.

3. Tiesību politiskā metode, kas ir patiesībā kritikas metode. Šī metode apskata, par cik pastāvošās normas, pozitīvas normas, atbilst tagadnes prasībām un mērķiem, un kādā veidā būtu jāizdara reformas, gan visumā, gan atsevišķās daļās.

4. Salīdzinošā metode, kas krāj un apskata vairāku tautu un valstu civiltiesisku sabiedrību normas.

Lekcija Nr. 3. 1937g. 1. oktobrī.

CIVILTIESĪBU SISTĒMAS.

Katrai zinātnei un katram likumu kopojumam ir iekšēja kārtība, ko sauc par sistēmu. Civilīkumiem šāda kārtība ir sevišķi nepieciešama daudzo normu dēļ. Ja šeit nebūtu kārtības, tad būtu grūti atrast vajadzīgo normu. Tādēļ civ.lik. sistēma ir vispār pielietojamas priekšnoteikums. Ari civiltiesību sistēmai ir sava vēsture.

Sākumā civiltiesību materiāls bija vienkāršs, jo sabiedriskā dzīve arī bija vienkārša un tā neprasija daudz normu. Ar laiku, kad sabiedriskā dzīve attīstījās, sarežģījās un līdz ar sabiedriskās dzīves un civilizācijas attīstību, vairojās arī civiltiesisko normu daudzums.

Normu skaits pieauga arī tādēļ, ka sabiedriskās dzīves regulēšana, ar civilizācijas attīstību sāka piekrist vienīgi tiesībām, jo agrāk te lielu lomu spēlēja vēl reliģija un morāle.

Civilizācijai attīstoties, vairojās likumi, un lai varētu tajos orientēties radās vajadzība tos sakārtot.

Pirmā civiltiesību sistēma bija legālā sistēma. Viņa pastāvēja materiāla chronologiskā sakārtošanā. Faktiski tā nav nekāda sistēma, jo tur nekādas kārtības nav.

Pirmo mēģinājumu sistematizēt civiltiesības izdarīja romiešu juristi savās justīcijās - savās mācību grāmatās, apskatos. Romiešu juristi visu civiltiesību materiālu iedalīja 3 daļās:

1. mācība par personu,
2. mācība par lietu un
3. mācība par prasībām.

Pie šīs sistēmas pieturējās Gaija institūcija, kurā ir kāda romiešu jurista 2.g.s. darbs, tāpat Justiniāna institūcija. Šī sistēma atrodama Justiniāna kodeka ievadā. Kodeku sastādīja ķeizara Justiniāna laikā. Pie šīs sistēmas pieturās vēl daži tagadnes civilkodeki, jo šī sistēma mēģināja sakārtot visu civiltiesību materiālu. Pēdējā iemesla dēļ šai sistēmai savā laikā bija lieka piekrišana Eiropā. Līdz 18.g.s. Eiropā valdīja legālā sistēma /ja vispār var runāt par sistēmu tā laika civiltiesībās/.

18.g.s. Eiropā bija ļoti daudz civiltiesisko normu un sistēma bija nepieciešama. Daudz zinātnieki mēģināja atrast piemērotu sistēmu, piem. franču 17.g.s. jurists Domā mēģināja visu civiltiesību materiālu iedalīt divās grupās:

1. mīlestība pret Dievu,
2. mīlestība pret tuvāko.

Mēģinājums beidzās nesekmīgi, jo šīs iedalījuma nedod pietiekošu skaidrību, kurā no grupām dažādās normas ievietošanas, piem. kreditora prasība.

18. g.s. stipri uzplauka romiešu tiesības un meklējot pēc civil tiesību sistēmas, atcerējās institūcijas sistēmu. Dabīgi, ka šo sistēmu uzskatīja par pašu pilnību, jo labākas nebija.

18. g.s. beigās un 19. g.s. sākumā daudzās Eiropas valstīs iesākās civiltiesību kodifikācijas darbs. Šajos darbos pielietoja institūcijas sistēmu, piem. Francija, Beļģija u.c., tikai ar vienu pārlabojumu - kodekos trūka nodaļas par prasībām, jo šo mācību /normas/ ietilpība bija īpašā likumā, un tas bija civilprocesa likums. No institūcijas sistēmas tāpat palika divas grupas:

1. mācība par lietu un
2. mācība par personu.

Institūciju sistēmas trūkums ir tas, ka viņa ir par daudz vienpusīga, tikai divas pamatnodaļas. Bez tam lieta un persona abi ir daudzu tiesību atribūti, kādēļ bieži ir neskaidrība. Tādēļ dabīgi, ka jau tajā pašā kodifikācijas laikmetā - 19. g.s. sākumā, daudzi juristi meklēja kādu citu sistēmu.

19. g.s. tika izveidota ts. p a n d e k t u sistēma.

Par pandektu sistēmas celmlauzi min vācu juristu H u g o. Sistēmu galīgi izveidojis pazīstamais jurists S v i n j i. Tagadnes civiltiesību zinātnē šī sistēma ir valdošā. Viņu pielieto arī jaunākie civilkodeki. Pandektu sistēma visu civiltiesību materiālu iedalīja 5 daļās. Vispirms tiek ierādīta vispārējā daļa, kurā ir sakopoti vispārējie principi. Principi, kuriem ir nozīme priekš visām daļām, piem. mācība par tiesību subjektu, par juridisko aktu u.t.t. Pēc tam vispārējais materiāls tiek iedalīts 4 daļās:

1. l i e t u tiesības,
2. s a i s t ī b u tiesības,
3. g i m e n e s tiesības un
4. m a n t o j u m a tiesības.

Tā ir parastā civiltiesību grāmatās atrodamā kārtība. Mūsu jaunais civillikums arī pieturas pie pandektu sistēmas, tikai ar tādu atšķirību, ka tam trūkst vispārējās daļas. Tās vietā atrodam mazu ievadu, bet tur nav tās normas, kādas parasti atrodam vispārējā daļā. Jaun. civ. lik. ievadā ir likuma iztulkošanas normas un koliziju normas, kādēļ tas nav pielīdzināms pandektu sistēmas vispārējai daļai. Bez tam mūsu jaunais civillikums atkāpjas no pandektu sistēmas ar to, ka neiedala civiltiesisko materiālu 1. lietu, 2. saistību, 3. ģimenes un 4. mantojuma tiesībās, bet vadoties no vecā civillikuma, kurš iedala:

1. ģimenes, tiesības,
2. lietu " ;
3. mantojuma " ;
4. saistību " ;

jaunais civillikums iedala sekošā kārtībā:

1. ģimenes tiesības,
2. mantojuma tiesības,
3. lietu tiesības un
4. saistību tiesības.

Pēc jaunā civillikuma kārtības mantojuma tiesības tuvinātas ģimenes tiesībām un lietu tiesības - saistību tiesībām.

Pandektu sistēma tika radīta no romanistiem /romiešu tiesību pētniekiem/ un viņi šo sistēmu izstrādāja uz romiešu tiesību materiāla pamata. Mūsu dzīve atšķiras no seno romiešu dzīves. Cilvēku prasības un arī tiesību normas pieaugušas un radušies tādi civiltiesību institūti, kurus nevar ietilpināt šinī vecajā romiešu sistēmā, piem. personīgās tiesības - tiesības uz vārdu, autora tiesības u. c. Pandektu sistēmā tās nevar ievietot.

Agrāk uzskatīja autora tiesības pār īpašuma tiesību paveidu, kāpēc tās normēja sakarā ar īpašuma tiesībām. Tā tomēr nav pareizi un tādēļ tagad tās izdotas īpašā likumā.

Mūsu laikmeta tiesībnieki daudz domā un strādā pie sistēmu jautājuma, bet labāku par pandektu sistēmu pagaigām nav izdevies atrast.

Lekcijās pēc vispārējās daļas apskatīsim personīgās tiesības.

CIVILTIESĪBU LITERĀTŪRA.

Civiltiesību literatūra vispār ļoti plaša, tikai latviešu valodā trūcīga. Latviešu valodā vispārējā civiltiesību kursa vēl nav. Ir tikai viena daļa prof. V. Sinaiska "Ievads civiltiesību zinātnē".

Daudz vērtīgu rakstu ir Tieslietu Ministrijas vēstnesī un žurnālā "Jurists". Mūsu civiltiesību apskatei var lietot prof. Sinaiska māc. grāmatu par veciem civillikumiem /krievu valodā/. Civiltiesību teorija paliek tā pati, kaut arī pozitīvais materiāls ir mainījies. Daudz kas jaunā civillikumā ir pārgājis no veciem civillikumiem. Vēl mināms prof. Erdmaņa kurss 4 sējumos /vācu valodā/. Šinī kursā trūkums ir tas, ka tas mazliet novecojies teorijas ziņā, jo sarakstīts pagājušā gadu simteņa beigās.

LATVIJAS CIVILTIESĪBU AVOTI.

Terminam "tiesību avoti" gan tiesību zinātnē, gan praktiskā dzīvē ir vairākas nozīmes. Bieži saprot faktoros, kas rada tiesības, kas rada tiesiskas normas. Tā par tiesību avotu atzīst valsts varu, kas rada šīs normas, tāpat tautas tiesisko apziņu, uz kuru dibinās ierašu tiesības. Šim terminam piešķir vēl otru nozīmi un par tiesību avotiem sauc tos vēsturiskos pieminekļus, kas liecina par tiesisko normu esamību, pastāvēšanu, kādā noteiktā laikā. Tādēļ par tiesību avotiem sauc tas līdzekļus, kas mūs iepazīstina ar šīm normām, piem. likumu grāmatas, dokumenti, arhīvi u.c. Tikai tas būs vērtīgs zinātnisks darbs, kas būs rakstīts uz avotu pamata.

Civiltiesībās, zem civiltiesību avotiem saprot formas, kas satur tiesiskas normas. Tās formas, kurās izsaka, parādās tiesiskās normas - t.i. tās vietas, kur šīs normas meklējamas un atrodamas. Tā civiltiesību zinātnē par tiesību avotiem atzīst:

1. likumus,
2. ierašu tiesības,
3. tiesu praksi un bieži arī
4. tiesību zinātni.

Attiecībā uz minētiem, diviem pēdējiem /tiesu praksi un tiesību zinātni/ pastāv strīds par to pieskaitīšanu pie tiesību /civiltiesību/ avotiem, bet par pirmajiem diviem stīdu nav t.i. par likumu un ierašu tiesībām domstarpību nav.

Galvenais un visizplātītākais civiltiesību avots ir I i k u m s. Tagadnē likumam piekrīt pirmā vieta, jo dzīve ir sarežģīta ar dinamisku /mainīgu/ raksturu un bieži nepieciešamas jaunas normas. Bez tam daudz un dažādo ekonomisko un garīgo interešu regulēšana un samierināšana prasa dziļu un apzinīgu darbu, kas parasti piekrīt likumdevējam, bet ko nevar teikt par ierašu tiesībām, kuŗas dzimst lēnām, nemanot.

Vārdam " likumi " ir vairākas nozīmes. Šo terminu, bez tiesību zinātnes, atrod arī citās zinātnēs, bet tās zem likumu saprot permanentu, negrozīgu attiecību ziņamu permanentu parādību starpā. Citāda nozīme šim terminam ir tiesību zinātnē. Tiesību zinātnē kādreiz to lieto plašākā nozīmē un saprot likumu kā sinonīmu ar tiesisko normu -- zem likumu saprot vienkārši tiesisku normu neatkarīgi no tās izcelšanās.

Parasti zem likuma saprot vienu vispārēju normu, kuŗa ir saistoša pilsoņiem un kuŗu ir izdevuse valsts vara noteiktā kārtībā. No šīs definīcijas, ka tā ir vispārēja norma, ir secināms, ka šai normai ir jāattiecas uz visiem pilsoņiem, vai vismaz uz noteiktu daudzumu personām. Ir gadījumi, kad valsts vara izdod speciālu normu, tikai vienam gadījumam, piem., savā laikā pie mums tika izdots likums, ar kuŗu Rainim un Aspāzijai piešķīra vēlēšanu tiesības, kad viņi bija ārzmēs. Tas nava vispārējs likums. Daži juristi tādu likumdevēja aktu sauc par likumu formālā nozīmē.

Likumu izdošanas tiesība saskaņā ar satvērēmi piederēja saeimai, kas pēc 1934.g. 15. maija pasludinātā par atļaušanu un saskaņā ar valdības deklarāciju, likumdošanas funkcija pārgāja uz valdību /ministru kabinetu/. Tā tad mūsu tagadējais likumdošanas orgāns ir ministru kabinets.

Likumu, pēc pieņemšanas, valsts vara izsludina noteiktā kārtībā, vispārējai zināšanai.

Likumi jāzin visiem - nevar atrunāties ar likuma nezināšanu. Tiek uzstādīta fikcija, ka visi zin likumus.

Likums satur normu, pavēli, kuŗa regulē personas uzvešanos civiltiesiskā sabiedrībā.

Normas ir dažādas un šeit no svara atšķirt divas normu grupas:

1. imperatīvās,
2. fakultatīvās normas.

Visas tiesiskas nrmas ir saistošas, bet likumos likumdevējs kādreiz paredz normas kuŗas ieinteresētā persona nedrīkst grozītās ir imperatīvās normas vai pavēlošās normas, piem. civ. lik.

1415. pants: Neatļauta un nepieklājīga darbība, kuŗas mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kuŗa vērst uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā.

Šis pants ir noteikti pavēloša, aizliedzoša norma, tā ir imperatīva norma.

Civiltiesībās vairums tomēr sastādās no otrās grupas normām t.i. no fakultatīvām normām, kuras ir atvietošanas /dispozitīvas/.

Civiltiesībās, likuma noteiktās robežās, personas var disponēt par savām tiesībām un brīvi var uzņemt pienākumus. Šis juridiskā akta brīvības princips dod plašas tiesības, darba lauku privātai iniciatīvei. Personas pašas var brīvi noteikt savas tiesības un pienākumus. Tikai tad, kad personas nav noteikušas savas tiesības un pienākumus, jāņem palīgā likums, piem. testamenta sastādīšana, vai atkal likums paredz līguma pildīšanas noteikumus, bet ja līgums noteic citādi, tad vispirms jāievēro līguma noteikumi un tad ņem palīgā likumu.

Neatvietojamās /imperatīvās/ normas dominē ģimenes, mantojuma tiesībās, bet saistību tiesībās atvietojamās /dispozitīvās/ normas. Imperatīvās normas piemērs būt vēl civ. lik. 84.pants.

Lekcija Nr. 3. 1937.g. 6.oktobrī.

Saistību tiesībās vairums ir atvietošanas normas. Te privātai iniciatīvei plašs darba lauks. Civ. lik. 2023. pants piemēram ir dispozitīva norma.

2023. pants: Pēc pirkuma noslēgšanas, kaut arī pirkta lieta vēl nebūtu nodota, visu rīsku ~~xxx~~ par nejaušu gadījumu, ja sakarā ar to lieta iet bojā, nes pircējs.

Attiecībā uz normām ir vēl viens iedalījums, izšķir:

1. v i e t ē j a s un
2. v i s p ā r ē j a s normas.

Vietējās normas ir spēkā tikai vienā apgabalā, turpretī vispārējo normu iedarbība nav ierobežota ar apgabalu - tās ir spēkā visā valstī. Pēc jaunā civillikuma spēkā stāšanos šim iedalījumam būs maza nozīme, bet tam bija liela līdz šim, jombija ļoti daudz normu, kas bija spēkā tikai attiecībā uz noteiktu apgabalu - Vidzemi, Kurzemi vai Latgali.

Normas vēl varētu iedalīt:

1. s p e c i ā l ā s un
2. v i s p ā r ē j ā s normās.

Speciālās normas ir tās, kuras regulē kādas noteiktas personu grupas tiesības, piem. zemnieku tiesības bij speciālās normas, kuras spēkā tikai attiecībā uz zemniekiem. Tāpat tirzniecības tiesības attiecas tikai uz ~~zemiņkiem~~ tirgotājiem.

Vispārējās normas spēkā visā civiltiesiskā sabiedrībā, tās nav ierobežotas ar noteiktu personu grupu. Viņās attiecas uz visām personām.

Civiltiesiskās normas ir sakopotas kopējā grāmatā civillikumā. Šeit atrod visas civiltiesiskās normas, lai gan arī citos likumos ir civiltiesiskās normas.

Mums vēl spēkā vecie civillikumi, kurus sastādījis Terbatas Universitātes prof. B u n g e t s. Vietējo civillikumu kopojuma 3. d. Bez tam arī vēl Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi un Latgalē - bij. Krievijas civillikums - lik. kr. 10. sējums.

Vecos civillikumus atvieto jaunais, kurš stāsies spēkā, kā jau iepriekš minēts - 1. janvārī 1938. g.

Jebkurš izsludināts likums stājas spēkā 14 dienas pēc izsludināšanas, ja likumā nav noteikts cits laiks. Likums kādreiz nosaka īsāku laiku, bet lieliem likumiem tas parasti tiek pagarināts.

Mūsu jaunais civillikums stāsies spēkā visā valstī vienā momentā. Ir valstis, kur likumi stājas spēkā pa'āpeniski - atkarībā no attāluma, piem. agrāk Krievijā, tagad Francijā u.c.

Izdots likums ir spēkā uz nenoteiktu laiku, javien likumā šāds laiks nav paredzēts, ierobežots. Tādēļ katrs likums ir spēkā kamēr to atceļ.

Sakarā ar jaunu likumu iz'āšanu paceļ as problēma par likuma spēku laikā.

Ir princips, ka likumam nav atpakaļ-ejoša spēka, pie mums šis princ. gan likumā nav paredzēts. Citādi tas ir ārzemju civilkodekos, piem. Francijas civilkodekā. Pie mums tas ir likumu iztulkošanas princips. Ar šo principu likumdevējs nav saistīts. Ja viņš vēlas - var attiecināt jaunu likumu uz pagājušu laiku.

Kad tiek izdots tik plašs likums kā mūsu jaunais civillikums, tad tiek izstrādāti sevišķi pārejas noteikumi. Tie regulē un nosaka jauno normu nozīmi - pieskaras daudziem atsevišķiem institūtiem.

Princips "likumam nav atpakaļ-ejoša spēka" praktiskā dzīvē rada grūtības. Tiesiskie stāvokļi bieži ir ilgstoši. Juridiskais stāvoklis varēja rasties vecā likuma laikā un turpināt pastāvēt pie jaunā likuma. Ko tadā gadījumā piemērot? Attiecībā uz jauno civillikumu to nosaka pārejas noteikumi, bet šo problēmu vispār atrisina teorija.

Populārākā doma teorijā šinī jautājumā ir šāda: jauna likums neattiecas uz iegūtām tiesībām /tās paliek neskārtas/, bet attiecas uz cerībām. Šī teorija tomēr ir neapmierinoša, piem. 1921. g. izdots mūsu likums par laulību, kas pilnīgi no jauna ~~normē~~ normē laulību šķiršanu. Vai šo jauno laulības likumu var attiecināt arī uz jau pastāvošām laulībām? Šī teorija māca, ka likums nav attiecinams uz iegūtām tiesībām. Te iznāku, ka laulības likumu nevar pielietot pie agrāk slēgtām laulībām. Tas nav pareizi, tādēļ šī teorija arī nav pareiza.

Tiesības un piemākumi dibinas uz kādu juridisku faktu, kas izbeidz, pārgrōza vai nodibina kādas tiesības. Ja runā par likumu spēku laikā, tad jāiziet tieši no šī juridiskā fakta. Jaunais likums ir pielietojams tad, ja viņa laikā ir radies šis juridiskais fakts. Turpretim ja šis juridiskais fakts ir radies pagātnē, tad, kad spēkā bija vecais likums, tad arī jāpielieto šis vecais likums.

Mūsu jaunais civillikums pārejas noteikumus regulē pa institūtiem.

I e r a d u m a t i e s ī b a s.

Ieraduma tiesības ir otrs civiltiesību avots. Pie šīm tiesībām raksturīgi 2 momenti:

1. o b j e k t ī v a i s moments un
2. s u b j e k t ī v a i s moments.

Pirmais moments ir tīri objektīvs - nerakstītas tiesiskas normas ilggadīga pielietošana.

Subjektīvais moments - pārliciecība, ka šai normai jāpaklausa.

Ieraduma tiesības ir spēlējušas dažādu lomu civiltiesībās. Agrāk ieraduma tiesības uzskatīja par līdzvērtīgu likumam. Turpretī 18. g.s. kad valdīja dabisko tiesību skola par visspēcīgo atzina likumu. Šī skola mācīja, ka cilvēka prāts ar savu darbību un noteiktiem principiem tikai var radīt tiesības. Tā ieraduma tiesībām tika piešķirta maza nozīme.

19. g.s. vēsturiskā skola dibināja savu mācību uz tautas garu vai tautas tiesisko atziņu. Šī skola atzina, ka tiesības izaugušas pašā tautā. Ieraduma tiesības tika nostādītas pirmā vietā un likumu vēsturiskā skola atzina kā izņēmumu.

Lekcija Nr. 4. 1937.g. 8. oktobrī.

Tagadējos laikos, pie sarežģītas sociālās un saimnieciskās dzīves, uzvarējis l i k u m s. Tam daudz priekšrocību - tas vienād ir noteikts, ar to var katrs iepazīties, tā pielietošana ir vienkārša, Turpretī i e r a d u m a t i e s ī b a s ir nerakstītas, nenoteiktas, to esamības vai neesamības noskaidrošana bieži rada grūtības. Aiz šiem iemesliem arī uzvarējis ir likums, bet tomēr ieraduma tiesības pavisam izspiestas no civiltiesībām nava.

Likumdevējs nevar izsekot visu dzīvi un tādēļ visi strīdi nekad nevar tikt izšķirti tikai uz likuma pamata. Kā papildinājums nodē ieraduma tiesības, kādēļ tās paliek līdzās likumam.

Ieraduma tiesībām var būt divējāds spēka :

1. d e r o g a t ī v s spēks un
2. s u b s i d i ā r s spēks.

Ja ieraduma tiesībām ir derogatīvs spēks tad tās spēj atcelt pat likumu, t.i. tā ir spēkā, kaut tā ir contra legem /pret likuma/.

Ja ieraduma tiesībām ir subsidiārs spēks, tad viņas tikai papildina likumu, aizpilda likumdošanas kļūdas un trūkumus.

Arzemju likumdošanas, ieraduma tiesībām piešķir dažādu nozīmi. Francijas civilkodeks atļauj pielietot ieraduma tiesību normas atsevišķos gadījumos, kad to atļauj likums - tāpat te ierad.tiesībām ir subsidiāra nozīme. Vācijas civilkodeks par šo jautājumu klusē, bet doktrīna Vācijas tiesību zinātnē atzīst ieraduma tiesībām pat derogatīvu nozīmi. Mūsu jaunais civillikums šim jautājumam pieskaras ievada 2. panta 2. daļā.

2. p. 2. daļa: Ieradumu tiesības nevar ne atcelt, ne grozīt likumu. Ieradumu tiesības piemērojamas likumā noteiktos gadījumos.

Ar to jaunajā civillikumā ieraduma tiesībām ir piešķirta subsidiāra nozīme.

Literatūrā kā trešo civiltiesību avotu bieži min - t i e s u p r a k s i.

Tiesas spriedumam praktiskā dzīvē ir liela nozīme, jo tiesas spriedums pēc būtības ir abstraktas tiesiskas normas konkretizēšana. Tādēļ arī vācu zinātnieks Bilovs izteicas: nevis likums, bet likums un tiesa nodrošina tiesības.

Viens tiesas spriedums ir dots tikai vienam konkrētam gadījumam un viņš nav saistošs citām tiesām un citām lietām. Viens Senāta spriedums, kas ir dots vienā lietā ir saistošs tikai šinī lietā, tāpat citā - līdzīgā lietā viena tiesa var izspriest atkal citādi.

Dažos gadījumos, kad zemākas tiesas nepiekrīt kasācijas tiesas spriedumam var novērot pat cīņu. Nākošā gadījumā zemākās tiesas instances mēģina iemotivēt savu viedokli. Tā tas ilgu laiku bija Francijā par automobilista atbildību.

Vienād tas tā nav bijis - kādreiz tiesu praksei ir bijis līdzīgs spēks likumam un ieraduma tiesībām.

Sevišķi augstāko tiesu spriedumiem bijuse lielāka nozīme un spēks, bet tas runā pretī tiesas sprieduma brīvībai un padara par mūžīgu reit pieņemtu praksi. Tādēļ tāds ieskats ir atmests, un jāatzīst ka tiesu prakse vairs nav tiesību avots, jo viņa tikai iztulko likumus un šis iztulkojums nav saistošs citās lietās. Tad arī nevar teikt, ka tiesu praksē būtu meklējamas kādas jaunas tiesiskas normas. Tātad no teoretiskā viedokļa tiesu praksi nevar atzīt par tiesību avotu, bet praktiski tas ir citādi.

Zināms, ka tiesas savu reiz pieņemtu likumu negroza, tās negroza savu praksi - likuma iztulkojumu. Bez tam likumos vienād ir trūkumi nepilnības un rodas gadījumi, kas likumos nav paredzēti, rie kam tiesa nevar atteikties izspriest kādu lietu /civillietu/. Tā tiesas, šādos gadījumos, glābiņu meklē analogijā t.i., ja nav likuma, nav arī ierāduma tiesību un konkrētu lietu izspriež pēc tā tiesiskā instituta normām, kas šim gadījumam ir radniecīgi tuvāks. Šajos gadījumos tiesa rada normu, ja šim spriedumam seko noteikta tiesu prakse.

Daudz modernas tiesībās sāk piešķirt tiesām plašākas tiesības. Piešķir tiesām lielāku brīvību, neatkarību tiesas spriešanā, lai nodrošinātu lielākā mērā taisnības principu izvešanu dzīvē. Šis viedoklis tiek arī kritizēts, jo tiek norādīts, ka pārāk plašas tiesības, kas tiktu piešķirtas tiesai, satricina civiltiesisko normu stiprumu un noteiktību.

Arī Šveices civilkodeks paceļ tiesnesi lielā augstumā. Šī civilkodeksa 1.pants nosaka, ka trūkstot likumiskām normām tiesnesis drīkst izspriest lietu tā, ka viņš kā likumdevējs būtu to darījis. Šini pantā mēs redzam, ka tiesu prakse tiek atzīta par tiesību avotu.

Tiesību zinātne.

Tiesību zinātne bij tiesību avots romiešu tiesībās, kad ķeizars Augusts piešķīra dažiem izcilās zinātniekiem - juristiem t.s. "jus respondendi", ar ko šo juristu atzinumi, ieskatī kļuva saistoši tiesnesim. Pēc tam tomēr neviņā Eiropas zemē tiesību zinātne nav pacelta līdz tādām līmenim. Tiesību zinātnei nav tiesības radīt tiesiskas normas. Tiesību zinātne tikai apstrādā, pētī spēkā esošās tiesiskās normas. Zināma tiesību zinātnei ir mīkzīgs iespaids uz tiesu praksi - pateicoties tās autoritātei, jo galu galā tiesnešu un tiesību zinātnes darbs ir zināmā mērā līdzīgs. Starp citu arī tiesību zinātne mēģina konkretizēt abstrakto tiesību normu, noteikt tās saturu. Tas tikai tiek darīts pie citiem apstākļiem /tiesnesis - tiesas sēdē, zinātnieks - savā darba kabinetā/. Tiesnesis to dara sakarā ar konkrētu lietu zinātnieks parasti neatkarīgi no tādas lietas, meklēdams tiesiskos principus. Pateicoties savai autoritātei, tiesību zinātnei ir liels iespaids uz tiesu praksi un tiesas bieži pastiprinot savu iztulkojumu atsaucas uz tiesību zinātne.

Tomēr teoretiski tiesību zinātne par tiesību avotu nevar atzīt, kaut praktiskā dzīvē tas pilnīgi attaisnotos.

Par piekto tiesību avotu uzskata sociālo autonomiju

Zināmām sociālām vienībām likumdevējs delegē, piešķir tiesību zināmās robežās izstrādāt zināmas normas, zināmus statūtus. Tādā veidā var izcelties pilnīgi jaunas normas, kādēļ kādreiz arī šādu sociālu autonomiju jāatzīst par tiesību avotu.

TIESISKO NORMU IZTULKOŠANA.

Iztulkot tiesisku normu kādreiz ir ļoti grūts uzdevums, reizē ļoti svarīgs darbs un tam ir liela nozīme, jo iztulkojot normu tiek atzīta zināmu tiesību esamība vai neesamība.

Tiesisko normu iztulkošanas mērķis ir noteikt tiesisko normu vārdu nozīmi vai citiem vārdiem noteikt tās saturu.

Ir nepietiekoši zināt tiesisku normu to vajaga arī pareizi saprast pareizi iztulkot, kas ir sevišķi nosvara, kad likumi ir neskaidri un pretrunīgi - arī kad mums ir jauns likums, kad uz tā pamata tiek nodibināties jauna tiesu prakse.

Lai iztulkotu kādu tiesisku normu, kādu tiesiskās normas vārdu nozīmi mums jāatrod likuma mērķi, domu vai gribu, bet te paceļas jautājums: kur tā griba meklējama? Vai jāmeklē likumdevēja gribu, vai pašai normai ir kāda griba?

Līdz pat pēdējam laikam bijamizplātīts uzskats tiesību zinātnē,

ka likuma iztulkošana uzdevums ir iztulkoāt likumdevēja gribu. Tādēļ ja norma bija neskaidra vai nepilnīga tad atbilde meklēja likumu motivos, likumsevēju sēžu pārskatos, stenogrammās u.t.t.

Daži juristi, zinātnieki, kas pieturējās pie šī uzskata, atzina, ka ieraduma tiesību normas nevar iztulkot, jo tur nevar konstatēt šādu likumdevēja gribu.

Jaunākos laikos izvirzījās cita doma, kura ir tagad valdošā tiesību zinātnē: jānoskaidro nevis likumdevēja gribu, bet likuma gribu.

Bindings, vācu jurists, saka: "Likums arī domā, likums arī grib". Šī ieskata aizstāvji vispār apšaubā vai ir iespējams noskaidrot likumdevēja gribu, jo likuma autors ir viens vai vairāki. Likums tiek apspriests un likumdevēja - parasti kolektīva pieņemts. Te izstrādātājs un pieņēmējs var vadīties no dažādiem ieskatiem, domām.

Vienād ir iespējams iztulkot normas mērķi, tās gribu.

Katrs likums ir adresēts personām, šīm personām - civiltiesiskās sabiedrības locekļiem ir jāzin likumi, bet viņam ir jāzin likums, tiesiskā norma tādā veidā kā tas ir pateikts. Jārēķinājas nevis ar to, kas ir gribēts pateikt, bet nav pateikts, bet ar to, kas ir pateikts. Tādēļ iztulkojot likumu, tas ir jā dara pēc likuma domas, mērķa.

Civillikuma iztulkošanu nosaka jaun. civ. lik. 4. pants.

4. pants: Likuma noteikumi iztulkojami vispirms pēc to tieša jēguma; vajadzības gadījumā tie iztulkojami arī pēc likuma sistēmas, pamata un mērķa, un, beidzot, arī pēc analogijas.

Ja likuma mērķis vai griba ir plašāks, ka lietoto vārdu nozīme, tad jāpielieto likuma pa plašāko iztulkošana, turpreti, ja likuma griba ir šaurāka par lietoto vārdu nozīmi - jāpielieto sašaurināto iztulkošana.

Ja likumdevējs pats var likumu iztulkot, tad tā būs autentiskā likuma iztulkošana.

Formāli vienād autentiskā iztulkošana notiek ar jaunu likumu, ja arī tāds iztulkojums nebūtu pareizs, tomēr ar to jā rēķinās, jo šī iztulkojuma spēks nedibinās uz pareizību, bet uz likuma autoritāti.

ARZEMJU CIVILKODEKI-

Anglijā nav kodificētu civillikumu. Tā ir zeme, kas lielā mērā dzīvo uz ieraduma tiesībām. Tie nevēlas kodifikāciju, jo ieskata, ka tā aptur dabīgu tiesību attīstību. Turpreti, visās kontinenta zemēs Eiropā, civiltiesības ir kodificētas. Šeit pirmā vietā jāmin

Francijā ar viņas "Cod civil" vai Napoleona kodeku, kā to sākumā sauca. Pie šī civilkodeka Napoleons ņēmis dzīvu līdzdalību un uz to tas bija arī lepns, tā dzīvodams uz Sv. Heleas salas N. atcerās un raksta savā testamentā: "Manu karavīra slava drīz tiks aizmirsta, bet kodeks nē" Napoleona kodeks ir milzīgs notikums civiltiesību kodifikācijā, tas ievada civiltiesībās moderno kodifikāciju un tas ir pirmais civilkodeks.

Napoleona civilkodeks ir Iss, jo tas pamatojas uz principiem ne uz kazuistiku. Pēdējā laimesla dēļ tas tagad kaut arī 100 gadus vecs nav novecojis - Francijas zinātnieki gan atrod, ka tam ir tikai trūkumi. Šī kodeka labā īpašība ir tāskaidrā un saprotamā valoda, kas trūkst, piem. Vācijas civilkodekam

Vācijā, līdzpat valsts apvienošanai, kas notika 1871. gadā civiltiesības nebija unificētas. Katrā valstī jā pastāvēja savas normas, pietam novecojušās. Pēc valsts apvienošanas sākās civiltiesību unifikācijas darbs. Galīgais civilkodeka projekts pieņemts 1896. gadā un ir spēkā ar 1900. g. Šis Vācijas civilkodeks ir plašs un pilnīgs, ka šai ziņā pārspēj Francijas civilkodeku, bet trūkst ir:

1. atrodam daudz kazuistikas, kāpēc tas novecojis daudz ātrāk par Francijas civilkodeku /jau tagad runā, ka tas novecojis/

2. valodas smagums.

Šveices civilkodeks, kas civiltiesību literatūrā tiek at-

zīts par modernāko un labāko. Tam piemīt Francijas civilkodeka skaidrība un Vācijas kodeka pilnība. Tā autors prof. Eižens H u b e r s šī kodeka projektu izstrādājis viens. Viņš lāvies ietekmēt galvenokārt no vācu civilkodeka, bet lielā mērā arī no Francijas tiesībām. Šis kodeks tika pieņemts 1907.gadā, bet tā saistību tiesību daļa - 1912.gadā.

Šie ir kodeki, kuriem ir liels iespaids uz ārzemju likumdošanām, uz kuriem nākas atsaukties arī civiltiesību zinātnē.

Vācijas civilkodeku parasti apzīmē - B G B / Bürgerliches Gesetzbuch /, Francijas civilkodeku - C C / Code civil / un Sveices civilkodeku - C G B / Civilgesetzbuch /.

T i e s ī b u s u b j e k t s .

Tiesību zinātnē tiesību subjekts vai persona ir sinonīmi, tādēļ arī mācība par tiesību subjektu ir arī mācība par personu.

Pie termina "tiesību subjekts" tiek uzsvērtā viena personas īpašība, proti - t i s ī b a s, kas nosedz etru tiesību daļu - p i e n ā k u m u s. Tādēļ biežāk lieto terminu p e r s o n a /latīniski - teātra loma/. Romieši zinā šī termina saprāta arī masku, ar kuru uzstājās aktieri. Vēlāk ar šo terminu sāka apzīmēt tiesību un pienākumu nesēju tiesībās, pielietoja, lai apzīmētu cilvēka lomu vai stāvekli civiltiesiskā sabiedrībā, arī ikdienišķā dzīvē.

Persona juridiskā varedā nenozīmē vienīgi cilvēku, bet ir juridiska termins un tīri jurādiskis jēdziens.

Lekcija Nr. 5. 1937. g. 13. okt.

Civiltiesību zinātnē neinteresē cilvēka garastāveklis, izskats u. tt., tādēļ visas šīs īpašības izņemtas ārā. Civiltiesības pieņem abstrakte jēdzienu, ar ko apzīmē viņa /cilvēka/ stāvekli un lomu civiltiesiskā sabiedrībā - par to tikai civiltiesības interesējas.

Pieejot pie tiesību subjekta jēdziena ir divi viedokļi:

1. tiesību spēju viedoklis un
2. darbības spēju viedoklis.

Tagadnes tiesības tiesību subjektam pieiet no tiesību spēju viedokļa un atzīst par tiesību subjektu jebkuru cilvēku, kuram var piedēvēt tiesības vai pienākumi.

- Atšķir:
1. f i z i s k u personu un
  2. j u r i d i s k u personu.

Šie ir divi personu veidi. Termins ir neizdevīgi, neprecīzi - abi jēdzieni ir juridiski.

Par fizisku personu sauc to tiesību subjektu, kas ir cilvēks, - ar to apzīmēti cilvēki civiltiesībās vai personas vārds šaurākā nozīmē.

Par juridiskām personām sauc tās sociālās vienības un arī lietu kopības, kurās tiesības atzīst par tiesību subjektiem, kurām tiesības atzīst iespēju uzņemties pienākumus un iegūt tiesības /kurām tiesības piešķir personību/.

Šī terminologija - fiziska un juridiska persona, grib uzsvērt, ka fiziska persona kā tiesību subjekts ir radīta no dabas, bet sociālām vienībām un lietu kopībām šo juridisko personību rada tiesības.

Mācībā par personām jāizšķir:

1. tiesību spēju un
2. rīcības vai darbības spēju.

Personas jēdzienā svarīga ir t i e s ī b u s p ē j a. Tā ir raksturīga pazīme, bez tās /tiesību spējas/ nevar eksistēt neviena persona. Ar tiesību spēju apzīmē iespēju iegūt tiesības un iespēju uzņemties pienākumus.

Ar d a r b ī b a s s p ē j u vai rīcības spēju apzīmē iespēju izdarīt juridiskus aktus. Kā redzēsīm, tā var arī trūkt personām vai tiesību subjektiem.

F i z i s k a s p e r s o n a s t i e s ī b u s p ē j a s .

Tiesību spēja parasti pieder cilvēkam, bet ir arī likumi, kas aizsargā ne tikai cilvēkus, bet arī dzīvniekus. Sakarā ar to var pacelties

jautājums: vai arī dzīvnieki neiegūst kādas tiesības saskaņā ar šiem likumiem? Atbilde te var būt tikai negatīva, jo tiesības ir radītas tikai cilvēku dēļ un ja ir normas, kas aizsargā arī dzīvnieku, tad to nolūks ir normēt cilvēku uzvešanos sabiedrībā. Tiesību vēsture gan pazīst gadījumus, kad dzīvniekiem tikušas piešķirtas tiesības, pat nedzīvjiem priekšmetiem, piem. tikusi tiesāta statuļa, kad tā krietot nositusi cilvēku.

T a g a d p a r t i e s ī b u a t z ī s t t i k a i c ī l v ē k u . Tikai cilvēkam ir tiesību spējas.

Senos laikos ir bijis daudz personu bez tiesību spējām, kas bijuši objekti /tiesību objekti/ - tie bija vergi. Arī tāds uzskats pieder pagatnei.

Cilvēks iegūst tiesību spēju un kļūst par tiesību subjektu ar dzimšanu. Daži agrākie kodeksi prasīja lai piedzimušais būtu dzīves spējīgs. Šī vitalitātes prasība modernās tiesības ir atkritusi. No svāra, ka bērns piedzimst dzīvs - nevajaga dzīves spējas. Zināmas tiesības pieder arī vēl nepiedzimušam - tikai iepēntam. Vistālāk šinī ziņā iet Šveices civilkodeks, kas atzīst nepiedzimušo, tikai iepēnto, par personu pirms piedzimšanas, ar nosacījumu, ka tas piedzims dzīvs - tas iegūs tiesību spēju jau pirms piedzimšanas. Tas išķaidrojams ar cilvēka personības izcelšanu. Citi kodeksi, arī Latvijas civillikums, neiet tik tālu.

Tā kā nepiedzimušam nav vēl patsāāvīgas dzīves, eksistences, šie kodeksi to par personu neatzīst, bet gan aizsargā šī nepiedzimušā, iepēntā, intereses. Šo interešu aizsardzību nedrīkst sajaukt ar personības atzīšanu.

Latvijas civillikuma 386.pants aizsargā nepiedzimušā /iepeņtā/ intereses, piešķirot tam mantojuma tiesības, kaut arī mantojuma atklāšanās laikā tas nav piedzimis.

386. pants: Fiziska persona spēj mantot, ja mantojuma atklāšanās laikā viņa ir iepēnta, kaut arī vēl nav piedzimis.

Jā tāda norma nebūtu, tad šīs personas nemantotu.

Cilvēka tiesību spēja sākas ar dzimšanu un izbeidzas ar nāvi. Cilvēks kā persona beidz eksistēt ar nāvi. Agrāk arī ar pilsonisku vai politisku nāvi zaudēja savas tiesību spējas, tagad tā vairs nav. Ja runā par nāvi, kas izbeidz tiesību spēju, tad jāatzīmē, ka svarīgi zināt momentu, kad persona beidz eksistēt. Sevišķi svarīgi tas ir mantojuma tiesībās. Tāpēc nāves moments visur tiek registrēts. Kādreiz to tomēr grūti noteikt, piem. kad vairākas personas vienā laikā iet bojā. No svāra zināt, kurš kuŗu pārdzīvojis, jo no tā risinās mantojuma tiesības. Parasti šo momentu var konstatēt, tikai ārkārtējos apstākļos, vai nedabīgā nāvē mirušo nāves momentu noteikt ir bieži ļoti grūti, piem. kaŗā. Tādā gadījumā likumam jāizšķir šī problēma.

Te ir divi atrisinājumi:

1. Likums prezumē, ka miruši visi reizē. Tad manto tās personas mantinieki, kurai kāda manta piederējusi.

2. Likumi nosaka zināmu kārtību, kādā jāmirst - kuŗam jāmirst pa priekšu, kurš drīkstēja dzīvot ilgāk. Tā ir atkal prezumēja, un likumdevējs iziet no domas, ka stiprākais pārdzīvo vājāko. Tādēļ krit svarā vecums un piederība pie sieviešu vai vīriešu kārtas. Tā tas ir Francijas civiltiesībās. Latvijas civillikums neiet tik tālu, viņš arī vadaš no stipruma idejas, bet ņem vērā tikai vecumu - neņem vērā kārtu. Šo jautājumu Latvijas civillikumā noskaidro

656. pants: Ja divas vai vairāk personas mirušas nedabiskā nāvē, un pe tam nav zināms, kuŗa no tām nomirusi agrāk, tad pieņemams, ka tās mirušas visas reizē.

Ja mirušie stāvējuši savstarpējās augšupējo un lejupējo attiecībās, tad šaubu gadījumā pieņemams, ka lejupējie, ja viņi bijuši nepilngadīgi, miruši agrāk par augšupējiem, bet ja viņi bijuši pilngadīgi - vēlāk par tiem.

Tiesību spēju neizbeidz tikai f i z i s k a n ā v e, bat to izbeidz arī p r e z u m t ī v a n ā v e, jo nāve tiek arī kādreiz arī prezumēta t.i. gadījumā, kad pie zināmiem apstākļiem ir jāpieņem ka kāda persona ir miruse. Te tad pasludina, pieņem tiesa - tas ir b e z v ē s t s p r o m b ū t n e s gadījumā. Pēc Latvijas civillikuma 377. panta nozudušu personu var izsludināt par mirušu pēc 10 gadiem no tā gada beigām, kad parnozudušr saņemtas pēdējās ziņas, bet vispār lūgums par izsludināšanu pieņemams, tad ja nozudušais sasniedzis 31 gadu vecumu / 21 g. plus 10 g/ Mūsu civillikums agrāk deva iespēju izsludināt kādu par mirušu tikai ar 70 gadu vecumu /tas ir pēc bībeles, je tur cilvēka mūžs ir noteikts uz 70 gadiem/, tas gan

Ēj grozīts Latvijas laikā un tādu to pārņēma arī jaunais civillikums.

377. pants: Nozudušo tiesa izsludina par mirušu pēc ieinteresēto personu, bet ja tādu nav, pēc viņa mantas aizgādņa vai prokurora lūguma, kuŗu var iesniegt, tiklīdz noticējuši desmit gadi no tā gada beigām, kad par nozudušo saņemtas pēdējās ziņas. Šāds lūgums nav pielaižams, kad nozudušais nav sasniedzis pilnu trīsdesmit viena gada vecumu.

Ja nozudušais, saņemot pēdējās ziņas par viņu, bijis sasniedzis septiņdesmit gadu vecumu, tad jau pēc pieciem gadiem no šo ziņu saņemšanas var lūgt izsludināt viņu par mirušu.

Kad nav ziņu par nozudušā gadiem, tiesa var secināt pieņemumu, ka viņš miris, arī no citiem faktiskiem datiem.

Tātad šis pants izsludināšanas termiņu noteic uz 5 gadiem, ja nozudušais sasniedzis 70 g. v., bet jaunais civillikums šo termiņu vēl sālsina ar 378.pantu t. i. gadījumos, kad persona nozudusi ārkārtējos apstākļos.

378. pants: Neatkarīgi no nozudušā vecuma viņu var atzīt par mirušu: 1. ja viņš ir nozudis kaņjas laukā un no tā laika nav ~~zīmējis~~ ziņu par viņu; 2. ja viņš atradies uz bojā gājušā kuģa vai lidmašīnas, vai nokļuvis citās nāves briesmās un no tā laika nozudis. Sajos gadījumos lūgumus var iesniegt pēc trim gadiem no kara izbeigšanās, vai no tā laika, kad kuģis vai lidmašīna izgājuši no pēdējās ostas vai apmešanās vietas, vai no briesmu brīža citos nāves briesmu gadījumos.

No tiesību spējas jāatšķir darbības vai ricības spēja. Šie termini /darb. un ricības spēja/ nav izkopti, lieto gan atsevišķi, gan kā sinonimus. Kādreiz darbības spēju saprot plašāk - kas aptver ricības spēju un t.s. delikt spēju t.i. iespēju atbildēt par pēdējo. Pagaidam tos tomēr nešķiro, jo terminoloģija nav izkopta, nobīdināta.

Ricības vai darbības spēja nav nepieciešami elementi personībai. Tā ir tikai iespēja izdarīt juridiskus aktus. Ricības spēja vienād prezumē tiesību spēju, nevis otrādi. Personai ricības spēja var izpalikt, var trūkt jeb var tikt ierobežota dažādu apstākļu dēļ.

1. Vecums. Ar zinamu vecumu cilvēks fiziski un garīgi nobriest un tas sāk apzināties savas ricības sekas, tādēļ tādai personai var piešķirt iespēju uzņemties atbildību par savu darbību un iespēju realizēt savas tiesības. Šāds garīgs un fizisks briedums nerodas cilvēkam uzreiz - cilvēks garīgi un fiziski nobriest lēnām. Rodas problēma: kurā vietā novilkt robežu cilvēka dzīvē, kad viņš sasniedzis savu fizisko un garīgo briedumu, kad tam varētu piešķirt ricības spēju. Šo jautājumu var atrisināt divējādi:

1. abstrakti un
2. konkrēti.

Pēc pirmā papēmiena būtu jārada viena mēraukla visiem. Protams, atsevišķos gadījumos tas būtu netaisni. Daudz taisnīgāk būtu konkrēti atrisinot, konkrēta pārbaude - katru atsevišķi pārbaudīt un konstatēt vai tas apzinas savu ricību, bet to nevar pieņemt sekojošu iemeslu dēļ:

- a/ taskaitētu civiltiesiskai apgrozībai,
- b/ būtu liela nenoteiktība vai vienai personai ir tiesību spēja vai nav - tas vienād būtu jāpārbauda, bez tam
- c/ darbības vai ricības spēja pieder pie personas pamattiesībām tā ir tiesība saistīties ar juridisku aktu un šo pamattiesību darīt ~~darīt~~ atkarīgu no kādas kontroles, kur var valdīt patvaļa, subjektīvisms, nav pielaižami.

Atliek tikai abstraktā metode. Te ņemot vērā garīgos, fiziskos, sabiedriskos, klimatiskos un citus apstākļus tiek noteikts zinams vecums, ar kādu persona iegūst ricības vai darbības spēju. Pie mums tas ir 21 gads - tad personas kļūst pilngadīgas, iegūst ricības vai darbības spēju. Šī ric. vai darb. spēja ir ierobežota vai ~~ir~~ trūkst nepilngadīgiem. Principā pēc jaunā civillikuma nepilngadīgiem nav ricības spēja - tie nevar saistīties ar juridiskiem aktiem - viņus juridiskos darījumos pārstāv vecāki vai aizbildnis. No šī principa ir izņēmumi:

1. Mūsu civillikums atzīst t.s. bērnu brīvo mantu, kas var piedērt bērniem, kuŗi sasnieguši 16gadu vecumu. Sinī brīvā mantā, sakarā ar civillikuma 195.pantu, ietilpst viss tas, ko bērni ieguvuši ar

savu personīgo darbu, otrkārt viss tas, ko vecāki, no bērniem piederošās mantas nodod viņu pārvaldībā un trešais, ko bērniem piešķirušī radnieki bez atlīdzības ar nosacījumu, ka bērni paši to pārvalda. Ar šo brīvo mantu nepilngadīgais var rīkoties pēc sava ieskata - viņš to pārvalda un par saviem darījumiem atbild šīs brīvās mantas apmērā.

195. pants: Par bērnu brīvo mantu, kas izņemta no vecāku pārvaldības, ja bērni sasnieguši sešpadsmit gadu vecumu, jāatzīst:
1. viss, ko bērni ieguvuši ar savu personīgo darbu vai ar vecāku piekrišanu un bāriptiesas atļauju patstāvīgi nodarbojoties kādā arodā, rūpniecībā vai tirdzniecībā;
2. viss, ko vecāki no viņu bērniem piederošās mantas nodod viņu brīvā pārvaldībā;
3. visa manta, kuru bērniem bez atlīdzības piešķirušī radnieki vai citas personas ar nosacījumu, lai bērni to lietotu un pārvaldītu ~~patstāvīgi~~ patstāvīgi.
2. izņēmumu paredz civillikuma 260. panta 2. daļa

260. p. 2. daļa: Bāriptiesa pēc aizbildņa priekšlikuma var atļaut nepilngadīgajam patstāvīgi nodarboties kādā arodā, amatniecībā vai tirdzniecībā. Tādā gadījumā nepilngadīgais var noslēgt darījumus, kas nepieciešami sakarā ar viņa patstāvīgo nodarbošanos, un viņš par tiem atbild ar visu savu mantu.

Ierobežojot nepilngadīgā rīcības spēju mūsu civillikumā grib tomēr aizsargāt nepilngadīgā intereses, nevis kontrahentu intereses un tas ir 3. izņēmums, kas izteikts 261. panta 2. daļā.

261. p. 2. daļa: Ja nepilngadīgais noslēdzis darījumu kaut arī bez sava aizbildņa piedalības, bet acīmredzami sev par labu, tad tas ir spēkā un saista otru pusi.

Pēdējais - 4. izņēmums, izteikts civillikuma 261. panta 3. daļā.

261. p. 3. daļa: Nepilngadīgā tiesiskie darījumi iegūst saistošu spēku ja viņš, sasniedzis pilngadību un kļuvis pats aizstāvēt spējīgs savas tiesības, noteikti atzīst no šiem darījumiem izrietošās saistības.

Tikai šajos 4 izņēmumu gadījumos nepilngadīgā rīcība viņu saista, citādi viņa rīcība viņu nesaista.

Šāda abstrakta metode rīcības vai darbības spēju piešķiršana var būt atsevišķos gadījumos netaisna - rīcības spēju iegūst tāds, kam tāda nevajadzētuun, bet ir nepilngadīgas personas, kas apzinās savu rīcību un kurām šīs spējas varētumpiešķirt. Attiecībā uz pēdējām mūsu civillikuma paredz vienu korektīvu t. i. attiecībā uz nepilngadīgā - pilngadības piešķiršanu pirms pilngadības sasniegšanas. Šādu pilngadības piešķiršanu izdara bāriptiesa, kārass lēmumu apstiprina apgabaltiesa un tas ir iespējams izņēmuma gadījumos:

1. kad to prasa svarīgi iemesli,
2. kad nepilngadīgais sasniedzis pilnus 18 gadus un
3. ja nepilngadīgais spēj patstāvīgi aizsargāt savas intereses

Rīcības vai darbības spēju kādreiz ierobežoja piederība pie sievietes kārtas. Pretēji romiešu un Viduslaiku tiesībām tagadnes tiesībās piederība piekārtas principā vairs nekrīt svarā. Agrākās tiesības piešķīra sievietei nepilnīgas darbības spējas tādēļ, ka tas bija cieši saistīts ar publiskām tiesībām. Senākās tiesībās tādas tiesības piederēja tikai tiem, kas spēja nest ierocus t. i. tiem, kas spēja aizstāvēt savu zemi. Vēlāk - Viduslaikos tas stāvēja sakarā ar er zemes pārvaldīšanu, ar nekustamas mantas pārvaldīšanu, kas gulēja lēņu sistēmas pamatā. Tādā veidā paētāvēja nevienlīdzība tiesībās. Modarnās tiesībās, kur šie apstākļi ir atkrituši ir noteikta tendence sievietes tiesības pielīdzināt vīrieša tiesībām, kā tas ir atrisināts mūsu jaunajā civillikumā

Lekcija Nr. 7. 1937. g. 15. okt.

Sievietes darbības spēja ir gan mazāiet ierobežota, to nerada piederība pie sievietes kārtas, bet laulība. Tiklīdz laulības saites krīt - sieva iegūst pilnīgas darbības spējas. Pēc mūsu civillikuma vīram visā laulības laikā tiesība pārvaldīt un lietot sievas mantu, izņemot viņas atsevišķo mantu. Tāpat bez vīra piekrišanas sieva nevar rīkoties - darījumiem vajadzīga vīra piekrišana, citādi tie nav spēkā. Tikai mājas saimniecības robežās sievietei ir tiesība atvietot vīru, bez pilnvaras un šādas saistības ir spēkā - tās saista arī vīru.

Darbības spēju ierobežo arī v e s e l i b a.

Agrāk jau fiziski defekti pilnīgi atņēma darbības spēju, piem. Vienslaikos pilnīgs darbības spēju trūkums bij personām bez rokas, kājas vai akliem u.t.t. Tagad civiltiesības pilnīgi sarāvušas saites ar publiskām tiesībām - fiziski defekti vairs neatstāj nekādu iespaidu uz personas darbības spēju. Ir tikai daži fiziski defekti, kas neatļauj personām izvest dažas darbības, dažus juridiskus aktus, piem. civillikuma

448. pants: Nespējīgie testamenta liecinieki ir:

1. tie, kas miesīgu vai garīgu trūkumu dēļ nespēj pareizi un pilnīgi saprast un apliecināt attiecīgo aktu, un proti: garā slimie, nepilngadīgie, kurlie, mēmie, aklie, kā arī rakstīt un lasīt nepratēji;

Te nav ierobežota darbības spēja, bet deklarēts, ka to liecības neder.

Darbības spēju var piešķirt tikai personām, kurām ir apzinīga grīga, kādas nav personām ar psihiskiem trūkumiem, defektiem t.i. garīgi slimiem, kuriem trūkst vismaz lielākā daļa no garīgām spējām - tie savu darbību neapzinas.

No garīgi slimām personām ir jāatšķir t.s. plānprātīgie t.i. personas, kurām ir zinams minimums garīgo spēju, kurām netrūkst vajadzīgās spējas vienkāršu lietu pārziņai. Viņu darbības spēju nosaka

357. pants: Plānprātīgie, kam tomēr netrūkst vajadzīgās prāta spējas vienkāršu lietu pārziņai, var paši pārvaldīt savu mantu un ar to brīvi rīkoties.

"Vienkāršu lietu vešanai" nozīmē, ka lielāki saimnieciski uzņēmumi nav no tiem pārvaldāmi. Mūsu vecais civillikums stāvēja pie "ikdienišķie" - tad atrisinājums ir citāds!

Personas, kurām tāda garīgo spēju minimuma nav, ir jāaizsargā. To prasa viņu un sabiedrības intereses. Aizsardzība pastāv darbības spēju atņemšanā un to izved divējādi:

1. piešķir tiesību apstrīdēt, katru juridisku aktu un to atcelt, un
2. atņemot darbības spēju un nodibinot aizgādību.

Pie pirmās sistēmas pieturējās romiešu tiesības. Garīgi slimie varēja noslēgt juridiskus aktus, bet tie bija jāapstrīd un tos varēja atcelt. Romiešu juristi rēķinājās ar to, ka garīgi slimiem ir pārejošs trūkums, kurš var katrā momentā izbeigties. Tādēļ piešķīra iespēju juridiskos aktus apstrīdēt, pierādot katrreiz garīgu defektu. Romiešu tiesībās tādēļ jebkurš juridisks darījums, kurš ir noslēgts no garīgi slimā, tam pie skaidra prāta esot, ir un paliek spēkā.

Modernās tiesības, arī Latvijas civiltiesības pieturas pie otrās sistēmas - tiesa konstatē garīgus trūkumus un atņem darbības spējas, iecelot aizbildnību. Tāda persona paliek bez darbības spējām, kaut arī garīgās spējas atgūtu, līdz tam brīdim, kamēr tiesa šīs spējas neatjaunā. Šī sistēma ir daudz noteiktāka, tā daudz labāka aizsargā garīgi slimā intereses, jo tam nevajag katrā atsevišķā gadījumā pierādīt, ka bijis sāms. No otras puses tas dod noteiktību trešām personām. Ikdienišķā dzīvē mēraukla var būt dažāda, bet ja tiesa te atzinusi - tas ir.

Visa garīgi slimā, aizgādībā esošā, darbība atzīstama par spēkā neesošu, jo tā vietā rīkojas aizbildnis. Pēc Latvijas civillikuma jāatzīst par spēkā neesošu, arī tā darbība, ko garā slimais izdarījis pirms aizgādības iecelšanas. Tātad ar aizgādības ~~izm~~ nodibināšanu tiek anulēti visi iepriekšējie garā slimā juridiskie akti, bet te ir viens izņēmums -

362. pants: Darbība, ko izdarījis garā slimais pirms aizgādības iecelšanas gaišos starplaikos, ir spēkā, un tamdēļ viņa šajos starplaikos noslēgtie tiesiskie darījumi saista kā viņu pašu, tā arī citus darījuma dalībniekus.

Civillikumi, jau no romiešu laikiem, garā slimiem pielīdzina arī izšķērdētājus.

Izšķērdētājs ir persona, kas bez mērķa un mēra nelietderīgi izšķie savu mantu.

Mūsu jaunais civillikums šie izšķērdētājiem vēl blakus nostāda personas, kas ved izlaidīgu dzīvi. Tās ir personas, kas izlaidīgi dzīvojot draud novest sevi un savējos /savu ģimenā/ trūkumā vai nabadzībā. Tas ir ļoti ievērojams jaunā civillikuma jauninājums - ar to tiks palīdzēts t.s. chronisko dzērāju ģimenēm.

Atšķirībā no slimām šīs personas /izšķērd. un izlaidīgas dzīves vedējas/ apzinas savu rīvību, viņi apzinas arī to, ka viņiem tiek atņemta darbības spēja - pretēji garā slimiem, kuri pa lielākai daļai

neapzinās. Kad persona apzinās, kas tam draud, tā cīnās ļoti asi. Šī cīņa par izšķērdētāja un izlaidīgas dzīves vedēja darbības spējas ierobežošanu ir ļoti asa. Pārbaudiet apstākļus, apgabaltiesa var minētām personām atņemt darbības spēju un tad šie personu vietā rīkojas aizgādņi. Tiesiskie darījumi, kurus neslēdzis izšķērdētājs vai izlaidīgas dzīves vedējs, bez aizbildņa piekrišanas, atzīstami par spēkā neesošiem. Atņemot šīm personām mantas pārvaldību un rīcību, tām netiek atņemti tomēr visi ienākumi. Atstāti tiek visi tie ienākumi, kas paliek pāri pēc mantas pārvaldības un ģimenes izdevumu segšanas. Tātad darbības spēja tiek atņemta, bet viņu rīcībā tiek atstāts ienākumu pārpalikums.

Atšķirībā no garā slimiem, jāsaprot, ka tā darbība, kuru izšķērdētājs vai izlaidīgas dzīves vedējs pirms viņa atstādīšanas no mantas pārvaldīšanas, ir spēkā. Tas ir darīts trešo personu labā. Pēdējo stāvokli nedrīkst satricināt bez noteikta pamata, jo tad var zust uzticība apgrozībai. Pie garīgi slimiem ir saprotams, ka viņu darbība pirms aizgādības nodibināšanas, tiek atzīta par spēkā neesošu, jo katrai personai ir jāzin savs kontrahents un gara slimība ir viegli konstatējama, turpretī pie izšķērdētājiem vai izlaidīgas dzīves vedējiem trešām personām tas nav iespējams.

Aizgādības izbeigšanu, par izšķērdētājiem un izlaidīgas dzīves vedējiem, noteic civillikuma 369. pants.

369. pants: Aizgādība par 365. pantā minēto personu turpinās līdz tam laikam, kamēr vairs nav šaubu, ka viņa galīgi grozījusi savu dabu un dzīves veidu, un kamēr to nav atzinusi tā pati tiesa, kas aizgādību nodibinājusi.

Agrākos laikos personas darbības spēja bija atkarīga vēl no tiesības, tautības, kārtas un pavalstniecības, kas tagad atkrituši. Vienīgi pavalstniecība tagad vēl nedaudz ietekmē personas tiesību spēju. Arzemnieks nav nekāds ienaidnieks, bet pilntiesīga persona, viņa tiesību spēja nedaudz ierobežota valsts interesēs, piem. arzemniekiem nav tiesības iegūt nekustamu īpašumu pierobežas joslā, tāpat tiem aizliegts būt par apdrošināšanas akciju sabiedrību padomes locekļiem, tāpat to skaits ierobežots pārējo akciju sabiedrību pārvaldes orgānos, bet tie ir tikai sīkumi ar mazu nozīmi. Tātad arzemnieku tiesību spēja līdzīga citiem un darbības spēja nemaz nav ierobežota.

J u r i d i s k a s p e r s o n a s .

Juridiskas personas ir tās sociālas vienības vai lietu kopības, kuras likums atzīst par tiesību subjektiem, piešķirot viņām juridisko personību.

1407. pants: Par juridiskām personām atzīstamas valsts, pašvaldības, personu apvienības, iestādes, nodibinājumi un lietu kopības, kurām piešķirta juridiska personība.

Biedrībām, vai plašāk - personu apvienībām likumi piešķir juridisko personību, bet tāda ne likuma netiek piešķirta visām personu apvienībām, piem. sabiedrībām, kas darbojas uz sabiedrības līguma pamata, civillikumi nepiešķir personības tiesības, Tāpēc tirdzniecības sabiedrība nav juridiska persona, kaut ārēji tā uzstātos kā vienota organizācija, kā viena firma. Tādā sabiedrībā tiesību subjekti ir biedri. Sabiedrības biedri ir tiesību ieguvēji un pienākumu nesēji. Turpretim juridiskās personas tiesības un pienākumi gulstas uz pašu juridisko personu /koop., akc. sab. u.t.t./.

Literatūra par juridisku personu ir ļoti plaša. Strīdi pastāv par to, kas īsti ir juridiska persona.

Vecākā, t.s. f i k c i j a s t e o r i j a, kuras nodibinātāji ir slavēnie juristi Savinji, Vindseits u.c., uzskata juridiskās personas par fikcijām - likuma vai tiesību izgudrojumu. Šī teorija atzīst par tiesību subjektu tikai cilvēku, jo tiesības radītas tikai cilvēku dēļ - tās var piederēt tikai cilvēkam t.i. fiziskām personām. Tādā gadījumā, kad tiesības piešķir personību arī sociālām vienībām, tās te panāk ar fikcijas palīdzību, uzskatot juridiskās personas par cilvēkiem.

Šo teoriju apkaro v a l d o š ā t e o r i j a /Girke u.c./, kura saka: juridiska persona nav fikcija vai iedomāta persona, bet tā eksistē reāli, viņa ir tikpat reāla kā fiziska persona. Daži šīs teorijass piekritēji pat pierāda juridiskām personai tādas pašas īpašības kā fiziskai personai.

Ir vēl daudz citas teorijas, kuras visas radās tādēļ, ka tika piemirsts, ka arī fiziska persona ir juridiska jēdziens, kas nesedzas ar termiņu "cilvēks". Bez tam ne vienmēr visi cilvēki bijušas personas, piem. vergs arī bija cilvēks un tomēr tas nebija tiesību subjekts, bet gan tiesību objekts.

Tiesības regulējat personu stāvokli un piešķirot personību cilvēkiem, tādu var piešķirt arī citiem un kā redzam piešķir - sociālām vienībām. Juridisko personu tiesību spēju nesaka civillikuma 1406. p.

1406. pants: Tiesību spējīgas tiesiskos darījumos ir nevien fiziskas, bet arī juridiskas personas, ja likums nenesaka citādi.

Civillikuma 385. pants atzīst juridisko personu par mantojuma ma-
su t.i. piešķir tai tiesību mantot.

385. pants: Kam vispār ir tiesība iegūt mantu, tam ir arī tiesība iegūt mantojumu vai tā sastāvdaļu. Mantot spēj fiziskas un juridiskas personas.

Juridiskas personas tiesību spējas mazliet atšķiras no fiziskas personas tiesību spējām. Juridiskai personai nevar piederēt tās tiesības, kas var piederēt tikai fiziskai personai pēc sava jēguma t.i. tikai cilvēkam, piem. gimenes tiesības /akc.sab. nevar nslēgt laulību/ Bez šī ierobežojuma juridiskas personas tiesību spējas ir tādas pašas kā fiziskas personas tiesību spējas.

Bieži juridisko personu statūtes tiek uzskaitītas tās tiesības, kas tai pieder, bet tas ir lieki, jo katrai juridiskai personai ir noteikta tiesību spēja. Statūtes nebūtu uzskaitāmas šīs tiesību spējas atsevišķās iespējas, bet gan ierobežojumi, ja biedri tādus vēlētos radīt.

Juridiskai personai pieder arī darbības spēja, kuŗa tiek realizēta caur juridiskās personas orgāniem vai pārstāvjiem.

T i e s ī b u o b j e k t s .

Tiesību objekti ir visi tie, ne tiesībām atzītie m a t e r i ā-
l i e un i d e ā l i e labumi, kuŗi neder vajadzību apmierināšanai.

Pirmā kārtā jāmin lietas, bez tam arī dabas spēki un personīgie labumi /cilvēka brīvība, veselība, gods u.c./. Dominejošās ir
lietas. Šīs lietas var tikt aprastas šaurākā un plašākā nozīmē.

Ja šo termiņu saprot plašākā nozīmē, tad lietas var iedalīt:

1. ķ e r m e n i s k ā s un
2. b e z ķ e r m e n i s k ā s lietās.

Vārda šaurākā nozīmē zem lietām tiek saprasts - tikai ķermeniskas lietas t.i. tādas pie kuŗām var pieskārties, kā to mācīja romiešu juristi.

Bezķermeniskas lietas irpatiesībā neiespējama lieta, jo katrai lietai ir ķermenis. Šo termiņu vai konstrukciju ir radījuši romiešu juristi galvenam kārtam lai radītu mazinātu saistību personisko rakstūruun lai saistības padarītu apgrozībai spējīgas. Civillikuma

841. pants: Lietas ir ķermeniskas vai bezķermeniskas.

Bezķermeniskas ir lietas ir dažādas personiskas, lietu un saistību tiesības, ciktāl tās ir mantas sastāvdaļas.

Ķermeniskas lietas var iedalīt:

1. kustamās un
2. nekustamās lietās.

Atšķirību starp kustamām un nekustamām lietām nesaka mūsu civillikuma 842. pants: Ķermeniskas lietas ir vai nu kustamas, vai nekustamas,

raugoties pēc tam, vai tās var vai nevar pārvietot, ārēji nebojājot, no vienas vietas uz otru.

Piezīme. Dzelzceļš ar visiem saviem piederumiem pieskaitāms nekustamām lietām, bet kuŗi ar visiem saviem piederumiem - kustamām lietas.

Šini civillikuma pantā ir izteikts vecais uzskats, jo nekustama manta tiek stādīta atkarībā no pārvietošanas iespējas. Ši mēraukļa nav droša. Modernā literatūrā par nekustamu mantu tiek atzīta zeme un tas kas ar zemi juridiski saistīts.

Kuŗi, starp citu, nav nekustama manta, kaut arī to apgrozība, viņa vērtības dēļ, tiek regulēta līdzīgi nekustamai mantai.

Šis iedalījums: kustamās un nekustamās mantām tagad ir ļoti svarīgs

jo nekustamas mantas īpašnieka juridiskais stāvoklis ir citāds, nekā kustamas mantas īpašnieka stāvoklis. Šo dažādību redzēsim turpmāk.

Ar zemesgrāmatu ieviešanu nekustama manta apgrozās, pāriet no vienas rokas otrā citādi kā kustama manta. Tādēļ tagadnes tiesības bieži apskata atsevišķi - kustamas mantas īpašuma tiesības un nekustamas mantas īpašuma tiesības.

Romiešu tiesībās tas bija citādi - nebija lielas atšķirības /juridiski/ starp kustamu un nekustamu mantu. Šīs mantas apgrozījās pēc vieniem likumiem un arī īpašnieku stāvoklis bija ļoti līdzīgs.

Lekcija Nr. 8. 1937. g. 20. okt.

Atvietojamās un neatvietojamās lietas.

Šis iedalījums ir svarīgs saistību tiesībās. Pēc vispārējā principa, ja saistību priekšmets ir atvietoājama lieta, tad debitors izpilda saistību ar jebkuru šīs lietas eksemplāra nodošanu. Dažiem līgumiem saistības priekšmets var būt tikai atvietoājama lieta, piem. aizdevums.

Ja priekšmets liet. nejauši bojā un parādniekam jāatdod kāda neatvietoājama lieta, tad debitors atbrīvojas no atbildības.

844. pants: Ķermeniskas lietas ir vai nu atvietojamās, vai neatvietojamās. Atvietojamās ir tās, kurām parasti ievēro tikai šķiru, bet ne veidu, ne arī atsevišķu lietu par sevi, tā ka tās piegādājot var dodot atpakaļ jāraugās tikai, lai tās būtu noteiktas šķiras un labuma un tajā pašā daudzumā. Še pieder visas tās lietas, ko noteic ar skaitu, mēru un svaru.

Pēc privātas gribas atvietojamības raksturu var piešķirt arī būtiski neatvietojamām lietām, t.i. atsevišķiem noteiktiem priekšmetiem, un otrādi.

Patērējamas un nepatērējamas lietas.

Atkarībā no tā vai no parastās lietošanas lietas tiek iznīcinātas vai netiek iznīcinātas lietas iedala patērējamās un nepatērējamās lietās. Ķimija māca, ka dabā nekas neiznīkst - viss tikai pārveidojas. Civillikumā tik dziļi neielaižas lietas būtībā un atzīst:

Ja lieta, no katrreizējas lietošanas tiek iznīcināta, tā ir patērējama lieta.

Lietas, kas lēnām tiek patērēta - nepatērējama lieta, piem. drēbes.

Dalāmas un nedalāmas lietas

Šis iedalījums ir ļoti svarīgs saistību tiesībās.

847. pants: Tiesiskā ziņā dalāmas ir tikai tās lietas, kuras var, neiznīcinot būtību, dalīt daļās, pie kam katra daļa ir patstāvīgs vesels. Lietas, ko nevar tādā kārtā dalīt, ir nedalāmas.

Lietas, kas pēc būtības ir dalāmas, likums vai privātā griba var noteikt par nedalāmām.

Šis pants pielīdzina fizisku sadalīšanu juridiskai sadalīšanai, kas teorētiski ir nepareizi, jo fiziski var sadalīt katru lietu. Būtu pareizi, ja juridiski par dalāmām atzītu tikai tādās lietas, kas fiziski sadalītas kopā sastādītu ne mazāku vērtību, kāda bija lietai pirms sadalīšanas t.i. šo fizisko sadalīšanu būtu jākorrigē ar tautsaimniecisku kritēriju. Piem. dārgakmenis pēc civillikuma 847.panta būtu dalāma lieta, jo būtība neiznīkst - tas tomēr nav pareizi, Vērtības kritērija korigē šo fizisko sadalīšanu.

Galvenās un blakus lietas.

Galvenās ir tās lietas, kas ir pilnīgi patstāvīgas lietas /priekšmeti/. Šo atšķirību neskaidro civillikuma 850, pants.

850. pants: Galvenās lietas ir tās, kas ir patstāvīgi tiesību priekšmeti. Bet viss tas, kas pastāv tikai ar galveno lietu, vai pieder pie tās, vai kā citādi ar to saistīts / 851.p./, ir blakus lieta.

Jāizšķir divi blakus lietu veidi:

1. lietu sastāvdaļas un
2. piederumi.

Lietas sastāvdaļas ir visas tās lietas, kas atrodas ar galveno liet

nesaraujāmā sakarā un ietilpst viņas sastāvā t.i. kopā isteni tikai sastāda vienu lietu, piem. durvis - tās var izcelt un atsevišķi tās eksistē, bet tās atrodas ar ēku nesaraujāmā sakarā, citādi ar durvīm, kas nav iestiprinātas, ieliktas.

No lietas sastāvdaļām jāatšķir piederumi. Atšķirība ir tā, ka piederumi ir pilnīgi patstāvīgas lietas, bet saimniecisku nolūku dēļ tās tiek tiek atzītas par piederumiem un viņu liktenis tiek juridiski saistīts ar galveno lietu, jo kā mēdz teikt - viņas kalpo galvenai lietai, piem. priekšlogs vasarā ir pilnīgi atsevišķa lieta, bet ziemā, kad tas tiek ielikts, izlietots - sastāvdaļa. Juridiski tiek pieņemts, ka šīm blakus lietām un piederumiem ir tāds pats liktenis, kā galvenām lietām. Ar lietas pārdošanu tiek pārdotas arī viņas sastāvdaļas. Privāta grība var noteikt arī citādi, piem. noteic, ka ēka pārdota bez durvīm u.t.t.

Par tiesību objektu var būt nevien atsevišķa lieta, bet arī lietu kopības, piem. ganāmpulks, bibliotēka, tirdzniecības uzņēmums u.t.t. Mūsu civillikums par tādu lietu kopību runā 849. pantā.

849. pants: Lieta kopība ir vairāku tādu patstāvīgu, vienas vai dažādu šķiru, ķermenisku vai bezķermenisku lietu sakopojums zināmam nolūkam vienā sastāvā un ar vienu kopīgu nosaukumu, kuŗas šajā sastāvā atzīstamas tiesiskā ziņā par vienību jeb vienu pašu lietu.

Lietu kopības jēdzienu un tās būtību neiznīcina un negroza ne tās sastāvā ietilpstošu atsevišķo lietu pamazinājums vai pieaugums, ne arī kāda cita to pārmaiņa.

Juridiskie fakti.

Līdz šim civiltiesībās visu apskatījām miera stāvoklī, bet dzīvē šīs tiesības nestāv uz vietas - tās atrodas dināmiskā stāvoklī.

Tie fakti uz kuŗu pamata izceļas, pārgrozās vai izbeidzas kādas tiesības vai pienākumi, ir atzīstami par juridiskiem faktiem. Vienkārši sakot - visi tie fakti, kuŗiem ir juridiskā sekas, ir juridiski fakti.

Juridisku faktu dzīvē ir ļoti daudz, piem. pērkot lietu noslēdzam līgumu - jurid. fakts, iznīcinam kādu priekšmetu /kādam izbeidzas īpašuma tiesības/ - jurid. fakts, pērkons iesper mājā /rodas tiesības uz apdrošināšanas prēmiju, izbeidzas īpašuma tiesības/ - juridisks fakts. Juristam jāspēj atšķirt juridiskus faktus no nejuridiskiem faktiem, jo par pēdējiem tiesa neinteresējas.

Juridiski fakti ir tādi fakti, kas rada, pārgroza vai izbeidz kādas tiesības. Šie fakti jāliek civiltiesību pamatā. Lai tos varētu izprast, tie ir jāklasificē. Juridiskus faktus iedala divās grupās.

1. Juridiskā darbība, kuŗ pieskaita tos juridiskos faktus, kas ir atkarīgi no personas gribas. Šie fakti tālāk iedalāmi:
a/ no likuma atļauta darbība un
b/ - " - neatļauta darbība.

No pēdējā iedalījuma rodas:

- a/ mācība par juridiskiem darījumiem un
- b/ tiesību pārkāpumiem.

2. Juridiski notikumi. Tie ir tādi juridiski fakti, kuŗi neatkarīgi no personas gribas, piem. nejaušības, nepārvarāmas varas notikumi u. t. t.

No pirmās grupas /juridiskas darbības/, vispārējā daļā, apskatīsim tikai mācību par juridiskiem darījumiem, bet mācību par tiesību pārkāpumiem /neatļautu darbību/ atstāsim pie saistību tiesībām, jo tai tikai tur ir nozīme.

Lekcija Nr.9. 1937. g. 22. oktobrī.

Juridiskie akti.

Juridisks akts /bieži saka arī - tiesisks darījums vai juridisks darījums/ ir, tiesiskās iekārtas robežās atļauta gribas izteiksme, kas izdarīta lai nodibinātu, pārveidotu vai izbeigtu kādas tiesības. Juridiskā akta mācībā vispirms jāapskata gribas autonomijas mācība, kuŗu sauc arī par juridiskā akta brīvības principu. Šis princips nosaka, ka katram tiesība radīt tādu juridisku aktu, kādu viņš vēlas t.i., kas nav aizliegts - tas ir atļauts. Ar šo principu civiltiesības piešķir personai plašas iniciatīves tiesības. Civiltiesību novadā katrs rīkojas pilnīgi brīvi. Tomēr šai absolūtai brīvībai ir arī savas robežas, tas redzams no definīcijas un arī pamata princips ir tāds, ka šie juridiskie akti nedrīkst būt pretrunā ar civiltiesiskās sabiedrības mērķiem.

Šos civiltiesiskās sabiedrības mērķus aizstāv mūsu civillikuma

1415. pants: Neatļauta un nepieklājīga darbība, kuŗas mērķis ir pretējs reliģijai, likumiem vai labiem tikumiem, vai kuŗa vērstā uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā.

Šī norma radīta lai personas neizmanto tu minēto tiesību atzīto autonomiju vai juridiska akta brīvības principu, par kaiti sabiedrības interesēm.

Katrā juridiskā aktā atrodam gribas izpausmi. Tai jābūt nopietnai, apzinīgai un brīvai. Sakarā ar šo gribas nozīmi juridiska akta radīšanā, civiltiesībās ir viena ļoti populāra problēma: kam piešķirt priekšroku, ja ir nesaskaņas vai ir dažādība starp pateikto un gribēto. Var būt tā ka gribēts kautks, bet pateikts kautkas cits; var būt arī domstarpība vārdu nozīmē. Kam dot priekšroku -subjektīvam vai objektīvam ieskatam par vārdu nozīmi? Sakarā ar to ir izteiktas dažādas domas, pastāv vairākas teorijas.

1. Daži juristi dod priekšroku gribētam t.i. gribai, aizrādīdami, ka griba rada juridisko aktu. Šī teorija, kuŗu sauc par g r i b a s t e o r i j u / Willenstheorie /, nemaz nenoliedz arī pateikto /griba izteiksmi/, bet tam piešķir daudz mazāku nozīmi kā gribai. Šī teorija, runājot par juridisku aktu, atzīst, ka gribas izteikums ir miesa -korpus, bet griba ir gars un tādēļ viens bez otra nevar eksistēt, tiem jābūt abiem. Ja to abu nav - nav arī juridiska akta. Redzam, ka šī teorija nostāda juridisku aktu pilnīgā atkarībā no viena iekšēja, tīri subjektīva momenta - no mūsu gribas. Teorijas trūkums ir tas, ka tā aizmirst apgrozības intereses.

2. Pretī minētai radās t.s. d e k l a r ā c i j a s t e o r i j a / Eeklarungstheorie /, kuŗa pirmā vietā nostāda apgrozības intereses un tādēļ māca, ka nevis gribai, bet gribas izpausmei ir dodama priekšroka t.i. pateiktam. Daži šīs teorijas autori meklē paraugu vai pastiprinājumu savām domām mācībāpar tiesību avotiem un norāda, ka tāpat kā likumā saistošs ir tas, kas pateikts, publicēts - juridiskā aktā saistošs tas kas izteikts, deklarēts. Jāsaka, ka šīs teorijas atziņas nevar saskanēt ar taisnības principu, vispār ar augstākas kultūras prasībām. Tā ir radīta istai vārdu ķēršanai, jo tanī brīdī, kad vārds tiktu saņemts -viss tiktu uzskatīts par drošu un negrozāmu.

3. Lai saskaņotu abas minētās teorijas, radās u z t i c i b a s t e o r i j a / Vertrauensstheorie /, kuŗa mēģina atrast vidusceļu un saskaņot atsevišķa cilvēka intereses /tā, kurš pārtēicies/ un sabiedrības intereses, kuŗas prasa lai tiktu respektētas trešo personu intereses. Šī teorija noteiktu līniju nenovelk - principā respektē pateikto, bet dod iespēju pateikto apgāzt, ja tas nesaskan ar gribu.

Latvijas civillikumā ir novērojams gribas teorijas iespaids. Tas redzams no civillikuma 1445.panta.

1445. pants: Svarīga maldība /1444.p./ iznīcina visu darījuma spēku, jo jāpieņem, ka tas, kas tā maldījies, nav nemaz devis darījumam savu piekrišanu un darījums tā tad nemaz nav noticis

Tā tad mūsu civillikums pieņem, ka ja kāds ir pateicis, deklarējis aiz maldības, kas nesaskan ar viņa gribu, darījums nemaz nav spēkā.

Lai apskatītu sīkāki mūsu civillikuma noteikumus šinī jautājumā, par pateiktā un gribētā atšķirību, vispirms jāapstājas pie mācības par m a l d i b u. Maldības gadījumā nav personas istās gribas, vai pareizāk - nav apzinīgas gribas. Kas ir maldība? Maldību var definēt plaši: maldība ie zināma pārtēcība par to, kas neatbilst patiesībai. Saprotot maldību tik plaši Latvijas civillikums atšķir:

1. t i e s i s k u m a l d i b u un
2. f a k t i s k u m a l d i b u.

Ja personai ir nepietiekošas ziņas par kādiem faktiskiem apstākļiem - faktiska maldība, ja nepietiekošas ziņas par tiesiskām normām - tiesiska maldība. Pēdējo Latvijas civillikums neaizstāv, jo pamatprincips ir: katrāi personai jāzin likumi. No šī principa nedrīkst atrauties un taisīt izņēmumus, un ja runājam par maldību, tad tikai par faktisku maldību.

Katram juridiskam aktam ir savs motīvs, ir savs iemesls, kādēļ tas ir radīts, piem. kāds pērk zirgu t.i. izdara juridisku aktu, domādams, ka viņa zirgs ir beigts. Šī darījuma motīvs ir pircēja pārtēcība, ka zirgs ir beigts un tā vietā vajadzīgs citā. Izrādas, ka zirgs tomēr dzīvs. Vai tāds darījums ir spēkā? Ir spēkā, jo šeit nav istas maldi-

bas. Izdarot juridisku aktu, tā izdarīšanas momentā viņam bija apzinīga griba. Tā tad deklarētais saskaņēja ar gribu. Šeit ir notikusi maldība tikai par darījuma iemeslu. Saskaņā ar mūsu civillikuma 1449. pantu, maldība par darījuma iemeslu izdarītu juridisku aktu neiznīcina. Vai kā tiesību zinātne saka - maldībai darījuma motīvos nav nozīmes. Citādi ir, ja izdarītā darbība nemaz nav gribēta, ja nesaskaņā ir šieši starp gribēto un pateikto pie juridiskā akta noslēgšanas. Tomēr arī tādā gadījumā ne katrā maldība iznīcina noslēgto darījumu. Tiek prasīts, lai persona, kas maldijusies, nebūtu pāte vainīga savā maldībā t.i. lai tā nebūtu maldijusies aiz pašas neuzmanības, piem. kāds pērk nekustamu īpašumu un nepārlicinās par pērkamo objektu; ja nu izrādās, ka viss nav tā kā domāts vai gribēts līgumu slēdzot - pircējs pats vainīgs, jo tādu maldību mūsu civillikumā neatzīst.

Bez šī iedalījuma /tiesiska un faktiskā maldība/, mūsu civillikumā vēl atšķir:

1. s v a r ī g u maldību un
2. n e s v a r ī g u maldību.

Atkarībā no tā, vai maldība ir svarīga vai nesvarīga, ir dažādība sankcijās. Svarīga maldība, kā nosaka 1445.pants /sk.21.1.p./, iznīcina visu darījumu, turpretim tāda nozīme nav nesvarīgai maldībai - tā neiznīcina darījumu. Mūsu Senāts pēc veciem civillikumiem, kuriem atbilst šī nodalā jauno civillikumu noteikumi, pat atzina, ka pie svarīgas maldības nekrit svarā, vai ir vai nav atvainojama vaina. Līdz ar to maldības mācībā, centrālā vietā ir svarīgas maldības jēdziens. Kas ir svarīga maldība? Kādos gadījumos? Mūsu civillikumā te nedod vispārēju principu, bet ir vesela rinda atsevišķi gadījumi, kurus tie atzīst par svarīgu maldību. Tādēļ arī mūsu civillikumos šī mācība par maldību ir sarežģīta. Apstāsimies pie atsevišķiem gadījumiem. Tos varētu klasificēt četrās grupās.

1. Maldība, kas attiecas uz p e r s o n u /error in persona/. Ja maldība attiecas uz personu, tad principā darījums nav spēkā, ja vien personu samainījums nav bez jebkādas nozīmes. Tam, kas maldijies, piem. ienāk kāds cilvēks veikalā un nopērk 1 kg cukuru. Tirgotājs domā, ka tas ir viņa kaimiņš, bet izrādās, ka tas tā nav. Darījums ir spēkā, jo personu samainījumam nav nekādas nozīmes. Citādi būtu, ja kāda persona grieztos pie kāda gleznotāja X, domādama, ka tas ir slavēns portretists, bet izrādās, ka tā nav tā persona. Šī gadījumā personai ir liela nozīme - tāda maldība iznīcina darījumu. Tā tad maldība, kas attiecas uz personu, iznīcina darījumu, ja personu samainījumam ir kāda nozīme personai, kas maldijusies.

2. Maldība attiecībā uz l i e t u /error in corpore/ iznīcina darījuma spēku, jo katrs līdzējs domājis citu lietu vai citu lietas veidu.

3. Maldība par darījuma v e i d u /error in negotio/, pēc mūsu civillikuma, ir svarīga. Piem. kāds parakstīdams prkšanas -pārdošanas līgumu, domā, ka paraksta nomas vai dāvinājuma līgumu. Šī gadījumā viens dalībnieks domājis, ka noslēdz citu līgumu nekā to domājis otrs - mūsu civillikums šo maldību atzīst par svarīgu, un tāds darījums nav spēkā.

4. Maldība par lietas i p a š i b u /error in substantia/ ir svarīga, kad līguma priekšmetā pieņemta tāda īpašība, kuras dēļ šis priekšmets būtu pieskaitāms nevis tai lietu šķirai, pie kuras tas patiesi pieder, bet citai. Šī gadījumā no svara nodibināt līgumslēdzēja nolūku. Piem. kāds vecu lietu tirgotājs nopērk vecu lietu, domādams, ka tā ir sudraba, bet patiesībā tā ir alvas. Šeit krit svarā kontrahenta griba /pircēja griba/. Ja viņš pircis vecu lietu kā tādu, tad nav nozīmes vai tā sudraba vai alvas. Citādi, ja tirgotājs /pircējs/ domādams pīrkt sudraba lietu, saņem alvas lietu - tad maldībai ir nozīme.

Redzams, ka mūsu civillikumā, mācība par maldību ir sarežģīta lieta. Nav principi, bet kazuistika.

Kā jau teikts, juridiskā aktā izteiktai gribai jābūt nopietnai, apzinīgai un brīvai, kādas nav arī viltus gadījumā. V i l t u definē mūsu civillikuma 1459. pants.

1459. pants: Viltus ir otras personas prettiesīgs maldinājums, lai viņu piedabūtu izdarīt viņas interesēm pretēju darbību vai atturēties no tās.

Viltus gadījumā ir vienād kādi ļaunprātīgi apgalvojumi vai nolīgumi, dažos gadījumos arī noklusēšana. Viltus vispār ir ļaunprātīga machinācija, kas izdarīta ar nolūku radīt nepareizu uzskatu pā

otras personas, lai viņa izšķirtos par juridiska akta izdarīšanu.

Viltus jēdziens sastopams arī krimināltiesībās, kur runā par krāpšanu, kas tiek sodīta ar cietumu un pat ar pārmācības namu, bet krimināltiesībās katrreiz ir jāpierāda ļaunu nolūku - tieši nolūku iegūt sev vai citai personai mantisku labumu. Tikai tādā gadījumā tur var būt runa par krāpšanu un tās sodīšanu. Civiltiesību jēdziens ir plašāks - viltus ir arī tur, kur nav krāpšanas, kur darbība vēl netiek sodīta. Civiltiesībās pietiek ar nepareizu ziņu sniegšanu, faktu sagrozīšanu un pat ar patiesības noklusēšanu, ja ar to ir piedabūts kontrahents noslēgt darījumu. Nesvarīgs ir civiltiesībās jautājums vai viltus radītājs ar to ieguvis sev lielāku vai mazāku labumu.

Viltu nedrīkst sajaukt ar maldību, jo to sekas arī ir dažādas. Maldība iznīcina darījumu tikai tad, ja tā ir svarīga, bet viltus vienmēr. Tas, kas ar viltu piedabūts noslēgt darījumu, vienmēr var prasīt lai to atceļ. Šeit interesanti atzīmēt lielu atšķirību viltus un maldības starpā. Pēc mūsu civillikumiem, svarīgas maldības gadījumā, tiek atzīts, ka darījums nemaz nav noticis. Viltus gadījumā, civillikums atzīst, ka darījums ir gan noticis, bet tas ir jāatceļ. Tas izskaidrojams ar to, ka mūsu civillikumā, mācībā par maldību, gribas teorijai liels iespāids, jo citādi būtu tāpat, kā pie viltus

Lekcija Nr. 10. 1937.g.27.oktobri.

Viltu var izdarīt kā kontrahenti, tā arī trešas personas. Vai darījumu var atcelt, ja ļaunprātīgu machināciju / viltu / izdarījusi trešā persona? Latvijas civillikumā 1461. pants nosaka, ka tas, kas ar viltu piedabūts noslēgt darījumu, var prasīt, lai to atceļ. Kā redzams šis pants par trešām personām nekā nemin un stāvoklis ir nenoteikts. Viltus dēļ, darījumu var atcelt, tikai tad, ja kontrahents ir bijis vainīgs vai vismaz līdzdalībnieks pie viltus, bet ja viņš nav nekādi vainojams, tam atbildība nav uzliekama. Citādi tas ir pie bezatlīdzības darījumiem, piem. pie dāvinājuma - to var katrreiz atcelt viltus gadījumā. Mūsu civillikums tā tad aissargā apdāvinātāju, jo viņš savu dāvinājumu izdara aiz labdarības. Pie dāvinājuma nepieciešama griba apdāvināt un šī griba nebūs brīva un apzinīga, viltus gadījumā, kaut to izdarījusi trešā persona. Dāvinājums atceļams arī tad, ja ļaunprāt. machināciju izdarījusi trešā persona.

Ja pie līguma noslēgšanas abas puses ir pielietojušas viltu, tad civillikums viņu attiecībās neiejaucās. Nevienam no tiem nav tiesība prasīt darījuma izpildīšanu un zaudējuma atlīdzību.

Brīvas gribas nav arī s p a i d u gadījumā.

Saidus var izdarīt ar fizisku varu vai ar draudiem. Tādēļ agrāk civiltiesības atšķīra:

1. fiziskus spaidus un
2. psihiskus spaidus.

Fiziskie spaidi ir tādi, kas pastāv fiziskās varas lietošanā un tādi pieder krimināltiesībām, civiltiesībām tie mazāk interesē. Fiziskas varas gadījumā griba netiek izteikta un juridisks akts nemaz neizceļas. Citādi tas ar psihiskiem spaidiem / draudiem /, kas rada kādā personā bailes un tā jūtas spiesta izdarīt juridisku aktu, kaut arī to nevēlas. Šie draudi var būt dažādi - viegli un smagi, piem. kāds piedraud veikalā pārtraukt pirkēt, atlaist novietas u.t.t. Šie ir viegli draudi, tādi draudi ir ikdienišķa parādība un neatstāj iespaidu uz juridiska akta derīgumu. Katra persona spēj tādiem draudiem pretoties. S a v i n j i saka, ka tiesībās brīvība ir iespēja izvēlēties. Persona, kuŗa spēj izvēlēties savu rīcību, ir brīva. Savinji atzina, ka draudu gadījumā, katrai personai ir tiesība izvēlēties, katrai personai vēk piemīt brīva griba. Kā pie viegliem draudiem persona var pretoties vai padoties tam ko prasa, tāpat arī pie smagiem draudiem. Redzam, ka Savinji šīni lietā, pret cietušo isturas stingri - rigorozi - viņš atzīst, ka līgumam, draudu gadījumā jāpaliek spēkā. Tāds tīri teoretisks slēdziens nesaietas ar praktisko dzīvi. Pie nopietnākiem draudiem, patiesā griba ir sagrozīta un tiesībām šeit jānāk cietušajam palīgā, dodot iespēju šādu darījumu apstrīdēt. Ja tiesības to nedarītu, tad tās protežētu tās personas, kas pielietā draudus. Bet kādos gadījumos tiesībām būtu jāpiešķir šī aizsardzība? Redzējām, ka ikdienišķi, viegli draudi neietekmē juridiskā akta spēku bet nopietnākie draudi ietekmē jurid. akta spēku. Grūti atrast kritēriju lai atšķirtu ikdienišķus draudus no nopietniem. Romiešu tiesības atzina, ka juridiskus aktus var apstrīdēt, ja tos izdarījusi persona sem draudiem, kuŗi būtu iespaidojuši arī drošsirdīgu cilvēku. Mēraukla ir ļoti stingra. Latvijas civillikums uzstāda vieglāku mērauklu. Jo citādi tiktu aissargāti draudu izdarītāji, kuŗi tādu aizsardzību nemaz nepelna.

Latvijas civillikumi uzstāda viltus gadījumiem sekojošas prasības:

1. Lai draudi nebūtu mazsvarīgi t.i. lai piedraudētais ļaunums būtu svarīgs.
2. Lai būtu jābaidas, ka draudi tiks izpildīti un
3. Lai nebūtu viegli tos novērst.

Šie trīs elementi sastāda draudus pēc mūsu civillikuma, kuri spēj iznīcināt juridisku aktu. No šiem elementiem redzam, ka netiek prasīts lai draudi būtu vērsti tieši pret juridiska akta darītāju, pret viņa personu. Tie var būt vērsti arī pret viņa tuviniekiem. Ja tikai tādi draudi spēj radīt bailes.

Tiesisks darījums, kurš noslēgts zem draudiem - ir tomēr noslēgts. Griba ir deklarēta. Tādēļ likumi piešķir tiesības tādu aktu apstrīdēt, tāpat kā pie viltus / tikai pie maldības akts nav spēkā /. Ja gribai pie juridiska akta jābūt apzinīgai un nopietnai, tad tāda nav arī n o k l u s ē j u m a gadījumā / reservatio mentales /. Tas ir gadījums, kad persona deklarē savu gribu, bet iekšēji to negrib. Šeit arī trūkst istās saskāņas starp teikto un gribēto. Ja civiltiesības atzītu šos noklusējumus, tad dzīvē būtu liela nedrošība. Tādēļ civiltiesības tos respektē tikai tad, ja noklusējums zināms arī otrai personai. Piem. pārku mantu domādams kā negribu pirkt, ko zina arī pārdevējs.

Darījumu var arī noslēgt p a j o k a m / per jokum /. Arī te nav nopietnās gribas un tādēļ civillikumi dod iespēju šādus darījumus apstrīdēt. Darījumam, kas noslēgts pa jokam, nav nekādu tiesisku sekū, bet civiltiesībās vienmēr tiek prezumēts, ka griba ir izteikta apzinīga un nopietna, kādēļ joku ir jāpierāda. Ja arī darījumu atceļ, joku taisītājs var atbildēt par zaudējumiem, par kuriem viņš ir vainīgs.

Nopietnas vai apzinīgas gribas kontrahentiem nav arī pie f i k t i v i e m vai a p s l ē p t i e m darījumiem. Šiem darījumiem k o p ē j s ir tas, ka ārēji ir radīti istī juridiski akti, bet kontrahentu griba - nolūks ir tādus neradīt. Šinī ziņā abi kontrahenti ir vienis prātis, ka noslēdz darījumu, kas neatbilst viņu istiem nolūkiem. Istie nolūki ir apslēpti, kādēļ prof. Kolers saka, ka šeit faktiski ir divpusīgs noklusējums. Šādi akti ir divējādi.

Griba izteikta izskata pēc - patiesībā kontrahenti nekādu aktu nevēlās radīt. Saprotams, ka tāds akts nav spēkā. Parasti šādiem aktiem ir prettiesiski nolūki, piem. fiktīvi tiek atsavināta manta, lai kreditori netiktu pie viņas klāt, ārēji noslēdz pirkuma līgumu patiesībā gribēdams noslēgt dāvinājuma līgumu vai otrādi. Pēdējais darījuma veids / apslēpta darījuma / bieži tiek pielietots, lai izvairītos no nodokļiem.

No apslēptiem darījumiem ir jāatšķir f i d u c i ā r i e darījumi, kuri dibināti uz uzticību. Tie ir nopietni gribēti, bet bez noteiktām sekām, piem. lai nodibinātu tiesības uz kustamu mantu to nodod sapņēmeja īpašumā, vienojoties, ka faktiski tā ir ķīla, kura pēc parada samaksas jāatdod. Bez sekām, par kurām vienojušies kontrahenti, šie darījumi spēj izsaukt vēl citas sekas. Šāds darījums būs arī gadījumā, kad pilnvaro piedzīt kādu saistību, bet lai tas būtu ērtāki izdarīt, to cedē. Šeit ir nopietna griba piešķirt plašākas tiesības. Fiduciārie darījumi tā tad nav tādi kā fiktīvie vai apslēptie darījumi, kuri ir simulēti darījumi. Fiduciārie darījumi vienmēr ir spēkā un viņus pielietā, kad kontrahenti nav apmierināti ar pastāvošiem tiesiskiem institūtiem un mēģina izlidzēties ar plašākiem. Dzīvē šie darījumi rada daudz nepatīkšanas, jo ārēji nodots daudz vairāk nekā gribēts.

Katram juridiskam aktam nepieciešama b r i v a, a p z i n ā t a un n o p i e t n a griba.

Tiesisku darījumu sastāvdaļas.

Šai nodaļai liela nozīme civiltiesību dogmatiskai apstrādāšanai, jo tā palīdz katrā juridiskā aktā un katrā civiltiesību institūtā meklēt un atrast būtisko sastāvdaļu, kas ir raksturīgs vienam aktam vai civiltiesiskam institūtam un tādējādi varam atrast atsevišķu institūtu principus, kas mums atvieglo civiltiesību piesavināšanos un pielietošanu, jo nav jācinās ar kazuistiku. Katrā juridiskā aktā / tiesiskā darījumā / atšķiramas trīs sastāvdaļas - elementi.

1. Būtiskās sastāvdaļas,
2. Dabiskās sastāvdaļas,
3. Nejaušās vai gadījuma sastāvdaļas.

1. Būtiskās tiesiskā darījuma sastāvdaļas nosaka civillikuma 1470.p

Būtisks darījumā ir viss tas, kas nepieciešams tā jādzienam un bez kā arī pats nodomātais darījums nav iespējams. Tādēļ tādās darījuma būtiskās sastāvdaļās neko nevar pārgrozīt pat arī pusēm savstarpēji vienojoties.

No civillikuma 1470.p. redzam, ka būtiskās juridiskā akta sastāvdaļas ir tās, bez kurām tiesisks darījums nevar eksistēt - tās ir darījuma mugurkauls, kādēļ arī šis sastāvdaļas sauc par būtiskām. Piem. pie pirkuma līguma nepieciešama vienošanās, lieta un cena t.i. vienošanās par lietu un cenu. Bez šiem trim elementiem nebūs pirkuma līgums. Būtiskus elementus jāmekā atrast, jo tie dod juridiskam aktam viņa raksturojumu.

2. Kā jau aizrādīts, otras tiesiskā / juridiskā / darījuma sastāvdaļas ir dabiskās sastāvdaļas, kuras nosaka civillikuma 1471. pants:

Dabiskas ir tās darījuma sastāvdaļas, kuras, ja darījums noslēgts tā būtiskos pamatos, ir jau pēc likuma tā tiesās sekas. Tādēļ šis sastāvdaļas saprotamas pašas par sevi, arī bez sevišķas norunas, bet tās var atcelt vai grozīt ar sevišķu vienošanos, kura jāpierāda tam, kas uz to atsaucas.

Piem. pārdota viena lieta - jānodod ar piederumiem, jo tiek prezumēts, ja notikusi vienošanās par lietu, vienošanās ir bijusi arī par sastāvdaļām. Tā ir darījuma dabiska sastāvdaļa. Ja tā nav darījuma būtiska sastāvdaļa, tad to var arī izslēgt ar sevišķu vienošanos, kas jāatzīmē / lieta pārdota bez piederumiem /.

Pircējs atbild par risku - par lietas bojāeju, tiklīdz pirkums ir izdarīts. Šī atbildība ir pirkuma līguma dabiska sastāvdaļa, ko var grozīt ar sevišķu atzīmi.

3. Bez minētām - būtiskām un dabīgām, juridiska akta sastāvdaļām, ir vēl trešās sastāvdaļas - nejaunās sastāvdaļas. Pēdējās nav ne nepieciešamas, ne būtiskas, ne arī tās tiek prezumētas, bet tie ir dažādi blakus noteikumi, kuri paplašina vai sašaurina juridisku aktu t.i. paplašina vai ierobežo tiesisku darījumu. Šo nejauso vai gadījuma sastāvdaļu ir daudz, bet tipiskākie - visbiežāk juridiskā aktā ievesti ir tādi:

1. nosacījumi,
2. uzlikumi un
3. termini.

1. Nosacījumu definē civillikuma 1549. pants:

Nosacījums ir tāds blakus noteikums, ar kuru līguma spēks darīts atkarīgs no kāda nākoša un nezināma vai vismaz par tādu domājama notikuma.

No šīs definīcijas ir svarīgs sekojošs moments: nosacījums ir līguma blakus nosacījums /nejausa sastāvdaļa/, no šī noteikuma atkarīgas līguma spēks un šis blakus noteikums ir nākošs un nezināms. Tā tad, ja šis blakus noteikums ir noticis fakts, tas nav nosacījums, tāpat nav nosacījuma arī tad, ja droši zināms, ka nākotnē pieminētais / gaidāmais / fakts piepildīsies vai nepiepildīsies, jo tad nevar būt runāpar nezināmu faktu. Piem. cilvēka nāve nav uzskatāma par nosacījumu, bet par terminu, jo ir taču zināms, ka tā iestāsies tikai nav zināms tās moments. Nosacījuma jēdziens vajadzīgs precīzi atšķirt no uzlikuma un termina, jo to juridiskās sekas ir dažādas.

Nosacījumu veidi ir ļoti dažādi, jāatšķir svarīgākie:

1. atliekošie nosacījumi un
2. atceļošie nosacījumi.

1. Ja nosacījums ir atliekošs, tad ar viņu tiek atlikts līguma spēka sākums, vispār juridiska akta spēka sākums, piem. ja tas un tas notiks, tad tas un tas tiks pildīts.

2. Atceļošs nosacījums ir tāds ar kuru noteiktas juridiska akta beigas, kurš atceļ juridisku aktu, piem. es parakstu vai nododu, bet ja iestāsies tāds un tāds notikums, tad juridiskais akts nebūs spēkā.

Lekcija Nr, 11. 1937. g. 29. oktobri.

Atliekoša nosacījuma sekas ir tās, ka atliekošs nosacījums piepildās - līgums uzskatāms par noslēgtu it kā no paša sākuma, bez nosacījuma. Atceļošs nosacījuma sekas ir tās, ka līgumu - nosacījuma iestāšanās gadījumā, uzskata par spēkā neesošu. Ja atceļošs nosacījums neiestājas, tad līgums paliek spēkā.

2. No nosacījumiem jāatšķir uzlikumi.

Uzlikums ir juridisks pienākums, kas nav ekvivalents, bet kas aprobežō vai samazinā piešķirtās tiesības. Uzlikumi tiek pievienoti tikai bezatlīdzības darījumiem, piem. dāvinājumam vai testamentam, - kāda persona dāvina pilsētai, parka ierīkošanai, zemes gabalam. Šiem bezatlīdzības aktiem vienmēr ir divējādi mērķi t.i., ja tie sa- vienoti ar uzlikuma -

1. bezatlīdzības mantas pāreja un
2. uzlikuma / uzliktā pienākuma / izpildīšana.

Galvenais mērķis ir pirmais, jo tas nosaka šo darījumu juridisko

dabu. Otrais mērķis izriet no pirmā - Tam ir tikai blakus nozīme. Ar to izskaidrojams, ka tiesību iegūšana pēc pamata darījuma ir neatkarīga no uzlikuma izpildīšanas. Šeit redzam atšķirību starp uzlikumu un nosacījumu. Ja nosacījumu neizpilda - atkrit darījums, ja uzlikumu neizpilda - darījums paliek spēkā un tiesīgā persona var prasīt uzlikuma izpildīšanu.

1931. pants: Dāvinātājs var celt prasību par uzlikuma izpildīšanu, bet ja tas nav izpildīts aiz apdāvinātā vainas, tad arī prasīt, lai viņš atdod to, ko saņēmis.

Savinji, runājot par nosacījuma un uzlikuma atšķirību, saka, ka atliekošs nosacījums aptur darījumu, bet nepiespiež; uzlikums piespiež kautko izpildīt, bet neaptur darījumu.

Dzīvē bieži ir ļoti grūti novilkt robežu starp uzlikumu un nosacījumu. Lai to varētu, ir nepieciešams analizēt. Šaubu gadījumā, pie bezatlīdzības darījumiem, jāpieņem, ka ir uzlikums.

3. Bez minētiem - uzlikumu un nosacījumu, pie juridiska darījuma nejaušām sastāvdaļām pieder t e r m i ņ š. Pie termiņa, tāpat ka pie atliekoša nosacījuma, juridiska akta spēku stāda atkarībā no nākotnes notikuma - laika. Atšķirība no nosacījumu, šis nākotnes notikums ir zināms, tas ir tāds, par kuŗu iepriekš var noteikti pateikt, ka šis notikums iestāsies, par ko nevar būt nekādas šaubas. Kādreiz tikai nevar noteikt, kad šis nākotnes notikums iestāsies, piem. gadījums nostādīts atkarībā no personas nāves. Ar šo momentu termiņš atšķiras no nosacījuma. Šī dažādība izsauc arī dažādību juridiskās sekās. Terminēts darījums ir noslēgts darījums, kuŗš noteikti tiks realizēts, kuŗam varbūt nav zināms tikai realizēšanas sākuma moments.

Pie nosacījuma darījumā vienmēr valda šaubas, vai nosacījums iestāsies un darījums būs spēkā.

Juridiska akta formas.

Vispirms jāpastrīpo, ka forma jāatšķir no formālisma. Forma ir katram juridiskam aktam, jo kautkādā veidā personas vai personu griba tiek izteikta. Turpretī formālisms ir noteiktu formu prasība, nepieciešamība ievērot noteiktu, paredzētu formu. Privāttiesības - arī civiltiesības ir attīstījušās no formālisma uz formas brīvības principu. To var skaidri redzēt, ja iedomājamies senās romiešu vai germāņu tiesības, kuŗas piesātinātas ar šo formālisma prasību. Tagadnes tiesībās valda juridiska formas brīvības princips, kas piešķir brīvību slēgt juridiskus aktus jebkuŗā formā. Formālismam ir arī savas labas īpašības:

1. mazina pārskatīšanos,
2. veicina apzinīgu gribas izteikšanu /brīdina katru, kas slēdz darījumu, ka šinī momentā uzņemas saistības vai iegūst tiesības/
3. rada lielu noteiktību /novelk noteiktu juridiska akta sākuma momentu/ un
4. nodrošina pierādījums.

Tāpēc arī slavētais Jērings izteicies, ka formālisms juridiskam aktam ir tas pats, kas nospiedums naķdai. Tomēr tagadnes tiesības formālismu nesevišķi ciena un galvenokārt tikai viena iemesla dēļ un proti, ka tas apgrūtina apgrozību. Formālisms vienmēr prasa laiku un arī naudu daudzreiz un tādēļ apgrozības intereses to necieš un prasa formās brīvību. Šī iemesla dēļ visos modernos likumu krājumos valda brīva forma. Mūsu civillikumā 1473.p. nosaka tiesiska darījuma formu.

1473. pants: Tiesiska darījuma forma atkarājas no lietas dalībnieku ieskata, izņemot likumā tieši norādītus gadījumus.

Tur, kur tagad likums vēl prasa noteiktas formas ievērošanu, viņam tomēr ir cits raksturs kā senās tiesībās. Senās tiesībās formālismam vienmēr piemita vai nu sakrāla vai simboliska nozīme, piem. senos laikos svinīgiem vārdiem piemita pa lielākai daļai sakrāla nozīme. Vēlāk prasīja rokas spiešana, vai atkal dzērienu lietošanu, kuŗiem pie šiem aktiem bija simboliska nozīme. Tagadnes tiesībās formālismam ir citi uzdevumi - tas ir drošības līdzeklis, kuŗš tiek prasīts pie zināmiem aktiem un kas ir izskaidrojams ar neuzticēšanos juridiska akta absolūtai brīvībai. Tādēļ tiesības prasa zināmu formālismu. Formālisms var pastāvēt liecinieku vajadzībā. Jebkuŗu aktu var slēgt liecinieku klātbūtnē, bet likums to dažkārt prasa, piem. pie testamentiem / izp. pašroc. testam. /. Otrs veids ir rakstiska forma. Tā tiek prasīta kādreiz no likuma un citreiz tā nepieciešama uz kontrahentu vienošanas pamata. Likums prasa rakstisku formu visos gadījumos, kad rakstisks akts ir darījuma būtiska sastāvdaļa, piem. pie vekseļa, pie

čeka. Likums prasa rakstisku formu visos tajos gadījumos, kad darījums tiek nislēgts notariālā kārtā vai pagasttiesu likumēs noteiktā kārtā. Bez pagasttiesas un bez notāra aktus var arī apliecināt zinamos gadījumos pulka komandieris vai viņam tiesībās līdzīga persona /amatpersona/. Šīs personas var apliecināt aktus, kuŗos kara laikā piedalās dienestā esoša persona. Mūsu konzuli var apliecināt aktus saskaņā ar konzulāro reglamentu. Tādos gadījumos ir nepieciešama rakstiska forma. Rakstiska forma nepieciešama arī tad, kad kontrahenti vienojas par juridiska akta ietērpšanu rakstiskā formā. Šādas vienošanās mērķis var būt:

1. vēlēšanās radīt pierādīšanas līdzekli, vai
2. atzīst rakstisku formu kā darījuma nepieciešamu sastāvdaļu.

Pēdējā gadījumā viņi nepiešķir vienam juridiskam aktam spēku iekam tas nav ietērts rakstiskā formā. Tādā gadījumā visas pārrunas - viss tas, kas noticis līdz akta galīgai izstrādāšanai uzskatāms par nesaisītošu. Kontrahenti ir saistīti tikai tad, kad akts ietērts rakstiskā formā un līdz tam tie vienād var atteikties vai atkāpties /neparakstīt/. Iepriekšēja vienošanās tos nesaista. Citādi tas ir, kad darījuma ietērpšana rakstiskā formā ir izvēlēta kā pierādīšanas līdzeklis. Šaubu gadījumā - vai radīta rakstiska forma kā pierādīšanas līdzeklis, vai tas darīts kā priekšnoteikums juridiska akta spēkā esamībai, pieņem, ka pierādīšanas līdzeklis.

Kā rakstītnepratēju parakstus vecis civillikums atzina: kristīga uzvilktas trīs krustiņus un neticīga - trīs nullītes. Tagad šo jautājumu noskaidro civillikuma 1494. pants.

1494. pants: Rakstīt nepratējs var uzdot parakstīties savā vietā citai personai, ko ar saviem parakstiem apliecina divi liecinieki.

Ar šo pantu nav teikts, ka uzvilkti krustiņi rakstīt nepratēju nesaista, jo no svara šeit ir, ka persona ir izteikusi savu gribu.

Pie juridiskiem aktiem kādreiz ir no svara publiskas iestādes vai to pārstāvji. Kā jau minēts - notars, pagasta tiesa, konzuls, pulka kom. u.c. publiskas iestādes. Līdz 1889. g. šo publisko iestāžu iespaidz bija ļoti liels, pēc kam lielākā daļa ar tiesu reformu pārgāja notaram. Daudz ir juridisku aktu, kuŗos pie to sastādīšanas vai apstiprināšanas līdzdarbojas publiskas iestādes. Daudz lēmumi tikai tad iegūst spēku, kad tos ir atzinusi apgabaltiesa t.i. kad tie tiek no apgabaltiesas apstiprināti, piem. aizbildnis vēlās atsavināt nepilngadīgā mantu - vajadzīga apgabaltiesas apstiprināta atļauja / bāriņtiesa atļauj - apgabaltiesa apstiprina /. Dažos gadījumos pat pats juridiskais akts ir apstiprināms apgabaltiesā. Publiskas iestādes piedalās arī vēl citos aktos, piem. laulības līgumi ierakstāmi laulāto mantisko attiecību registri, kas tiek vests pie miertiesām. Agrāk / vecais civillikums/, paredz tāda līguma izsludināšanu "Vald. Vēstn.". Saprotais, tāds laulības līgums ir spēkā laulāto starpā pirms registrācijas, bet pret trešām personām tikai pēc ierakstīšanas registri. Līdzīga nozīme ir arī zemesgrāmatām. Ja kāds vēlas iegūt īpašuma tiesības - saistošas trešām personām, vajaga korroborēt t.i. apstiprināt, registrēt zemesgrāmatās. Visplašākā piedalīšanās pie juridisko aktu noslēgšanas ir notāram, kuŗa darbību nosaka notariāta nolikums.

Juridiska akta nederīgums un tā atceļamība.

Juridiska akta brīvības principam robežas nosprauž kā mēdz teikt - tiesiskā iekārta, kas patiesībā būtu civiltiesiskās sabiedrības mērķis. Tādēļ ne visi gribas izpauđumi spēj radīt juridiskas sekas, juridiskus aktus. Šie civiltiesiskās sabiedrības mērķi gribas izpauđuma derīgumu stāda atkarībā no daudz un dažādiem apstākļiem - akta satura, formas, darbības spējām u.c. apstākļiem.

Ja runā par juridiska akta nederīgumu un atceļamību kā zinamu sankciju, tad jāpastrīpo, ka daži gribas izpauđumi, kas grib radīt juridisku aktu, tādus nemaz nerada, jo gribas izpauđumā ir bijis tik svarīgs defekts, ka juridisks akts nemaz nav radies, un tādēļ ne ir runāt par nederīgumu vai atceļamību - tas vispār nav. Piem. divi kontrahenti gribējuši noslēgt līgumu, bet nav vienojušies par visām būtiskām sastāvdaļām - t.i. līgums nemaz nav. Te jārunā par juridiska akta neesamību, Praktiskā dzīvē bieži lieto " nederīgs ", kas no teorētiskā viedokļa ir nepareizi, bet praktiski derīgs, jo sekas abos gadījumos ir līdzīgas, t.i. juridiskas sekas nav nekādas. Akta neesamības un nederīguma gadījumos nav nekādas juridiskas sekas. Par akta nederīgumu vai akta atceļamību var runāt tad, kad akts ir formāli izdarīts, bet tas

neatbilst vienkārši civiltiesiskām normām, piem. mērķis ir nelikumīgs. Tad seko civiltiesiska sankcija - nederīgums vai atceļamība. Vispirms var pacelties jautājums, kāpēc divas sankcijas, vai nevarētu būt vienkārši, piem. - nederīgs. Tāda vispārināšana neatbilst civiltiesiskās sabiedrības interesēm - tā būtu pat bīstama, jo aktu defektu nozīme var būt dažāda, tos ne katrreiz var saskatīt. Ja jau kontrahenti ar grūtībām toš var atrast, tad grūtāk jau tas nākās trešām personām. Vispār šos defektus konstatēt kādreiz ir ļoti grūti. Tādēļ ja visos gadījumos būtu viena sankcija - nederīgums, tad civiltiesiskā apgrozībā būtu liels juceklis.

Atkarībā no defekta rakstura juridiskā aktā civiltiesības kādu aktu atzīst par nederīgu, par spēkā neesošu tieši uz likuma pamata / ipso jure / vai par atceļamu, kuŗā ir nepieciešama ieinteresētās personas darbība - apstrīdēšana. Arī Latvijas civillikums atzīst šos divus dažādos jēdzienus, kā tas redzams 1467. pantā.

1467. pants: Tiesisks darījums, kas noslēgts spaidu dēļ, pats par sevi nebūt nav spēkā neesošs, bet piespiestais var to apstrīdēt.

Šimī pantā ir skaidrība, bet par visu civillikumu to nevar teikt - bieži nav zinams, kāda sankcija darījuma defektam piemērojama - atceļamība vai nederīgums.

Akta nederīgums iestājas tieši - pats no sevis, uz likuma pamata. Tiesai pašai jāatzīst aktu par spēkā neesošu, kaut arī ieinteresētās personas to neapstrīdētu, piem. vājprātīga noslēgts akts, tāds ir nederīgs. Mūsu civillikumā daudz piemēru, kur darījums tiek atzīts par nederīgu, interesants ir 1445. pants.

1445. pants: Svarīga maldība iznīcina visu darījuma spēku, jo jāpieņem, ka tas, kas tā maldījies, nav nemaz devis darījumam savu piekrišanu un darījums tāpat nemaz nav noticis.

Kā redzam šis pants nerunā par akta nederīgumu, bet par neesamību. Citi civillikumi maldības gadījumā prasa akta atceļamību.

1571.p. 2.d.: Līgums, ar ko kāds nolīdzis sev kautko par pretlikumīgas darbības noārišanu vai tikai par sava pienākuma izpildīšanu, nesaista.

1592. pants: Neviens līgums, kas veicina kautko pretlikumīgu, netikumīgu vai negodīgu, nesaista.

1571. un 1592. panti atzīst līgumus par nederīgiem, ja ita tiem ie minētie defekti.

Nederīgs akts ir vienād nederīgs - to nevar vēlāk izārstēt, izlabot, piem. ar apstiprināšanu. Ja kontrahenti grib to padarīt par saistošu, tad jāslēdz jauns akts un ja tas ir noticis tad var runāt par jaunu aktu un tā spēks ir atkarīgs no satura, formas, dalībnieku darbības spējām u.c. civiltiesību prasīām. Šeit jāņem vērā - ja juridisks akts ir nederīgs, tad viņam var būt pietiekoši rekvizīti lai viņu atzītu par citu, derīgu aktu. Tādos gadījumos runā par kokverziju, piem. agrākie vekseļu likumi. Tur bieži noteikts, ka nederīgs vekselis uzskatāms par parāda zīmi /jaunais civillikums to neatzīst /. Tā ir konverzija. Konverzijas piemērs ir arī mūsu civillikuma 2120. pants.

2120. pants: Nomas vai ires maksai jābūt patiesai atlīdzībai par lietas lietošanu, un tādēļ to nedrīkst noteikt tikai izskata pēc. Darījums, kaē noslēgts pretēji šim noteikumam, ar nolūku apiet likumu vai pievilt trešo personu, nav spēkā; bet ja darījuma nolūks ir parādīt labvēlību šķietamam nomniekam vai irniekam, tad tas atzīstams par dāvinājumu.

Atceļamība ir mazāk intensīva sankcija - tā neiestājas " ipso jure" bet tikai uz tiesas sprieduma pamata. Līdz tiesas spriedumam tāds akts ir spēkā, piem. viļtus gadījumā tas ir spēkā un apstrīdot un atceļot atzīstams, ka tas nav bijis, piem. kāds ar viļtus palīdzību ir ieguvis lauku mājas. Atceļot aktu jāatzīst, ka tas nemaz nav bijis un pieviltam jāsaņem mājas, kādas tās bija un ja tās ir kļuvušas sliktākas, tad zaudējumu atlīdzību. Atceļamību var novērst ar apstiprinājumu un tādā apstiprinājumam ir atpakaļejošs spēks, akts tiek atzīts par spēkā esošu no izdarīšanas momenta. Vēl jāatzīmē, ka civillikumi aktu apstrīdēšanai paredz arvien isākus termiņus. Ar šo beidzam nodaļu par juridiskiem aktiem.

Juridiski notikumi.

Redzējām, ka juridiskus faktus, atkarībā no personas gribas, iedala divās grupās:

1. juridiska darbība un
2. juridiski notikumi.

Pie otrās grupas pieder tie juridiskie fakti, kuŗi iestājas neatkarīgi no personu gribas.

Ne visi notikumi ir juridiski notikumi. Juridiski notikumi ir tikai tie, kuŗiem ir kādas juridiskas sekas t.i., kuŗi nodibina, pārgroza vai izbeidz kādas tiesības. Tādu ir ļoti daudz

Laikam tiesībās liela nozīme, jo visas tiesības pastāv tikai laikā. Tādēļ arī laiks tieši pārgroza, nodibina vai izbeidz kādas tiesības - subjektīvās tiesības. Laiks var radīt arī objektīvas tiesības - ieraduma tiesību normas. Laikam ir sevišķa nozīme prasības dzēšanā un īpašuma iegūšanā. Kad laiks pārvērš valdījumu par īpašumu, šos abus institūtus bieži mēdz apzīmēt ar vienu terminu - noilgumu.

Atšķir:

1. dzēšamais noilgums / noilgums, kuŗš dzēš prasību / un
  2. iegūšanas noilgums / noilg., kuŗš nodibina īpašuma tiesības /.
- Abiem šiem institūtiem tagad ir katram savs termins:

1. iegūšanas noilgums tiek saukts par ieilgumu /agrāk to apzīmēja arī par "iesēdējumu"/ un
2. dzēšamam noilgumam ir paturēts termins noilgums.

Ja senāk abiem šiem institūtiem bija viens termins, tad tas izskaidrojams ar to, ka agrāk tiesību zinātne uzskatīja, ka šeit ir viena institūta divi paveidi. Tie tomēr ir divi dažādi institūti.

Ieilgums ir īpašuma iegūšanas veids - noilgums tāds nav. Ieilgums ir cieši saistīts ar lietas valdījumu, kādēļ tā vieta ir tikai lietu tiesībās. Tā tad ieilgumam ir itkai šaura, speciāla nozīme. Turpretī noilgumam ir vispārējs raksturs - tam ir nozīme visās civiltiesību daļās. Būtiskie elementi, rekvizīti šiem institūtiem arī katram pilnīgi savi, kādēļ jāatzīst, ka šiem institūtiem nav nekā kopēja. Ieilgumu apskatīsim lietu tiesībās, kur vienīgi tam ir nozīme, bet šeit, civiltiesību vispārējā daļā runāsim tikai par noilgumu.

Noilgums izbeidz prasības tiesību, ja šī prasība netiek laikā realizēta. No tā redzam, ka noilgumam ir divi būtiski elementi jeb rekvizīti:

1. prasības neiesniegšana un
2. laika notecējums.

Attiecībā uz laiku mūsu mūsu civillikums prasa noilgumam 10 gadus. Šie 10 gadi atgādina ieilguma 10 gadus, bet tā ir vienkārša sakrišana. Noilgumam daudz vairāk termiņu. Šis 10g termiņš ir vispārējs, tas ir tikai tad, ja likums neparedz speciālu, īsāku termiņu. Tādu ir ļoti daudz, piem., ja pirkuma līgumu grib atcelt pirktas lietas trūkumu dēļ, tad prasība jāceļ 6 mēn. laikā.

Prasības iesniegšana ir cieši saistīta ar laiku, jo mūs interesē, ka prasība nav iesniegta noilguma laikā - tai vairs nav nekāda nozīme. Noilgums neiestājas, ja prasība ir iesniegta noilguma laikā. Ja runā par prasības neiesniegšanu, tad svarīgi zināt no kuŗa momenta tiek rēķināts noilgums. Šie noilguma termiņi tiek aprēķināti ne no juridiska akta izdarīšanas momenta, bet cita, kuŗu apzīmē ar prasības dzimšanas momentu. Piem. ja līgums bija noslēgts 15 gadus atpakaļ, bet tas bija izpildams tikai 5 gadus atpakaļ, tad noilgums vēl nav iestājies. Pie visiem juridiskiem faktiem jāizšķir:

1. saistības dzimšanas moments un
2. prasības dzimšanas moments.

Šie momenti var un nevar sakrist. Sakrīt, piem., pie tiesību pārņēmumiem.

Noilgums tiek pie zināmiem apstākļiem pārtrauktā. Noilguma pārtraukums nozīmē to, ka viss pagājušais laiks tiek dzēsts un noilgums sākas no jauna. Šāds pārtraukums ir tad, kad persona ceļ prasību tiesā. Ar prasību tiesā noilgums tiek vienmēr pārtraukts, pat ja prasību iesniedz pēdējā mirklī, piem. dienu pirms noilguma iestāšanās. Tad noilguma termiņš sākās no jauna /atkal 10 gadi/.

Otrs noilguma pārtraukuma pamats ir griešanās pie šķirejtiesas. Trešais - atgādinājums, kuru jaunais civillikums atļauj izdarīt nevien rakstiski, kā to paredzēja vecais civillikums, bet arī mutiski. Ceturtais noilguma pārtraukuma pamats ir parādnieka atzīšana t.i.

ja parādnieks atzīst savu parādu - ar to noilgums tiek pārtraukts. Par parāda atzišanu liecina katrs izdarītais maksājums.

No teiktā redzam, ka noilgums nav sevišķi bīstams institūts, jo ir vesela rinda blakus apstākļu, kas šo institūtu - noilgumu ierobežo. Bez tam dažas tiesības vai prasības nemaz nav padotas noilgumam.

Tās ir:

1. zemesgrāmatās ierakstītas tiesības un
2. robežstrīdi / prasības par robežu pārbaudīšanu /

Prasību par robežu pārbaudīšanu var iesniegt, kaut kaimiņš par zenes gabalu valda jau ļoti ilgi - šī prasība nenoilgst.

Noilguma sekas nosaka mūsu civillikuma 1910. pants.

1910. pants: Ar noilguma termiņa notecējumu izbeidzas nevien prasības tiesības, bet arī pati saistību tiesība. Tādēļ noilgušu prasījumu nevar izlietot arī kā ierunu, piemēram ieskaitam.

No 1910. panta iznāk, ka mūsu civillikums atzīst, ka ar noilgumu izbeidzas pati saistība, itkā tā vairs neeksistētu. Tad tai vairs n nevar būt nekādas juridiskas sekas. Tomēr konzekventi šādas domas netiek izvestas, jo noilgušai saistībai ir savas juridiskas sekas, šīs juridiskās sekas atrodam civ. lik. 1911. pantā.

1911. pants: Ja parādnieks aiz kautkāda iemesla tomēr izpilda noilgušu saistību prasījumu, tad viņam nav tiesības prasīt no kreditora atpakaļ to, ko viņš tam izpildījis.

Ir tādi juridiski notikumi, kas uz likuma pamata atbrīvo parādnieku no saistības - no atbildības, jo saistība šinī gadījumā nemaz nav radusēs un kā tādus notikumus jāuzskata, tos notikumus, kurus var atzīt par nejausību vai nepārvaramu varu / vis major /. Ja nejausība vai nepārvarama vara kādam tieši nodara zaudējumus, tad ir skaidrs, ka neviens nav vainīgs, tad nav no kā prasīt zaudējumu atlīdzību, piem. pērkonos nosper cilvēku, zemestrīce noārda mājas u.t.t. Tad nav neviena vainīgā. Zaudējumi ir, bez nav no kā prasīt to atlīdzību, tie jācieš pašam īpašniekam / t.i. gadījumā, ja nav pārrūpējies par apdrošināšanu / . Tas ir izteikts principā - casum santi dominus t.i. nejausības zaudējumi jācieš īpašniekam. Šo principu apskatot runājam par tādiem zaudējumiem, kurus rada nejausība vai daba. Bieži cilvēks tiek izmantots kā zaudējumu nodarītājs, piem. vētra iznes cilvēku skatlogā. Cilvēks nav vainīgs. Vai var prasīt, šinī gadījumā no personas zaudējumu atlīdzību? Istais vainīgais ir dabas spēks. Tādā gadījumā civillikumi atbrīvo cilvēku no atbildības. Nejausības vai nepārvaramas varas dēļ atbrīvo personu no atbildības arī pie saistībām. Ja saistības izpildīšanu kavē nejausība vai augstāka vara - persona var atbrīvoties no līguma pienākuma. Šis jautājums ir sarežģīts, bet līguma tiesībās tam ir nozīme. Ja runājam, ka šajos gadījumos civillikumi atbrīvo no atbildības, tad tas nozīmē, ka civ. lik. novelk zināmu atbildības robežu līdz kurai jānes atbildība.

Paceļas jautājums vai starp nejausību un nepārvaramu varu ir atšķirība. Vispirms apskatīsim kā uz šo jautājumu skatās mūsu civ. lik. Jāsaka jaun, civillikumā šinī jautājumā pat terminologija nav ieturēta - var rasties šaubas par šo termiņa nozīmi civiltiesībās. Civ. lik. 1773. pants runā par " nejausu notikumu vai nepārvaramu varu ", 2023. pants par "nejausu gadījumu", 2220.p. par " nepārvaramu varu ", 1349.p. par " nejausību vai nepārvaramu varu ", 1661.p. par "nejausību".

Redzam, ka civ. lik. šos termiņus lieto gan kopā, gan atsevišķi, bet vai viņš tos atšķir vai uzskata par sinonīmiem nav skaidrības. Tas tomēr ir svarīgi, jo no tā atkarājas atbildības robežas.

Civillikuma 1773. pants liek domāt, ka civ. lik. tomēr šos termiņus atšķir.

1773. pants: Zaudējums ir tiešs, kad tas ir prettiesīgas darbības vai bezdarbības dabiskās un nepieciešamās sekas, netiešs - kad tas cēlies sagadoties sevišķiem apstākļiem vai attiecībām, nejaus - kad tā cēlonis ir nejaus notikums vai nepārvaramā vara.

Tomēr šo termiņu atšķirība nav konzekventi izvesta. Vispār, vienā civillikumā katrs termiņš tiek apzinīgi lietots un nozīmē kādu parādību un tāpēc nevaram domāt, ka šos dažādos termiņus mūsu civillikums lietotu vienā nozīmē. Noteiktu atbildi par jaunā civillikuma viedokli šinī jautājumā pagaidam nevar dot, bet jādōmā, ka jaun. civ. lik. šos termiņus atšķir.

Apskatījam jaunā civillikuma ieskatu par nejausības un nepārvaramas varas atšķirību. Tagad palūkosim kā uz šo jautājumu skatās literatūra un teorija.

Arī literatūrā ir izteiktas domas, ka šos terminus nav jāatšķir, bet vairākums tomēr ir par šo terminu atšķirību. Jaunākie ārzemju civilkodeksi noteikti ievēro nejausības un nepārvaramas varas atšķirību.

Zinātnē šini jautājumā nav vienprātības t.i. par to, kas ir nejausība, kas nepārvarama vara. Zinātnieki pieiet šim jautājumam no subjektīva un no objektīva viedokļa. Subjektīvās teorijas pieiet no nodarītāja stāvokļa. Tā tad centrā nostāda nevis notikuma smagumu, bet cilvēku. Nepārvarama vara ir tie notikumi, kurus cilvēks nevar pārvarēt, nejausība - kurus tas nevar paredzēt. Šī ir veca un vienkārša teorija. Praktiskā dzīvē bieži pēc šīs teorijas grūti pateikt, kurš no gadījumiem bijis, piem. zibens - to var paredzēt un neparedzēt, to var arī novērst / novadīt /. Šī teorija nenovelk noteiktas robežas. Citi mēģina noteikt atšķirību noteikti, precīzāk arī paliekot pie subjektīvā viedokļa, piem. franču zinātnieks prof. Kapitāns saka, ka nejausība rada relatīvu iespēju pretoties notikumam, proti - viens normāls cilvēks, kuru civiltiesībās apzīmē par "bonus pater familias", nevarēja pretoties; un, ka nepārvarama vara ir tie notikumi, kuri rada absolūtu iespēju pretoties notikumam t.i. neviens cilvēks šos notikumus novērst, piem. zemestrīce, vētra u.t.t. Šī teorija ir skaidra priekš piesavināšanos, bet tā nenovelk noteiktu robežu nejausības un nepārvaramas varas starpā. Robeža tomēr ir vajadzīga, jo atkarībā no tā kurš no šiem notikumiem ir dažāda atbildība. Piem. sabojājusies auto stūres dēļ notiek katastrofa. Rodas jautājums, vai šā notikuma novēršanas iespēja absolūta vai relatīva. Lielā ātruma brīdī katastrofas novēršana ir neiespējama, bet vai stūre nebija jāpārbauda pirms izbraukšanas vai cēlā? Absolūtas neiespējas novērst notikumu te nav. Ar tādu pieeju šim jautājumam tiek sajaukta vaina ar nejausību. Nejausība sākas tur, kur vaina beidzas. Tā arī šī subjektīva teorija nav pieņemama. Tas pats arī ar citām subjektīvām teorijām.

Daži juristi izēet no objektīviem faktiem un atšķirību nejausības un nepārvaramas varas starpā meklē atkarību no notikuma smaguma.

Lekcija Nr. 13, 1937.g. 5. novembrī.

Pazīstamākā objektīva teorija ir austriešu zinātnieka prof. Eksnera. Pēc viņa domām, atšķirībā no nejausības, nepārvaramas varas notikumi nav ikdienišķi, tie ir ārkārtēji vai stichiski. Šiem nepārvaramas varas notikumiem stāv pretī ikdienišķa vai parasta nejausība. Šī Eksnera doma atrodama daudzās zinātniskās grāmatās, tikai pārveidota un proti: par nepārvaramu varu tiek atzīti tie notikumi, kuri nebūtu pieskaitāmi pie kāda pasākuma vai uzņēmuma normāliem apdraudējumiem.

Redzam ka civiltiesību zinātne šos jēdzienus - nejausību un nepārvaramu varu - atšķir. Tāpat tas tiek darīts daudzos ārzemju civillikumos. Tāpēc jāpieņem, ka mūsu civillikumi arī atšķir šos jēdzienus. Pamatu tam dod netikai tas, ka zinātne to dara, bet arī civillikuma 1773.p., kurš runā par "nejausu notikumu vai nepārvaramu varu".

Ar to izbeidzam civiltiesību vispārējo daļu

Kā redzējām, pandektu sistēma civiltiesību materiālu iedala 1. lietu, 2. saistību, 3. ģimenes un 4. mantojuma tiesībās, bet mēs, pēc vispārējās daļas, apskatīsim vēl personīgās tiesības.

PERSONĪGĀS TIESĪBAS.

Personīgās tiesības ir maz apstrādātas un izkoptas. Tas izskaidrojams ar to, ka pandektu sistēma - vispār pandektu tiesības, kas nozīmē romiešu tiesības tikai jauno laiku apstrādājumā / pag. g.s. vācu juristu izstrād. /, nepiegrīza personīgām tiesībām nekādu vērību, jo sevišķi 19. g.s. par vissvētākiem principiem civiltiesībās izsludināja īpašuma un līguma brīvību un tas piedeva visam laikam tīri mantisku nokrāsu. Tādēļ personīgās tiesības palika neizkoptas, kaut mazliet agrāk tās bija laidušas dziļas saknes. Dabisko tiesību skola ar Hugo,

Grocijus un Tomāziju priekšgalā, uzstādīja mācību par personas tiesībām, kurās apskatīja personas elementārāko interešu - dzīvības, brīvības u.c. aizsardzību. Tanī laikā nebija šaubu par tādu tiesību pastāvēšanu, bet strīdējās par šo tiesību apjomu. Šo tiesību tālākizveidošanu pārtrauca 19. g.s. ar materiālisko uzskatu.

Pie personīgo tiesību grupas būtu pieskaitāms: tiesība uz godu, brīvību, miesas neaizkaramību, vārdu, dzīvību - uz visiem labumiem, kas cieši saistīti ar personu. Tādēļ arī autora tiesības, ģimenes tiesības un mantojuma tiesības. Pēdējās divas, pateicoties viņu apjomam, izdala tatsevišķās grupās, daļās, bet tādēļ tās tomēr nezaudē savu personīgo raksturu.

Lielākā daļa no šiem labumiem, tiesībām tiek aizsargātas arī no krimināltiesībām, bet tādēļ vien civiltiesībām nav jāatsakās no viņu aizsardzības. Šiem labumiem, kā arī vēl daudz nākotnes personu interesēm, varēs dot pilnīgu aizsardzību tikai tad, kad arī civiltiesības tās atzīs un aizsargās. Tāda personīgo tiesību pastāvēšana tagadnes civiltiesībās vairs nerada šaubas. Viss lielākais zinātnieku vairums tādas tiesības atzīst, bet no civillikumiem tikai modernākais - C.G.B. t.i. Sveices civilkodeks ieņem principiālu viedokli. Tur ir norma, kas nosaka, ka tas, kura personīgie apstākļi tiek netiesiski aizskārti vai pārkāpti, var prasīt to novēršanu. Šinī civilkodekā ir norādīti gadījumi, kad var prasīt zaudējumu atlīdzību un kad var prasīt sāpju naudu - atlīdzību par nodarītiem morāliskiem kaitējumiem. Šis principiālais CGB pants dod iespēju aizsargāt personu intīmākās intereses visās niansēs, jo cilvēku intīmākās intereses tiek pārkāptas visdažādākos variantos un ja nav principiēla panta, tad aizsardzība ir iluzoriska. No teiktē ir skaidrs, ka nevar noliegt, modernā civiltiesību zinātnē tādu tiesību pastāvēšanu. Šis personīgās tiesības atšķirās no pārējām civiltiesību nodaļām ar to, ka tās nav iespējams nodot tālāk. Otrkārt tās bauda absolūtu aizsardzību un treškārt - tās nav novērtējamas naudā un viņu sankcija ir zaudējumu atlīdzība, uzturs un ļoti bieži papildus sods - sāpju nauda. Sāpju nauda pa lielākai daļai ir civiltiesisks sods, kas redzams jau no tā vien, ka uzliekot šo sāpju naudu, tiesnesis rēķinās ar nodarītāja vainas pakāpi. Lielāka vaina, ar nodomu - sāpju nauda lielāka. Tā jau ir krimināltiesiska pieeja, tomēr sāpju nauda ir civiltiesību sankcija.

Tiesību uz dzīvību un veselības neaizkaramību pietiekoši labi aizsargā arī krimināltiesības un civiltiesībām te var būt tikai subsidiāra nozīme. Mūsu civillikumā ir pants, kas paredz atlīdzību par miesas bojājumiem, piem.

2347. pants: Ja kāds ar darbību, par ko viņš ir vainojams un kas ir prettiesīga, nodara otram miesas bojājumu, tad viņam jāatlīdzina tam ārstēšanās izdevumi un bez tam, pēc tiesas ieskats, varbūtējā atrautā peļņa.

Mūsu civillikuma 2352. pants aizsargā personisko brīvību.

2352. pants: Ja kāds pretlikumīgi laupa otram personisko brīvību, tad viņam tā atkal tam jāatdod un jāatlīdzina, pēc tiesas ieskats, visi nodarītie zaudējumi.

Sāpju naudu mūsu jaunais civillikums neatzīst t.i. principā neatzīst.

Tiesībai uz godu kā personiskai tiesībai civiltiesībās būtu ierādāma lielāka vieta. Šo tiesību aizsargā arī krimināllikumi, bet tie vienmēr uzstāda speciālus noteikumus notiesāšanai un gadījumos attaisno vainīgo kaut aizskārums ir noticis, jo krimināltiesības nedomā par cietušā gandarījumu kā par vainīgā sodīšanu.

Dzīvē nāk priekšā gadījumi, kad aizskārums ir noticis, bet gandarījumu nesapņem, piem. mūsu sodu likumi nesoda aizmugurisku nolamāšanu un visos tādos gadījumos, kad vainīgais tiek attaisnots, cietušā stāvoklis kļūst vēl sliktāks, jo tiesa ar savu spriedumu it kā apstiprina neslavu. Tāpēc arī civillikumiem būtu jāaizsargā šī tiesība, bet kā atlīdzība te būtu sāpju nauda, jo par zaudējumu atlīdzību te nevarētu runāt. Ja zaudējumi ir nodarīti, tad tos, bez šaubām, var prasīt / tas reti nāk priekšā /.

Pie personīgām tiesībām pieskaitāma arī tiesība uz vārdu.

Pirmatnējā sabiedrībā, sabiedrības locekļi nebija personas. Tānī laikā nebija vispār indivīdam piederības tiesības un pēc tādām tiesībām nebija arī vajadzības. Pirmatnējā sabiedrībā tādēļ nav individuālu tiesību, ka tur atsevišķu indivīdu noēno cilts vai ģints. Indivīdam ir tikai zināmas tiesības tikai tādēļ, ka tas pieder pie cilts vai ģints. Vēlāk sāka lielāku lomu spēlēt ģimene, tad indivīdu noēno ģimene. Beidzot indivīds atbrīvojās arī no ģimenes - paliek viens un visas rūpes pāriet uz viņu personīgi. Tā radās vajadzība pēc individuālām tiesībām.

Vidus-Eiropā uzvārdi parādās ap 1000. gadu, jo tad pilsētu patriciešu ģimenēs izplātījās paradums savam vārdam pievienot uzvārdu /2. vārdu/. Uzvārdu došanas proces Vidus-Eiropā iesākās ap 1000. g. un nobeidzās tikai 19. g.s. Starp citu, mūsu zemnieki saņēma uzvārdus, Kur-

zemē - 1834.g., Vidzemē - 1832.g.

Person apzīmēšanā ir ieinteresēta ne tikai atsevišķa persona, bet arī sabiedrība un valsts, Vispirms, protams persona, jo ar to tiek panākta sevis izdališana no valsts pārējiem pilsoņiem, - no sabiedrības. Visa cieņa, ko iegūst persona sabiedrībā, iegūst arī personas vārds. Tāpat personas mīlestību vai naidu iegūst arī tās vārds. Vārds un persona tagadnē tiek identificēti. Ģēte salīdzina vārdu ar ādu, kas cilvēkam ir pieaugusi un rušu nevar aizskārt neievainojot pašu cilvēku. Tādēļ ir prasāma vārda aizsardzība. 19. g.s. sākumā neatzina šo tiesību uz vārdu, kā aizsargājamu labumu. Tikai 19. g.s. beigās atzina vārda aizsardzību. Kad sāka aizsargāt vārdūkā pirmais jautājums pacēlās par tās juridisko konstrukciju - kas tā ir par tiesību?

Francija piegāja no Ipašuma tiesību viedokļa, bet tas ir nepareizi, jo te taču nav ķermeniska lieta. Pareizāk ir atzīt vārdu kā personisku tiesību.

Tiesību uz vārdu atzīst un aizsargā modernais Sveices civilkodeks un arī Vācijas civ. kod. Latvijas civillikums par uzvārdu principiēli nerunā - tikai atsevišķās vietās / sieva iegūst vīra uzvārdu / Tomēr Latvijas civiltiesībās tāda tiesība ir atzīstama, jo mums ir speciāls likums / 1920. un 1927. G. / par uzvārdu maiņu.

Lai vārda institūts labāki izpildītu savu funkciju ir nepieciešama noteiktība un dažādība. Noteiktība varētu tikt panākta ar rakstību, proti - priekšroka / no juridiskā viedokļa / dodama rakstīšam uzvārdam, ne vis izrunai. Dažādība arī vajadzīga, jo citādi var sajaukt.

Civiltiesībās vēl var konstruēt citas personīgas tiesības, piem. varētu atzīt personīgo tiesību uz eksistenci, darbu, uz pakalpalicējiem u.c. Svarīgākais būtu piemais - tiesība uz eksistenci - te ietilpst tiesība uz uzturu, uz alimentiem. Mūsu civillikumos nav atsevišķas normas attiecībā uz alimentiem, iz tikai atsevišķi panti. Tos apskatīsim ģimenes tiesībās, lai gan patiesībā tās ir personīgās tiesības. Mūsu jaunais civillikums regulā uztura līgumu, kas dod iespēju saņemt alimentus uz līguma pamata / 2096. p. / - to apskatīsim saistību tiesībās. No personīgām tiesībām, mūsu tiesībās, ir regulētas autora tiesības t.i. neskaitot ģimenes un mantojuma tiesības.

A u t o r a t i e s ī b a s.

Autora tiesības sava plašuma dēļ civiltiesībās tiek apskatītas kā atsevišķs tiesību veids, bet viņas pieder pie personīgām tiesībām. Autora tiesības ir autora absolūta tiesība izlietot savu gara darbu. Tā ir vienīgi viņam - autoram piederoša tiesība - visiem iespējamam līdzekļiem savu gara darbu izplātīt, publicēt, reproducēt u.t.t.

Autora tiesības arī ir jauno laiku institūts. Senās tiesības, piem. romiešu tiesības tās nepazīna. Senatnē autora atlīdzība bija lauru vainags, gods, nemirstība, bet nekad atlīdzība. Seno laiku slavēnie dzejnieki piem. nepretendēja uz atlīdzību. Tā Homers apstaigāja seno Grieķiju dziedādams savas skaistās dziesmas par grieķu Dievu un varoņu gaitām, bet saņēma tikai viesmīlību. Tas izskaidrojams ar to, ka senos laikos nebija iespējams plaši izplātīt literāriskos darbus, jo nebija drukājamās mašīnas un spiestuvju. Tikai šīs mašīnas deva autoriem iespēju pacelt atlīdzības jautājumu. Senākos laikos literāriskie darbi tika pārrakstīti, pie kam maz bija tādu rakstītāju un dargi tas maksāja. Rakstīšanas darbs bija ļoti grūts un ilgs, kādēļ tas noēnoja autora darbu. Tādēļ senos laikos nebija autora tiesību, bija Ipašuma tiesības - grāmatas kā Ipašuma objekta, aizsardzība.

Viduslaikos grāmatu pārrakstīšana koncentrējās klosteros, kur atīstījās rakstīšanas māksla. Kad pieprasījums pēc grāmatām auga, paplašinājās pārrakstītāju šķira, bet grāmatas tomēr bija dārgas, jo arī pergaments bija ļoti dārgs. Arī tad tika uzskatīts, ka galvenais ir pārrakstīšanas darbs.

Apstākļi mainījās ar papīra un iespiešanas izgudrošanu. Papīrs tika atrasts 14. g.s., bet Gūtenbergs grāmatu iespiešanu atrada 15. g.s. Tad izdevēji sāka interesēties par savu tiesību aizsardzību un griezās pie valdības. Valdība likumdevēji labprāt gribēja izdevējus aizsargāt, bet nevarēja kādā veidā to izdarīt. Šo aizsardzību nevarēja ietilpināt romiešu tiesību sistēmā. Valdība izdeva privilēģijas / licences. Šeit redzam, ka tika aizsargātas izdevēja intereses.

Šajā posmā sāka aizsargāt autora tiesības - autora tiesību attīstība. Šinī posmā sāk aizsargāt cilvēka gara ražojumu un aizsardzība tiek pārnesta uz autoru.

Pirmais likums, kas aizsargā autora intereses, izdots Anglijā 1709. gadā. 1793. gada dekrets Francijā jau rada patstāvīgas autora tiesības. Citās Eiropas zemēs likumi par autora tiesību aizsardzību parādās 19. g.s.

parādās 19. g.s.

Pie mums visu laiku spēkā bija Krievijas autoru tiesību likums, kurš izdots 1911. gadā, bet šogad - 1937. g. izdots jauns autoru tiesību likums. Mēs rēķināsimies tikai ar to, kas jau stājies spēkā.

No autoru tiesību vēstures redzam, ka autoru tiesības ir samērā jauns civiltiesību institūts un tādēļ par tā juridisko konstrukciju daudz strīdu, nenoskaidrotu jautājumu.

Lekcija Nr. 14. 1937. g. 12. novembrī.

A u t o r a t i e s ī b u j u r i d i s k a r a k s t u r a - j u s

1. Daži zinātnieki uzskata autora tiesības kā īpašuma tiesības un runā par literārisku īpašumu. Mūsu vecie civilistikumi arī atsaucās uz autora tiesībām īpašuma tiesību nozares. Tie saka: katrs gara produkts ir īpašuma tiesību objekts. Jāizstāv arī gara produkti, nevien materiālas dabas vērtības. Šī mācība jaunās parādības tiesību laukā vienmēr ievietota vecās formās. Šai teorijai bija piekrišana Francijas lielās revolūcijas laikā, jo šī teorija bija protesta pret tirgošanos ar privilēģijām, ar ko valsts taisīja lielus ienākumus, bet pārestību autoriem. Par īpašuma tiesību objektu var būt itkā ķermeniska lieta, tādēļ tika radīta otra teorija, līdzīga pirmajai.

2. Otrā teoriju apzīmēja - mācība par garīgo īpašumu. Ar tādu pieeju nekas netiek glābts, tpmēr tiek pārkāpts princips, ka par īpašuma tiesību objektu var būt tika ķermeniska lieta. Šim teorijām defekts ir tas, ka tā uzsver autoru tiesību materiālo momentu. Daudz pareizākas ir citas teorijas, kas autora tiesībās uzsver personīgo momentu un pieiet kā pie personīgām tiesībām. Šis personīgās teorijas aizstāvji uzsver garīgo saiti, kāds pastāv starp autoru un darbu. Šī saite ir tik stipra, ka pastāv vēl arī pēc autora nāves. Tādēļ, ne velti, literāriskus vai mākslas darbus sauc par gara bērniem. Autori ir ne tikai ieinteresēti darba izmantošanā, bet vēl vairāk darba neaizskaramībā. Viņi interesēs ir, lai cita roka nepieskaras viņu darbam, to nepārveido un negroza. Šim personīgām tiesībām līdzī iet arī materiālie labumi, bet tie nedominē, drīzāk piekāpjas personīgo momentu priekšā. Tas redzams no principa, ka autoru tiesības nevar būt par piedziņas priekšmetu bez autora atļaujas un pēc viņa nāves - mantinieku atļaujas, tāpat arī parādnieka - autora tiesības neietilpst konkursa masā.

Autora tiesības ir piesātinātas ar personīgo momentu un tās jāuzskata par personīgām tiesībām. Autora tiesību subjektē - autors t.i. darba radītājs. Literātūrā sastopami gadījumi, kad vairāki autori raksta kopīgu darbu. Tādā gadījumā, kas ir nedalāma vienība, autora tiesības pieder abiem vai visiem autoriem kopīgi. Autora tiesību objekts ir literatūras, mākslas un zinātnes darbi. Ir nepieciešami, ka šie gara darbi būtu objektizējušies t.i. būtu pierādījusies viņu eksistence - objektīvā pastāvēšana. Tas veids, kādā šie darbi rodas nav nono svara. Par autora tiesību objektu var būt: rakstniecības, glezniecības, mūzikas, zinātnes u.c. darbi, rakstiski vai mutiski literāriski un zinātniski darbi / priekšlasījumi, runas / u.t.t.

Autora tiesību saturs pastāv tiesībā visiem iespējamam līdzekļiem reproducēt, izplātīt, publicēt u.t.t. savu ražojumu. Tāpat vienīgi autoram pieder tiesība uzvest atskatot un arī pārveidot savu darbu.

Autors var ne tikai izplātīt visdažādākos veidos savu darbu, bet arī to atsavināt. Likums aizsargā ne tikai autora personīgo interesi, tiesības, bet arī materiālās intereses, piešķir arī darba materiālo izmantošanu. Autora tiesībās ir lielā mērā ieinteresētas publiskās intereses. Franču tiesībās kāds autors izteicās, ka autora tiesību aizsardzība jāatceļ, jo to pkrasa sabiedrības intereses, un katrs autors par saviem ražojumiem var pateikties iepriekšējiem autoriem t.i. vēsturei un sabiedrībai. Šis domas tpmēr autora tiesībās nevalda.

Redzam, ka autora tiesībās ir ieinteresēta arī sabiedrība, bet sabiedrības intereses var būt pretējas autoru tiesībām. Tā autora intereses ir, lai viņam vienīgi un mūžīgi piederētu tiesība izmaktot savu gara ražojumu, bet sabiedrības intereses ir tam pretējas.

Mūsu likums piešķir autoriem un to mantiniekiem autora tiesības tikai 50 gadus, skaitot no autora nāves. Ja autors nav atstājis mantiniekus un nav devis rīkojumus, tad autora tiesības izbeidzas ar autora nāvi. Isāk. termiņš ir tiesībai tulkot savu darbu. Autora tiesība tulkot savu darbu pieder vienīgi viņam 10 gadus no orgināla iznākšanas. Ja šajā laikā autors šo tiesību neizmanto, šī tiesība izbeidzās un viņa darbs var sā tulkot arī citi.

Apskatīsim autora tiesības uz fotogrāfijas darbiem. Autors var būt fotogrāfs, uzņēmuma vadītājs vai persona - pasūtītājs. Ja fotogrāfijas darbs izdarīts pēc pasūtījuma, principā autora darbs pāriet uz pasūti-

tāju, ja vien nav citādi norunāts.

Autora tiesības var arī atsavināt t.i. autoram ir tiesība savu darbu izmantot, atsavināt. Šie līgumi ir rakstāmi - slēdzami rakstiski. AR to autora tiesības atšķiras no pārējām. Autoram ir tiesība atsavināt arī savus nākotnes darbus - kurus tas radīs nākotnē. Šis princips ne katrreiz autoriem ir izdevīgs, jo nav noliedzams, ka izdevēji ar to vienu otru autoru izmanto. Ja autoram nav naudas, tad izdevēji labprāt ar to noslēdz līgumu, pie kam naudu aizdod, bet līgumu noslēdz sev izdevīgi. No otras puses, nvar autoram tiesību iepriekš atsavināt savu darbu, atņemt, jo ar to apgrūtinātu viņa eksistenci.

Apskatot autora tiesību līgumus, vispirms jāapstājas pie i z d e v u m a l ī g u m a. Ar izdevuma līgumu literatūras, mākslas vai zinātnes darba autors atdod izdevējam tiesību izdot savu darbu. Nekad netiek prezumēts, ka izdevuma līgums tiktu noslēgts bez atklidzības. Ja atlīdzības apmērs nav norunāts, tad to noteic tiesa pēc sava ieskata.

Izdevuma līgums atšķiras no pārējiem līgumiem ar to, ka tas slēdzams rakstiski, bet vēl - tas rada izdevējam pienākumu izdot darbu / ne vien tiesība to darīt /. Te atkal parādās autora tiesību personīgais raksturs.

Ja izdevējs nav gada laikā darbu izdevis, tad autoram ir tiesība no līguma atkāpties un saprotams prasīt arī zaudējumu atlīdzību. Mūsdienu autoru likums nosaka arī ekstenplāru skaitu. Ja nav norunāts ekstenplāru skaits, tad izdevējam ir tiesība izdot 1000 ekstenplārus, bet nošu izdevējam ne vairāk, ka 300 ekstenplārus.

Otrs speciāls līgums, ko regulē autora tiesības ir s k a t u v e s l ī g u m s. Ar to literatūras vai mūzikas darba autors atdod tiesību uzņēmējam atklāti uzvest savu darbu. Arī pie šī līguma nav pieņemams, ka tas būtu slēgts bez atlīdzības. Ja atlīdzība nav līgumā paredzēta, to nosaka tiesa / tāpat kā pie iepriekš apskatītā - izdevuma līguma /. Arī šis līgums slēdzams rakstiski.

A u t o r a t i e s ī b u a i z s a r d z ī b a.

Autora tiesību pārkāpšana, bez kriminālām sekām var radīt civiltiesiskas sekas. Autors var prasīt:

1. zaudējumu atlīdzību un
2. prettiesīgi izdoto darbu un darba rīku nodošanu viņam vai iznīcināšanu.

Ja autors prasa zaudējumu atlīdzību, tad zaudējumus nosaka tiesa pēc sava ieskata, jo autoram pierādīt zaudējumu apmērus ir neiespējami. Ar zaudējumu apmēru noteikšanas piešķiršanu tiesai, ir piešķirts civiltiesai sodīt autora tiesību pārkāpēju. Ja tas rīkojies ļaunprātīgi, protams, tiesa noteiks augstāku zaudējumu atlīdzību, ka ja tas būtu izdarīts aiz neuzmanības.

LIETU TIESĪBAS.

Lietu tiesības parasti tiek nostādītas pretī saistību tiesībām. Tomēr lietu tiesības būtu no saistību tiesībām atšķiramas.

Daži zinātnieki šādu iedalījumu uzskata par nenozīmīgu, vēsturisku atlieku / vācu zin. Fukss, kriev, zin. Grims /, bet lielais vairums tiesībnieku pastrīpo šo tiesību atšķirību un noteikti iedala lietu un saistību tiesībās, t.i. atšķir lietu no saistību tiesībām. Strīds pastāv tikai šīs atšķirības noskaidrošanā vai raksturošanā.

1. Viena daļa zinātnieku māca, ka lietu tiesības ir tās, kas tiek aizsargātas pret visām personām, bet saistību tiesības tikai pret noteiktu, konkrētu personu.

Saistību tiesībās aizsardzību dod tikai pret saistības nepildītāju, turpretī īpašnieks ir aizsargāts pret visām personām.

Šī teorija ir vienkārša, viegli saprotama, bet tomēr nepareiza, jo tai piemīt metodologiska kļūda. Tā pieraksta sugu īpašības pasugām un raksturo dažādu sugu pasugas pēc sugu īpašībām vai īpatnībām, proti - lietu tiesībām tiek pierakstīts absolūto tiesību īpašības, bet saistību tiesībām - relatīvo tiesību īpašības.

Absolūtās tiesības tiek aizsargātas pret visām personām, bet pie absolūtām tiesībām pieder ne tikai lietu tiesības, bet arī personīgās tiesības, to starpā arī autora tiesības, ģimenes tiesības u. c.

Pie relatīvām tiesībām ir pieskaitāmas saistību tiesības, bet vēl arī citas, piem. viena daļa no mantojuma tiesībām. Tādēļ šī pirmā teorija neuzsver lietu tiesību vai saistību tiesību raksturīgās īpašības,

bet īpašības, kas šīm tiesībām kopēja ar absolūtām vai relatīvām tiesībām. Bez tam arī pati tēze, ka lietu tiesības tiek aizsargātas pret visām personām un saistību tiesības tikai pret noteiktām personām, jāpieņem ar ierobežojumiem.

Kā vēlāk redzēsīm, lietu tiesību aizsardzība, dažos gadījumos tiek ierobežota trešo personu dēļ, jo tiek radīta t.s. labticīgā ieguvēja aizsardzība, pret kuriem lietu tiesības vairs netiek aizsargātas.

No otras puses ir arī saistību tiesības, kas tiek aizsargātas pret visām personām, proti - ja saistību tiesības ir iespējams un tās tiek ierakstītas zemesgrāmatās, piem. nomas vai īres līgums - ar ierakstu šīs tiesības nepārveršas par lietu tiesībām, bet tiek aizsargātas pret visām personām.

2. Kāda cita teorija, radniecīga pirmajai, mēģina izskaidrot lietu tiesību būtību un atšķirību no saistību tiesībām izejot no plaši izplatītā, valdošā pamatuzskata par tiesībām, proti - kā tiesiskām attiecībām.

Šī teorija tad arī māca, ka lietu tiesības nodibina tiesiskas attiecības ar nenoteiktu daudzumu personām - varētu teikt ar visu pasauli, turpretī saistību tiesības rada tiesiskas attiecības tikai noteiktu personu starpā.

Jāatzīst, ka šī doma ir viena fikcija un kā prof. Kolers norādījis, iznāk tā, ka viens mūsu valsts namīpašnieks ir vai atrodas tiesiskās attiecībās ar eskimosiem tālajos ziemeļos.

Pie tiesībām nedrīkst pieiet tikai no tiesību attiecību viedokļa.

3. Pretēji šai tiesību attiecību konstrukcijai, Latvijas Universitātes prof. S i n a i s k i s ir uzstādījis savu mācību par normatīvo civiltiesisko sabiedrību.

Atšķirībā no socioloģijas, kas pēta socioloģisko sabiedrību, kas pēta socioloģisko faktu esamību, tiesības pēta normu t.i. jābūtību.

Tādēļ arī civiltiesisko sabiedrību jāraksturo kā normatīvu jābūtības sabiedrību t.i. skatot jābūtības griezumā. Lai saprastu un apskatītu šo normatīvi - civiltiesisko sabiedrību, nedrīkst pieiet no tiesisko attiecību viedokļa, bet gan no mācības par tiesiskiem stāvokļiem vai stāstusiem. Šos stāvokļus - stāstus nosaka objektīvās tiesības.

Tā piem. objektīvās tiesības nosaka īpašnieka vai kreditora stāvokli un šie statusi vai stāvokļi organizē šo normatīvi - civiltiesisko sabiedrību, tie dod viņas skeletu, rada noteiktību, ko nevar dot mūžīgi mainīgās tiesiskās attiecības, kuŗas ir ļoti nenoteiktas. Arī lietu tiesības kā absolūtas tiesības organizē šo normatīvi civiltiesisko sabiedrību, nosakot gan īpašnieka, gan neīpašnieka tiesību kompleksu.

4. Lai tagad saprastu lietu tiesību un saistību tiesību atšķirību mums jāatceras vienu vecu teoriju, kuŗa tika savā laikā nokritizēta. Tā izgāja no tiesību attiecību viedokļa un mācīja, ka saistību tiesības rada juridiskas attiecības personu starpā, bet lietu tiesības - personu un lietu starpā. Šī teorijā viena doma ir pareiza - šeit tiek pastrīpots lietu tiesību tiešais raksturs t.i. personas un lietas starpā lietu tiesībās nestāv neviens, piem. īpašnieks var māju apdzīvot, var arī neapdzīvot - iam nav vajadzīga ne viena atļauja, turpretī irniekam apdzīvošanai vajadzīga atļauja resp. līgums, kuŗu nevar noslēgt bez īpašnieka vai izīrētāja piekrišanas. Saistību tiesībām trūkst šis tiešais raksturs. Šī teorija bija nepareiza tādēļ, ka nevar nodibināt tiesiskas attiecības personas un lietu starpā. Paši šīs teorijas piekritēji arī uzsver, ka tiesiskas attiecības pastāv tikai personu starpā. Persona ar lietu nestāv ne kādās tiesiskās attiecībās un tādēļ tika radīta otra teorija, kuŗu tikko minējām.

Liekas skaidrs, ka izejot no tiesisko attiecību konstrukcijas lietu tiesības nevarām izskaidrot, bet gan ja atzīstam šo statusu vai stāvokļu mācību. Šādu mācību jau atzina senie romiešu juristi, bet nepaspēja to galīgi izveidot, kādēļ pandektu sistēma neliek to savos pamatos, bet izveidoja tagad valdošo teoriju par tiesiskām attiecībām.

Statuss ir viens tiesisks stāvoklis, kuŗu nosaka objektīvās tiesības. Tas rada zināmas iespējas, zināma pilnvaru kompleksu. Izejot no šīs stāvokļu / stāstus / mācības lietu tiesības varētu definēt sekojoši:

lietu tiesības ir tās tiesības, kuru objekts ir ārējās dabas priekšmets un kuŗas piešķir tiešu varu par lietu.

No šīs definīcijas izriet, ka lietu tiesībām vai lietiskiem stāvokļiem / lietu tiesību stāstusiem / vissvarīgākais ir neatkarīga, tieša

tiesība. Lietu tiesība ir atkarīga tikai no stātusa iegāmeja t.i. no tiesīgās personas un no objektīvām tiesībām, kas nosaka vai novelk šī stātusa robežas. Tādēļ lietu tiesības eksistē neatkarīgi no kādas personas gribas.

Redzējām, ka nokritizētai teorijai doma ir pareiza, bet stāvēdama uz tiesisku attiecību viedokļa, nedrīkstēja attiecības atzīt personu un lietu starpā.

Lrkoija Nr. 15. 1937. g. 19. novembrī.

Lietu tiesības kā vispār absolūtās tiesības veido civiltiesisko sabiedrību, dod tai struktūru. Lai šim struktūras tiesībām piešķirtu zināmu stiprumu, civiltiesības prasa tām publicitātes momentu, lai katra persona varētu redzēt un arī zināt šo tiesību eksistenci.

Attiecībā uz nekustamu mantu šī publicitāte izsakās ierakstā zemesgrāmatās, bet attiecībā uz kustamu mantu - lietas valdījums ir tas moments, kas pasaka trešai personai lietu tiesību pastāvēšanu. Ar šo publicitātes momentu arī izskaidrojama lietu tiesību aizstāvēšana pret katru trešo personu, jo katrai trešai personai ir jāzin šo tiesību pastāvēšana.

Šis publicitātes sekas ir tās, ka lietu tiesībām piemīt:

1. droit de suite un
2. droit de preference.

Pirmās ir sekošanas tiesības un proti - no tā izriet, ka lietu tiesības principā seko lietai, piem. ja kādam pieder servitūta tiesības uz nekustamu īpašumu, tad kaut arī mājas pāriet citam īpašumā - servitūts paliek.

Otrā ir priekšrocības tiesība. Konfliktu gadījumos, kad saduras saistību tiesības ar lietu tiesībām, tad priekšroka dodama lietu tiesībām, piem. ja kādam pieder ķīlu tiesības uz kādu mantu, tad tas izslēdz citas tiesības.

Mūsu laikos ir radīti izņēmumi šajos principos -

1. labticības aizsardzībai radīti izņēmumi abos principos un
2. zināmu darbinieku algas iet priekšā lietu tiesībām, kurām ir droit de preference t.i. darbinieku, kuņi nodarbojušies nekustamā īpašumā 1 gadu pirms pārdošanas, algas prasības iet priekšā hipotēkām. Šī darba algas priekšrocība nepastāv attiecībā pret kustamu īpašumu.

Romiešu tiesības visas lietu tiesības iedalīja:

1. īpašuma tiesības un
2. īpašuma tiesības uz cita mantu.

Pie 2. romiešu tiesības pieskaitīja servitūtu tiesības, ķīlu tiesības u.c.

Tagadnes civiltiesībās atzīst arī tādas lietiskas tiesības, kas pieder īpašniekam uz sava īpašuma, bet kas nav īpašums, piem. īpašniekam var piederēt ķīlu tiesības uz savu paša mantu. Tādēļ šis iedalījums tagad nav pieņemams.

Viduslaikos pastāvēja lēņu sistēma. Sabiedrība tika sadalīta pakāpēs, kur augstākā pakāpe aptvēra zemākos. Tā radās aprobežotas un neaprobežotas īpašuma tiesības. Arī šī sistēma nav pieņemama, jo te nav skaidrības par trešo personu tiesībām uz svešu lietu.

Šveices civilkodeks, kas atzīstams par modernāko, lietu tiesības iedala:

1. aprobežotās lietu tiesības un
2. neaprobežotās lietu tiesības.

Šis iedalījums ir radies izejot no lietu tiesību kompetences. Neaprobežotas lietu tiesības būtu īpašuma tiesības un aprobežotas - servitūtu, ķīlu u.c. tiesības.

No teorijas viedokļa šis iedalījums arī nav pieņemams, jo arī īpašuma tiesības ir ierobežotas / aprobežotas /.

Pēc modernās teorijas pareizākais iedalījums:

1. īpašnieka lietu tiesības un
2. neīpašnieka lietu tiesības.

Bez tam vēl 3. valdījums, kas nav ietilpināts šajās 2 grupās un kuram ir vispārējs raksturs.

Neīpašnieka lietu tiesības ir servitūti, reālnastas un ķīlu tiesības, t.i. pēc mūsu civillikuma / jaunā /. Pēc vecā civillikuma bija vēl obroka / dzimts / noma un Latgalē pastāvēja arī apbūves tiesības.

Lietu tiesībās, atšķirībā no saistību tiesībām, ir raksturīga īpašība numerus clausus, proti - personas pašas nevar vadīt jaunas lietu tiesības. Lietu tiesību skaits ir ierobežots ar likumu. Tas ir darīts īpašumu aizsardzības dēļ, lai nemazinātu īpašnieka interesi pret īpašumu. Saistību tiesības apgrūtina īpašnieku, bet lietu tiesības - īpašumu.

Pirmā vietā lietu tiesībām apskatīsim valdījumu.

Valdījumam ir nozīme ne tikai īpašumu tiesībās, bet uz tā aizsardzību pretendē arī ķīlu un servitūtu tiesības, tam ir nozīme ne tikai īpašuma institūtā, bet arī pārējās lietu tiesībās. Valdījumam ir vispārējs raksturs.

Nejuristi parasti valdījumu sajauc ar īpašumu. Tos tomēr ie jāatšķir. Bez tam no valdījuma jāatšķir turējums.

Valdījumu definē mūsu civillikuma 875. pants.

875. pants: Valdījums ir tiesībām atbilstoša faktiskā vara. Valdījuma priekšmets var būt kā lietas šaurākā nozīmē, t.i. ķermeniskas, tā arī bezķermeniskas lietas, t.i. tiesības.

Romiešu tiesības valdījuma esamībai prasīja 2 momentus:

1. corpus un
2. animus.

Ar "corpus" / ķermenis / tika apzīmēta faktiskā vara par lietu, jo kam bija ķermenis, tam bija arī faktiskais valdījums. Vēl vajadzēja 2. - "animus", t.i. gribu, nodomu vadīt par lietu, nodoms patērēt lietu. Tā tad, kad bija faktiskā vara par lietu un "animus" runāja par valdījumu. Še nebija no svara lai šī faktiskā vara un arī šī griba dibinātos uz kādām tiesībām, lai būtu attaisnotas ar kādām tiesībām. Pietika ar faktisko varu, bez šīs faktiskās varas pamatojuma, kāds vajadzīgs pie īpašuma tiesībām.

Ja bija tikai "corpus" / faktiskā vara par lietu /, bet nebija "animus", tad bija turējums.

Šo teoriju par valdījuma un turējuma atšķirību izveidoja vācu jurists Savinji. Vēl tagad šo mācību ievēro un tās ietekmē ir arī mūsu civillikums.

876. pants: Lietas valdījums ir īpašuma tiesībai atbilstoša faktiskā vara par lietu. Tas pastāv, kad ķermeniska lieta faktiski atrodas kādas personas pilnīgā varā un kad pie tam šī persona izrāda gribu rīkoties ar lietu līdzīgi īpašniekam.

Tas, kā varā lieta faktiski atrodas, bet kas atzīst par tās īpašnieku kādu citu, uzskatāms, kaut arī viņam būtu tiesība turēt to savā varā, nevis par šās lietas tiesisku valdītāju, bet tikai par tās turētāju jeb faktisku valdītāju un īpašnieka vietnieku valdījumā.

Pēc šī panta redzam, ka mūsu civillikums prasa valdījumam - faktiski varu un gribu rīkoties ar lietu līdzīgi īpašniekam, jo tikko atzīst kādu citu par īpašnieku - turējums.

Paceļas jautājums: vai ķīlu turētājs ir valdītājs, vai turētājs? Te noteikti jāatbild, ka turētājs, jo tam nekad nebūs īpašnieka gribas. Agrāk šādi atšķirībai bija liela nozīme, jo valdījumu aizsargāja ar valdījuma - posesoriskām prasībām, bet turētājus nē. Tādēļ atkarībā no tā vai rokas ķīlas turētāju atzina par valdītāju, vai turētāju tam bija vai nebija šī aizsardzība / valdījuma prasība /. Rokas ķīlas turētājam tāda aizsardzība ir nepieciešama, jo īpašnieks tādu tam var liegāt, jo tas var neaizsargāt savu kreditoru. Tā jau romiešu tiesības - rokas ķīlas turētājam, dzimtsnomniekam, apbūvietim u.c., kam nebija īpašnieka gribas, piešķīra aizsardzību.

Lai šo aizsardzību attaisnotu, Savinji radīja t.s. mācību par atvasināto valdījumu - apgeleiteter Besitz, atzīstot, ka izņēmuma gadījumos arī personām, kas valda par lietu citu vārdā / atzīst citu par īpašnieku /, izņēmuma veidā pieder valdījums.

Latvijas civillikumā visi pārējie gadījumi ir atcelti - palikusi tikai rokas ķīla, kuru turētāju tiesības 1340. pants atzīst par valdījumu.

Praktiska nozīme šai valdījuma un turējuma atšķirībai nav, vai vismaz nav liela, jo jaunais civillikums piešķir turētājam tiesību prasīt traucēta valdījuma atjaunošanu, proti - svarīgāko valdījuma prasību.

Šo principu pazina arī mūsu vecais civillikums, sākot ar 1925. g. Ja arī turētājam pieder svarīgākā valdītāja prasība, tad atšķirība starp valdījumu un turējumu nav svarīga, bet no teorijas viedokļa tas

ir ļoti svarīgi, jo turējums un valdījums ir divi dažādi institūti.

Šo Savinji mācību par valdījumu pag. gada sinteža beigās no - kritizēja vācu jurists prof. Jērings.

Jērings norāda, ka šis subjektīvais moments - "paturēt lietu kā savu", ir grūti uztverams un grūti pierādāms. Ja tam piešķir izšķirošu nozīmi, tad tas rada subjektīvu patvaļu vai pat anarhiju tiesībās. Savu domu Jērings demonstrē ar piemēru: cilvēks tarod kādu lietu un ir pārliecībā, ka īpašnieks šo lietu izmetis ārā. Atrādējs vēlas lietu paturēt / tam ir corpus un animus / - te ir valdījums. Otrā dienā atrādējs dabū zināt, ka īpašnieks lietu nozaudējis un domā to atdot / atrādējam ir corpus, bet nav animus t.i. nav gribas lietu paturēt / - turējums. Trešā dienā īpašnieks lietu nepieņem, jo tā tam vairs nepatīk - atrādējs kļūst valdītājs. Ceturtdā dienā lietas īpašnieka aizbildnis atsakās akceptēt šo dāvinājumu un atrādējs vēlas lietu atdot - tas ir tikai turētājs. Piektā dienā atrādējs dabū padomu tiesāties un viņš grib lietu paturēt - atrādējs ir atkal valdītājs.

Tā Jērings pierāda šis subjektīvās - Savinji teorijas nederīgumu un uzstāda objektīvo teoriju. Šī teorija māca, ka likums aizsargā tikai faktisko varu, bet atsevišķos gadījumos var būt izņēmumi kad valdījumu nes aizsargā, valdītājs tad ir turētājs, bet prezumcija ir aizsargāt valdījumu.

Ģermāņu tiesības pazina t.s. "Gewere". "Gewere" piešķir īpašniekam, nomniekam, ķīlu turētājam, bet nepieder tam, kas apsaimnieko lietu priekš cita. "Gewere" pieder tam, kas gūst augļus. Šo "Gewere" aizsargāja un tā dažos gadījumos arī turējums tika aizsargāts. Pateicoties Jēringa un ģermāņu tiesību teorijas iespaidam BGB vairs neprasa "animus" - subjektīvo momentu, bet aizsargā kā valdījumu jebkuru faktisku varu par lietu. BGB dažos gadījumos taisa izņēmumus, ko pielaiž arī teorija, piem. kalpotāji ir valdītāja vietnieki, - et ne paši valdītāji.

Faktisko varu nevar saprast burtiski, piem. kādai personai var nebūt faktiskā vara par zemes gabalu, kas atrodas ļoti tālu. Tāpat faktiskā vara nevar būt arī par lielu lietu daudzumu, piem. ķieģeļu kaudzi, ja faktisku varu saprot burtiski, jo tas tai neko nevar izdarīt. Pie faktiskās varas vienmēr jābūt iespējai noteikt par lietu.

Šo domu formulēja prof. Vindšeits: faktiskā vara ir tad, ja ir iespēja pēc patikas darīt iespaidu uz lietu.

Valdījuma objekti ir lietas un arī tiesības, piem. persona lieto kādu mājas ceļu. Kāda cita persona šī ceļa lietošanu traucē. Pirmā persona var prasīt šīs lietošanas tiesību aizsardzību.

No tiesībām, kas bauda aizsardzību, ir lietu tiesības izņemot hipotekāriskās ķīlu tiesības, jo tur nav valdījuma nodrošinājums.

Valdījuma iegūšanai vajadzīgi divi momenti, tāpat kā valdījumam:

1. lietu ņemt savā varā, t.i. nepieciešama tāda darbība, ar kuru persona nodibina faktisku varu par lietu un

2. lai šī varā ņemšana būtu saistīta ar gribu paturēt šo lietu kā savu, lai būtu t.s. īpašnieka griba.

Izņēmums mūsu civillikumā ir rokas ķīla, kur turētājam piešķirts valdījums neatkarīgi no otra momenta. Valdījums izbeidzās ne tikai, kad abi šie momenti ir zudumā, bet arī tad, kad atkrit viens no šiem momentiem - izbeidzās faktiskā vara, vairs griba paturēt to kā savu.

Mūsu civillikuma 909. pants atšķir:

1. tiesīgu valdījumu un
2. prettiesīgu valdījumu.

909. pants! Lietas var tiesības valdījums ir vai nu tiesīgs vai prettiesīgs.

Prettiesīgs ir katrs valdījums, kas iegūts vardarbīgi, vai slepenībā no tās personas, no kuras varētu sagaidīt iebildumus.

Ja kādam sveša lieta atradusies tikai turējumā, tad, izteicot vienīgi gribu valdīt to kā savu, vairs šo turējumu nevar pārvērst par tiesīgu valdījumu.

Bez tam Latvijas civillikums pazīst vēl vienu valdījuma iedalījumu. Tas ir izteikts 910. pantā un iedalījums ir sekojošs:

1. labticīgs valdījums un
2. labticīgs valdījums.

910. pants: Valdījums ir vai nu labticīgs, vai ļaunticīgs. Labticīgs valdītājs ir tas, kas pārliccināts, ka nevienam citam nav vairāk tiesību valdīt lietu, kā viņam, bet ļaunticīgs - tas, kas zina, ka viņam nav tiesības lietu valdīt vai ka kādam citam ir vairāk tiesības šajā ziņā nekā viņam.

Tā tad šim iedaļījumam - ļaunticīgs un labticīgs valdījums, nav likta nekāda ētiska kritērija, bet gan pārlicība un zināšana.

No valdījuma izriet tiesība uz aizsardzību - gan uz pastāvošu valdījumu, gan uz atņemta valdījuma atjaunošanu. Šī aizsardzība pastāv neatkarīgi no tā vai valdījums ir tiesīgs, prettiesīgs, ļaunticīgs, vai labticīgs. Tiesību uz aizsardzību bauda katrs valdītājs. Tā valdījuma aizsardzību bauda arī zaglis. Var rasties šaubas par tādas aizsardzības vajadzību. Kādēļ pat zaglis jāaizsargā? Kādēļ līdzās īpašuma aizsardzībai, kura ir plaša un efektīva aizsardzība, vēl vajadzīga valdījuma aizsardzība? Šis jautājums tika apskatīts pagājušā gadu simtenī un radās plaša literatūra.

Apskatīsim divas galvenās teorijas.

1. J ē r i n g a m ā c ī b a.

Valdījums ir tādēļ aizsargāts, ka novērojumi mums māca, ka pa lielāku daļu valdījums sakrīt ar īpašumu. Šeit ir maza iespēja kļūdities. Lai atvieglotu īpašniekiem aizsardzību, tiesības rada valdījuma aizsardzību. Ar to īpašniekiem atkrīt vajadzība pierādīt savu īpašuma tiesību, kas kādreiz ir ļoti grūti, piem. kāds atņem īpašniekam mēbeles gabalu - īpašuma tiesības grūti pierādīt, bet valdījumu var viegli pierādīt - kāds apliecina, ka šī mēbele atradusēs valdījumā. Tā valdījuma aizsardzība pa lielāku daļu apmierina īpašniekus un tikai retos gadījumos ir jāķeras pie īpašuma prasības, Valdījums ir īpašuma priekšpostenis.

Jērings savā mācībā nepaskaidro, kādēļ tiek aizsargāti arī turētāji t.i. tās personas, kas atzīst citus par īpašniekiem.

2. V a l d o š ā t e o r i j a.

Valdošā teorija saka, ka valdījums tiek aizsargāts sociālā miera labā. Visi strīdi ir jāizšķir tiesai - citādi radīsies kulaku tiesības. Šī teorija ir skaidra un varbūt arī pamatota, bet trūkums ir tas, ka šī teorija savu pamatojumu meklē ne civiltiesībās, / privāttiesībās /, bet publiskās tiesībās. Patiesībā šo valdījuma aizsardzību var izskaidrot ar civiltiesībām.

918. pants: Katrs valdījums uzskatāms par tiesīgu un labticīgu, kamēr nav pierādīts pretējais.

No šīs prezumcijas izriet plaša prezumcija, ka lietas personu starpā / mūsu civiltiesiskā sabiedrībā / ir sadalītas tiesīgi - saskaņā ar tiesībām un šī prezumcija nāk par labu arī zaglim. Šīs prezumcijas dēļ ir jāaizsargā katrs valdītājs. Katrs apstrīdējums ir pierādāms, jo citādi civiltiesības zaudētu savu bāzi.

Lekcija Nr.16. 1937. gadā 24. nov.

Valdījuma a i z s a r d z ī b a iespējama divējādā ceļā :

1. t i e s a s ceļā un
2. pašaizsardzības ceļā.

2. Ja kāds traucē vaiņ atņemt valdījumu, tas var sastapt spēku. Traucētājam ir tiesība lietot spēku lai novērstu traucējumu. Tomēr šī paš-aizstāvēšanās ir ierobežota:

- a/ paš aizsardzība / spēks / jālieto uz karstām pēdām - momentā, kad valdījums tiek aizskārts,
- b/ valdībai ir jāievēro atļautās paš aizsardzības robežas, ko nosprauž krimināltiesības.

1. Mūsu un romiešu tiesības izšķir divus valdījuma aizsardzības veidus.

1. Pastāvoša valdījuma aizsardzība.
2. Atņemta valdījuma atjaunošana.

Pirmās ir t.s. p o s e s o r i s k ā s prasības. Tās iztiesājamas miertiesā un atšķirībā no citām prasībām, miertiesnesi neinteresē tiesības uz valdījumu, bet tas kā valdījumā lieta atradās, t.i. valdījuma fakts. Pie šīs lietas iztiesāšanas nepieņem īpašuma tiesību pierādījumus. Posesoriskās prasības tā atšķirās no pārējām. Pie pastāvoša valdījuma aizsardzības tikai vienā gadījumā krit svarā tiesiskais jautājums - ja atbildētājs / traucētājs / pierāda, ka valdītājs no viņa valdījumu ieguvis prettiesīgi. Tad miertiesnesis

valdījuma aizsardzību noraida.

Citādi tas ir pie atņemta valdījuma aizsardzības. Ja kādam atņemts valdījums, tad no valdījuma atņēmēja nav pieņemami nekādi tiesību pierādījumi, līdz tam laikam, kamēr valdījums nav atjaunots. Šeit ir zināma soda ideja. Varbūt valdījuma atņēmējam ir tiesība uz valdījumu, bet kamēr nav valdījums atjaunots, tiesa viņa pretenzijas nepārbauda.

Literatūrā paceļas jautājums - vai valdījums ir fakts, vai valdījums ir tiesības? Zinātnieks Vindseits saka, ka valdījums ir fakts, bet nav tiesības. Tas tomēr nav pareizi, jo valdījums ir tiesisks institūts, tas ir piesātināts ar tiesībām un pieskaitāms tiesībām.

I p a š u m a t i e s ī b a s .

Ipašuma tiesības ir svarīgākā lietu tiesību nodaļa. Daudz pūles zinātniekiem ir prasījuse Ipašuma definīcija un tomēr tāda vēl nav radīta t.i. vispārēji atzīta un apmierinoša. Pa lielākai daļai apmierinās ar kādu iekšēju nojautu, kas ir katram cilvēkam par Ipašumu un tā bieži tiek uzskatīta par Ipašuma definīcijas surogātu.

Mūsu civillikuma 927. pants definē Ipašumu sekojoši:

Ipašums ir pilnīgas varas tiesība par lietu, t.i. tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkotie un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar Ipašuma prasību.

1. Tā tad Ipašuma tiesības ir pilnīgas varas tiesības par lietu. Ar varas pilnīgumu Ipašuma tiesības tiek atšķirtas no pārējām lietu tiesībām. Šīs definīcijas aizstāvji pielaiž, ka atsevišķos gadījumos Ipašuma tiesības var būt ierobežotas, piem. var nodibināt servitūttiesības par labu kaimiņam. Šīs teorijas aizstāvji norāda, ka pilnīgas varas tiesības domas izteicas "elascitātes principā", kas nosaka, ka tikko radītais ierobežojums atkrit, Ipašuma tiesības kļūst atkal pilnīgas. Literatūrā, sakarā ar šo principu, bieži to salīdzina ar gumijas bumbu - kamēr to spiež tā nav apaļa, bet līdz atlaiž, tā kļūst atkal apaļa.

Šīs definīcijas pirmsākumi meklējami Francijas civilkodekā. Lai to saprastu ir jāatceras dažādās lēņu tiesības, pie kurām neviena persona nebija pilnīgs Ipašnieks. Šie ierobežojumi tik lielā mērā traucēja sabiedrisko dzīvi, ka lielā franču revolūcija cīnījās arī par Ipašuma neaizkaramību. 1791. gada konstitūcija Ipašuma tiesības apzīmēja par svētām un neaizkaramām tiesībām. Šī doma pārgāja uz "Cod civil" un izplātījās arī tālāk.

Apskatot Ipašuma tiesības, jāsaka, ka Ipašuma tiesības nav pilnīgas - tās nepiešķir absolūtu brīvību, jo citādi Ipašuma tiesības varētu būt kaitīgas sabiedrībai un kā tādas tās būtu atceļamas.

Ipašuma tiesības pazīst diezgan daudz ierobežojumus vispārības labā, kaimiņu interesēs, kas atņem tām antisociālo raksturu. Šie ierobežojumi turpina augt, ar ko sakarā jaunākā literatūrā parādās doma, ka Ipašums rada pirmkārt pienākumu un tad tikai tiesības.

Sakarā ar pilnīgas brīvības definīciju ir citas definīcijas.

2. Ipašuma tiesības ir vismazāk ierobežotās lietu tiesības. Var arī sacīt - Ipašuma tiesības ir visplašākās lietu tiesības. Šī definīcijā ir jau norādījums uz Ipašuma tiesību ierobežojumiem. Sliktums šai teorijai ir tas, ka tā ir relatīva, dod relatīvu jēdzienu, jo paliek nenoteikts kur sākas Ipašuma tiesības un kur pārējās lietu tiesības. Tā, kaut arī šī teorija jau pareizāka, tomēr tai ir trūkumi.

3. Ja mums ir skaidrs, kas ir Ipašnieks, Ipašnieka stāvoklis - par Ipašuma tiesībām jāatzīst tiesības, kuras piešķir šī Ipašnieka stāvoklis.

Šī definīcija nepaskaidro, kas ir Ipašuma tiesības pēc būtības. Daudz zinātnieki, atzīdami, ka pēc būtības nav iespējams Ipašuma tiesības definēt, atzīst šo formālo Ipašuma tiesību definīciju. Vācijas un Šveices civilkodeki Ipašuma tiesību definīciju nedod.

Izšķir divus Ipašumu veidus:

1. i n d i v i d u ā l s I p a š u m s un
2. k o p i p a š u m s.

Tagadējos laikos katrs Ipašums parasti pieder vienai personai.

Ja mēs dzīvē redzam kādu lietu, priekšstatā mums parādās tās īpašnieks. Senos laikos tas bija citādi, tad nepastāvēja individuāls īpašums, bet gan cilts, gints un ģimenes īpašums.

Individuāls īpašums ir izaudzis no ģimenes īpašuma, Vispirms no cilts, ginta un ģimenes īpašuma atdalījās ieroči, kustama manta un tikai pēc tam arī nekustama manta kļuva par individuālu īpašumu. Pagadusimtenī, līdz pat pasaules karaļam saimniekiem bijušas kopīgas ganības - tās ir atliekas no koplietošanas laikiem.

Individuālam īpašumam ļoti bieži pārmet, ka tas rada sabiedriskā dzīvē nevienlīdzību un tā noderīgums tiek apšaubīts un kritizēts / Plātons, Thomass Moors, Prūdons u.c. /. Tā radās veselās strāvas - sociālisms, komūnisms un anarchisms, kas īpašuma tiesības neatzina.

Nevienlīdzības dēļ vien nevar noliegt īpašuma tiesību noderīgumu, ir svarīgāks pretmotīvs: pateicoties īpašumam ir tikusi attīstīta un attīstās cilvēku enerģija, kurai cilvēce var pateikties par tagadnes kultūru. Tā nav nejaušība, ka mūsu kultūras pamatos ir Grieķijas un Romas kultūra, kur bija izkoptas īpašuma tiesības un tādēļ šī kultūra tiecās un attīstās tālāk. Katram cilvēkam ir tikai zināms enerģijas daudzums, lai šo enerģiju attīstītu, jādod atbilstība un tāda ir īpašums. Arī morāliskās, idejiskās jūtas, pienākuma apziņa un patriotisms spēlē lomu enerģijas attīstīšanā, bet materiālā interese ir noteicošā.

Īpašuma tiesības var sakidzināt ar prātu, kas liek cilvēkam strādāt, krāt un vairot mūsu kultūru.

Zemes, kas neatzina īpašuma tiesības / mūsu austrumu kaimiņš / lai kultūru paceltu bija spiests atzīt īpašuma tiesības.

Blakus individuālam īpašumam ir otrs īpašuma veids - k o p i p a š u m s. Zem kopīpašuma saprot īpašumu, kas pieder uz vienu un to pašu nedalītu lietu vairākām personām ne noteiktās ķermeniskās, vai reālās daļās, bet tikai domājamās daļās. Pie kopīpašuma vienai lietai ir vairāki īpašnieki un viņu tiesības ir sadalītas domājamās daļās.

No kopīpašuma ir jāatšķir juridisku personu, biedrību īpašums, jo te ir viens īpašnieks / biedrība kā juridiska persona /.

Pie kopīpašuma ir sadalīta ne pati lieta, bet kā romiešu jurists Celzijs teicis - tiesības, vai kā mūsu civilīkums saka - vienīgi tiesību saturs ir sadalīts. Šī sadalīšana izteicas tiesībā saņemt zināmu daļu no ienākumiem, bet ne vienam kopīpašniekam nepieder ne viena reāla daļa no viņa kopīpašuma. Ja vairākiem kopīpašniekiem pieder viena māja, tad ne kiegelis nav tāds, par koju varētu teikt, ka tas pieder vienam kopīpašniekam.

Rīkoties ar visu kopīpašumu visumā var tikai visi kopīpašnieki kopēji - nepieciešama visu piekrišana. Šeit nav izvests balsu vairākums, bet vienošanās griba, izņemot gadījumus, ka to prasa nepieciešama vajadzība. Ja lietā izdarāmi pārgrozījumi un to prasa nepieciešama vajadzība, tad var rīkoties arī viens kopīpašnieks.

Kopīpašums nav normālais, vēlmais īpašuma veids. Tādēļ civilīkums šā īpašuma veida nozīmi mēģina vājināt, kas parādās divos apstākļos.

1. Katram kopīpašniekam tiek piešķirta tiesība rīkoties ar savu ideālo daļu - viņš var to atsavināt, iekļāt u.t.t. Agrāk pēc mūsu civilīkumiem, ja tāda kopīpašuma daļa nonākusi publiskā izsolē, tad tikai kopēji ar visu lietu. Tā agrāk viena kopīpašnieka parāda dēļ visu nekustamo īpašumu varēja pārdoņ publiskā izsolē. Pārējie kopīpašnieki saņēma attiecīgu daļu no izsolē iegemtās summas. Šī sistēma ir netaisna, tāpēc ka pārējie īpašnieki arī cieš, jo zaudē kopīpašumu. Netaisns sevišķi tāpēc, ka kreditori zināja, vai vismaz bija jāzin, ka tas ir kopīpašums un tam nav moraliskas tiesības pretendēt, lai tiktu pārdots viss īpašums. Pārējie kopīpašnieki cieš tāpēc, ka par ideālo daļu tie saņem maz. 1933. gadā mūsu vec, civilīk. tas ir grozīts un noteikts, ka jāpārdoņ publiskā izsolē tikai viena kopīpašnieka daļa. Pie tādas kārtības pieturās arī mūsu jaunais civilīkums.

2. Otrs kopīpašuma ierobežojums ir tāds, ka jebkuram kopīpašniekam ir tiesības prasīt principā katrā laikā kopīpašuma sadalīšanu. Nevienam kopīpašniekam nevar piespiest palikt kopīpašumā izņemot, ja kopīpašuma nodibināšanas aktā nenosaka kautko pretēju, un ja tas ieviests zemesgrāmatās. Citādi jebkurš kopīpašnieks var prasīt sadalīšanu jebkurā laikā, bet tas var būt netaisni, jo tā var notikt ļaunprātības. Vak. - Eiropas civilīkodeki šo tiesību ierobežo, un pārredz, ka šādu prasību, sadalīt kopīpašumu, nedrīkst celt ļaunprātīgi un ne katrā laikā.

No kopīpašuma jāatšķir k o p l i e t o š a n a i n o l e m t ā s l i e t a s, kas ir samērā ikdienišķa parādība, piem. ceļi, upes, ezeri un c. Pie šīm lietām ir raksturīgs:

1. Lietotāju personu skaits ir neierobežots - lietotāju ir nenoteikts daudzums. Lietošana nav ierobežota ne ar pavalstniecību ne arī citādi, tādēļ, piem. baznīcas nevar uzskatīt par kopējai lietošanai nolemtu lietu, jo tā domāta baznīcas piederīgiem.

2. Katrai personai ir iespēja brīvi lietot šīs lietas, bez atļaujas. Piem. slimnīcas, patversmes, muzēji nav koplietošanai nolemtas lietas, jo to lietošanai vajadzīga atļauja.

3. Tiesības pieder visiem vienlīdzīgi, nevienam nav priekšrocības. Šīs koplietošanai nolemtās lietas piesātinātas ar publisko tiesību elementiem. Tās ir aizsargātas no administratīvām iestādēm, kādēļ dažas tiesību sistēmas pie koplietošanai nolemtām lietām pieiet no publisko tiesību viedokļa.

Parasti īpašuma tiesības uz koplietošanai nolemtām lietām pieder valstij, bet tā nav izšķiroša pazīme.

Īpašuma tiesības ir ierobežotas. Īpašuma tiesību robežas novelk likums, bet nevis līgums, jeb autonomie ierobežojumi. Līgums gan var ierobežot, bet šie ierobežojumi neietilpst paša īpašuma jēdzienā un tie piešķir trešām personām kādas civiltiesības / sērvitūt ties., kīlu tiesības u.c. /

Īpašuma tiesības ierobežotas 2 momentu dēļ:

1. vispārējās interesēs un
2. kaimiņu interesēs.

Ja īpašuma tiesību robežas ir novāktas kaimiņu interesēs, tad tās var grozīt ar privātu gribu, bet to nevar darīt, ja robežas ir novilkta vispārējās interesēs. Tad īpašuma tiesību robežas var grozīt tikai likums. Šādi īpašuma tiesību ierobežojumi parādās galvenā kārtā uz nekustamu mantu.

Ierobežojumi pastāv - vispārējās interesēs:

a/ kultūras interesēs. Šo ierobežojumu doma ir uzglabāt nākamām paaudzēm zināmas kultūrālas, vēsturiskas vērtības. Šie ierobežojumi lielā mērā ierobežo īpašuma tiesības. Piem. mūsu civillikuma

1083. pants: Valsts aizsargājamo pieminekļu sarakstā ierakstītiem pieminekļiem piemērojami noteikumi par pieminekļu aizsardzību.

Šo pieminekļu aizsardzību sīkāk nosaka 1923. gada likums.

b/ ierobežojumi ūdeņu lietošanā - gan publisko ūdeņu izmantošanā, dzirnavu būvēs, gan arī zvejas tiesībās /saudzēšanas laiki, zvejas veidi u.t.t. /.

c/ ierobežojumi medījumu tiesībās / saudzēšanas laiks, medījumu veidi u.t.t./.

d/ ierobežojumi mžaisardzībā. Meži aizsargā zemi no pārāk agras izžūšanas.

e/ ierobežojumi pilsētu celtniecībā, kuriem divējāds raksturs i.e. pa daļai tie ir radīti vispārējās interesēs un pa daļai kaimiņu interesēs. Vispārējās interesēs - nav atļauts pārgrožīt, pārbūvēt vai ceļt jaunu būvi, neievērojot noteikumus.

Ierobežojumi kaimiņu interesēs.

Šos īpašuma tiesību ierobežojumus nosaka mūsu civillikuma

1091. pants: Ietaisīt jauncelamās sienās logus uz blakus zemesgabala pusi drīkst tikai tad, ja šīs sienas atrodas ne mazāk kā 4 metrus no robežas, vai lielākā atstatumā, ja tādu prasa vietējie noteikumi.

Ietaisīt logus uz blakus zemes gabala pusi ja pastāvošās sienās, kas stāv pie pašas robežas vai tuvāk par četriem metriem no robežas, drīkst tikai ar īpašnieka - kaimiņa zemes grāmatās ierakstītu piekrišanu, nodrošinot šiem logiem gaismas ieplūdumu vismaz 45° lenķi.

Piezīme. Šis / 1091. / pants neattiecas uz Rīgas pilsētas pirmo mūra ēku rajonu, kas apzīmēts Rīgas pilsētas saistošos būvnoteikumos.

Īpašuma tiesības, galvenā kārtā attiec. uz nekustamu mantu ir lielā mērā ierobežotas.

Īpašuma iegūšana.

Nekustamas un kustamas mantas iegūšana jāapakata atsevišķi. Romiešu tiesības te nekādu atšķirību neizveda. Tagadnes tiesībās pastāv liela atšķirība, kādēļ bieži īpašuma tiesības iedaka divās daļās.

1. Kustamas mantas ipašuma tiesības un
2. Nekustamas " " "

Atšķirība kustamas un nekustamas mantas ipašuma tiesību starpā pastāv šo tiesību iegūšanā, aizsardzībā un tiesību robežās. Pie kustamas un nekustamas mantas ipašuma tiesību iegūšanas atšķirība ir tik liela, ka tās apskatīsim atsevišķi.

Lekcija Nr. 17. 1937. gadā, 26. nov.

Ipašuma tiesību iegūšana attiecībā uz nekustamu mantu.

1. Ieraksts zemes grāmatās.

Zemes grāmatas vispār ir jauno laiku parādība. Jauno laiku sākumā imobilārā kreditā valdīja liela nekārtība. Imobilārais kredīts bija ļoti nedrošs, tādēļ 18. g.s. beigās parādījās t.s. hipotekārās grāmatas. Patiesībā, dažās zemēs, piem. Vācijā visi darījumi ar nekustamu mantu bija apstiprināmi tiesas sēdē. Tāda kārtība neapmierināja. Vēlāk parādījās hipotekārās grāmatas. To ideja bija tā, ka ķīlu tiesības ir saistošas tīšām personām tikai tad, ja tās ierakstītas oficiālu iestāžu vestās grāmatās. Ar laiku šo hipotekāro grāmatu saturs paplašinājās. Kaut no to pašu kredītaru viedokļa hipotekārās grāmatas nevarētos apmierināt. Kredītoriem bija vajadzīgas arī citas ziņas par nekustamu mantu. Kredītoriem jāzin - kas ir ipašnieks, kāda nekustama manta, rīciskie apgrūtinājumi u.t.t. Tādēļ 19. g.s. hipotekārās grāmatas pārvērtā par zemes grāmatām. Tās uzdevums ir dot nekustamās mantas juridiskā stāvokļa attēlu. Jebkura lietiska tiesība tiek ierakstīta zemes grāmatā.

Pie mums arī tagad pastāv zemes grāmatas, kaut arī dzīvē tās dēvē par hipotekārām grāmatām. Blakus zemes grāmatu sistēmai zinātne pazīst arī citas sistēmas lietu tiesību apstiprināšanai.

Torencas sistēma pastāv Austrālijā. Tā ir dokumentu apgrozības sistēma. Līdz ar nekustamas mantas atsavināšanu tiek nodots arī dokuments. Torēncas sistēmas trūkums, ka zemes grāmatās, kuŗas arī tiek vestas nav drošu ziņu, noteiktības par nekustamu mantu, jo pēdējie ieraksti var būt neievēsti / priekšroku dod dokumentiem /. Austrālijā šī Torēncas sistēma pastāv tādēļ, ka plašajos apgabalos personas nevar doties uz centriem, kur ir zeme grāmatu nodaļas.

Pie mums zemes grāmatas ieviestas 1889. gadā, bet jau līdz tam pastāvēja hipotekārā sistēma, kuŗa katrai guberņai bija savādākā. Tagad zeme grāmatas pastāv pie apgabaltiesām.

Latvijā ir 11 zemesgrāmatu nodaļas.

Vārdam "zemes grāmata" ir 2 nozīmes:

1. plašākā un
2. šaurākā nozīme.

Plašākā nozīmē šis vārds aptver visas grāmatas, kas vajadzīgas koroborācijas izdarīšanai. Šaurākā vai speciālā nozīmē šeit domāta tikai viena grāmata, proti - tā grāmata, kas satur aktu un dokumentu oriģināls uz kuŗu pamata koroborācija izdarīta. Patiesībā tā nav grāmata, bet dokumentu sakopojums. Svarīga grāmata zemes grāmatu nodaļā ir zemes grāmatu registers. Koroborācija neskaitās par izdarītu, kamēr ieraksts nav izdarīts šinī grāmatā /registri /.

Koroborācija aptver 2 aktus, kas sastāv no dokumentu pievienošanas zemes grāmatam un ieraksta ievēšana registri. Zemes grāmatu registri ikviens nekustams ipašums ierakstīts ar atsevišķu numuru un katram atsevišķam ipašumam ierādīta atsevišķa loksne. Katra loksne ir iedalīta 4 daļās:

1. daļā atrodam ziņas par pašu nekustamu mantu un visas piederumiem,
2. daļā ir ziņas par ipašnieku. Te atzīmēts arī uz kāda pamata un par kādu cenu nekustama manta ir iegūta, kā arī ipašnieka ierobežojumi rīkoties ar lietu u.t.t.
3. daļā ierakstīti lietiskie apgrūtinājumi kā, piem. svervitūti un reālnastas,
4. daļā - visi parādi, kas apgrūtinā nekustamu ipašumu - katrreiz noteikta summa.

Ieraksti zemes grāmatā ir divējādi un saucas:

1. panti un
2. atzīmes.

Par pantiem sauc tādus ierakstus, kuŗi attiecas uz tiesībām, kas nosauktas uz nekustamu mantu, kā arī šādu ierakstu pārgrozīšana

un dzēšana.

Ja zemes grāmatu nodaļā ienāk dokuments, kas nenodibina noteikats lietu tiesības, tad tos nevar ievest zemes grāmatās kā pantus, bet bieži tos var ievest kā atzīmes, proti - lai nodrošinātu nākotnes tiesības.

Šīs atzīmes ir divējādas.

1. Aizlieguma atzīmes un

2. vecuma atzīmes.

Aizlieguma atzīmes ierobežo īpašnieka rīcības spēju, bet vecuma atzīmes nodrošina tikai vietu zemes grāmatās un neierobežo īpašnieka rīcības spēju. Vieta paliek uzglabāta neatkarīgi no īpašuma pārgrozībām. Tādēļ tāda atzīme nav šķērslis nekustamas mantas apgrūtināšanai vai atsavināšanai.

Attiecībā uz zemes grāmatu organizāciju un darbību ir izvesti vairāki principi. Tie ir:

1. publiskās ticamības princips,
2. obligatoriska ieraksta "
3. atklātības "
4. specialitātes "
5. prioritātes "

Uz šiem principiem ir dibināta visa zemes grāmatu darbība.

1. Zemes grāmatu registrim ir piešķirama publiskā ticamība, kas atļauj trešām personām atzīt to, kas ir ierakstīts zemes grāmatās un neatzīt to, kas nav ierakstīts. Neierakstītas tiesības nav saistošas trešām personām.

2. Šis publiskās ticamības princips ir cieši saistīts ar otru principu - obligatoriska ieraksta principu, kas nosaka, ka lietu tiesības uz nekustamu mantu izceļas, pārgrozās un izbeidzās tikai ar ierakstu zemes grāmatās. Jebkura persona, kura neievēro šo principu var nonākt nepatīkamā stāvoklī, jo tā persona kas ierakstīta zemes grāmatās var rīkoties ar nekustamu mantu tāpat vien tālāk. Šis obligatoriska ieraksta princips mūsu tiesībās nav konzekventi izvests. Dažos gadījumos īpašuma tiesības pastāv un rodas neatkarīgi no ieraksta. Tādi gadījumi ir:

1. nekustamas mantas pāreja uz mantiniekiem un
2. īpašuma iegūšana uz ieilguma pamata.

Arī pie ieilguma nekustama manta pāriet ieguvēja īpašumā, ne vis tad, kad tiesa to atzīst un uz tiesas sprieduma pamata tiek iedarīts ieraksts, bet tad, kad notecējis ieilguma termiņš. Tā rodas kolīzija starp ieraksta prasību vai citiem vārdiem publiskās ticamības principu un ieilgumu, piem. uz vienām mājām vienā laikā var pretendēt divas personas -

- a/ viena uz ieilguma pamata - kas valdījusi saskaņā ar likumu 10g.
- b/ otra, kas īpašumu ieguvusi no īpašnieka, kas ierakstīta zemes grāmatās.

Vecais civillikums šo konfliktu izšķīra par labu ieilgumam. Jaunā civillikumā šo jautājumu noskaidro 1024. pants un piešķir publiskās ticamības principam priekšroku.

1024. pants: Kas pēc ieilguma noteikumiem valdījis desmit gadu laikā nekustamu īpašumu, kurš zemes grāmatās uz viņa nav ierakstītas atzīstams par tādu, kas iegūvis šo nekustamo īpašumu ar ieilgumu, un tam ir tieība un pienākums prasīt šā iegūšanas pamata ierakstīšanu zemes grāmatās uz savu vārdu. Kamēr ieguvējs to nedara, viņam ir tikai 994. panta 2. daļā paredzētās tiesības.

994.p. 2.d.: Līdz ierakstīšanai zemes grāmatās nekustama īpašuma ieguvējam pret trešām personām nav nekādu tiesību: viņš nevar izlietot nevienu no priekšrocībām, kas saistītas ar īpašumu, un viņam jāatzīst par spēkā esošu visa uz šo nekustamo īpašumu attiecošās tās personas darbība, kura pēc zemes grāmatām apzīmēta par šā īpašuma īpašnieku. Tomēr viņam ir tiesība nevien prasīt atlīdzību par visu uz nekustamo īpašumu attiecošos agrākā īpašnieka ļaunticīgo darbību, bet arī prasīt, lai pēdējais spēļ visus nepieciešamos soļus nekustamā īpašuma pārejas ierakstīšanai zemes grāmatās.

Tā tad jaunajā civillikumā atrisinājums ir citāds, bet tomēr tas arī atzīst, ka īpašuma tiesības uz ieilguma pamata iegūst neatkarīgi no ieraksta. Ieraksts nodrošina ieguvēju tikai pret labticīgām trešām personām.

3. Atklātības princips piešķir katrai ieinteresētai personai tiesību apskatīt zemes grāmatu registri. Tas tāpēc lai katrai personai būtu iespēja iegūt noteikats ziņas, skidribu par nekustamu ipašumu.

Ieskatīties zemes grāmatās, vārdu šaurākā nozīmē, kā arī lietās saņemt izziņas vai norakstus neipašnieki un personas, kužām nepieder kāda lietu tiesība var tikai ar zemes grāmatu nodaļas priekšnieka atļauju.

4. Specialitātes princips nosaka, ka katra nekustama manta ir patstāvīgs priekšmets, ir viena hipotekāra vienība vai ir viena zemes grāmatu vienība, kas materiāli ir nedalāms attiecībā uz visu mantisko atbildību, kas apgrūtinā nekustamu ipašumu. Tāda zemes grāmatu vienība var pastāvēt no viena zemes gabala vai no vairākiem zemes gabaliem, piem. t.s. skreit gabaliem, no kādiem sastāv daudz lauku ipašumu, bet hipotekāriski tā ir viena vienība. Tādas vienības radišana nepieciešama zemes grāmatām. Ar to tiek radīts noteikts priekšmets, objekts un tikai pateicoties tam ir iespējams noskaidrot kādi apgrūtinājumi guls tās uz vienu nekustamu ipašumu. Vajag tikai šedomāties kāds juceklis būtu zemes grāmatās, ja būtu iespējams apgrūtināt arī atsevišķas vienības daļas, piem. katru skreit gabalu atsevišķi. Tad zemes grāmatas zaudētu savu nozīmi.

Specialitātes princips, tāpat kā prioritātes princips dod iespēju nekustamas mantas ipašniekam rīkoties ar lietu, kaut arī nekustama manta būtu apgrūtināta ar kādām tiesībām trešām personām par labu. Pateicoties specialitātes principam nekustamas mantas ipašnieks var sadalīt nekustamu mantu bez kreditoru piekrišanas, jo arī visa sadalītā nekustamā manta kā vienība turpina atbildēt veciem kreditoriem un tādēļ viņu stāvoklis nekļūst sliktāks. Tikai tad, kad hipotekārs piekritis reālās daļas atsavināšanai un atdalīšanai, pie tam atsavinot šo daļu no hipotekāriskās atbildības, šī atdalītā reālā daļa nenes atbildību - uz tās vairs negulstās agrākais zemes grāmatās ierakstītais apgrūtinājums.

5. Prioritātes princips nosaka, ka dažādām uz nekustamo mantu attiecīgām tiesībām nav vienāds spēks. Šīs tiesības nav stādāmas blakus, bet iedalāmas pakāpēs - agrāki ierakstītām tiesībām ir priekšrocība, prioritāte pret vēlākām. Pateicoties šim principam nekustamas mantas ipašnieks, kas savu mantu apgrūtinājis ar hipotēku, var to turpināt apgrūtināt ar jaunām hipotēkām, var radīt jaunas lietu tiesības, jo agrāko kreditoru stāvokli šie jauninājumi nepasliktina.

Šie zemes grāmatu principi parādās arī civillikumā, tā 994. pants, kuru minējām, nosaka, ka par nekustamas mantas ipašnieku atzīstams tas, kas par tādu ierakstīts zemes grāmatās. Nekustamas mantas ieguvējs, kuža tiesība vēl nav ierakstīta zemes grāmatās, nebauda pret trešām personām aizsardzību, bet tikai tādā gadījumā, ja trešā persona ir bijusi labā ticībā, jo ja trešā persona ir zinājusi kādu apstākli, kas vēl nav ieviests zemes grāmatās, tad viņa ir ļaunā ticībā - viņa zin, piem. ka formālais ipašnieks / zemes grāmatās ierakstītais ip. / vairs nevar disponēt ar nekustamo mantu, tad trešā persona nevar aizstāvēties atsaucoties uz zemes grāmatām, jo ļaunprātīgu rīcību civillikumā neaizsargā.

Ja līgums ir noslēgts, bet korroborācija vēl nav izdarīta, tad ieguvēju aizsargā civillikuma 1478. un 1479. panti.

1478. pants: Ja darījums nav korroborēts, tad tas tādēļ nezaudē savu spēku; ieguvējs līdz korroborācijai nevar izlietot ipašuma tiesību vai kādu citu lietu tiesību, bet var tikai celt personīgu prasību pret atsavinātāju.

1479. pants: Personis kā prasības priekšmets / 1478.p. /, kad visā citā ziņā darījums galīgi noslēgts, ir korroborācija, un neviens no dalībniekiem nevar bez otra piekrišanas atkāpties no lietas aiz tā iemesla, ka akts nav vēl ierakstīts zemes grāmatās. Ja kāds ieguvis lietu tiesību izsolē vai ar spēkā nākušu tiesas spriedumu un ir ievēroti visi pārējie nosacījumi, tad var korroborēt arī pēc ieguvēja vienpusēja pieprasījuma.

Tā tad ja līgums ir noslēgts, bet korroborācija vēl nav izdarīta, šāds līgums ir kontrahentiem saistošs un mūsu civillikumā dod iespēju panākt korroborāciju arī pret atsavinātāja gribu, kaut arī nekustama manta nebūtu nodota, ja vien noslēgts ir līgums.

Šeit ir atšķirība starp kustamas un nekustamas mantas apgrozību.

Ja ir atsavināta kustama manta un atsavinātājs to nenodod, tad paliek tikai zaudējumu prasība. Turpretī ja ir atsavināta nekustama man-

ta un atsavinātājs atsakās korroborēt nekustamu īpašumu, tad to var panākt arī pret atsavinātāja gribu. Atsavinātāja parakstu zemes grāmatās atvieto tiesas spriedums.

1480. panta 2. daļa nosaka:

darījuma iekšējos trūkumus korroborācija nenovērš, un akts, kas nav spēkā pēc sava satura, neiegūst ar to nekādu spēku. Tāpat arī korroborācija nevar aizskārt jau agrāk zemes grāmatās ierakstītās trešo personu tiesības.

Tas nozīmē, ka tiesisks akts, kas nav spēkā pēc sava satura, kuram ir kāds defekts, neiegūst nekādu spēku, ja tas tiek korroborēts, piem. ja zemes grāmatās korroborēts / apstiprināts / akts, kas dibinās uz maldību vai viltus, tad var panākt attiecīgā ieraksta stripošanu zemes grāmatās

1481. pants: Korroborācija uzskatāma par notikušu un apstiprinātais darījums ir neapstrīdams pēc tam, kad tiesa iespējā "Valdības Vēstnesī" sludinājumu par to, lai personas, kurām ir kādi iebildumi, ierodas sešu mēnešu laikā. Tiklīdz izrādās, ka pa šo laiku nav celti nekādi iebildumi, taisāms lēmums atzīt darījumu par spēkā nākušu un visi vēlāki strīdi pret to noraidāmi. Tomēr tāda sludinājuma klajā laišana atkarājas no darījuma dalībnieku gribas.

Tātad korroborāciju var padarīt par neapstrīdamu, ja to vēlās kontrahenti. Praksē tas nāk reti priekšā.

Bez ierakstu zemes grāmatās ir vēl citi īpašuma iegūšanas veidi.

2. Pieaugums ir tāds īpašuma iegūšanas veids uz kuŗa pamata īpašuma tiesības pāriet tādēļ, ka kāda blakus lieta - kustama vai nekustama ir cieši savienota ar galveno lietu un kļuvusi par galvenās lietas sastāvdaļu. Tādēļ šai jaunai sastāvdaļai ir tāds pats juridiskais liktenis kā galvenai lietai. Attiecībā uz nekustamu mantu te krit svarā vispirms viena zemes gabala pievienošanās otram, kas notiek izceļoties upes salai, mainoties upes gultnei vai arī kā pieskalojums. Šeit īpašuma tiesības iegūst krastu īpašnieki vai ezeros un upēs šo ezeru un upju īpašnieki. Otrs moments ir ēku celšana. Uz zemes uzceļta un cieši ar to savienota ēka atzīstama par zemes daļu un tādēļ pieder zemes īpašniekam. Ir nepieciešams lai ēka būtu cieši savienota ar zemi, piem. ēka uz riteņiem nebūs zemes īpašnieka īpašums. Ar šo principu zaudējumi tiek nodarīti ēku cēlājiem, jo to izdevumi var iet zudumā, bet civillikumi piešķir šīm personām tiesību saņemt atlīdzību par izdevumiem. Atkarībā no labticības vai ļauticības šīs atlīdzības apmērs var būt dažāds. Trešais pieauguma moments ir sēšana un stādīšana. Koki un citi stādi, kas iestādīti svešā zemē pieder zemes īpašniekam no tā laika, kad tie laiduši šajā zemē saknes. Nodibinātās īpašuma tiesības vairs nemainās, kaut pēc kāda laika koks tiktu izrauts ārā - jaunais īpašnieks ir kļuvis īpašnieks uz visiem laikiem. Šeit stādītāja atlīdzība arī ir atkarīga no labticības vai ļauticības. Ļauticīgais saņem tikai atlīdzību par nepieciešamiem izdevumiem

Pēdējais nekustamas mantas īpašuma tiesību iegūšanas veids ir ieilgums.

3. Ieilgums vispār attiecās uz kustamu mantu, kā arī uz nekustamu mantu. Persona, kas nepārtraukti, labticībā valdījusi kādu kustamu vai nekustamu lietu, uz likumīga valdījuma pamata, likumā noteiktu laiku, kļūst par šīs lietas īpašnieku. Kā jau teikts valdītājs kļūst par īpašnieku notekot laikiem - tieši uz likuma pamata ne uz tiesas sprieduma pamata vai zemes grāmatu ieraksta pamata. Šis īpašuma iegūšanas veids ir krasā pretrunā ar īpašuma mūžības principu, kas nosaka, ka reiz nodibināts īpašums pastāv uz mūžīgiem laikiem, nenoteiktu laiku, vai citādi sakot īpašuma tiesības nav ierobežotas ar laiku. Ieilgums kā īpašuma iegūšanas papildu veids kļūst saprotams, ja ņemam vērā ieilguma uzdevumu. Ieilguma uzdevums ir galvenā kārtā ir izārstēt defektīvu īpašuma pāreju, izlabot vai izdziedināt tos trūkumus, kas kavēja tiešu un tūlītēju īpašuma pāreju. Līdz ar to ieilgums ar laiku atņem iespēju strīdēties par šiem defektiem. Sakarā ar to daudzi zinātnieki saka, ka laiks izdziedē šos defektus.

Lai valdījums nodibinātu īpašumu uz šī ieilguma pamata, tad likumi uzstāda prasības, kuras saus arī par valdījuma prasībām, bet pareizāki tās saukt par ieilguma rekvizītiem.

Lekcija Nr, 18. 1937. gada 1. decembrī.

Ne katrs kustamas vai nekustamas mantas valdījums pārvēršas par īpašumu uz ieilguma pamata - vajadzīgi rekvizīti, kurus nosaka mūsu civillikuma 999. pants.

999. pants: Lai valdījums nodibinātu īpašumu ar ieilgumu, ir vajadzīgi

1. priekšmets, ko var iegūt ar ieilgumu;
2. tiesisks pamats;
3. valdītāja laba ticība;
4. nepārtraukts valdījums;
5. noteiktā laika notecējums;
6. lietas īpašnieka tiesiska iespēja izlietot savu tiesību uz lietu.

Literatūrā parasti uzskaita tikai pirmos piecus, jo sestais ietvēr ceturto.

1. Jebkura lieta, kas var būt par īpašuma objektu, noder arī ieilgumam. Tātad par ieilguma priekšmetu nevar būt tikai lietas, kas izņemtas no apgrozības. Izņēmums tikai viens: noziedzīgā ceļā dabūta lieta nav iegūstama par īpašumu ar ieilgumu. Šādu lietu par īpašumu nevar iegūt nēdz pats nodarītājs, nēdz arī trešā persona, kas atsavinājusi savas tiesības no nodarītāja, piem. pirkusi no zagli. Citādi tas ir Vakar-Eiropas civiltiesībās.

2. Šis ieilguma rekvizīts / tiesisks pamats /, tāpat kā 3., padara ieilguma institūtu nekaitīgu, nebīstamu īpašuma tiesībām.

Katram ieilgumam nepieciešams tiesisks pamats un to nosaka Latvijas civillikuma 1006. pants:

Valdījumam, lai tas dotu tiesību iegūt kādu lietu par īpašumu ar ieilgumu, jābalstās uz tāda tiesiska pamata, kas jau pats par sevi varētu piešķirt īpašuma tiesības, bet kam attiecīgā gadījumā sevišķa šķēršļa dēļ īpašuma iegūšana nav tūlīn sekojusi.

Tā tad par tiesisku pamatu tiek atzīts pamats, kas pats par sevi varētu piešķirt īpašuma tiesību / ieraksts zemes grāmatās, nodošana - pie kust. mantām /. Te var rastie pārpratumi, jo par valdījuma tiesisku pamatu runājot, tas tiek saprasts plašāki - ne tieši īpašuma iegūšanas līdzekļi, bet arī citi tiesiskie darījumi un līgumi. Tas redzams no civillikuma 1007. panta, kurš par valdījuma tiesiskām pamatiem atzīst:

1. visas darbības un visas stāvokļa pārmaiņas, kas pašas par sevi ir viens no pirmējiem īpašuma iegūšanas veidiem, un proti, piegūšana un pieaugums;
2. visi tiesiskie darījumi, saprotot ar to kā vienpusējus gribas izteikumus, tā arī līgumus, kuru mērķis ir atdot citam īpašumu;
3. likumiska mantošana, uz kuras pamata mantinieks var iegūt ar ieilgumu arī svešas lietas, kas ietilpušas piekritušā mantojumā;
4. likumīgā spēkā nākuši tiesas spriedumi, ar kuriem ieguvējam atzīta īpašuma tiesība.

Ja runājam par otro, kurš ir svarīgākais, tad jāsaka, ka pilnīgi pietiek, ja ieguvējs var atsaukties uz tādu juridisku aktu, kurš teorētiski būtu vērstas uz īpašuma tiesību pāreju, piem. pirkuma līgums vienmēr kā tiesisks pamats, jo tā mērķis katrreiz ir īpašuma pāreja. Saprotams, kautkur ir kāds defekts bijis, jo ja juridiskais akts, piem. pirkums, visas prasības būtu apmierinātas, tad ieguvējam nebūtu bijuse vajadzība gaidīt un atsaukties uz ieilgumu. Ieilgums jau pats par sevi liek domāt, ka tāds defekts ir bijis - viņš to izlabo, izdziedē.

Tie tiesiskie darījumi, kas nepārnes, jeb kuru mērķis nav pārnest īpašuma tiesību, kā piem. patapinājums vai ķīlu tiesību nodibināšana, nevar būt par ieilguma tiesisko pamatu. Tā redzam, ka šeit nevaram runāt, ka noder tikai tādi tiesiski pamati, kas tieši pārnes īpašuma tiesības / 1006. p. / t.i. īpašuma iegūšanas veidi.

3. Trešā valdījuma prasība vai ieilguma rekvizīts - valdītāja labā ticība. Lai iegūtā ar ieilgumu īpašuma tiesības, lieta jāvalda labā ticībā. So labo ticību mūsu civillikums formulē negatīvi.

1013. panta 1.d. Lai iegūtu lietu ar ieilgumu, tā jāvalda labā ticībā, t.i. nezinot šķēršļus, kas nepielaiž iegūt par īpašumu.

Ir bijuši mēģinājumi labo ticību formulēt pozitīvi, bet tas ir izrādījies par šauru.

Ļaunticīgais valdītājs nevar kļūt par īpašnieku un ļaunticīgs valdītājs ir tāds, kas zin, ka kādam citam ir vairāk tiesības uz lietu, nekā viņam. Labticība nav vairs arī tad, kad ieguvējam ir tikai iemesls šaubīties par sava valdījuma tiesīgumu.

Romiešu tiesībās labā ticība tikai tika prasīta iegūšanas brīdī t.i. valdījuma iegūšanas brīdī. Ja kāds sākot lietu valdīt bijis labā ticībā, tad tas varēja kļūt par lietas īpašnieku, kaut arī vēlāki valdījuma laikā tam kļuva zināms, ka kādai citai personai ir tiesības uz šo lietu.

Šo romiešu tiesību principu neatzina kanoniskās tiesības / baznīcas tiesības /, kuŗas prasīja lai labticība būtu ieguvējam par visu valdījuma laiku, par visu noilguma laiku, jo negibēja atzīt īpašuma tiesības, personām, kas arī vēlāk apzinās, ka kādai citai personai ir tiesības uz lietu.

Latvijas civillikums seko kanoniskām tiesībām - prasa lai ieguvējs paliktu labticīgs par visu valdījuma laiku.

4. Vienkāršākais valdījuma rekvizīts / īpašuma iegūšanai uz ieilguma pamata / ir ceturtais - nepārtraukts valdījums. Ieguvējam likuma noteikto laiku vajaga nepārtraukti un netraucēti valdīt par lietu un rīkoties kā īpašniekam.

Valdījums ir pārtraukts, kad piem. persona, pret kuŗu tek valdījums, ar savu darbību parāda, ka viņš ir īpašnieks. Tāpat valdījums ir pārtraukts, kad ieguvējam tiek izsniegta tiesas pavēste.

5. Piekrtā prasība ir - termiņš. Attiecībā uz kustamu mantu šis termiņš ir 1 gads, attiecībā uz nekustamu mantu - 10 gadi.

Termiņam notekot ieguvējs kļūst par īpašnieku tieši uz likuma pamata, principā nav vajadzīgs tiesas atzinums. Mūsu vecais civillikums šo domu izveda tik konzekventi, ka tāsptiekšā piekāpās pat zemes grāmatas t.i. publiskās ticamības principu. Jaunais civillikums, ar 1024. pantu /skat. 45. lp./, šo stāvokli groza un atzīst, ka ar laika noteicējumu ieguvējs kļūst par īpašnieku uz likuma pamata, bet kamēr viņš nav īpašuma tiesības pārrakstījis zemes grāmatu nodaļā uz savu vārdu, viņš pret trešām personām nav nodrošināts. Tātad jaunajā civillikumā publiskās ticamības princips dominē par noilgumu, kā tas nebija vecajā civillikumā.

6. Sestā, un pēdējā prasība ir īpašnieka tiesiskā iespēja izlietot savas īpašuma tiesības.

Civillikums ar šiem priekšnoteikumiem / rekvizītiem / aizsarbā īpašumu un tāds ierobežojums ir arī šī prasība. Šeit doma ir skaidra: ja lietas īpašniekam, pret kuŗu tek ieilgums, ir šķēršļi izlietot savas tiesības, tad par to laiku, kamēr tie pastāv, - ieilgums apstājas, piem. kara laikā, kad tiesas nedarbojās, vecajam īpašniekam bija jāizbēg un viņš nevarēja savas īpašuma tiesības izlietot. Pie tādiem šķēršļiem likums pieskaita arī nepilngadību, laulību / attiec. pret laulāto /, gara slimību, prombūtni un beidzot arī laiku, ko kara vīri pavada kara gaitās. Par šo laiku valdījuma laiks apstājas tecēt, bet netiekpārtraukts. Pārtraukts laiks dzēš uzkrāto termiņu. Turpretim, ja ieilgums apstājas, tad uzkrātais termiņš netiek dzēsts. Piemēram, kāds valda par īpašumu 5 g., izceļas karš - 2 g. / īpašnieks nevar savas tiesības izlietot /, šos 2 gadus neskaita un pēc kara jāvalda vēl 5g. Otrā gadījuma piemērs: kāds valda par lietu 5 g, tad vecais īpašnieks piesūta tiesas pavēsti un grib pieādīt savas īpašuma tiesības - ar to ieilgums tiek pārtraukts un tam jāsāk tecēt no jauna.

Pie ieilguma krit svarā arī pierādīšanas jautājums. Svarīgi zināt ko jāpierāda ieguvējam. Būtu netaisni, ja visus minētos 6 rekvizītus būtu jāpierāda ieguvējam t.i. īpašuma tiesību prasītājam.

Civillikums nosaka, ka ieguvējam ir jāpierāda tikai valdījuma sākums un valdījuma beigas. Ja izceļās strīdus, tad jāpierāda arī tiesiskais pamats. Labticība tiek prezumēta, tādēļ, ja kāds to apstrīda /piem. vecais īpašnieks /, tad tam ir jāpierāda ieguvēja ļaunticība. Vecajam īpašniekam jāpierāda arī šķēršļi, kas tam kavējuši izlietot īpašuma tiesības.

Civillikums pienākumu pierādīt sadala ieguvēja un vecā īpašnieka starpā.

Ipašuma tiesību iegūšana uz kustamu mantu.

1. Nodošana / tradīcija /.

Šinī jautājumā visi civillikumi iedalāmi divās lielās grupās.

- a/ Viena daļa civillikumu atzīst, ka ipašuma tiesības uz kustamu mantu pāriet ar līguma noslēgšanu, saprotams tikai ar tāda līguma noslēgšanu, kas piešķir ipašuma tiesības.
- b/ Otra daļa prasa vēl lietas nodošanu. Atzīst, ka, līgums, tā noslēgšana vēl nerada ipašuma tiesības, tas piešķir tikai tiesību prasīt ipašuma nodošanu un no otras puses rada pienākumu lietu nodot, bet līgums ipašuma pāreju nerada. Ipašums pāriet tikai ar lietas nodošanu.

Šī ir ļoti svarīga atšķirība, tā sadala visas pasaules civilkodekus divās grupās.

1. grupa - angļu un franču tiesības / angļu-sakšu un romāņu zemju tiesības.

2. grupa, kur pieskaita tās zemes, kas šinī jautājumā seko romiešu tiesību principiem. Starp šīm arī Latvija, Vācija, Šveice u.d.c. zemes.

Teorijā par vienas vai otras sistēmas lietderību ir lieli strīdi, nav vienprātības.

Parasti norāda, ka pie pirmās sistēmas / līguma noslēgšana / viegli iespējamas ļaunprātības. Šis iebildums tomēr nevar būt izšķirošs, jo tādas iespējamas arī pie otrās sistēmas. Mēdz aizrādīt, ka pirmo sistēmu nevar konzekventi izvest, piem. Francijas civilkodeks ir spiests taisīt izņēmumu, gadījumā, kad lieta ir pārdota diviem, ipašuma tiesības iegūst atkarībā no nodošanas - tas, kuram ir valdījums. Arī šis motīvs nav svarīgs. Liekas, svarīgākais šeit ir tas, ka te sadurās lietu tiesības publicitātes princips ar apgrozības viegluma un ātruma interesēm.

Lietu tiesību publicitātes princips prasa lietu tiesību pārejas redzamību un attiecībā uz kustamu mantu ats ir lietas valdījums. Lietas valdījums liek prezumēt, ka valdītājs ir ipašnieks / tas deklarēts arī Francijas civilkodekā /. Šinī ziņā valdījums pielīdzināms ierakstam zemes grāmatās. Ja ipašuma tiesības pāriet ar līguma noslēgšanas momentu, tad publicitātes princips ir atstāts novārtā, jo ipašuma tiesības pāriet, bet uz āru tas nav parādīts.

Šim principam tomēr stāda pretī iebildumu: apgrozības intereses prasa arī ātrumu un vieglumu un kādēļ ipašuma tiesību pārejai ir jāprasa šakti, ja to pašu var sasniegt ar viena akta noslēgšanu - līguma noslēgšanu.

Daži norāda, ka pirmā sistēma ir izveidojusēs viduslaikos, kad ļoti bieži līgumos ievietots noteikums, ka ipašuma nodošana notiek ar līguma noslēgšanu.

Mūsu juristi aizstāv nodošanu un arī Latvijas civillikums atzīst nodošanu, aizrādot, ka konzekventi jāizved lietu tiesību publicitātes princips.

Tā tad pēc Latvijas tiesībām ar pirkumu nepāriet ipašuma tiesības, vajadzīga arī nodošana. Vajadzība pēc nodošanas izriet no mūsu civillikuma 987. panta:

Ar to vien, ka lietas ipašnieks to atsavinājis, vēl nepietiek, lai ipašuma tiesība uz lietu pārietu uz tās ieguvēju, ja līdz ar to nav izpildīts otrs nepieciešams noteikums, un proti, šās lietas nodošana jaunajam ieguvējam.

Ar nodošanu jaunais ieguvējs iegūst ipašuma tiesību uz lietu tādā pašā apmērā, kāda tā piederējusi lietas nodevējam.

Nodošana dibinās uz kādu tiesisku pamatu un praksē bieži paceļās jautājums vai tiesisks pamats iespaido nodošanu vai nē. Piem. pirkuma līgums izrādās nederīgs, bet ipašums nodots.

Vai nodošana ir kauzāls akts, vai abstrakts akts? Uz to jāatbild, ka pēc mūsu civillikuma, nodošana ir kauzāls akts - pārejai ir vajadzīgs tiesisks pamats un ja tiesiska pamata nav, nav ipašuma tiesību pārejas, tādā gadījumā ipašuma tiesības nepāriet. Ja apstrīd pamatu, var apstrīdēt arī nodošanu.

Vācijas tiesības nodošanu atzīst par abstraktu aktu, jo viņas pēc vērā šinī ziņā vairāk apgrozības intereses.

Ja ir notikusi nodošana, kas ir saprotams, savienota ar gribu nodot lietu / nepieciešams nodošana rekvizīts /, tad pēc Vācijas tiesībām, īpašuma tiesības pāriet neatkarīgi no tiesiskā pamata.

N o d o š a n a nav katrreiz jāizdara ar lietas faktisku nodošanu, un proti, juridiskais termins "nodošana" ir plašāks kā ikdieniskā vajodā lietotais vārds, jo nodošana var notikt arī nepieskaroties lietai. No svara ir, ka ieguvējam tiek nodota iespēja disponēt par lietu. Mūsu civillikuma 883. pants uzskaita vairākus piemērus, kad valdījums ir pārgājis, kad nodošana ir notikusi.

883. pants: Kustamu lietu varā ņemšana uzskatāma par notikušu:

1. kad tas, kas vēlas iegūt lietas valdījumu, saņem to savās rokās;
2. kad tā krit viņa slazdos vai tiklos;
3. kad viņš tai pieliek sargu;
4. kad to uz viņa pavēli nodod citai personai - viņa vietniekam;
5. kad to nones ieguvēja aizņemtās telpās;
6. kad ieguvējam nodotas to telpu atslēgas, kurās lieta atrodās;
7. kad viņš uzliek zīmi lietai, kas vairs neatrodas cita valdījumā.

Vēl varētu pieminēt dokumentu / rēķinu, konosamentu, preču zīmju u.t.t. / nodošanu. Kā redzam, nav nemaz vajadzīga lietas faktiska saņemšana.

Ja lieta jau atrodas ieguvēja valdījumā, tad nodošanu atvieto ieguvēja paziņojums, deklarācija, ka īpašuma tiesības pāriet.

Attiecībā uz nekustamu mantu nodošana nav nepieciešama un nodošana vien vēl nenodibina īpašuma tiesības - te nepieciešams ieraksts zemes grāmatās.

2. Nākošais nekustama īpašuma iegūšanas veids ir piegūšana / supatio / - tas ir jauns termins. Piegūšana ir pieskaitāma pie pirmiegūšanas, pirmātnējās īpašuma tiesību iegūšanas, pretēji atsavinātām īpašuma tiesību iegūšanai / nodošanai /, jo šeit īpašuma tiesības pāriet neatkarīgi no agrākā īpašnieka, nav nekādas sukcesijas - rodas jaunas, patstāvīgas īpašuma tiesības. Šeit krit svarā, galvenā kārtā divi jautājumi:

1. dzīvnieku ķēršana un
2. lietu atrašana.

1. Dzīvnieki, kas atrodas, protams, savvaļā kļūst par tā īpašumu, kas to saķer, sagrab savā varā, jo piegūšanai ir no svara tieši lietas saņemšana, lietas saņemšana savā varā, ja ar to ir saistīts nodoms iegūt par īpašumu. Tādēļ arī meža dzīvnieki kļūst par tā īpašumu, kas tos nošauj, nogalina. Starp medniekiem ir paraša, ka nošautais dzīvnieks kļūst par tā īpašumu, kas raidījis pēdējo trāpījumu. Tas sakrīt ar civillikumu, jo ievainošana nerada īpašuma tiesības - iespēja saņemt dzīvnieku savā varā rodas tikai ar pēdējo trāpījumu.

Lekcija Nr.19. 1937. gadā 3. dec.

2. Mūsu civillikums izšķir:

1. nozaudētās lietas un
2. apsliktās lietas.

Civillik. 943. pants paskaidro, kas uzskatāma par nozaudētu lietu:

943. pants: Lieta uzskatāma par nozaudētu, kad tās nozaudētājs nezina, kur to meklēt, vai no kā pieprasīt, vai kādā kārtā dabūt atpakaļ savās rokās.

No šī panta redzam, ka nozaudētās lietas jēdziens tiek nodibināts izejot no nozaudētāja pārlicīgās, vai zināšanas - tātad subjektīva kritērija. Šis nozaudētās lietas jēdziens ir svarīgs.

Atradēja pienākums, ja viņš nezina īpašnieku paziņot policijai. Policija izdara sludinājumu un ja pēc 6 mēnešiem īpašnieks neierodās, tad atrastā lieta paliek atradēja īpašumā. Tā atradums ir īpašum iegūšanas veids. Vidzemes zemnieku likumi neatzina atradumu kā īpašuma iegūšanas veidu un šo jautājumu nokārtoja tādi, ka ja īpašnieks neatradās, tad 2/3 pārgāja pagasta kasē. ja ieradās, tad atradējs saņēma atradēja algu. Institūts par atradēja algu civiltiesībās

ir interesants.

Kādēļ pateicoties nelaiemes gadījumam izbeidzās īpašuma tiesības uz līdz 1/3 īpašuma? Šis izņēmums nesaskan ar īpašumu absolūto aizsardzību. Pastāv taču princips, ka īpašuma tiesības ir jāaizsargā!

Daži atraduma algu izskaidro kā atlīdzību par izdevumiem sakarā ar atrašanu. Tas ir nepareizi. To redzam no civillikuma 947. panta, kas piešķir atradējam izdevumus un atraduma algu.

947. pants: Ja pēc policijas sludinājuma ierodas atrastās lietas īpašnieks vai tās nozaudētājs un pierāda savas tiesības uz to, tad pati lieta vai par to ienemtā nauda izdodama viņam, iepriekš saņemot no viņa vai atveikot viņam izdevumus, kas taisīti lietas uzturēšanai un sludināšanai, kā arī atradējam pienākošos atradēja algu.

Parasti pie atraduma nav nekādi izdevumi un kad ir tad niecīgi.

Lai saprastu atradēja algas nozīmi ir jāzin vispār tiesību funkcionālo dabu. Tiesību uzdevums ir normēt cilvēku uzvešanos. Normai jācensās, lai viņa tiktu realizēta un to parasti panāk ar sankcijām, ar soda ideju. Kas neuzvedās pareizi, tas saņem sodu. Personu var pamudināt uzvesties vēlāmā veidā arī ar dāvanām. Dāvanas ideja par pareizu uzvešanos ir arī atradēja algā. Tādēļ tas ir interesants institūts civiltiesībās - te valda izņēmuma ideja - personas pamudina uzvesties nevis ar sankcijām vai sodu, bet ar gratifikāciju vai dāvanu. Pēc likumdevēja ieskata esam lieli bezgoži, jo civillikumi atņem īpašniekam pat 1/3 no lietas vērtības, lai pamudinātu atradēju pareizi uzvesties, godīgi rīkoties - lai mazinātu piesavināšanās gribu. Tas ir liels procentis no atraduma vērtības. Šveices civilkodeks dod tikai 5%, pilnīgi nekā nedod romiešu tiesības un Francijas "Code Civile". Pēc pēdējo tiesībām par atraduma nenodošanu kriminālatbildība.

Mūsu civillikums atraduma algu nosaka uz 1/3, tas ir ne vairāk kā 1/3, resp. līdz 1/3 un tas atkarājās no tiesas ieskata. Nepareizi ir domāt, ka atraduma algai jābūt noteikti 1/3, tā mūsu civillikums neparedz.

No nozaudētām lietām ir jāatšķir apslēptas lietas vai apslēptas mantas.

952. pants: Apslēpta manta ir visas zemē ieraktas, iemūrētas vai kā citādi noslēptas vērtīgas lietas, kuŗu īpašnieks notecējušā laika ilguma dēļ vairs nav uzzināms.

Apslēpta manta, kas atrasta uz savas paša vai uz bezīpašnieka zemes, kļūst par atradēja īpašumu.

No šīs definīcijas izriet, ka pslēptai mantai ir sekojoši rekvizīti:

1. Tā ir noslēpta lieta,
2. " vērtīga " un
3. notecējušā laika ilguma dēļ īpašnieks nav zināms.

Ja tiek atrasta lieta, kuŗai trūkst kāds no minētiem rekvizītiem, tad tā ir nozaudēta lieta, bet nav apslēpta lieta.

Bēgļu laikā daudz mantas tika apraktas. Ja tagad kāds atrod kastīti ar zelta naudu un ja īpašnieks pierādīs, ka to noslēpis kāds no viņa ģimenes locekļiem, viņš tikai nav varējis atrast, tad tā būs nozaudēta manta, ne apslēpta manta. Dažādo atrisinājumu dēļ ir jāatšķir apslēpta manta no nozaudētas mantas.

Apslēptu mantu ir aizliegts meklēt cita īpašumā un ja apslēpta manta tiek najauši atrasta svešā īpašumā, atradējs tad iegūst tikai 1/2 no apslēptās mantas un otra puse paliek zemes īpašniekam.

3. Kustama īpašums. Iegūšanas veids ir arī apstrādājums / specifika / . Šeit krit svarā tāds apstrādājums, kura rezultātā mēs dabūjam jaunu lietu, piem. no ogām dabū vīnu, no graudiem miltus, uz audekla gleznu u.t.t. Ja kāds apstrādā savā lietu t.i. savu īpašumu tad jaunā lieta arī kļūst par tā īpašumu.

Problēma rodas, ja kāds apstrādā svešu īpašumu, svešu lietu, piem. papņem svešas ogas un iztāisa vīnu. Kas ir vīna īpašnieks? Šis institūts bija jau strīdīga romiešu tiesībās. Juristi strīdējās, kam piešķirt jauno lietu - materiāli īpašniekam, vai pārstrādātājam?

Viena skola - sabiniešu skola piešķir materiāli īpašniekam jauno lietu. Prekūliāniešu skola aizsāv pārstrādātāja intereses. Tā lika pirmā vietā darbu.

Romiešu tiesībās tika atrasts vidus ceļš, kas tika

formulēts J u s t i n i ā n a tiesībās. Šis vidus ceļš pastāv iekš tam, ka kāds labticībā pārveido sveša lietu, tad viss atkarās no tā vai jauno lietu var pārvērst atkal bijušā veidā vai nevar.

Ja jauno lietu ir iespējams pārvērst bijušā veidā, tad priekšroka dodama materiālu īpašniekam, ja nevar, tad - pārstrādātājam. No teiktā redzam, ka te iespējami trīs atrisinājumi. Mūsu civillikums dod citādu atrisinājumu.

985. pants: Ja labā ticībā māksnieciski vai amatnieciski apstrādājot svešu materiālu izgatavota tāda jauna lieta, kuras sastāvā tai izlietotie materiālijauzdevuši savu agrāko formu un dabūjuši jaunu veidu, tad šī jaunā lieta, neraugoties uz to, vai svešos materiālus var vai nevar no tās atdalīt, katrā ziņā kļūst par apstrādātāja īpašumu, tomēr ar pienākumu atlīdzināt, uz 983. panta pamata, svešā materiāla īpašniekam.

Šis pants ir uzbūvēts saskaņā ar pēdējo romiešu tiesību ieskatu - ja kāds labticīgi māksnieciski vai amatnieciski apstrādā svešu lietu / materiālu / un materiāls zaudējis savu agrāko formu - tad jaunās lietas īpašnieks ir apstrādātājs, ar pienākumu atlīdzināt materiāla vērtību īpašniekam. Atšķirību no romiešu tiesību ieskata, parāda mūsu civillikuma 983. pants:

Kad svešu lietu savienojums izdarīts labā ticībā un turklāt bez māksnieciska vai amatnieciska apstrādājuma, tad šādā kārtā radusies jauna lieta kļūst par tā īpašumu, kas to izgatavojis, ja vien pievienotais viņa paša materiāls acimredzami vērtīgāks par svešo. Bet viņam pienākās svešā materiāla īpašniekam, pēc tā izveles, vai nu atdot tik pat daudz tās pašas šķiras un labuma materiāla, vai samaksāt par to augstāko cenu, kāda tam bijusi savienošanas laikā, un, bez tam, atlīdzināt tam nodarītos zaudējumus.

Tātad šinī gadījumā, ja nav māksniecisks vai amatniecisks darbs, tad krit svarā materiāla vērtība.

Jaunticības gadījumā materiāla īpašniekam ir alternatīvas tiesības - paturēt jauno lietu vai prasīt lietas vērtību, kas nosakāma pēc augstākās cenas, kāda lietai ir bijusi. Šī alternatīvā tiesība šādas tiesības materiāla īpašniekam dod tāpēc, ka tā saprot, ka ar pārstrādāšanu un apstrādāšanu lieta var tikt samaitāta.

4. Lietas augļu iegūšana par īpašumu.

Saskaņā ar civillikuma noteikumiem vienas lietas īpašnieks, tāpat kā lietas lietotājs iegūst īpašuma tiesības uz augļiem no tā momenta, kad tie rodas. Šeit nav vajadzīgs lai lietotājs vai īpašnieks sapemtu, sagrabtu lietu, jo īpašuma tiesības ir jau pārgājušas augļu atdalīšanās momentā.

Īpašnieka tiesības vai īpašnieka stāvoklis.

Kādas tiesības piešķir īpašniekam īpašuma tiesības? Īpašuma tiesības likuma noteiktās robežās dod tiesību valdīt lietu, lietot to, rīkoties ar to, iegūt no tās visus iespējamus labumus un atprasīt to atpakaļ no trešās personas. Tāds izsumā galvenās līnijās ir īpašuma tiesību saturs.

Zemes īpašniekam pieder ne vien zemes virsa, bet arī gaisa telpa virs viņa nekustama īpašuma, kā arī zemes slāņi, kas atrodas zem šīs zemes un līdz ar to arī visi izrakteņi, kas zemes slāņos atrodas.

Mūsu civillikums nepazīst augstuma vai dziļuma robežas un tādēļ, ja kādam īpašniekam būtu kāda interese aizstāvēt savas tiesības lielā augstumā vai dziļumā, tad pēc mūsu civillikuma tas viņam vienmēr ir iespējams.

Piešķirot lietojuma tiesības īpašniekam krit svarā arī šo lietojumu robežas. Mūsu civillikums piešķir īpašniekam tiesību lietot lietu visādā kārtā, kaut arī ne tā rastos zaudējumi citai personai.

1043. pants: Zemes īpašnieks var, pēc sava ieskata, rīkoties ar savas zemes virsu, gaisa telpu virs tās, kā arī ar zemes slāņiem zem tās, ja vien viņš ar to neskar svešas robežas.

1636. pants: Tiesību aizskārums nav, ja kāds tikai izlieto sev piederošu tiesību, vai darbojas pēc aizskārtās personas gribas, vai arī ar pēdējās nelikumīgu darbību piešpiests uz atļautu pašai aizstāvību.

No šiem panriem ir skaidrs, ka īpašniekam ir plašas tiesības, viņš

tās pat var lietot, ka rodas zaudējumi trešām personām.

Arī romiešu tiesības atzina, ka, ja kāds izlieto savas tiesības, neizdara tiesību pārkāpumu. Tādēļ īpašnieks varēja rīkoties ar lietu pēc sava ieskata. Bet izlietojot netikai īpašuma tiesības, bet vispār kādas civiltiesības, bieži var notikt ļaunprātības - tiesības var izlietot lai kaitētu kādai personai / ar nolūku kaitēt kādai pers./.

Tādos gadījumos ir t. s. šikāna.

Vācu jurists Ulnbecks raksturo šikānu kā materiālu netaisnību formālās tiesību robežās vai tērpā.

Pie šikānas galvenais ir mērķis kaitēt kādai personai. Šinīs gadījumos tiesību uzdevums tiek sagrozītaš piem. kāds rok bedri uz sava nekustama īpašuma, lai sagāstu kaimiņa ēku t. i. ar nolūku kaitēt kaimiņam. Formāli pieejot pie tiesībām, kā pie matemaātiskas formulas un ja uz tiesību zinātņi, kuŗas uzdevums ir analizēt šo formulu pēc logikas principiem, kā to dara matematika, tad ir iespējams attaisnēt šāda veida tiesību izlietošanu. Tiri logiski ņemot šī persona izlieto tikai savu tiesību. Tiesību zinātne nav logika - tā ir sociāla zinātne un tādēļ tā nevar atraisīties no dzīves, no tās vides kuŗ tās tiek pielietota. Tādēļ tāda tiesību izlietošana, kuŗas nolūks tieši pretējs tiesību uzdevumam, nav attaisnojama. Citādi jāatzīst, ka visas tiesības ir netaisnība - sumum jus, suma in juria.

Mūsu vecāis civillikumu kopojušs nepazīna šikānas apkarošanu, tas gan deva iespēju ļaunprātības gadījumos prasīt zaudējumu atlīdzību. Tādēļ ja kāds izlietoja tiesības ar vienīgo nolūku kaitēt trešai personai, tad varēja panākt zaudējumu atlīdzību, bet ar to vien nepietiek. Vajag panākt arī kaitīgās darbības pārtraukšanu, kas pēc mūsu vecā civillikuma nabija iespējams, kaut gan mūsu tiesu prakse / senāts / vienā otrā gadījumā tādu iespēju pielaida.

Kā šikānas piemērs būtu minams skujošs gadījums Rīgā: kinoteātra " Etna " gaismas reklāmas priekšā kāds augļu kiosks uzcēla lielu izkārtņi, kuŗa pilnīgi aizsedza daļu no šīs gaismas reklāmas. Pēc vecā civillikuma, kuŗš nedeva iespēju novērst ļaunprātības, izkārtņi nevarēja likt noņemt.

Plašāku šikānas apkarošanu pazina Vācijas un sevišķi Šveices civilkodeki un ievērojamu soli šinī virzienā ir spēris arī mūsu jaunais civillikums, kuŗš tāpat kā vecāis dod iespēju vienād prasīt zaudējumu atlīdzību, ja tos kāds ir izdarījis ļaunprātības nolūkā, kaut arī izlietodams savas tiesības, bet pēc pirmā civillikuma panta ir iespējama arī ļaunprātības apkarošana vēl pilnīgāk. Civillikuma pirmais pants nosaka, ka tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības. No šī panta izriet, ka ļaunprātīga rīcība nevar pretendēt uz tiesīsku aizsardzību, jo ļaunprātības gadījumā nav labas ticības. Ar šo pantu lielā mērā vecā, formālā pieeja pie civillikumiem ir grozīta. Civiltiesības ir atzītas par sociāli-sabiedrisku iestādījumu, kur nepiešķir tiesības tikai tiesību dēļ.

Īpašuma aizsardzība.

Īpašuma aizsardzība ir divējāda:

1. pašāizsardzība un
2. tiesas aizsardzība.

Par pašāizsardzību runājām pie valdījuma aizsardzības, bet to jāpapildina ar vēl vienu institūtu - ķilāšanas tiesību.

1741. pants: Ķilāšanas tiesība ir zemes gabala īpašnieka vai viņa vietnieka / lietotāja, nomnieka, pārvaldnieka / tiesība, ja tajā zemes gabalā ieiet svešs mājas kustonis vai prettiesīgi iespiežas svešas personas, saķert un aizturēt mājas kustus, bet personām atņemt lietas.

Zagli var arī pašu aizturēt.

Ķilāšanas tiesība ir arī īpašnieka vai viņa vietnieka kalpotājiem, pat bez savišķa uzdevuma.

Šī ir ķilāšanas tiesība, ko pazīst katrs laucinieks. Lai pilnīgāki varēt vealizēt ķilāšanas tiesības, tādas tiek piešķirta: arī īpašnieka vai tā vietnieka kalpotājiem, bez speciāla uzdevuma t. i. uzdevums tiek prezumēts un to var īpašnieks vai viņa vietnieks atsaukt. Tādēļ un laukiem arī saimnieka strādnieki var izdarīt ķilāšanu.

Ķilāšanai ir divējāds mērķis:

1. pārtraukt vai novērst zaudējumu nodarīšanu un
2. prasīt zaudējumu atlīdzību un pierādījumus.

Ķilāšanas tiesība ir jārealizē uz vietas, piem. nedrīkst kustoni saņemt tikai tad, kad tas ir jau pārgājis robežu.

Ķilātājam tiesība paturēt noķilāto tik ilgi, kamēr apķilātais nav to izpircis atlīdzinot zaudējumus un izdevumus.

1752. pants: Ja apķilātais pielaidis kādu vainu, tad viņam, bez zaudējumu atlīdzības, jāsamaksā vēl ķilas jeb izpirkuma nauda, kas maksājama arī tajos gadījumos, kad vienīgi traucēts valdījums, kaut arī nebūtu nodarīti nekādi zaudējumi.

Pietime. Ķilas nauda ņemama par katru apķilāto kustoni pēc takses, kuru katriem trim gadiem izdod un izsludina vispārējai zināšanai zemkopības ministrs saziņā ar iekšlietu ministru.

Ķilas naudas takši zemkopības ministrs izsludinājis 1937. gadā, "Valdības Vēstneša" 76. numurā.

Var rasties šaubas vai šī ķilas nauda nav atlīdzība par kustoņa kopšanu, barošanu u.t.t. Varbūt tāds ir bijis likumdevēja mērķis, bet liekās, šīnī pantā ir atrodama likuma noteikta soda nauda, jo zaudējumu atlīdzība vārda plašākā nozīmē ietilpst arī izdevumu atlīdzība un tie ir vienādi atlīdzināmi. 1752. pants ir speciāls pants, kur bez zaudējumu atlīdzības ir paredzēta soda nauda. To sevišķi jāpastripo tādēļ, ka vecais civillikumu kopoījums, tāpat kā jaunais izvairās no likumiskām soda naudām, itkā atzīdams, ka civiltiesību uzdevums ir tikai zaudējumu atlīdzība.

Bez minētā paš aizsardzības ceļa, pie ipašuma aizsardzības jāapskata arī t i e s a s c e ļ š, kur krit svarā i p a š u m a p r a s ī b a. Šis prasības mērķis ir atzīt ipašuma tiesību un piešķirt valdījumu. To var celt pret katru personu, kas nelikumīgā kārtā aiztur kādu ipšanieka lietu. Ipašuma prasību, kā mācīja vecā doktrīna nevaldošais ipšnieka pret valdošo neipašnieku.

Šī prasība iespējama, ja ipšniekam trūkst lietas valdījums un tas nelikumīgi atrodas pie kāda neipašnieka. Pie šīs prasības jāņem vērā, ka priekšmetu vajag sīki apzīmēt.

Ipašuma prasības stiprums ir atkarīgs no valdītāja labticības vai ļaunticības. Labticīgais valdītājs ir labākā stāvoklī, ļaunticīgs - sliktākā stāvoklī, bet no tā brīža, kad tiek celta prasība labticīgs valdītājs kļūst par ļaunticīgu, jo viņam kļūst zināms, ka kāda cita persona pretendē uz tā lietu. Ļaunticīgs valdītājs vispirms atbild par lietas nejaušu bojā eju. Viņš atbild tikai par nejaušību un netabild par nepārvarāmu varu. No šīs atbildības par nejaušību ļaunticīgais valdītājs var atbrīvoties tikai, ja viņš pierāda, ka lieta būtu gājusi bojā arī pie ipšnieka. Kā redzam, sankcija nav pārāk barga pret ļaunticīgo valdītāju.

Lekcija Nr. 20, 1937. gadā 8. dec.

Svarīgākā atšķirība sakarā ar labticīgu un ļaunticīgu valdītāju ir augļu atdošana. Piem. lauku mājas atradušās neipašnieka valdījumā. Tad pie māju atdošanas ir jāatdod arī augļi. Par šo jautājumu daudz rakstījis Petražickis.

1056. pants: Ja atbildētājs bijis ļaunticīgs valdītājs, viņam jāatdod prasītājam nevien visi viņa no lietas saņemtie augļi, bet arī tie, kurus būtu varējis saņemt pats prasītājs, ja tas būtu lietu valdījis. Ja atbildētājs valdījis labticīgi, tad viņam jāatdod tikai tie augļi, kurus viņš saņēmis līdz prasības celšanai pret viņu, un arī tie tikai tādā daudzumā, kādā viņš tos vēl nav patērējis prasības celšanas laikā; bet pēc prasības celšanas saņemtie augļi viņam jāatdod pilnā apmērā.

Kā redzam, labticīga valdītāja atbildība ir daudz mazāka. Viņam jāatdod tikai tie augļi, kurus viņš ir saņēmis un nav patērējis.

Pēc prasības celšanas vairs nav labticīga valdījuma, jo tiklīdz prasība ir celta, valdītājam ir zināms, ka kāda cita persona pretendē uz lietu, no šī momenta valdītājs ir ļaunticīgs. Labticības laikā viņa atbildība ir maza. Šī labvēlība ir izskaidrojama ar saimnieciskiem apstākļiem. Likumdevējs labticīgo valdītāju negrib sodīt, jo viņam tā izturēšanos nevar pārņemt, bet tāds sods būtu, ja viņam uzliktu pienākumu atlīdzināt patērētos augļus. Tādā gadījumā labticīgo valdītāju saimnieciski varētu ruinēt.

Katram valdītājam ir savi izdevumi, kas izdarīti priekš lietas.

Šos izdevumus vajadzētu valdītājam atlīdzināt un šī atlīdzība atkarājās no diviem apstākļiem:

1. no izdevumu rakstura un
2. no valdītāja jeb izdevumu izdarītāja labticības vai ļaunticības.

Izdevumi var būt dažādi, izšķir:

1. nepieciešamie izdevumi,
2. derīgie " un
3. greznuma " .

1. Nepieciešamie ir tie izdevumi, kuri aizsargā lietas būtību, kuri pasargā lietu no izpostījuma.

2. Derīgie izdevumi ir tādi, kas pavairo ienākumus.

3. Greznuma izdevumi arī uzlabo lietu, bet nepavairo ienākumus - padara lietu tikai daļāku, patīkamāku.

Nepieciešamo izdevumu atlīdzību nosaka mūsu civillikuma 866. pants.

866. pants: Nepieciešamie izdevumi atlīdzināmi katram, kas tos atisījis, izņemot personu, kas lietu dabūjusi noziedzīgā ceļā.

Tātad šis pants nepieciešamo izdevumu atlīdzību piešķir arī ļaunticīgam valdītājam. Derīgie izdevumi ļaunticīgam valdītājam netiek atlīdzināti. Ļaunticīgais valdītājs var paņemt savus izlabojumus, ja to var izdarīt nekaitējot lietai. Pie. ja irnieks ievilcis elektrību, bez īpašnieka piekrišanas viņš nevar vadus ņemt nost, jo tādi tiktu bojāta siena.

Labticīgam valdītājam derīgie izdevumi tiek pa daļai atlīdzināti.

867.p.l.d. Derīgie izdevumi atlīdzināmi tikai tam, kas valdījis svešu lietu labā ticībā kā savu paša, ja vien viņš jau nav dabūjis atlīdzību, saņemot no šīs lietas ienākumus, kas šādos gadījumos jāieskaita. Šie izdevumi atlīdzināmi tikai tādā apmērā, kādā tie paaugstinājuši lietas vērtību. Bet ja šis paaugstinājums pārsniedz pašu izdevumu apmēru, tad var atprasīt tikai šos izdevumus.

Tā tad derīgie izdevumi atlīdzināmi tikai tādā apmērā, kādā tie paaugstinājuši lietas vērtību, piem. labticīgais valdītājs, kas ierīkojis dzīvokli dažādas labierīcības, varēs atprasīt atlīdzību tikai tādā apmērā, kādā ar šiem izdevumiem ir paaugstināta dzīvokļa vērtība.

Citādi tas ir ar greznuma izdevumiem. Tie nepavairo ienākumus un sakarā ar to īpašniekam tie nav jāatlīdzina. Īpašniekam ir jāatļauj viņus atņemt, arī ar to netiek kaitēts galvenai lietai.

No teiktā redzam, ka labticīgā valdītāja izdevumu atlīdzība ir pilnīgāka nekā ļaunticīga valdītāja izdevumu atlīdzība.

Labticība lietu tiesībās tiek vēl tālāk aizsargāta - tiek aizsargāta labticīga lietas iegūšana. Un ja tāda tiek aizsargāta, tad saprotams uz īpašnieka rēķina.

Labticība lietas iegūšanā attiecībā uz nekustamu mantu nespēlē nekādu lomu. To vietā tiek aizsargāta uzticēšanās zemes grāmatu registrim. Visi dati par nekustamu mantu ir atrodami zemes grāmatās un tādēļ katram ieguvējam ir jāzin no kā viņš iegūst šo nekustamo īpašumu. Ja kāds labā ticībā iegūst nekustamu īpašumu no neīpašnieka, tad viņam tas ir jāzaudē.

Citādi tas ir ar kustamu mantu, piem. viens nopērk no kāda pazīstama pulksteni, bet vēlāk izrādās, ka pārdevējs nav bijis īpašnieks.

Romiešu tiesībās lietas ieguvējs īpašuma tiesības ieguva tikai tad, ja viņš lietu ieguva no īpašnieka. Pēc romiešu tiesību principa neviens nevar nodot vairāk tiesības kā pašam pieder. Tādēļ, ja lieta ir pirktā no personas, kurai nepieder lietas īpašuma tiesības, pircējs šo lietu nav nemaz ieguvis.

Romiešu tiesībās īpašnieka tiek konzekventi aizsargāts. Kur vien īpašnieks savu lietu atrada viņš varēja to atprasīt. Bet šāds romiešu tiesību princips radīja lielu nenoteiktību un nedrošību. Ar to netika respektētas apgrozības intereses. Neviena persona nebija droša, ka tā iegūst īpašuma tiesības par lietu, piem. pērkot pulksteni nezinām vai iegūstam īpašuma tiesības, vai nē. Tāds viedoklis uzliek par pienākumu katru reizi pārbaudīt atsavinātāja tiesības uz lietu.

Germāņu tiesībās šis jautājums ir citādi atrisināts. Tur tika respektētas arī apgrozības intereses. Tika uzstādīts princips: Wo man nicht glauben gelassen hat, da muss man ihn wieder suchen / kur esat un cicejāsies, tur viņu atkal meklējat /.

Pie germāņu tiesībām liela nozīme bija īpašnieka rīcībai. Ja īpašnieks izlaida lietu no rokām pats, tad viņš nevarēja lietu atprasīt no labticīga ieguvēja, bet viņam bija jāprasa zaudējumi no tās personas, kurai viņš uzticējās, kurai viņš lietu labprātīgi nodeva, piem. ja kāds īpašnieks savu lietu labprātīgi nodod trešās personas lietošanā, un šis nomnieks lietu atsavina, tad pēc germāņu tiesībām, no labticīgā ieguvēja nevar lietu atsavināt, bet zaudējumi ir prasāmi no tā, kam īpašnieks uzticējies.

Ja labticīgs ieguvējs germāņu tiesībās tika aizsargāts tanis gadījumos, kad iegūtā lieta tika no īpašnieka rokām izlaista saskaņā ar viņa gribu, tad netika labticīgs ieguvējs aizsargāts tanis gadījumos, kur nebija labprātīgas nodošanas, piem. lietas nozaudēšanas, nozagšanas u.c. gadījumos. Šajos gadījumos germāņu tiesības pielaida līctas atprasīšanu arī no labticīga ieguvēja. Tieši tādu atrisinājumu mēs atrodam kā mūsu vecajā, tā arī jaunajā civillikumā.

1065. pants: Īpašuma prasību nevar celt, ja īpašnieks kustamu lietu labprātīgi uzticējies citai personai, nododot to patapinājumā, glabājumā, ķīlā vai kā citādi, un šī persona valdījumu nodevusi kādai trešai personai. Šajā gadījumā pielaižama tikai personiska prasība pret to, kam īpašnieks asvu lietu uzticējies, bet nevis pret trešo, labticīgo lietas valdītāju.

Redzam, ka arī šeit īpašnieks no labticīgā ieguvēja var atprasīt lietu tikai tad, ja lieta nav tikusi izlaista saskaņā ar īpašnieka gribu un tādēļ labticīgs ieguvējs ir zināmā mērā nodrošināts.

Literatūrā pret tādu daļas aizsardzību ir bijuši iebildumi. Vācu literatūrā Mengers aizstāv absolūtu īpašuma aizsardzību, kāda bija romiešu tiesībās. Šie iebildumi neko nelīdzēja un franču tiesības iet pat vēl tālāk - mēģina pilnīgāk aizsargāt valdījumu. Pēc Francijas civiltiesībām īpašnieks var atprasīt lietu no labticīga ieguvēja 3 gadu laikā, ja tā ir mozagta vai nozaudēta. Bet arī ierobežojošā tiesība atkrit, ja lieta iegūta uz tirgus vai publiskā izsolē, vai veikalā, kas tirgojās ar tādiem priekšmetiem.

Mūsu civillikums ir vairāk ņēmis vērā īpašnieka intereses, tāpat, kā to darīja germāņu tiesības t.i. mēģina iet par vidus ceļu.

Gadījumos, kad lieta labticīgam ieguvējam tiek atņemta, tad tā tiek atņemta bez atlīdzības, kaut arī ieguvējs par šo lietu būtu maksājis. Tomēr no šī vispārējā principa ir arī izņēmumi.

1066. pants: Ja lietu, kas nodota izstrādāt vai pārvadāt, izstrādātājs vai pārvadātājs pārdod, iekīlā vai vispār atsavina citai personai, tad īpašnieks var celt īpašuma prasību, samaksājot tai personai, kurai rokās tā atrodas, par tās izstrādāšanu vai pārvadāšanu noligto summu.

Šini pantā patiesībā ir darīšana ar atlīdzināmu īpašuma prasību. Šī atlīdzināmās īpašuma prasības ideja ir ļoti vērtīga un to varbūt varētu plašāki izmantot un ar tās palīdzību varētu saskaņot īpašnieka un labticīgā ieguvēja intereses. Īpašuma prasība ir galvenais īpašuma aizsargāšanas līdzeklis.

Īpašums tiek aizsargāts arī ar aizlieguma prasību / aktio negatoria /. Aizlieguma prasības mērķis ir aizsargāt brīvu rīkošanos ar savu īpašumu. Pie šīs prasības ir runa tikai par īpašnieka aizsardzību pret nelikumīgiem uzbrukumiem, aizskārumiem.

Praksē bieži sajauc īpašuma prasību ar aizlieguma prasību, bet šie jēdzieni ir jāizšķir.

Īpašuma izbeigšanās.

Īpašums var izbeigties:

1. saskaņā ar īpašnieka gribu un
2. bez īpašnieka gribas.

Gadījumos, kad īpašuma tiesības izbeidzās bez īpašnieka gribas, uzskaita mūsu civillikuma 1033. pants.

1033. pants: Bez īpašnieka gribas īpašuma tiesība izbeidzas:

1. kad lieta iet bojā;
2. kad īpašums pāriet uz citu personu ar savienojumu vai ar ieiļģumu.
3. ar tiesas spriedumu, ar kuru lieta pīwspriesta citam, vai ar kuru kā sods noteikta tās konfiskācija valstij par labu;
4. kad īpašums iegūts tikai uz noteiktu laiku vai ar atceļo-

Šu nosacījumu - laikam notekot vai nosacījumam iestājoties;

5. uz piegūtiem savvaļas dzīvniekiem - kad tie aizbēg no īpašnieka uzraudzības vai atmet paradumu atgriesties mājā;
6. aisavinot likumā paredzētā kārtībā īpašumu valsts vai sabiedriskām vajadzībām.

Pēdējo likuma punktu sīkāk regulē speciāls likums. Nekustamas mantas atsavināšana / piespiedu aisav. / valsts vai sabiedriskām vajadzībām pielaizama tikai pret atlīdzību un tikai uz atsevišķa likuma pamata. No šī principa redzam, ka īpašuma tiesības tiek lielā mērā respektētas. Kas attiecās uz atlīdzību, tad to mēģina noteikt ar vienošanos ieinteresētā valstsiestāde ar īpašnieku. Ja vienošanos nevar panākt, tad atlīdzību nosaka tiesa, un proti, miertiesnesis, kurš vajadzības gadījumā var pieaicināt ekspertus. Miertiesneša lēmumu var pārsūdzēt apgabaltiesā.

Neīpašnieka lietiskās tiesības.

Sabiedriskai dzīvei attīstoties pieņemams civilīkumu normu daudzums. Šo parādību atzīmējis un izskaidrojis kādā rakstā prof. Sinaiskis, rakstīdams par vienotām tiesībām. Viņš aizrāda, ka sākumā dzīvi regulēja ne tikai tiesības, bet arī reliģija un morāle. Reliģiskie un morāliskie elementi bija saplūduši kopā ar tiesībām. Ar laiku, kad morāliskie principi kļuva nenozīmīgāki, kad reliģiskā sajūta regresēja, viss atbildīgais darbs par sabiedriskās dzīves normēšanu, par personu uzvešanās normēšanu civilītiesiskā sabiedrībā ir uzlikts tiesībām. Tādēļ parādās jauni institūti, jaunas normas un mēs varam konstatēt arī jaunas normas, kas ar laiku gan daudz lēnāki parādās, lietu tiesībās. Šeit lietu tiesībās ar laiku, blakus īpašuma tiesībām parādās vairāk vai mazāk ierobežotas neīpašnieka lietu tiesības. Šīs neīpašnieku lietiskās tiesības ir tomēr lietu tiesības, jo piešķir vienādi zināmu varu par lietu, kuru tiesīgā persona var izlietot neatkarīgi no īpašnieka. Lietas īpašnieki var mainīties, bet šīs neīpašnieka tiesības tūrpina pastāvēt.

Vai tādas neīpašnieka lietiskās tiesības ir vajadzīgas?

Ja mēs visus savus labumus sadalītu uz īpašumu prasību pamata, tad mūsu saimniecisko dzīvi, piem. lauksaimniecību, pilnīgi izsolētu, bet šāda izolācija ir grūti iedomājama un realizējama, jo vienam īpašniekam vieži ir nepieciešams otra kaimiņa zemes gabala labums, piem. kāda saimniecība var tikai tad eksistēt, kad tā var smelt ūdeni kaimiņa saimniecībā, t.i. kad tai piešķir tiesību uz kaimiņa zemes gabala labumu - ūdeni.

Lekcija Nr. 21. 1938. gadā 19. janv.

Neīpašnieku lietiskās tiesības parasti izceļās uz vienošanās pamata. Šeit būtu nelietderīgi atstāt īpašniekam pilnīgu rīcības brīvību. Personas var slēgt līgumus cik un kādus grib. Tā tas nav ar lietiskām tiesībām - viņu skaits vai veidi ir ierobežoti, tas ir slēgts skaits / numerus clausus /. Īpašnieki nevar slēgt pašiedomātas īpašuma tiesības.

Sevišķi liels neīpašnieku lietu tiesību skaits bija Viduslaikos. Kā viduslaiku atlieka mūsu civilīkumos ir uzglabājies iedalījums virsīpašumā un apakšīpašumā. Tas radās sakarā ar lēnu tiesībām, kad visi zemes kungi gribēja būt īpašnieki. Apakšīpašnieku tiesības, kas piederēja vasaļiem, bija tik plašas, ka patiesībā izsmēla īpašuma tiesības un virsīpašniekiem palika tikai kailās īpašuma tiesības. Arī mūsu vecajā civilīkumā šis iedalījums palika spēkā, piem. Rīgā, Rīgas pilsēta bija un ir gandrīz visu nekustamu īpašumu virsīpašnieks, bet t.s. māju īpašnieki ir tikai apakšīpašnieki.

Vecais civilīkums pazina 2 institūtus:

1. obroka nomu un
2. mūža vai dzimts nomu.

Abus šos institūtus jaunais civilīkums vairs nepazīst. Atšķirība starp obroka un mūža nomu bija ļoti minimāla. Mūža nomu varēja nodibināt tikai uz augļu nesošu objektu un otrkārt iznomātāja tiesības pie mūža nomas bija vairāk nodrošinātas. Šis iedalījums lika domāt, ka mūža noma bija izaugusi uz laukiem un obroka noma - pilsētās.

Latvijas civillikums pazīst šādas neīpašnieka lie-
tiskās tiesības:

1. servitūtus,
2. reālnastas,
3. ķīlu /piesavinājuma/ tiesības,
4. izpirkuma tiesības.

1. Servitūti ir lietiska tiesība lietot aprobežotā veidā kādu cita īpašuma labumu, kas neuzliek īpašniekam pienākumu kautko darīt.

Šī nodaļa par servitūtiem jaunajā civillikumā ir tik labi iedalīta un tik skaidri izteikta, ka pati par sevi var noderēt kā laba mācību viela / civ.lik. 1130 - 1259. p. /

Servitūtus var iedalīt:

- a/ personālservitūtus un
- b/ reālservitūtus.

Šo servitūtu atšķirību noskaidro civillikuma 1131. pants.

1131. pants: Servitūts, kas nodibināts par labu noteiktai fiziskai vai juridiskai personai, ir personālservitūts; servitūts, kas nodibināts par labu kādam noteiktam nekustamam īpašumam, tā ka to izlieto katreizējais tā īpašnieks, ir reālservitūts.

Servitūts nekad neuzliek pienākumu kautko darīt; kā romiešu juristi mācīja - kalpojošam nekustamas mantas īpašniekam vienādi ir ko jāpacieš. Vienīgais izņēmums ir paredzēts civillikuma 1175. pantā.

1175. pants: Ja nav citādu noteikumu, kalpojošās ēkas īpašniekam atbalsti jāuztur kārtībā un jāizlabo.

Apskatīsim visparējos principus attiecībā uz servitūtiem.

1139. pants: Katram, kam pieder servitūta tiesība, jāizlieto tā taisnprātīgi, saudzot pie tam pēc iespējas cita īpašuma tiesību.

1140. pants: Kalpojošās lietas īpašnieks nedrīkst savkārt servitūta izlietotājam likt ceļā nekādus šķēršļus: viņam jāatļauj tam darīt visu, bez kā servitūta tiesību nebūtu iespējams sekmīgi izlietot, kaut arī tas nebūtu istais servitūta priekšmets.

a/ Runājot par reālservitūtiem, jāņem vērā, ka tāds iespējams nodibināt tikai tad, ja ir divi nekustami īpašumi, no kuriem viens tiek apgrūtināts par labu otram. Pirmais, kurš tiek apgrūtināts ir kalpojošais īpašums un otrais, kuram par labu tiek apgrūtināts pirmais - valdošais īpašums.

Reālservitūti ir divējādi:

1. ēku servitūti un
2. lauku servitūti.

Šis iedalījums rodas atkarībā no tā vai kalpojošais īpašums ir ēka vai zeme. Šeit jāaizrāda, ka civillikums neizslēdz citu, likumā neuzskaitītu servitūtu nodibināšanu. " Numerus clausus " lietu tiesībās ir izvests attiecībā uz lietu tiesību institūtu skaitu, bet nevis uz atsevišķiem servitūtiem vai servitūtu veidiem. Ka ir iespējams nodibināt jaunus, civillikumā neparedzētus servitūtu veidus, ir redzams no pārejas laika noteikumiem - 38. panta, kurš atļauj nodibināt arī likumā neminētus servitūtus.

2. Lauku servitūti ir sekojoši:

- a/ Ceļu servitūts - tiesība uz kāju ceļu, uz lopu ceļu un braucamu ceļu.
- b/ Ūdens lietošanas servitūts, kas civillikumā paredzēts 3 veidos:
  - x/ ūdens-vada servitūts, kas atļauj pievadīt ūdeni,
  - y/ ūdens smelšanas servitūts un
  - z/ lopu dzirdīšanas servitūts.

3. Ēku servitūtu skaits ir lielāks. Tos nosaka civillikuma 1172. pants:

1172. pants: Ēku servitūti, par kuriem pastāv sevišķi noteikumi ir šādi:

1. atbalsta tiesība,
2. iebūves tiesība,
3. pārkaru būves tiesība,
4. notekas tiesība,
5. izlejas tiesība,
6. augstākas būves tiesība,
7. gaismas tiesība,
8. skata tiesība.

1. Atbalsta tiesība, kas piešķir tiesību atbalstīt savu ēku uz kaimiņa ēku vai ēkas daļu.

2. Iebūves tiesība, kas dod tiesību iestiprināt atsevišķas ēkas daļas kaimiņa ēkā.

3. Pārkaru būves tiesība, kas dod tiesību izbūvēt ēkas daļu pāri kaimiņa zemei, piem. balkonam.

4. Notekas tiesība dod tiesību novadīt ūdeni no savas ēkas jumta uz kaimiņa zemes gabala.

5. Izlejas tiesība piešķir tiesību novadīt netīro ūdeni kaimiņu robežās.

6. Ja būves augstums ir ierobežots kaimiņu interesēs, tad no viņa var prasīt atļauju celt augstāku ēku t.i. lai piešķir augstākas būves tiesību.

7. Gaismas tiesība piešķir tiesību ietaisīt logus vai gaismas caurumus sienā. Ar šo pašu servitūtu var aizliegt izbūvēt gaismai priekšā kādu ēku.

8. Skata tiesība. Ar šādu servitūtu var tikt aizliegts viss tas, kas atņem skatu.

b/ Personālservitūti, kuri nodibināti par labu personai, ir divējādi:

1. Lietojuma tiesība un
2. Dzīvokļa tiesība.

1. Lietojuma tiesību definē mūsu civillikuma 1190. pants:

Lietojums ir kādam piešķirta tiesība saņemt labumu no svešas lietas, to lietojot un dabūjot no tās augļus.

Atkarībā no tam, vai lietojumā nodotā lieta ir patērējama, vai nē, mūsu civillikuma 1193. pants lietojumu izšķir divējādu:

- a/ parastais lietojums un
- b/ ārkartējs lietojums.

2. Dzīvokļa tiesība ir lietu tiesība lietot par dzīvokli svešu māju, tomēr nekārtējot pašai mājai, saka civillikuma 1227. pants. Šī tiesība ir jāatšķir no saistību līgumiem, jo šeit ir lietu tiesība, servitūtu tiesību veids,

Servitūtu nodibināšana nosaka civillikuma

1231. pants: Servitūtus nodibina:

1. ar likumu;
2. ar tiesas spriedumu;
3. ar līgumu vai testamentu.

Starp citu, nevar servitūtu tiesības iegūt ar ieilgumu, jo šis pamats nav šeit uzskaitīts.

1. Tanis gadījumos, kad servitūts tiek nodibināts ar likumu patiesībā tiek noteiktas īpašuma tiesību robežas uz likuma pamata un šim noteikumam tiek izmantots tikai servitūtu institūts. Tāpēc šeit patiesībā jārunā par īpašumu robežām.

2. Servitūtu nodibināšana uz tiesas sprieduma pamata nāk reti priekšā. Tas tiek pielietots pie nekustama īpašuma sadalīšanas.

3. Līgums un testaments ir parastākais servitūta pamats. Lai servitūts, kas nodibināts uz līguma vai testamenta pamata būtu spēkā, tas ierakstāms zemes grāmatās, t.i. lai tas būtu saistošs trešām personām. Līdz ierakstam zemes grāmatās nodibinātai tiesībai ir tikai saistību tiesību spēks.

Servitūtu izbeigšanās pamatus uzskaita civillikuma 1237. pants.

1237. pants: Kā personālie, tā reālie servitūti izbeidzās:

1. ar atteikšanos no tiem;
2. ar tiesības un pienākuma sakritumu vienā personā;
3. ar kalpojošās vai valdošās lietas bojā eju;
4. ar atceļoša nosacījuma iestāšanos vai termiņa notecējumu;
5. ar izpirkumu;
6. ar noilgumu

2. Reāl n a s t a, pēc mūsu civillikuma 1260. panta, ir uz nekustamu īpašumu gulošs pastāvīgs pienākums atkārtoti dot noteiktus izpildījumus naudā, graudā vai kļausās.

Kā redzam reālnastā ir paredzēts kautko dot t.i. paredzēta zināma darbība. Ar to viņa atšķirās no servitūta. Tādēļ daži juristi šo institūtu pieskaita saistību tiesībām, tomēr tās ir lietiskas tiesības un viņu juridiska daba ir pilnīgi patstāvīga.

Reālnastas institūts izaudzis germāņu tiesībās un tas nostiprinājies Eiropā pretēji romiešu tiesību iespaidam, kas šo institūtu neatzina. Šī institūta izplātišanās veicināja divi apstākļi:

- a/ ar šī institūta palīdzību varēja nodrošināt zemnieku dažādās kļausās,
- b/ šis institūts veicināja baznīcas aizliegumu ņemt $\frac{1}{2}\%$. Tā aizdodot kapitālu bija iespējams saņemt arī procentus, kurus baznīcai bija grūti apkarot.

Pienākums nest reālnastu pāriet uz katru nekustāmas mantas ieguvēju t.i. reālnastas neietekmē īpašnieku maiņa. Te redzam principu, ka tiesības seko lietai. Priekšmets ir netikai nauda, bet var pastāvēt arī graudā vai kļausās.

Nekustama īpašuma pārdošana izsolē neizbeidz uz to gulošu reālnastu. To paredz civ. lik. 1262. pants.

3. K i l u t i e s i b a s juridiskais raksturojums literatūrā izsauc diezgan lielu interesi un arī strīdus. Vispirms paceļās jautājums vai ķīlu tiesības maz ir lietu tiesības. Daži juristi šīs tiesības mēģināja iedalīt saistību tiesībās. Ķīlu tiesības ne katrreiz piešķir varu par lietu.

Jaunajā civillikumā uz ķīlu tiesībām skatās kā uz piesavinājuma tiesībām un piesavinājuma tiesības atzīst kā tiesības, uz kuru pamata kāda persona iegūst tiesības iegūt lietu vai lietas vērtību.

Civillikums nosaka, ka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu, uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var dabūt prasījuma samaksu. To nosaka civ. lik. 1278.p.

No šīs definīcijas ir skaidrs, ka ķīlas tiesības mērķis ir saistības vai prasījuma nodrošināšana. Ar to tiek radīts reāls nodrošinājums, pretēji personīgiem nodrošinājumiem. Ar to rodas pamats iedalīt kredītu personīgā un reālcreditā.

Reāls kredīts, neatkarīgi no uzticības personai, piešķir kreditoram zināmas vērtības, no kurām tas var realizēt savu prasību, ja parādnieks savu saistību neizpilda. Lai šis nodrošinājums būtu efektīvs, nepieciešams tam piešķirt lietu tiesību raksturu, un proti:

- a/ sekošanas tiesību / lietu tiesība seko lietai / un
- b/ priekšrocības tiesības.

Romiešu tiesības pazina trīs ķīlu tiesību veidus.

1. F i d u v i ā r ā s ķ i l u t i e s i b a s. Šī gadījumā parādnieks nodeva lietu kreditora īpašumā. Kreditora pienākums bija atdot lietu, kad parāds ir samaksāts. Parādniekam vairs nepiederēja īpašuma tiesības un tā stāvoklis te bija stipri nedrošs. Pilnīgi novārtā ar to ir atstātas parādnieka intereses. Tādēļ šī forma nespēja apmierināt visas ķīlu tiesību prasības un radās citas formas.

2. R o k a s ķ i l a, bija tāda, kas saistījās ar lietas nodošanu kreditora valdījumā / īpašuma tiesības paliek īpašniekam /. Ja saistība izpildīta, tad parādnieks savu lietu var atprasīt.

3. H i p o t ē k a ir ķīlu tiesība bez lietas nodošanu kreditoram. Romiešu tiesības tādu veidu, kur lieta paliktu parādnieka rokās nepazīna. Šis termiņš cēlies grieķu tiesībās. Iekļātā zeme, kas palika parādnieka valdījumā, bija apzīmēta ar baltiem stabiem. Šādi apzīmētu zemi sauca par hipotēku. Latvijas civillikums pazīst abus šos veidus.

Lekcija Nr. 22. 1938. gadā, 21. janv.

Mūsu civillikumā pazīstami divi pēdējie ķīlu tiesību veidi - rokas ķīla un hipotēka.

Ķīlu tiesību mērķis ir nodrošināt kreditoram viņa prasību. Tās garantē kādu prasību, tādēļ par šīm tiesībām runā kā par zināmu virsību, kas atkarās no pamatbūves - prasības. Ja pamatprasība, prasījuma a, tad nevar runāt arī par ķīlu tiesībām.

a prasījums ir nelikumīgs, tad nav spēkā arī ķīlu tiesības. Ja

prasījums izbeidzās, izbeidzās arī ķīlu tiesības.

Ķīlu tiesības nodrošina arī blakus prasījumus, kā procentes, līgumsodu, zaudējumus un izdevumus. Ķīlu tiesību priekšmets var būt jebkura lieta - kā kustama tā arī nekustama. Sveša lieta, par ķīlu tiesību objektu var būt tikai tad, ja viņas iekļilāšanai piekrīt īpašnieks. Ja kāds iekļilā svešu lietu, tad vispārējs princips ir, ka iekļilājums ir nederīgs. No šī vispārējā principa ir taisīts izņēmums. Labticīgs ķīlu saņēmējs, tāpat kā labticīgs īpašuma ieguvējs tiek aizsargāts. Attiecībā uz ķīlu tiesībām ir izvests tas pats germāņu tiesību princips, kāds ir izvests uz īpašuma tiesībām - Hand muss, Hand wahr. Šis princips ir izteikts civillikuma 1343. pantā.

1343. pants: Ja kāds labticīgi pieņem par rokas ķīlu sava prasījuma nodrošināšanai tādu kustamu lietu, kuru īpašnieka labprātīgi uzticējis iekļilātājam, tad šī lieta atbild ķīlas pēmējam par viņa prasījuma nolīdzinājumu, līdz kamēr to izpērk iekļilātājs vai īpašnieks.

No svara te tikai labticība. Labticība šeit ir intelektuāls moments, kas pastāv nezināšanā, piem. ķīlas saņēmējs nazin, ka lieta pieder citam t.i. nepieder parādniekam.

Ar ķīlas tiesības nodibināšanos īpašuma tiesības neizbeidzās, kādēļ īpašuma tiesības joprojam pieder iekļilātājam. Īpašnieks - iekļilātājs ar savu rīcību nedrīkst kaitēt ķīlas turētājam. Tādēļ viņš nedrīkst kādai trešai personai vēl piešķirt kādas tiesības, kas samazinātu lietas vērtību. Tādas jaundibinātas tiesības priekš ķīlas pēmēja ir tad spēkā, kad ķīlas pēmējs ir izteicis šīm jaundibinātām tiesībām savu piekrišanu. Šim principam ir liela nozīme pie hipotēkām.

1234.p. 2.d. Ja uz nekustamu īpašumu guļ hipotēkas, tad uzlikt tam servitūtu, kas aprobežō hipotekāro kreditoru tiesības, var tikai ar viņu piekrišanu.

Dzīvē parasti tāda piekrišana netiek prasīta, jo hipotekāro kreditoru stāvokli likums nodrošina citādi.

Attiecībā uz ķīlu tiesībām ir izvests prioritātes princips. Agrāk ierakstītām hipotēkām ir priekšrocība pret vēlāk ierakstītām. Un civilprocesa likums dod iespēju hipotekāram kreditoram panākt nekustamas mantas pārdošanu zem divējādiem nosacījumiem.

A/ Pirmkārt tādā veidā, kādā kāds nekustams īpašums ir apgrūtināts.

Šeit galvenā kārtā ir domāti servitūti, reālnastas un

B/ otrkārt, bez tiem apgrūtinājumiem, kuŗi notikuši pēc hipotēkas.

Tādēļ, ja ir nodibināts apgrūtinājums pēc hipotēkas, kuŗu dēļ neienāk vajadzīgās summas hipotēkas apmierināšanai, īpašums var tikt atsavināts ar noteikumu, ka šie apgrūtinājumi tiek dzēsti.

Ķīlas pēmējs, kuŗa parādnieks nav noteiktā laikā savu parādu nokārtojis, var prasīt parāda atlīdzinājumu no ķīlas vērtības. Lai šo vērtību realizētu, lietu var pārdot publiskā izsolē, un tikai publiskā izsolē. Izņēmums ir paredzēts vienīgi 1321. pantā.

1321. pants: Pārdot ķīlu par brīvu cenu ķīlas pēmējs drīkst tikai tādā gadījumā, ja parādnieks vai nu iekļilājot vai vēlāk noteikti viņam piešķiris šo tiesību.

Ja šāda tiesība ķīlas pēmējam nav piešķirta, tad ķīlu var pārdot tikai izsolē ar tiesas starpniecību.

Publisko izsoli var novērst ar prasības nokārtošanu. Daļu samaksas publisko izsoli neaptur. Paturēt iekļilāto lietu, ķīlas pēmējs nedrīkst. Arī tādas norunas nav spēkā. Ķīlas pēmējam gan nav noliegts šo lietu nopirkt publiskā izsolē.

Ja publiskā izsolē neienāk vajadzīgās summas prasību apmierināšanai, tad parādniekam iztrūkums ir jāatlīdzina. Ja ir pārpalikums, tad tas ir jāatdod. Tas izskaidrojams ar ķīlā tiesību akcesorisko dabu.

Viss teiktais attiecas kā uz rokas ķīlu, tā arī uz hipotēku.

R. k a s ķ ī l a. To nodibina ar to, ka parādnieks nodod ķīlas pēmēja valdījumā kustamu lietu ar nodomu, lai tā būtu par nodrošinājumu viņa prasījumam, ja šis nodoms pie tam noteikti izsacīts, vai arī klausējot noteikti izpaužies, saka civillikuma 1340. pants, un turpina-rokas ķīlas valdījuma nodošana ķīlas pēmējam notiek pēc vispārējiem kustamu lietu valdījuma iegūšanas noteikumiem.

Nepieciešams ir nodot valdījumā. Tas ir saprotami, jo ķīlu tiesība ir lietu tiesība un tādēļ šo tiesību nodibināšanos jāpārāda kaut kādā veidā uz ār., lai realizētos lietu tiesību publicitātes princips, bet kā redzam, nav vajadzīga katrreiz faktiskā lietas nodošana.

Rokas ķīlas priekšmets ir kustama manta.

Rokas ķīlas saņēmējam jā rūpējās par iekilāto lietu un viņš atbild īpašniekam par zaudējumiem, kas radušies viņa vainas dēļ. Ķīlas ņēmējs neatbild par najuašību vai par nepārvaramu varu.

Principā ķīlas ņēmējs nedrīkst iekilāto lietu lietot, ja vien nav norunāts pretējais. Ja kāds lieto iekilāto lietu bez šādas norunas, tad saskaņā ar civillikuma 1349. pantu, ķīlas ņēmējs atbild arī par nejaušību un nepārvaramu varu t.i. par zaudējumiem, kas cēlušies sakarā ar tiem, piem. ja kāds lieto iekilāto lietu nesaskanīgi ar norunu un lieta iet bojā ugunsgrēkā, tad ķīlas ņēmējs atbild par zaudējumiem.

Agrākās romiešu tiesības, tāpat kā dažās zemēs vēl tagad civillikumā, pazina arī kustamas lietas hipotēku. Latvijas civillikums šo institūtu nepazīst.

Romiešu tiesības atzina kustamas un nekustamas mantas hipotēku. Šveices tiesības atzīst hipotēku uz kustamu mantu kā registra hipotēku.

Kustamas mantas hipotēkai būtu liela nozīme, ja to varētu realizēt, jo tā dotu iespēju arī mazturīgākiem saņemt lētu, reālu kredītu, bet šī principa izvešanas grūtība pastāv publicitātes momentā. Šo publicitātes momentu ir grūti radīt un tādēļ šo institūtu nevar pieņemt, jo bez publicitātes būtu iespējamas lielas ļaunprātības un apgrozība būtu valdītu nedrošība. Šveicē šo publicitāti panāk ar registri, bet tas ir grūti izvedams.

Latvijas civillikums pazīst hipotēku uz nekustamu mantu. Šis hipotēkas ir nodibināmas ar ierakstu zemes grāmatās. Šāds ieraksts var būt labprātīgs, ja pats īpašnieks izgatavo un izsniedz obligāciju, bet arī tiesas ceļā to var nodibināt, kad spēkā stājušos tiesas spriedumu ieraksta zemes grāmatās uz nekustamu īpašumu.

Hipotēka izbeidzās tikai ar ieraksta dzēšanu zemes grāmatās. Principā saprotams, parāds beidz eksistēt un hipotēka zaudē savu nozīmi ar parāda samaksu, bet ievērojot zemes grāmatu publiskās ticamības principu ir nepieciešama ieraksta dzēšana.

Iekilājot nekustamu īpašumu, īpašums paliek parādnieka valdījumā, bet ķīlas ņēmējs dabū obligāciju, kuru viņš var cedēt tālāk. Ir iespējama:

1. vārda cesija un
2. blanko cesija.

Pie vārda cesijas obligācijas ieguvēja stāvoklis ir noteikts. Pie blanko cesijas tas ir citādi, jo apgrozības intereses prasa, vispār apgrozība saimnieciskā dzīvē prasa tādas obligācijas, kuru saite ar pamatdarījumu būtu vāja vai pat sarauta. Lai trešās personas varētu rēķināties ar patstāvīgām ķīlu tiesībām, neatkarīgi no parāda esamības vai neesamības, šis jautājums ir diezgan sarežģīts.

Pēc Latvijas civillikuma ķīlu tiesības ir akcesoriskas tiesības. Ķīlu tiesības ir vienādi atkarīgas no pamatdarījuma un arī ierakstam zemes grāmatās ir tikai relatīva nozīme tanī ziņā, ka darījuma defektus ieraksts neizārstē. Ja darījums ir apstrīdams, tad var panākt ieraksta dzēšanu zemes grāmatās. Logiski ņemot, izejot no ķīlu tiesību principiem, ja atzīstam, ka obligācija arī akcesoriska, tad uz to pilnīgi palaisties nevaram. Parādniekam ir arī iespēja pret labticīgu blanko cedētas obligācijas turētāju celt ierunas, bet izejot no otra principa, ka hipotēka tiek galīgi dzēsta tikai ar tās ieraksta dzēšanu zemes grāmatās un ņemot vērā zemes grāmatu publicitātes principu, tomēr ir jāatzīst, kaut parādniekam ir dažādas ierunas pret blanko cedētas obligācijas turētāju, ja parāds ir dzēsts un tas atzīstis atzīmēts uz obligāciju un zemes grāmatās, tad parādniekam būs jāmaksā otrreiz.

Modernās tiesības, kā Šveicē un Vācijā, kas arī ir rūpniecības zemes kur kredīts spēlē lielu lomu, ir radījušas arī patstāvīgas ķīlu tiesības, t.i. tādas ķīlu tiesības, kurām ir atņemts akcesoriskais raksturs - to atkarība no pamat darījuma. Tās ir ķīlu tiesības vārda nozīmē. Šis ķīlu tiesības vārda neistā nozīmē vairs nav nekāds drošinājums, bet tieši tiesība iegūt zināmu vērtības daļu.

Šveicē tās pastāv:

1. kā apgrozības hipotēka un
2. kā zemes parāds.

Apgrozība hipotēka rodās, lai drošinātu saistību. Tā tad izejoties viņai ir akcesoriska daba, bet pārejot labticīgās rokās, tās zaudē akcesorisko dabu un pārvēršas par patstāvīgām ķīlu tiesībām neatkarīgā nozīmē.

Zemes parāds ir patstāvīga ķīlu tiesība jau izcelšanās momentā. Viņas izcelšanās ir abstrakta. Izcelšanās pamats nav dokumentā atzīnēts, kādēļ to arī sauc par zemes vakseli. Tas pēc savas nozīmes ir līdzīgs vekselim, bet tas tikai neapgrūtina personu, bet tieši zemi. Tik tālu kā šīs tiesības ir gājušas mums nav vēlams iet, jo vienā lauksaimniecības zemē radīt tik abstraktus vērtspapīrus nav vēlami, pat bīstami, jo jau tagad ar blanko cedētām obligācijām notiek lielas nepatikšanas.

Piesavinājuma tiesības, kas dod iespēju iegūt lietas vērtību bija ķīlu tiesības, bet kas dod iespēju personai iegūt pašu lietu ir izpirkuma tiesības, kuras apskatīsim.

4. Izpirkuma tiesības ir radušās lai samierinātu ģimenes īpašumu ar individuālu īpašumu. Senos laikos pastāvēja ģimenes īpašums. Kad tas pārāk apgrūtināja personu, tad pārgāja uz individuālo īpašumu, bet lai samierinātu vecu vecos iekārtus, piešķīra tiesības izpirkt šo ģimenes īpašumu, ja īpašuma ieguvējs to vēlētos atsavināt svešām personām. Viduslaikos izpirkuma tiesībām bija liela nozīme, bet tagad tā mazinās, jo personu skaits, kurām pieder izpirkuma tiesības ir stipri ierobežots.

1381. pants: Izpirkuma tiesība ir tiesība iegūt cita atsavinātu nekustamu īpašumu, atstumjot ieguvēju, sakarā ar priekšrocību pret viņu, un iestājoties viņa tiesībās.

Izpirkuma tiesība ir lietu tiesība, un to var izlietot nevien pret pirmo šai tiesībai pakļautā nekustama īpašuma ieguvēju, bet arī pret sekojošiem.

Šīs izpirkuma tiesības nodibinās ar likumu, vai ar līgumu un testamentu.

Izpirkuma tiesības nav pielaižamas visos atsavināšanas gadījumos, bet tikai tajos, kad izpircējam pilnīgi iespējams atlīdzināt ieguvējam visu to, ko tas samaksājis, vai kas tam vēl jāsamaksā par iegūto mantu.

Kad nekustamu īpašumu dāvina, vai atsavina pēc izlīguma, vai maina izpirkuma tiesības nav pielaižamas.

Kad nekustamu īpašumu pārdod izsolē piespiedu kārtībā, izpirkuma tiesību nevar izlietot.

1384. pants: Visi pienākumi, kurus uzņēmis nekustamā īpašuma ieguvējs jāpārņem tās izpircējam, un viņš nevar aprēbežties vienīgi ar apsoliģumu samaksāt ieguvējam to summu, kādu viņš uzņēmis dot par nekustamo īpašumu, ne arī ar šās summas nodrošinājumu ar galvojumu vai kādā citā kārtā, bet viņam, pietelcot savu tiesību, tūlīn, jāiemaksā šī summa, pievienojot tai atlīdzību par izdevumiem naudā; bet ja ieguvējs atteicās šo naudu pieņemt, tad izpircējam tā jāiemaksā tiesā.

Visbiežāki izpirkuma tiesības nāk priekšā pie kopīpašuma.

Izpircējs, kas realizē savas izpirkuma tiesības, iestājās visās ieguvēja tiesībās un viņam arī jāuzņemās uz sevi visi ieguvēja pienākumi. Viņš iegūst īpašumu zem tiem pašiem noteikumiem kā ieguvējs.

Civillikuma 1389. pants paredz, ka persona, kurai pieder izpirkuma tiesība, nevar to atdot nevienam citam, un viņai, ja pretnieks to prasa, ar parakstu jāapstiprina, ka viņa izpērk vienīgi sev un savā labā.

Izpirkuma tiesību izbeigšanās pamatus nosaka civ. lik. 1397. pants.

1397. pants: Izpirkuma tiesība izbeidzās:

1. kad atceļ to atsavinājumu, kura dēļ tā radusies;
2. kad tas, kam šī tiesība pieder, atteicās;
3. kad ar noilgumu zaudēta tiesība celt izpirkuma prasību.

Izpirkuma tiesības izbeidzās ar noilgumu, ja izpirkuma prasība nav celta gada laikā, skaitot no tās dienas, kad nekustamais īpašums ir rakstīts zemes grāmatās uz ieguvēja vārdu.

Izpirkuma tiesības kā jau minēts izbeidzās arī ar personas, kurai tiesība pieder, atteikšanos, piem. atsavinātājs piedāvā nekustamo īpašumu personai, kurai pieder izpirkuma tiesība, pirms līguma noslēgšanas, bet tas atsakās to iegūt. Te gan nepieciešams lai piedāvājums būtu tādiem pašiem noteikumiem, ne sliktākiem.

Ar izbeidzām lietu tiesību daļu un pāriesim pie saistību tiesībām.

S A I S T Ī B U T I E S Ī B A S .

Parasti saka, ka saistība ir juridiska attiecība, kuŗa vienai pusei piešķir tiesību uz otras personas darbību. Vienā pusē ir tiesība t.i. kreditors, otrā pusē ir pienākums - debitors. Līdzīgi saistību definē mūsu civillikuma 1401. pants.

1401. pants: Saistību tiesības ir tādas tiesības, uz kuŗu pamata vienai personai - parādniekam - jāizdara par labu otrai - kreditoram - zināma darbība, kam ir mantiska vērtība.

Šis pants uzkrīt ar to, ka viņš prasa saistībai mantisku vērtību. Daļa zinātnieku ir pret šo saistības rekvizitu. Viņi atzīst, ka civillikumiem nav jāaizsargā tikai personu mantiskās intereses, bet vispār personu intereses. Piemēram kāds dzīvokļa saimnieks noslēdz ar kaimiņu līgumu, ar kuŗu kaimiņš apsolās nemuzicēt tanī laikā, kad viņš nav mājā. Šinī līgumā nav mantiskas vērtības, kāpēc pēc mūsu civillikuma šādu līgumu navar aizsargāt.

Saistību priekšmets, saskaņā ar mūsu civillikuma 1412. pantu, ir darbība.

1412. pants: Par tiesiska darījuma priekšmetu var būt tiklab darbība, kā arī atturēšanās no tās, un tiklab darbība, kuŗas mērķis ir nodobonāt vai atdot lietu tiesības, kā arī darbība ar kādu citu mērķi.

Tātad darbība ir jāsaprot ļoti plaši - arī kā bezdarbība. Jau romiešu tiesības mācīja, ka saistību objekts ir - dot, darīt vai atbildēt. Visos gadījumos darbība, bet nekad lieta. Lieta var būt gan personas darbības priekšmets, bet nekad saistības priekšmets.

Civillik. 1413. p. saka: " Par saistību tiesību priekšmetu var būt tikai kas iespējams; pretējā gadījumā darījums nav spēkā." Te ir domāta objektīva iespēja. Tāda darbība, kuŗu neviens nespēj izpildīt, nevar būt par saistības priekšmetu, piem. līgums aizbraukt uz mēnesi. Subjektīva neiespēja neatņem saistībai / līgumam / spēku, piem. jāmaksā Ls 100.-, bet nav naudas.

Runājot par darījumiem jāmin 1415. p., kuŗš ir ļoti svarīgs.

1415. pants: Neatļauta un nepieklājīga darbība, kuŗas mērķis ir pretējs reliģija, likumiem vai labiem tikumiem, vai kuŗa vērata uz to, lai apietu likumu, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu; tāds darījums nav spēkā.

S a i s t Ī b u v a i d i .

Vispirms atšķir:

1. d a l ā m a s s a i s t Ī b a s un
2. n e d a l ā m a s "

Nedalāmas ir tās saistības, kuŗu priekšmets vai darbība ir nadalāma, piem. ja saistības priekšmets uzliek pienākumu kautko darīt vai nedarīt, tad mums ir darīšana ar nedalāma saistība.

Turpretī, tās saistības, kuŗu priekšmets ir nodošana vai piegādāšana, vienādi ir dalāmas, jo ja arī pate lieta nebūtu sadalāma reālās daļās, viņu var nodot kopīpašumā, tad viņa tiek sadalīta ideālās daļās. Par nedalāmām saistībām runā civillik. 1674. pants, bet tas nav sevišķi precīzs.

1674. pants: Pēc likuma solidāra saistība nodibinās, kad izpildījuma priekšmets ir nedalāms, un proti, kad tas ir vai nu kāda darbība, vai bez darbība, tāpat arī kad kāda lieta vairākām personām kopīgi uzticēta glabājumā, patapināta, izīrēta vai iekļāta.

Šī nedalījuma juridiskā nozīme ir tā, ka nedalāmās saistības tiek pielīdzinātas solidārām saistībām un otrkārt dalāmas saistības var izpildīt pa daļai. Nav pienākums pieņemt daļas izpildījumu, bet ja ir pieņemta, tad saistība ir izpildīta. Pie nedalāmās saistības, kāmer nav izpildīts viss, saistība nav izpildīta.

Vēl atšķir:

- o a l t e r n a t i v a s saistības un
- o f a k u l t a t i v a s "

Alternatīva saistība ir tāda, kas ir vēsta uz vienu no vairākām darbībām, kas sastāda saistības priekšmetu. Principā izvēles tiesība

pieder parādniekam.

Fakultatīva saistība ir tāda, kur ir tikai viena darbība, bet to var atvietot parādnieks ar citu darbību, piem. ja kāds novēl kādai personai govi vai zirgu - izvēles tiesība pieder pērnējam, tad tā ir alternatīva saistība, bet, piem. mantniekam uzliek par pienākumu nodot citai personai vērtslietas vai to vietā Ls 500.--, tad tā būs fakultatīva saistība. Pie alternatīvas saistības, piem. ja govs iet bojā, jāatdod zirgs. Pie fakultatīvas saistības tas citādi.

Civillik. pazīst vēl naturālas saistības. Parasti jebkura saistība piešķir arī prasības tiesību t.i. tiesību prasīt izpildījumu, tiesību griezties pie tiesas. Tiesas ceļā nevar pieprasīt viņu izpildījumu. Tad paceļās jautājums - kāda tām juridiska nozīme? Šeit jāpastrīpo, ka saistību var izpildīt ne tikai piepriedu kārtā, bet arī brīvprātīgi. Un ja kāds izpilda naturālu saistību, kurai trūkst šīs prasības tiesības, tad viņš ir izpildījis savu pienākumu. Tas ir naturālas saistības izpildījums, ne-vis dāvinājums. Tas ir jāizšķir. Dāvinājumu var atprasīt, bet saistības izpildījumu - nekad.

2284. pants: Aizdevumu, ko kāds devis apzināti spēlei vai derībām, nevar piedzīt tiesas ceļā. Bet ja šāds prasījums ir nolīdzināts, tad saņemto vairs nevar prasīt atpakaļ.

Pēc satura saistības var iedalīt:

1. personiskās un
2. mantiskās saistībās.

Personīgās saistības ir cieši saistītas ar personu. Tāpēc tās nepāriet arī uz mantiniekiem. Pie mantiskām saistībām dominē materiālās intereses.

Saistības ir arī:

1. vienpusīgas un
2. divpusīgas.

Divpusīgas saistības ir, piem. līgumi. Kādreiz gan saka, kad arī līgumi ir vienpusīgi. Vienpusīgs līgums ir tāds līgums, kas uzliek pienākumu tikai vienai pusei, vienam dalībniekam, piem. aizdevuma līgums, tas tiek noslēgts ar lietas nodošanu, aizdošanu, un tādēļ no viņa izriet tikai vienpusīgs prasījums - atdot parādu.

Saistību veidu iespaido arī dalībnieku skaits.

Normāla saistība ir tāda, kur katrā pusē ir viens dalībnieks, vienā - kreditors, otrā - debitors jeb parādnieks. Bet var būt arī vairāk daļībnieku. Dzīvē bieži nāk priekšā, kad vairāk personas aizņem, pērk, izīrē u.t.t. Ja pie saistības ir vairāk dalībnieku, tad ir jāizšķir solidāra saistība. Solidāras saistības ir jāatšķir no nedalāmām saistībām, bet Latvijas civillikums tos neatšķir.

1670. pants: Par nedalītu jeb solidāru prasījums vai saistība atzīstami tad, kad no vairākiem kreditoriem katrs var prasīt visu priekšmetu, vai kad no vairākiem parādniekiem katram ir piemākums visu izpildīt, pie kam tomēr priekšmetu var prasīt un tas jāizpilda tikai vienu reizi. Tādā gadījumā pirmos sauc par kopkreditoriem, bet otros par kopparādniekiem.

Solidāras saistības ir jāatšķir no nedalāmām saistībām, jo pie solidāras saistības ir vairākas pretenzijas, bet viens izpildījums. Turpretī pie nedalāmas saistības ir tikai viena pretenzija un arī viens izpildījums un tikai saistības priekšmeta nedalāmības dēļ, likums atļauj prasīt, ja ir vairāki parādnieki - no katra parādnieka, un ja ir vairāki kreditori - jebkurai kreditoram. Tiklīdz šai darbībā atkrit nedalāmības raksturs, tad nedalāma saistība pārvēršas par daļamu saistību. Piem. ja divas personas apņemas kautko izdarīt, tādēļ šīs darbības dēļ, saistība būs nedalāma un kreditors no katra var prasīt izpildījumu. Bet ja netiek izpildīts un izpildījums atkrit un to vietā jāprasa zaudējumu atlīdzība, tad zaudējumu atlīdzība jādala - no katra prasa attiecīgu daļu. Šinī vietā ir atšķirība.

Reti nāk priekšā solidārie kreditori vai kopkreditori - aktīvā solidaritāte, bet pasīvā solidaritāte vai kopparādnieki ir parasti sastopamā, jo šī pasīvā solidaritāte dod kreditoram lielāku garantiju par prasījuma izpildīšanu. Ja ir vairāki parādnieki, tad kreditori prasa, lai tie atbildētu solidāri. Pēc vispārējā principa solidaritāte nekad netiek prezumēta. Tā izceļas cieši norādītos gadījumos, kad ir solidaritātes pamati. Tādi ir trīs:

1. l i g u m s,
2. t e s t a m e n t s,
3. l i k u m s.

Šos trīs pamatus bieži iedala:

1. p r i v ā t ā g r i b a,
2. l i k u m s.

Vecais civillikums atzina arī tiesas spriedumu par solidaritātes izcelšanās pamatu, bet tas ir nepareizi.

Uz likuma solidāra saistība nodibinās 1674. pantā / skat. 65. lp./ paredzētos gadījumos, t. i. :

1. kad izpildījuma priekšmets ir nedalāms un bez tam arī gadījumos,
2. kad vairākas personas kopīgi izdarījušas noziedzīgu nodarījumu.

Uz liguma vai testamenta pamata solidāra saistība izceļas tad, kad tas tieši ligumā vai testamentā paredzēts.

Civillik. 1671. p. nosaka, ka pie katras solidāras saistības būtības pieder tas, ka tā dibinās uz vienu un to pašu pamatu un ka visiem dalībniekiem ir viens un tas pats izpildījuma priekšmets. Daži ārzemju civillikumi šādu noteikumu neuzstāda.

Solidāras saistības sekas ir tās, kad ir vairāki kopkreditori, tad katrs no tiem var prasīt saistības izpildīšanu un ja ir vairāki kopparādnieki, tad, kā civillik. 1683. p. saka, kreditors var pēc sava ieskata prasīt visas saistības izpildījumu no visiem vai tikai no daļiem kopparādniekiem, vai arī tikai no viena, bet ja prasījuma priekšmets ir dalāms, tad viņš, ja vēlas, var prasīt tikai tā daļu. Redzam, ka kreditoram pie pasīvās solidaritātes pieder t. s. jus eligendi un jus variandi - izvēles tiesība un variācijas tiesība. Kreditors var pēc izvēles prasīt no katra parādnieka visu izpildījumu, kā arī daļu. Pēdējā gadījumā nezaudē savu tiesību uz visu prasījumu, bet gan pārējo var prasīt pat arī no tā parādnieka, no kura agrāk prasījis tikai daļu.

Solidāra saistība rada zināmu patstāvību atbildībā, jo katrs solidārais atbildētājs ir uzņēmies patstāvīgu atbildību.

Vecais civillikums paredzēja zināmu pretimnākšanu solidāriem parādniekiem. Varēja no viena prasīt tikai attiecīgu daļu un ja no citiem nevar dabūt tad tikai varēja prasīt no viena visas saistības izpildījumu. Jaunajā civillik. tas vairs nav, jo tad tiek mazināta solidāras saistības drošība.

Kad viens no solidāriem parādniekiem ir samaksājis parādu, tad tas var prasīt no pārējiem piedalīšanos parāda dzēšanā, piem. ja 3 kopparādnieki, tad tas kurš samaksājis parādu, var prasīt no katra 1/3.

Beidzot vēl jāatšķir:

1. k a u z ā l a s un
2. a b s t r a k t a s saistības.

Jebkura saistība rodas kāda mērķa dēļ. Šo mērķi sauc par saistības izcelšanās pamatu - kauzu. Piem. apņemos samaksāt pirkuma cenu, tādēļ, ka pārdevējs apņemas nodot kādu lietu. Mērķim atkrītot atkrīt saistība / nenodod pārdoto - nemaksā /. Parasti saistībās šis mērķis ir redzams un tāda saistība tad ir kauzāla. Ja šis mērķis nav darījumā redzams, tad tāda saistība ir abstrakta. Tāds mērķis, pamats gan eksistē, bet tas nav redzams, tas nav parādīts. Vekselis ir abstrakts darījums, jo nav zināms kādēļ viņš izdots. Tāda saistība eksistē neatkarīgi no pamata, tā izpildāma kā abstrakta saistība.

Lekcija Nr. 24. 1938. gadā 28. janv.

S a i s t ī b u i z c e l š a n ā s .

Saistības izcelšanās pamatu ir daudz, kādēļ tie ir jāgrupē un jāklasificē. Civiltiesību zinātne tos iedala:

1. saistības n o v i e n p u s ē j a s o l i j u m a,
2. " n o l i g u m a,
3. " n o n e s t l a u t a s d a r b ī b a s,
4. " k a s i z r i e t t i e š i n o l i k u m a.

1. Saistības no vienpusēja solījuma nāk reti priekšā. Pēc vispārējā principa, vienpusējs solījums, kuru vēl nav pieņēmusi otra puse, saistību nenodibina. Līdz tam momentam, kamēr kāda persona nav apsolījuma pieņēmusi, no tā var atteikties.

2. Liguma jēdzienu noskaidro civillikuma 1511.p.

1511. pants. Līgums plašākā nozīmē ir ikkatra vairāku personu savstarpēja vienošanās par kādu tiesisku attiecību nodibināšanu, pārgeozīšanu vai izbeigšanu. Līgums šaurākā, šeit pieņemtā nozīmē ir vairāku personu savstarpējs ar vienošanos pamatots gribas izteikums, kura mērķis ir nodibināt saistību tiesību.

Līgums tiek izšķirts šaurākā un plašākā nozīmē. Piem. laulību nevar atzīt par līgumu šaurākā nozīmē, jo tās mērķis nav nodibināt saistību tiesību. Laulība ir līgums, ja ar to tiek saprasts tik plaši kā tas ir darīts pie līguma definīcijas plašākā nozīmē, jo ar laulību noslēgšanu tiek nodibinātas zināmas tiesiskas attiecības. Saistību tiesībās runāsim tikai par līgumu šaurākā nozīmē, kura mērķis ir nodibināt saistību tiesību.

Līgumu veidi ir dažādi.

1512. pants: Pie katra saistību līguma būtības pieder vienas pusei absolūjums un tā pieņemšana no otras puses / vienpusējs līgums /, vai savstarpējs absolūjums un tā pieņemšana no abām pusēm / divpusējs vai vaiākpusējs līgums /.

Bez šī iedalījuma izšķir:

1. atbildības līgumus un
2. bezatbildības līgumus.
1. Kondensuālos un
2. reālos līgumus.

Kondensuālie līgumi tiek noslēgti vienād ar vienošanos, piem. pirkuma līgums. Reālie līgumi tiek noslēgti ar lietas nodošanu, piem. aizdevuma līgums. Vienošanās par aizdevuma došanu ir priekšlīgums.

Līgums par labu trešām personām ir izpējams no vispārējā principa, ka noslēgtie līgumi nevar kaņtēt un nevar dot arī labumus trešām personām, kas nav līguma dalībnieki. Ar šo līgumu trešā persona, kas nepiedalās līgumā, iegūst tiesības, patstāvīgas tiesības prasīt izpildījumu. Tā kā šeit iet ruma par personu, kas nepiedalās līguma noslēgšanā, tad šis līgums ir jāatšķir no līgumiem, kas realizēti caur vietniekiem, jo tādā gadījumā tiek saistīti dabīgi atvietojamie. Tādēļ nevar atzīt, ka viņi nebūtu piedalījušies līguma noslēgšanā.

Šādus līgumus neatzina senās tiesības, bet tagadnes tiesības tos atzīst. Sevišķi interesē šie līgumi ieguva pateicoties dzīvības apdrošināšanas līgumiem. Apdrošinātā persona maksā apdrošināšanas sabiedrībai zināmas prēmijas, kura apņemās izmaksāt noteiktai personai - trešai personai, apdrošināšanas prēmiju.

Šādus līgumus pazīst mūsu civillikums.

1520. pants: Ja viens līdzējs dot otram kādu absolūjumu par labu trešai personai, tad nevien tas, kas šis absolūjums dots, bet arī trešā persona, kam par labu tas dots, iegūst tiesību prasīt no apsolītāja tāda līguma izpildīšanu.

Trešā persona, kas nav piedalījies līguma noslēgšanā, iegūst patstāvīgas tiesības - tā ir neatkarīga no tā gribas, kam absolūjums dots, kamēr tā pate pievienojās līgumam. Līdz šādu trešās personas pievienošanās līgumam saista tikai tā līdzējus. Šai pievienošanās likums neparedz nekādu formu. Pieprasījums izpildīt šādu līgumu jau uzskatāma kā gribas deklarācija pievienoties līgumam.

Līguma noslēgšanai vispirms ir nepieciešama personu darbības spēja. Tām personām, kurām trūkst darbības spējas, nav atļauts piedalīties līguma slēgšanā. Viņu vietā rīkojas aizgādņi. Līgumu var noslēgt arī caur vietniekiem. Izšķir:

1. atklāto vietniecību un
2. klusē vietniecību.

Pie atklātās vietniecības līgums tiek noslēgts tā, ka tiesības un pienākumi tieši pāriet uz atvietojamā. Tas ir pie visiem pilnvarojumiem. Var darboties otras personas vietā arī klusi, kad līgumu noslēdz otra vietā, pat viņa uzdevumā, bet ne viņa vārdā. Tādēļ no līguma izrietotās tiesības saistības - tiesības un pienākumi pieder līguma noslēdzējam. Lai atvietojamā persona iegūtu tiesības, ir nepieciešami tiesības un pienākumus uz viņu sevišķi pārnest.

Līgums uzskatāms par galīgi noslēgtu tad, kad notikusi vienošanās starp līdzējiem par darījuma būtiskām sastāvdaļām un ja šī vienošanās nav nostādīta atkarībā no formas. Nepieciešami vienoties par darījuma būtiskām sastāvdaļām, piem., pie pirkuma līguma par precī un cenu.

Pie vienošanās ir jāatskaidro:

1. o f e r t i,
2. a k c e p t u,
3. p e r f e k c i j u.

Oferte ir piedāvājums, uzaicinājums līguma noslēgt. Akcepts ir piedāvājuma pieņemšana. Perfekcija ir līguma noslēgšana vai tās moments. Ne katrs uzaicinājums ir oferte. Bieži ir tādi uzaicinājumi, kuri nav ofertes, piem. uzaicinājums uzsākt sarunas, kaut arī tur būtu pievienoti kādi dokumenti / kataloga piesūtījums ir tikai uzaicinājums /.

Sakarā ar līgumu noslēgšanu starp klātneesošiem ir 4 teorijas.

1. Gribas izteiksmes teorija / Erklärungsstheorie /. Šī teorija māca, ka līgums ir noslēgts tajā momentā, kad akceptants ir izteicis gribu akceptēt oferti.

2. Deklarācijas vai nosūtījuma teorija / Absendungstheorie /, ka ar gribas izteiksmi vien nepietiek. Nepieciešami, lai griba tiktu deklarēta. Nedeklarētai gribai nav nekāda nozīme. Tādēļ ir nepieciešams oferti ne tikai pieņemt, bet uzrakstīt un nosūtīt arī akceptu.

3. Saņemšanas teorija / Empfangstheorie /, kura prasa, lai ofertants šo atbildi arī saņemtu, jo tādā veidā tiek anāhta noteiktība.

4. Uztveres teorija / Vernehmungstheorie /. Šī teorija prasa, lai ofertants ne tikai saņemtu atbildi, bet būtu arī ar to iepazinies, lai gribas būtu saskaņotas.

Pie vecā civillikuma šis jautājums bija neskaidrs, bet jaunajā civillik. šo jautājumu pilnīgi noskaidro 1537. pants.

1537. pants: Ja līgumu slēdz starp klātneesošiem, tad tas uzskatāms par galīgi noslēgtu no tā brīža, kad tas, kam piedāvāts priekšlikums, paziņo priekšlikuma piedāvātājam par tā pieņemšanu, kaut arī priekšlikuma piedāvātājs vēl nebūtu paziņojumu saņēmis. Ja pieņemšana nav notikusi bez nosacījuma, bet priekšlikums ir prasījis vēl tālākas pārrunas, tad līgums atzīstams par noslēgtu no tā brīža, kad viena puse paziņo pēdējo beznosacījuma piekrišanu.

Redzams, ka jaunais civillikums pieturās pie d e k l a r ā c i j a s teorijas.

1538. pants: Ja priekšlikuma piedāvātājs noliek atbildei noteiktu termiņu, tad līdz šā termiņa notecējumam viņš ir saistīts; bet ja termiņš nav nolikts, viņam ir tiesība ņemt atpakaļ savu priekšlikumu, kad otra puse vilcinās ar paziņojumu par tā pieņemšanu. Jautājumu par to, vai otra puse vilcinājusēs, izšķir tiesa. Tīdzniecības lietās par vilcinājumu atzīstams katrs gadījums, kad paziņojums nav noticis iespējamā laikā.

Lekcija Nr. 25. 1938. gadā 9. februārī.

Līguma saturs civillikumā ir izveidots uz līguma brīvības principa. Šis princips, kas ietver sevi tiesību slēgt līgumu ar jebkuru saturu un otrkārt, tiesību slēgt līgumu ar izvēlētu kontrahentu, tomēr ir mazliet ierobežots, un proti, līguma saturs nedrīkst būt neiespējams un nelikumīgs. Nelikumīgs ne tikai tad, kad tas runā tieši preti likumiem, bet arī ja runā pretim labiem tikumiem - pārkāp morāles pamatprincipus. Arī tiesība slēgt līgumu ar jebkuru kontrahentu ir ierobežota:

1. pirmkārt monopola veida iestādām - dzelzceļam, pastam u.t.t., kurām jāslēdz līgums ar jebkuru personu,
2. otrkārt personām, kas piedāvā publiski savus pakalpojumus - ormaņiem, taksometriem arī jāslēdz obligāti līgums ar jebkuru personu kas izsaka vēlēšanos līgumu slēgt

Līguma brīvības princips ietver arī vēl trešo - formas brīvības principu. Mūsu civillikums principā arī izved šo formas brīvības principu. Jaun atsevišķās lietās tiek forma prasīta, piem. laulības līgumam, kas groza laulāto mantiskās attiecības, arī pie galvojuma, bet tie ir atsevišķi izņēmumi. Līguma formas brīvības princips pastāv.

Noslēgta līguma s e k a s ir tās, ka tas uzliek līdzējiem pienākumu to izpildīt. To jo sevišķi pastrīpo civillikuma 1587. p.

1587. pants: Tiesīgi noslēgts līgums uzliek līdzējiem pienākumu izpildīt apsolīto, un ne darījuma sevišķais smagums, ne arī vēlāk radušās izpildīšanas grūtības nedod vienai pusei tiesību atkāpties no līguma, kaut arī atlīdzinot otram zaudējumus.

Tātad pie mums, gadījumā ja līgums noslēgts, kurš izpildāms pēc ilgāka laika un apstākļi par šo laiku pilnīgi mainās, piem. valūtas maiņa, nedod tiesību atkāpties no līguma. Turpretī Vācijas tiesu prakse atzina, kad abi kontrahenti rēķinājušies ar normāliem apstākļiem un ja apstākļi radikāli mainījušies, līgums pildāms, bet tādā veidā kā līgums būtu izteikts, ja pārgrozījumi būtu paredzēti. Par šī jautājuma derīgumu strīdās, bet mūsu civillikums to neatzīst.

No svara ir pastrīpot, ka mūsu civillikums kategoriski prasa līguma pildīšanu. Vienpusēja atkāpšanās no līguma, pēc civillik. 1589. p. ir pieļaujama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma rakstu, vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta. Juristi šo principu - līguma pildīšanu vienmēr aizstāv. "To satricināt," teica Ērijs Francijas parlamentā, runājot par parādiem Amerikai, "nozīmē satricināt civilizācijas stūrakmeni."

S a i s t ī b u p a s t i p r i n ā š a n a .

Tas pats minētais līguma brīvības princips uzliek pienākumu pašiem kontrahentiem rūpēties par saistību izpildīšanas nodrošināšanu. Likums tieši par to nerūpējas, bet dod iespēju līdzējiem par to parūpēties. Ir gan izņēmumi, kur civillikums rūpējas par saistības izpildījumu - tās ir aizturējuma tiesības, kas pieder nomas un īres devējam. Šīs tiesības dod nomas un īres devējiem nodrošinājumu uz likuma pamata. Agrāk bija arī ķīlu tiesības uz likuma pamata, bet tagad tās var nodibināt tikai uz līguma pamata. Tādas gan vēl pastāv tirdzniecības tiesībās / ķīlu tiesības uz likuma pamata /.

Krēditoram draud divējādas briesmas:

1. tam var būt šaubas, ka parādniekam nebūs mantas ar ko parādu nokārtot vai atlīdzināt eventuēlos zaudējumus un
2. ka parādniekam nebūs gribas saistību izpildīt.

Atkarībā no šiem apstākļiem ir jāizvēlās viens vai otrs nodrošinājuma veids. Bez tam, visus nodrošinājumus var iedalīt divās lielās grupās:

1. personīgie nodrošinājumi,
2. reālie nodrošinājumi.

1. Personīgie nodrošinājumi pamatojas uz uzticību cilvēkam / parādniekam vai kādai trešai personai. Te pieskaita rokas naudu, līgumsodu, galvojumu un arī parādnieka solidaritāte pieder pie šīs grupas, kuru apskatījām / solidarā atbildība /.

2. Reālie nodrošinājumi balstās uz uzticību mantai vai mantas vērtībai. Šeit tiek norobežotas zināmas vērtības, kas noder par garantiju saistības izpildījumam. Te pieder ķīlu tiesības un īpašuma tiesību paturēšana.

1. a/ Rokas naudas definīcija ir civillikuma 1725. pantā.

1725. pants: Ar rokas naudu jāsaprot tas, ko līgumu noslēdzot viena puse dod otrai nevien par galīgi noslēgta līguma pierādījumu, bet līdz ar to arī par tā izpildījuma nodrošinājumu.

No šīs definīcijas redzam, ka rokas naudu dod līgumu noslēdzot un, ka par rokas naudas priekšmetu var būt netik nauda, bet arī citas vērtības / viss tas, ko līgumu noslēdzot viena puse dod /. Bez tam, no šīs definīcijas redzam, ka rokas naudai ir divējādas funkcijas:

1. pierādījuma funkcija - pierādījums līguma noslēgšanai, jo ja rokas nauda ir iedota, tad ir pierādīts, ka līgums noslēgts;
2. nodrošinājuma funkcija - nodrošina līguma izpildīšanu.

Pēc mūsu civillikuma rokas nauda nav nekāda papildu atlīdzība par kārtīgu līgumapildīšanu, bet tā ir atdodama vai ieskaitāma parāda samaksā / tā nav virsmaksa /.

Rokas nauda var būt divējāda:

1. vienpusīgs nodrošinājums,
2. divpusīgs nodrošinājums.

Rokas nauda ir vienpusīgs nodrošinājums, ja tā nodrošina tikai rokas naudas saņēmēju, jo devējs zaudē savu rokas naudu, ja tas neiz -

pilda saistību, bet saņēmējam tādā gadījumā tā jāatdod / ne dubulti-
gi /.

Ja rokas nauda ir divpusīgs nodrošinājums, tad ja saņēmējam tā ir jāatdod, tad ir pienākums atdot dubultā apmērā. Mūsu civillikumā rokas naudai ir divpusīga nodrošinājuma raksturs.

Bez tam rokas naudai var ar divējādu raksturu:

1. novērtējuma raksturs;
2. kumulatīvs raksturs.

Rokas naudai ir novērtējuma raksturs, ja ar rokas naudu ir noteikts saistības nepildīšanas zaudējumu minimālais zaudējums / zaudēj. minimālais apmērs /. Ja līguma nepildīšanas dēļ ir cēlušies lielāki zaudējumi un ja tos var pierādīt, tad tos var arī pieprasīt. Bet pie novērtējuma rakstura rokas naudas, rokas naudas summa ir ieskaitāma zaudējumu atlīdzības saistībā.

Citāds raksturs ir kumulatīvai rokas naudai / kumulo, kumolare - latīņu darbības vārds, nozīmē palielināt, sākpot /. Šī rokas nauda dod tiesību paturēt rokas naudu vai pieprasīt atpakaļ dubultā apmērā un bez tam vēl pieprasīt zaudējumu atlīdzību. Tātad rokas naudu plus zaudējumu atlīdzību var prasīt pie kumulatīvas rokas naudas. Tā šai rokas naudai ir daudz lielāks nodrošinājuma spēks. Tā vairāk spiež līgumu pildīt nekā novērtējuma rokas nauda. Latvijas civillikuma 1780.p. 2. daļa piešķir rokas naudai kumulatīvu raksturu.

1730.p. 2.d. Ja līgumu neizpilda aiz viena līdzēja vainas, tad, ja vainīgs rokas naudas saņēmējs, viņam tā jāatdod tās devējam divkārtšā apmērā; bet ja neizpildīšanā vainīgs rokas naudas devējs, tad viņš zaudē tiesību prasīt to atpakaļ. Bez tam vainīgajam jāatlīdzina visi zaudējumi pretniekam.

Mūsu civillik. tātad pazīst kumulatīvu rokas naudu.

No rokas naudas ir jāatšķir atkāpšāna nauda. Ja piem. puses norunājušas, ka jau noslēgto līgumu var atcelt, zaudējot rokas naudu, un ja tādā gadījumā atkāpjas rokas naudas devējs, tad viņš to zaudē, bet ja atkāpjas pretējā puse, tad viņai jāatdod rokas nauda divkārtšā apmērā, tad tā ir atkāpšanās nauda, kura jāatšķir no rokas naudas. Tādā jāatšķir, ka šī atkāpšanās nauda, kas paredzēta civ. lik. 1731. pantā, nevis pastiprina saistību, bet vājina to - dod iespēju vieglāk atkāpties no līguma. Atkāpšanās naudu pielieto tad, kad viens no kontrahentiem šaubas par līguma smagumu. Atkāpšanās nauda ir nosacīto zaudējumu minimums, kas kontrahentam, kuram saistība liekas par smagu un tas atkāpjas, jāsamaksā pretniekam.

b/ Līgumsods Latvijas civillikumā definēts 1716. pantā.

1716. pants: Līgumsods ir pametums, ko kāda persona uzņemas ciest sakarā ar savu saistību tajā gadījumā, ja viņa šo saistību nepildītu vai neizpildītu pienācīgi.

No šīs definīcijas redzam, ka līgumsods atšķiras no rokas naudas ar to, ka pie līguma slēgšanas nekāda vērtība netiek nodota, bet tiek radīta papildu saistība / saist. nepild. uzņemas ciest - uzņemas papildu pienākumu /.

Piedraudot ar zināmu pametumu, zināmu zaudējumu, kreditors grib panākt, lai parādnieks saistību izpildītu. Līgumsodam ir šrēja lūdzība ar tādu līguma klauzulu, noteikumu, kas nosaka, ka nesamaksas gadījumā vai saistību neizpildīšanas gadījumā līgums tiek lausts, vai kā ir tiesība atteikties no līguma. Šis noteikums, ka līgums tiek lausts, tiek apzīmēts - lex komisoria. Šāds noteikums jāatšķir no līgumsoda, kaut gan līgumsoda definīcija mūsu civillikumā ir ļoti plaša. Jāatšķir tādā, ka lex komisoria klauzula izbeidz līgumu, attiecīgs līgums tiek atcelts, turpretim līgumsods rada jaunu, papildu pienākumu - līgums paliek spēkā, bez tam ir vēl cita saistība. No definīcijas redzam, ka līgumsoda priekšmets var būt kura katra vērtība, nevien nauda. Līgumsoda apmērs pēc mūsu civillikuma 1717. panta 2. daļas ir pilnīgi atkarīgs no līdzējiem. Civillikums tiešu iespēju šo līgumsodu aprobežot nedod. Bet tāda iespēja tomēr ir - pie lieliem pārspilējumiem, līgumsoda apmēru var atāit pretēju labiem tikumiem.

Ci: kodeksi nostāda līgumsoda apmēru zem tiesu kontroles.

Līgumsods, līdzīgi rokas naudai, var būt:

1. novērtējuma līgumsods un
2. kumulatīvs

Ja paredzēts novērtējuma līgumsods, tad tas ir ieskaitāms zaudējumu atlīdzības pienākumā. Pie kumulatīva līgumsoda veida jāmaksā līgum-

soda plus zaudējumu atlīdzība. Vai īsāki sakot - pie novērtējuma līgumsoda jāmaksā līgumsods vai zaudējumu atlīdzība mīnus līgumsoda, bet pie kumulatīva līgumsoda jāmaksā zaudējumu plus līgumsods.

Mūsu civillikums principā atzīst novērtējuma līgumsodu. Tas ir redzams no 1722. panta.

1722. pants: Līgumsoda samaksa neatsvabina šā soda cietēju ne no procentiem vai augļiem, kas no viņa pienākas, ne no zaudējumu atlīdzības, ciktāl tie pārsniedz līgumsoda apmēru, ja vien nav tieši norunāts pretējais.

Tā ir interesanta atšķirība no rokas naudas, kurai mūsu civillikums piešķir kumulatīvu raksturu. Bet mūsu civ. lik. izņēmuma veidā pazīst arī kumulatīvu līgumsodu. Tas ir paredzēts 1720. pantā, un te ir divi gadījumi:

1. ja tas tieši norunāts, līgumā paredzēts. Ja kontrahenti gribējuši radīt intensīvāku līgumsodu;
2. uz likuma pamata, ja līgumsods bijis norunāts nevis par neizpildīšanu vispār, bet par neizpildīšanu istā laikā t.i. nokavējuma gadījumā.

Līgumsods ir papildu saistība / akcesoriska /. Tas ir no svara tādēļ, ka tas nozīmē, ka līgumsoda liktenis ir atkarīgs no pamatsaistības. Izbeidzās galvenā saistība - izbeidzās arī papildu saistība.

Līgumsods izceļās ar līgumu - nepieciešama vienošanās.

Uzņemto pienākumu izpildīšanā ir ieinteresēta arī visa civiltiesiskā sabiedrība. Lai sabiedrības locekļi savas saistības kārtīgi pildītu, var izmantot šo līgumsoda ideju un pārvērst līgumsodu par likuma sodu - naudas sodu uz likuma pamata. Tādā gadījumā jau likumi rūpējās par saistību pildīšanu. Tādi naudas sodi daudz ir paredzēti speciālos likumos. Negodīgas konkurences apkarošanas likums paredz naudas sodu. Bet arī mūsu jaunais civillikums vienā gadījumā izmanto šo ideju un pazīst arī naudas sodu - tas ir 333. pantā.

333.p. l.d. Bāriptiesa var par viņas rīkojumu vai lēmumu neizpildīšanu uzlikt aizbildņiem naudas sodu līdz simts latiem.

Vecais civillikums tādu iespēju nedeva.

Atšķirībā no citiem gadījumiem, šo naudas sodu uzliet tiesa - tas nav jāmaksā tieši uz likuma pamata.

c/ Galvojuma definīcija ir civillikuma 1692. pantā.

1692. pants: Galvojums ir ar līgumu uzņemts pienākums atbildēt kreditoram par trešās personas parādu, neatsvabīnot tomēr pēdējo no viņa parāda.

Tāpat galvojums ir līgums ar kuru kāda trešā persona - galvotājs, apsolās izpildīt visu vai daļu saistību, ja parādnieks savu saistību neizpildītu.

Tagadnes galvojums dibinās uz romiešu tiesībām. Romiešu tiesībās galvojuma institūts bija plaši izkopts, dažādos paveidos, jo Romā galvojumam bija liela sociāla un politiska nozīme. Tas bija augstāko kārtu piederīgo patīkams pienākums - galvot par zemāko šķir piederīgo. Tā tika sagādāts zemākām šķirām kredīts un augstāko kārtu piederīgie ieguva sev uzticīgus cilvēkus, kas deva iespēju taisīt politisku karjeru. Šādam pienākumam bija arī nepatīkamas sekas, jo kādreiz bija arī jāmaksā, ar ko izpostīja materiālo labklājību. Tādēļ romiešu tiesībās tika radītas beneficijas par labu galvniekiem un tās bija arī uzglabājušās mūsu vecajā civillikumā. Jaunais civillikums no šīm beneficijām atbrīvojies.

Romiešu tiesībās galvojums bija formāls līgums, bet modernās tiesībās tas ir neformāls līgums - var galvojumu uzņemties visādā veidā.

Galvojuma brīvībai no katras formas, ir savas jaunās puses. Mūsu laikos nevisas personas saprot kādēļ vienkārša solījuma dēļ tiek piedzīts cita parāds. Dodot solījumu viņi neapzinās, ka ar to tie kļūst par galvniekiem. Jaunajā civillikumā tādēļ ir paredzēta rakstiska forma.

Par galvotāju var būt katrs, kam ir rīcības spēja / tiesība stāties saistībās /.

Galvojums ir arī akcesoriska saistība un ar šo papildu saistības dabu var izskaidrot galvnieka saistību atkarību no pamatsaistības. Tomēr zināma daļādība atbildībā ir iespējama - to var norunāt. Principā galvnieks atbild ne tikai par galveno parādu, bet arī blakus prasījumiem, zaudējumiem un tiesas izdevumiem. Tādēļ, ja pie galvojuma neaprobežotu summu, atbildība var būt daudz lielāka / procentes, tiesu izdevumi u.t.t. /. Tāpat principā galvnieka atbildība neaprobežojas ar pamatdarījumu. Ja galvnieki ir vairāki, tad tie atbild solidāri, ja li-

gumā nav citādi parādžēts.

Galvniekam pieder dažādas tiesības pret kreditoru:

1. Vispirma viņš var pret kreditoru izmantot parādnieka ierunas;
2. otrkārt galvnieks var prasīt, lai kreditors ar savu prasījumu griežas pirms pie galvenā parādnieka / te ir liela atšķirība no solidāras atbildības /. Šāda prasība iespējama tikai tad, ja no galvenā parādnieka piedziņa izdarāma tikpat viegli un sekmīgi. Si ieruna atkrit, ja galvnieks no tās ir atteicies - apņēmies maksāt kā " pašparādnieks ".

Vecais civillikums pazina vēl citas beneficijas / beneficium divisiones / prasīt tikai daļu /.

Galvojums izbeidzās, kad tiek dzēsta galvenā saistība. Bez tam 1714. pants atsvabina galvnieku no atbildības, kad kreditors rīkojies nolaidīgi, izdarot piedziņu no parādnieka, un pielaidis pēc apstākļiem neatvairojamu vilcinājumu. Šis pants ir ļoti svarīgs, jo ne reti dzīvā, kreditori, kujiem droši galvnieki, rīkojas nolaidīgi.

2. Pie reāliem nodrošinājumiem te vairāk neapstāsīties, jo par tiem jau runājām. Seit tikai atzīmēsim, ka Ipašuma tiesību aizturēšanu var norunāt divējādi:

1. vai nu, ka Ipašuma tiesības paliek līdz tam laikam pārdevējam, kamēr pirkuma summa ir samaksāta.
2. vai tādējādi, ka Ipašuma tiesības gan pāriet uz pircēju, bet tās pāriet atpakaļ, ja pircējs laikā pirkuma cenu nesamaksā.

Ja no līguma nevar redzēt, kuš veids izlietots, tad civlik. 2069. pants paredz, ka pieņemams par noligtu, ka Ipašuma tiesība paliek pārdevējam, kamēr nav galīgi samaksāta pirkuma maksa. Tas ir arī parastais Ipašuma tiesību paturēšanas veids.

S a i s t ī b a s i z p i l d ī j u m s .

Kad tiek radīta kāda saistība, tad tā tiek radīta, lai tā tiktu izpildīta. Šis saistības pienākums ko izpildīt pastāv, kamēr saistība nav izbeigusēs. Viens no normālākiem saistību izbeigšanās veidiem ir tās izpildījums. Tādā gadījumā saistība izbeidzās. Ja saistības priekšmets ir nauda, tad izpildījumu sauc par samaksu. Tā tad izpildījuma uzdevums ir izbeigt kādu pastāvošu saistību. Lai varētu runāt par izpildījumu, samaksu ir nepieciešams, lai būtu saistības. Tādēļ, ja kāda persona, maldīgi sevi uzskatījusi par parādnieku un izdara kādu izpildījumu, tā var prasīt, lai izpildīto dod atpakaļ t.i., ja nodots bez pamata, bez attaisnojuma.

Saskaņā ar civillikuma 1812. pantu, saistības izpildījums ir spēkā tikai tad, ja to izdarījusi Istā persona, un saņēmusi istā persona istā vietā, istā laikā un pienācīgā kārtā. Ja vienam no šiem elementiem pārskatīšanās, nepareizība, tad izpildījums nav noticis.

Vispirms apstāsīties pie p e r s o n ā m, kas var izpildījumu dot un saņemt. Vispirms ir nepieciešama ričības spēja. Ja ko dod ričības nespējīga persona - aizgādnis vai aizbildnis var atprasīt. Izpildījumu var izdarīt vispirms parādnieks, un pie darbības, kužām ir personīgs raksturs tā ir vienīgā persona, kas var saistību izpildīt.

Trešā persona var izpildīt saistību visos tanīs gadījumos, kad izpildījumam nav tieši svarīga parādnieka personīgā darbība t.i., kad kreditoram nav no svara, kas saistību izpilda. Te var pacelties jautājums vai kreditora pienākums ir pieņemt trešās personas izpildījumu. Kreditors var saņemt tādu izpildījumu, bet vai tas ir viņa pienākums? Šis jautājums ir svarīgs, piem. Ires un nomas attiecībās, kužu neno-kārtošana pareizā laikā var prasīt izlikšanu.

1815. pants: Ja saistības priekšmets attēcas vienīgi uz saistītā personīgu darbību, tad saistība jāizpilda viņam pašam. Visos citos gadījumos saistību var izpildīt parādnieka vietā, oāt bez viņa ziņas un pret viņa gribu, trešā persona.

Šinī pantā nav pateikts vai kreditora pienākums ir pieņemt izpildījumu. Šis pants, pēc savas redakcijas, ir līdzīgs 3487. pantam vecajā civillikumā, kuš savkārt bija patapināts no Saksijas civillikuma. Tikai no pēdējā tas atšķiras ar to ka tur bija uzlikts pienākums kreditoram pieņemt izpildījumu. Arī Francijas civillikumā ir paredzēts pie nākumspieņemt tādu izpildījumu. Saskaņā ar agrāko, veco civillikuma pantu Latvijas Senāts ir paskaidrojis, ka kreditora pienākums šajos gadījumos ir pieņemt izpildījumu. To tas nav tieši paskaidrojis, bet tas izriet no viņa motīviem. Tāds iztulkojums liekas, ir arī pareizs, jo pretējs iztulkojums dod iespēju izdarīt dažādas ļaunprātības un pat

vairāk - ir jāatzīst, ka 1815. pants dod iespēju trešām personām izdarīt samaksu arī ne tikai pret kreditoru, bet arī pret kreditoru un parādnieka grību. Proti, ja šīs personām nav likumīgas intereses trešo personu izpildījumu noraidīt. Šādu atzinumu var motivēt ar civillikuma 1815. un 1. pantiem. Kā ļaunprātības piemēru minēsim sekojošu: pie nomaksas pirkumiem, kur Ipašuma tiesības bieži patur pārdevējs var notikt kopīga sarunāšanās no parādnieka un kreditora puses - pircējs nemaksā pēdējo nomaksu, lai lieta skaitītos par pārdevēja Ipašumu, tā pircēja kreditori netiek klāt. Vai te trešām personām būtu tiesība piedāvāt un kreditoram pieņemt izpildījumu? Liekas, ka te jāatbild pozitīvi. Citādi ir, ja ir likumīgas intereses noraidīt šādu izpildījumu. Ja tādas nav, bet savišķi, kad ir ļaunprātība, trešās personas var izpildīt saistību pret kreditoru un parādnieka grību / 1. un 1815. p. /. Tā tad saistību var izpildīt arī trešā persona. Saistība jāizpilda istam kreditoram, vai istam tā vietniekam.

Lekcija Nr. 26. 1938. g. 11. februārī.

Saistība jāizpilda istā v i e t ā. Vieta kādreiz ir norunāta, kādreiz nē. Ja nav norunāta, tad likums paredz šādai saistībai izpildīšanas vietu. Svarīgākais te ir naudas parāds. Tā izpildīšanas vieta ir kreditora pastāvīgā dzīves vieta t.i. visi naudas parādi ir pieņemami - Bringschuld. Var gan norunāt arī citādi. Ja nododama kāda lieta, tad izpildījuma vieta ir tā vieta, kur izpildījuma laikā lieta atrodas, bet ja kāds ļaunprātīgi aizved lietu no dzīves vietas, tad kreditoram ir tiesība prasīt izpildījumu jebkurā vietā.

Izpildījums istā l a i k ā. Saistība izpildāma noteiktā laikā, pēc Latvijas civillikuma vispārējā principa, nenogaidot sevišķu kreditora atgādinājumu. Ja laiks nav noteikts, tad kreditoram ir tiesība pieprasīt izpildījumu katrā laikā. Tādēļ termiņa paredzēšana vienādi ir parādnieka interesēs.

Beidzot, pēdējais elements, ka saistība izpildāma pienācīgā k ā r t ā. Civillikuma prasība ir, lai saistības priekšmets būtu izpildīts pilnīgi. Pēc vispārējā principa kreditoru nevar piespiest pieņemt šādas izpildījumu. Tomēr mūsu likums, proti civiļprocesa likums, piešķir tiesai piespriestu naudas prasījuma samaksu sadalīt uz vairākiem termiņiem. Tāda samaksas nolikšana uz vairākiem termiņiem uz speciāla parādnieka lūguma, vai nu tiesas sēdē, vai pēc tiesas sēdes, proti, 7 dienu laikā no pavēstes saņemšanas. Šis ir speciāls gadījums, kad tiesa sadala parādu. Te ir nepieciešams, lai lieta tiktu iztiesāta.

Mūsu likums nosaka, ka visi maksājumi izdarāmi latos. Noruna par to, ka maksājums izdarāms ārzemju valūtā / t.s. efektīv klauzula / skatītās par neesošu t.i. darījums paliek spēkā, tikai šī efektīv klauzula nav spēkā. Darījums ar šādu klauzulu netiek iznīcināts. Summu pārrēķina latos. Rodas jautājums pēc kāda kursa pārrēķināt? 1922. gada likums paredz, ka jāpārrēķina pēc darījuma noslēgšanas dienas kursa, kaut saimnieciskas aprindas vēlējās pēc maksāšanas dienas kursa. Tas darīts, lai neveicinātu šīs normas apiešanu.

Parādu vajag ne tikai samaksāt, bet maksātājam jāparūpējās arī par pierādījumiem. Bieži dzīvē, zaudē tiesā tādēļ, ka nav pierādījumu. Samaksa jāpierāda tam, kas apgalvo, ka tādu izdarījis - resp. tas jāpierāda parādniekam. Lai parādniekam būtu iespēja pierādīt samaksu, civillikums paredz, ka kreditors vai tā vietnieks - vispār samaksas saņēmējs, nedrīkst atteikties no kvītes izdošanas parādniekam, tam jāizdod rakstisku apliecinājumu par samaksas izdarīšanu. Tātad kvīti jāizdod kreditoram. Kvīte pierāda no tās satura izrietošo izpildījumu. Bet ļoti vecas kvītes netiek uzglabātas. No civillikuma 1839. panta redzams, ka ar jaunāko kvīti vien nepietiek pie periodiskiem maksājumiem.

1839. pants: Ja par termiņa maksājumu samaksu kāds uzrāda kvītes, kas izdotas, bez jebkāda piebilduma, par trim termiņiem no vietas, tad pieņemams, kamēr nav pierādīts pretējais, ka viņš samaksājis arī visus iepriekšējos termiņu maksājumus.

Dzīvē bieži sastopamas generālvītes, kuras spēlē lielu lomu pie darba līgumiem. Generālvītes tiek izdotas pie saistību izbeigšanās ar paskaidrojumu vai ar piebildumu, ka visi rēķini kreditora un parādnieka starpā ir nokārtoti. Ja kāds uz kvītes raksta, ka naudu saņēmis un solās necelt iebildumus, tad tā nebūs pēc mūsu civillikuma generālvīte - jāpiebilst, ka visi rēķini ir izbeigti viņu starpā. Tādai generālvītei nav tomēr absolūts spēks. Šī generālvīte neattiecas uz tiem posteņiem, par kuriem tiek pierādīts, ka parādniekam tie nebija zināmi izdodot kvīti.

Samaksas sekas ir tās, ka saistība tiek izbeigta un līdz ar to izbeidzās visi blakus prasījumi. Pienākums ar to ir izpildīts un tas tas vairs neeksistē. Saistība ir radusēs ar noteiktu nolūku un tas ir realizēts. Tāpēc ar izpildījumu tā vairs neeksistē.

Runājot par saistības izpildījumu, jāapstājas vēl pie viena gadījuma - kad kreditors vilciskās pieņemt izpildījumu. Šī gadījumā runā par kreditora nokavējumu.

Parādnieks piedāvā saistības izpildījumu, piedāvā istā laikā, vietā un pienācīgā kārtā. Tādā gadījumā parādnieks neatbrīvojās no saistības, saistība netiek dzēsta, bet viss risks par priekšmeta nejašu bojāeju pāriet jau uz kreditoru. Parādnieka stāvoklis ir jau labāks, bez tam parādniekam jāatbild tikai par tiem zaudējumiem pie izpildījuma priekšmeta, kurus tas aiz ļaunprātības vai aiz rupjas neuzmanības būtu nodarījis un kreditoram jāatlīdzina parādniekam nodarītie zaudējumi. Piemēram, parādniekam, kuram jānodod lieta, par to ir jā rūpējas un ja ar to sakarā ir kādi izdevumi, tam tiesības tos atprasīt.

Runājām par saistības pareizu izpildījumu. Tagad apstāsimies pie nepienācīga izpildījuma.

Pirmā kārtā te krit svarā nokavējums.

Kreditors ir ne tikai ieinteresēts, lai saistība tiktu izpildīta, bet arī, lai tā tiktu pareizi, kārtīgi izpildīta. Un pirmais jāatgādā te ir pareizā laikā.

Senās tiesības uz saistību vienādi skatījās daudz stingrāki kā tagadnes tiesības. Senās tiesības vienādi paredzēja stingru un personīgu atbildību un saistību vispār, un noteiktā laikā, neizpildīšanu uzskatīja par tiesību pārkāpumu. Germāņu tiesībās to apzīmē par netaisnu aizturēšanu vai pat par zādzību. Senās tiesības sodīja parādnieku par saistības izpildījuma nokavējumu. Romiešu tiesībās tas bija labi pazīstams.

Tagadnes tiesības pieļiet pavisam citādi - uzskata saistību tikai kā zināmu mantu un saistības neizpildīšanu kā mantas nenodošanu. Un nesaskata te nekādu tiesisku pārkāpumu, kaut gan likuma norma ir pārkāpta.

Tagadnes tiesības nevadās no soda idejas, bet arī pie nokavējuma vadās no atlīdzības idejas. Ja tagadnes tiesībās dominē atlīdzības ideja, tad tas tādēļ, ka tagadnes tiesības to neizjūt kā tiesību pārkāpumu ja kāda persona savu saistību neizpilda laikā. Tādējādi vienā otrā gadījumā netiek apkarots nokavējums.

Civillikuma 1651. pants definē nokavējumu.

1651. pants: Nokavējums ir saistības izpildīšanas vai izpildījuma pieņemšanas prettiesīgs novālcimājums. Pirmajā gadījumā ir parādnieka, bet otrajā - kreditora nokavējums.

Patiesībā šos divus institūtus / kreditora nokav. un parādnieka nokav. / nevajadzētu stādīt blakus, jo parādnieka nokavējums ir tiesisks pārkāpums, bet kreditora nokavējums nav tik svarīgs un pēc daudz autoru domām nav nekāds tiesisks pārkāpums - vienkārši kreditori neizlieto savu tiesību. Tā piemēram, Šveices kodekā kreditora un parādnieka nokavējums apskatīts katrs savā vietā.

Lai varētu runāt par nokavējumu ir nepieciešams, lai tas būtu iestājies. Tas nav iestājies katrreiz, kad saistība netiek pildīta.

1652. pants: Parādnieka nokavējums ar visām tā sekām iestājas pats no sevis:

1. kad viņš dabūjis lietas valdījumu noziedzīgā vai vispār prettiesīgā kārtā;
2. kad izpildīšanai noliktā laikā nav iespējams viņu satapt un viņa prombūtnes attaisnošanai nav svarīgu iemeslu;
3. kad viņš palaidis garām termiņu, kas nolikts izpildīšanai vai nu ar likumu, vai ar līgumu, vai arī pēc parašas.

Zaglis ir vienādi nokavējumā, jo viņa pienākums bija lietu tūlīt atdot. Pēdējā gadījumā, kad parādnieks ir palaidis garām termiņu, nokavējums iestājas pats no sevis, citos gadījumos ir nepieciešams atgādinājums.

Mūs jaunais civillikums atvieglo nokavējuma iestāšanos - uzlabo kreditoru stāvokli, jo pēc tā, ja ir kautkāds termiņš, nokavējums iestājas arī bez atgādinājuma. Vecajā civillikumā termiņam vajadzēja būt precīzi fiksētam, tad bija tāpat. Bez tam vec. civillik. paredzēja, ka atgādinā. parāda samaksu var tikai pēc izpildījuma laika iestāšanos. Tā bija nekārtīgu parādnieku privilēģija, ar to likums veicināja nokavējumus.

Pēc jaunā civillikuma atgādinājumu var izdarīt vienādi, arī pirms termiņa. Atgādinājuma forma likumā nav paredzēta. To var izdarīt rakstiski, mutiski u.c. Bez tam nokavējuma iestāšanai nepieciešama parādnieka vaina.

Nokavējuma sekas iestāsies tikai, ja parādnieks būs vainīgs nokavējumā. Šī vaina tiek prezumēta un tiesai piešķirta tiesība atbrīvot parādnieku no nokavējuma sekām, ja tam nekā nevar pierakstīt par vainu. Civillik. 1656. pants nāk preti parādniekiem.

1656. pants: Parādnieks nav nokavējis, ja nokavējuma iemesls ir viņa pamatots šaubas vai nu vispār par to saistību, kuŗas izpildīšanu no viņa puses, vai par tās apmēru.

Nokavējuma sekas ir nelabvēlīgas priekš parādnieka un tas tādēļ, kai panāktu, ka parādnieki savas saistības pilda laikā. Šīs sekas ir:

1. atbildības pastiprināšana. Uz parādnieku pāriet atbildība par priekšmeta najausu bojāeju. Bet vadoties atkal no atbildības idejas, civillikums atbrīvo parādnieku no šīs atbildības, ja parādnieks pierāda ka pie kreditora arī lieta būtu gājusi bojā. Civillikums mazliet pasliktina kreditoru stāvokli ar to, ka parādniekam bez tam jāpierāda, ka kreditors šo lietu nebūtu varējis arī pārdot. Tas ir svarīgs piebīdums, grūti pierādāms,

2. zaudējumu atlīdzība. Pie kam parādnieka pienākums ir atlīdzināt visus zaudējumus. Ja jāatdod bija kāda lieta, tad civillikums nosaka, ka jāatdod tās vērtība pēc augstākās cenas. Šeit parādās soda ideja.

3. atkāpšanās no līguma. Tomēr šīs sekas nav katrreiz.

1663. pants: Ja kreditors parādnieka nokavējuma dēļ vairs nav ieinteresēts līguma izpildīšanā, tad viņš var prasīt tā atcelšanu.

Tātad atkāpšanās no līguma ir iespējama tikai tad, kad kreditoram, parādnieka nokavējuma dēļ, vairs nav interese prasīt līguma izpildīšanu, kad kreditors vairs nav ieinteresēts līguma izpildīšanā. Piem. kāds pasūta uzvalku, bet tas nav laikā gatavs. Ja uzvalks tāpat vajadzīgs, tad nevar atkāpties no līguma. Citādi, ja uzvalks vairs nav vajadzīgs - tas bijis spiests nopirkt citu, vai kāzas, kuŗām uzvalks domāts jau nosvinētas, tad var atkāpties no līguma.

Visos gadījumos tātad var prasīt līguma atcelšanu nokavējuma dēļ, ja kreditors nav ieinteresēts tā izpildīšanā. Pretējā gadījumā to var panākt, ja brīdina parādnieku, kad paies termiņš, ar atkāpšanos no līguma. Te kreditors speciāli pastrīpo, ka tas ir tieši ieinteresēts tā izpildījumā noteiktā termiņā. Tādi termiņi jādod pēc apstākļiem.

Nepienācīgs izpildījums var būt pie atsavinājuma līgumiem, pie līgumiem, kuŗu mērķis ir lietas atsavināšana. Te var tikt nodota nederīga lieta, vai ar lieliem trūkumiem, vai tiek nodota lieta, kura ir cita īpašums. Tā saistība nav pienācīgi izpildīta. Tā civillikums rada t.s. atbildības pienākumu. Tāds pastāv katrē atsavinājuma līgumā un tas aptver divus gadījumus:

1. ka lietu neattiesās - tā būs atbildība par attiesājumu un
2. ka lietai nav nekādu trūkumu t.i. apslēptu trūkumu un, ka tai ir tās labās īpašības, kādas ir apgalvotas - tā būs atbildība par trūkumiem un īpašībām.

Lekcija Nr. 27. 1938. gadā 16. feb.

3. Lai iestātos atbildība par attiesājumu, nepieciešams:

- a/ lai lieta tiktu attiesāta no tās ieguvēja par labu trešai personai, pilnīgi vai daļai,
- b/ noteiktā tiesas kārtībā,
- c/ uz tādas tiesības pamata, kas pastāvējusi jau atsavināšanas laikā.

No a/ punkta izriet, ka visos tanīs gadījumos, kad lieta nav attiesāta, bet atņemta, atsavinātājs ir brīvs no atbildības. Attiecībā uz b/ punktu, jānosaka, ka ieguvējam šo prāvu jāved ar vislielāko rūpību un jāpārliecina atsavinātājam, ka tāda prāva pret viņu ir iesākta. c/ punkts paredz, ka defektam jāpastāv jau attiesāšanas laikā.

Kad atsavinātā lieta attiesāta, tās atsavinātājam jāatlīdzina visi zaudējumi, kādus ieguvējs no tam cietis, ieskaitot izdevumus prāvai vai pašai lietai, ja vien šos pēdējos nav jau atmaksājis tas, kam lieta piespriesta.

2. Otrs atbildības veids ir atbildība par lietas trūkumiem un ipašībām.

Atsavinātai lietai ir jābūt derīgai. Pacēlas jautājums par kādiem trūkumiem ir jāatbild atsavinātājam. Piem. dāma nopērk sudrablapsas ādu, bet mājā pārbaudot izrādās, ka spalva iet nost. Vai pārdevējam jāatbild? Te atrisinājumu var atrast civillikuma 1612. pantā.

1612. pants: Atsavinātājs atbild nevien par atsavinātās lietas vainām vai trūkumiem, ko viņš zinājis un nav uzrādījis, bet arī par viņam nezināmiem apslēptiem trūkumiem.

Šis pants ir ļoti svarīgs, bet to bieži nezin.

Atsavinātājs neatbild par nenozīmīgiem trūkumiem, kas nekavē visumā lietas lietošanu. Viņš neatbild arī par trūkumiem, kas ieguvējam bijuši zināmi, vai vismaz, piegriežot visparastāko uzmanību, nevarētu palikt viņam apslēpti. Atsavinātāja atbildība iespējama tikai tad, kad lietas trūkumi bijuši jau pirms atsavinājuma līguma noslēgšanas. Vēlāk radušies trūkumi nekrīt svarā.

1616. pants: Atsavinātājs katrā gadījumā atbild par lietas trūkumiem, par kuriem viņš tieši apgalvojis, ka to nav.

Tāpat atsavinātājam, ja tas tieši apgalvojis, ka lietai ir zināmas labas ipašības, par tām jāatbild, kaut viņš būtu apgalvojis tikai pēc atsavināšanas.

Vispārējos izteicienos atsavinātājam ir atļauts lietu slavēt, piem. pārdodot mēteli kas var piebilst, ka tādu valkā kāds slavens vīrs.

Ieguvējam ir prasības:

1. līguma atcēluma prasība,
2. lietas cenas samazinājuma prasība un
3. zaudējumu atlīdzības prasība / pie zināmiem apstākļiem /.

Pēc vispārējā principa ieguvējam pieder tikai pirmās divas prasības.

1. Līguma atcēluma prasība ir jāceļ sešu mēnešu laikā no līguma noslēgšanas dienas vai no tās dienas, kad dots sevišķs galvojums. Šīs prasības mērķis ir tas, lai pārdoto lietu ņemtu atpakaļ un atdotu par to saņemto maksu vai citu kādu pretizpildījumu.
2. Tiesība celt cenas samazinājuma prasību noilgst notekot gadam. Šīs prasības mērķis ir tas, lai samazinātu cenu vai citu kādu pretizpildījumu tādā mērā, par cik mazāk būtu dots vai izpildīts par lietu, ja tās trūkumi būtu bijuši zināmi.
3. Zaudējumu atlīdzības pienākums atsavinātājam jānes sekojošos gadījumos:
  - a/ ja tas ļaunā nolūkā noklusējis vai apšēpis viņam zināmos lietas trūkumus, vai
  - b/ ja noteikti apgalvojis, ka tai ir zināmas ipašības.Minētos gadījumos ieguvējs var prasīt visu zaudējumu atlīdzību. Visos citos gadījumos ieguvējam ir tikai tiesība prasīt, pēc paša izvēles, vai nu līguma atcelšanu, vai lietas cenas samazināšanu.

Šeit tiek radīts izņēmums no vispārējā principa. Citur nekārtīga līguma pildīšana uzliek pienākumu atlīdzināt visus zaudējumus, bet šeit tikai atlīdzības samazinājumu.

Vai pastāv t.s. aizrādīšanas pienākums? Vai pircējam saņemot mantu nekavējoši jānorāda atsavinātājam uz defektiem? Te jāsaka, ka aizrādījums vienmēr ir vēlams, bet civillikus to neuzstāda par pienākumu, jo tad visas vaļņas būtu jāatrod uz vietas un uz tām jānorāda, kas nabūtu pa spēkam nespaciālistiem.

Vecā civillikumā bija speciālas normas zirgu atsavināšanas gadījumos. Tur bija uzskaitīti svarīgi defekti u.t.t. Jaunais civillikums šādas normas nepazīst.

Izpildījuma atvietojums.

Saistība var izbeigties arī ar izpildījuma atvietojumu, kad izpildījuma vietā tiek dots kautkas cits, vai darīts kautkas cits, nekā tieši līgumā tas būtu paredzēts.

Vispirms apskatīsim saistību priekšmeta iesniegšanu tiesai. Piem. namsaimnieks nomirst, mantinēki nāk un prasa irniekam iņi. Likums atļauj parādniekam saistības - parāda priekšmetu iesniegt tiesai, un proti, tai tiesai, kurai piekristu iztiesāt šo lietu. Šāda iemaksa tiesā ir tikai izpildījuma atvietojums, bet ne pats izpildījums. Nodošana tiesas glabājumā nav parādnieka pienākums, bet tiesība. Tāki tādā gadījumā, ja viņš to nedara, tiesa var atzīt to par nokavējušos parādnieku. Lai izvairītos no nokavējuma - var nodot tiesas glabājumā.

1. I e s k a i t s .

Ar ieskaitu jāsaprot prasījuma dzēšana ar pretprasījumu. Ieskaits ar vienu pašmienu izbeidz divreizīgus maksājumus. Tas ne tikai vienkārši nomaksu, bet arī nodrošina katrai pusei to, kas pienākas no otras puses. Ja kādam ir pretprasījums, tad tas ir drošs, ka to saņems. Tas ir sevišķi no svara, ja kreditors ir maksātnespējīgs. No konkursa valdes varbūt saņemtu tikai 1/4, bēt ar pretprasību 100 procentīgi. Pēc franču likumiem visi kreditori jāapmierina vienlīdzīgi.

Lekcija Nr. 28. 1938. g. 18. februāri.

Parādnieks var, pret kreditora gribu, izlietot savu pretprasījumu tikai tad:

1. ja prasījuma priekšmeti ir vienādas šķiras;
2. ja abiem prasījumiem jau iestājies termiņš.

Nav vajadzīgs lai prasījumiem būtu vienāds pamats. Piem. nav vaja dzīgs lai tie būtu pēc viena līguma. No svara, lai prasījuma priekšmets būtu vienas šķiras.

Parādnieka pretprasījums nedzēš prasījumu pats no sevis, bet viņš dzēš tikai tad, kad viņš likts priekšā ieskaitam. Tātad vajaga lūgt ieskaitīt. Citādi tas ir franču tiesībās. Tur ir tēze vai princips, ka pretprasījums tiek ieskaitīts *ipso jure* - uz likuma pamata - pats no sevis. Šis ieskaits tur iegājis uz nepareizu romiešu tiesību avotu izpratnes pamata.

Paceļas jautājums - ar kuru momentu prasījums tiek dzēsts? Piem. namsaimnieks prasa lres parādu, bet tas parādā par nodarītiem zaudējumiem. Pēc Francijas tiesībām prasījumi tiek dzēsti tiklīdz tie rodas. Vācijas tiesības, tāpat kā mūsu tiesības, prasa parādnieka priekšā likšanu. Tādā gadījumā parāds tiek dzēsts no tā momenta, kad prasījumam pretim stāvējis pretprasījums kā ieskaitāms. Tātad nevis no momenta, kad parādnieks izteic vēlēšanos kompensēt. Šis moments lielu lomu spēlē praktiskā dzīvē, kad iznāk tiesāšanās.

2. Prasījuma un parāda s a k r i t u m s .

Saistību tiesības izbeidzas ar sakritumu, kad kreditors un parādnieks apvienojas vienā personā. Tas ir saprotami, jo neviens nevar būt pats sev parādnieks, piem. mantinieks manto arī kādu prasījumu pats pret sevi.

3. A t c ē l ē j s l ī g u m s .

Atcēlēja līgums arī izbeidz saistību, kas pamatojas uz savstarpējas vienošanās. Katram kreditoram ir tiesība atteikties no sava prasījuma; ja viņš to nedara pēdējās gribas rīkojumā, tad šim nolūkam vajadzīga savstarpēja vienošanās starp viņu un parādnieku, t.i. saistības atcēlējs līgums. Vienpusīgs tiesīgās personas paziņojums par atteikšanos no sava prasījuma nesaista. Atcēlējs līgums izbeidz saistību un to vietā nerada jaunu. Forma šim līgumam pilnīgi brīva / arī mutes vārdiem /.

4. P ā r j a u n o j u m s .

Katru saistību tiesību var atcelt, pārvēršot to jaunā. ar dalībnieku sevišķu līgumu, ko sauc par pārjaunojumu / novāciju /. Šim līgumam ir dubultīgs efekts:

1. tā izbeidz vienu saistību, un tādā vietā
2. rada jaunu saistību.

Pārjaunojumu var izdarīt dažādi:

1. kontrahenti paliek tie paši - mainās tikai saistības saturs vai saistības pamats.
2. mainās dalībnieki - jauns kreditors vai jauns parādnieks.

Tāda pārjaunojuma līguma noslēgšana netiek prezumēta. To vienmēr ir jāpierāda un šeit no svara vienādi nodoms pārjaunot līgumu, kam jābūt redzamam no apstākļiem. Pārjaunojuma sekas ir tās, ka agrākais prasījums izbeidzas un līdz ar to izbeidzas visas blakus saistības, piem. izbeidzas visi nodrošinājumi - galvojumi, līgumsods, arī zaudējumu atlīdzības prasība, procenti, kas bija saistīti ar veco līgumu / saistību /. Kad parādnieks neapmierina jauno kreditoru, pēdējam nav regresa tiesības pret agrāko kreditoru, ja vien tāda tiesība nav bijusi tieši pielīgta; bet tāpat arī pret jauno kreditoru nevar celt tās ierunas, kuras parādnieks varētu celt pret agrāko kreditoru. Ja ar pārjaunojuma līgumu rāc jauns parādnieks, tad vecais parādnieks vaiss neatbild par saistības izpildījumu, protams:

1. ja līgumā nav noteikts citādi / tā ir dispozitīva norma / un
2. jaunprātības gadījumā.

5. Izlīgums.

Mūsu civillikuma 1881. pants definē izlīgumu sekojoši:

izlīgums ir līgums, ar kuru tā dalībnieki kādu apstrīdamu vai kā citādi apšaubāmu savstarpēju tiesisku attiecību, savstarpēji piekāpdamies, pārvērš par neapstrīdamu un neapšaubāmu.

No definīcijas redzam, ka arī šeit ir dubultīgs efekts:

1. viena saistība izbeidzas un
2. tās vietā tiek radīta jauna saistība.

Raksturīgi izlīgumam ir tas, ka

1. tiek izbeigta apstrīdama vai apšaubāma saistība un tā tiek pārvērsta par neapstrīdamu un neapšaubāmu saistību,
2. abas puses piekāpjas.

Ja tikai viena puse piekāpjas, tad nav izlīgums, bet vienkārši atlaidums vai dāvinājums. Ja viena puse izlīgumu nepilda, tad otram ir tiesība prasīt tikai tā izpildīšanu; bet izlietot agrāko, ar izlīgumu izbeigto prasījumu viņš vairs nevar.

Apskatījām visus saistības izbeigšanas veidus, un redzējām, ka saistības izbeidzas ar izpildījumu un arī ar izpildījuma atvietošanu. Ja nu saistība netiek pildīta, tad paceļas zaudējumu atlīdzības pienākums.

Zaudējumu atlīdzība ir tā civiltiesiskā reakcija par pienākumu nepildīšanu, kuras uzdevums ir netikai atlīdzināt cietušam zaudējumus, bet arī piespiest savus pienākumus pildīt; radot tādu stāvokli, ka parādnieks nekādu labumu neiegūst ar saistības nepildīšanu. Tagadnes tiesības, šo otru ideju - piespiest saistību izpildīt, bieži atstāj novārtā un konzekventi izved tikai atlīdzības ideju; bieži pat piemirstot kreditora apmierinājuma ideju t.i. nedomā dot kreditoram gandarījumu, bet tikai mantiski novērtējamus zaudējumus. Mūsu civillikums zaudējumus tieši tādā veidā arī saprot.

1770. pants: Ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pame-
tums.

Tātad jebkurš pametums, kas nav novērtējams mantiski, nav zaudējums, kādēļ arī nav jāatlīdzina. Piem. ja kāds sagādājis citam ciešanas, tad tam tās nav jāatlīdzina, jo nav mantiski novērtējamas. Bet zaudējumu atlīdzības jautājums var pacelties, ja ciešanu dēļ tiek zaudētas darba spējas, jo darba spēju zaudēšana nekādreiz, bet bieži iespējama novērtēt mantiski.

Tātad civillikums zaudējumu atlīdzību paredz tikai, ja ir mantiski novērtējams pamats.

Lai būtu pienākums atlīdzināt zaudējumus ir nepieciešama zaudējumu nodarītāja vaina. Ja nav vainas, tad nav arī pienākums atlīdzināt zaudējumus, jo tur kur beidzas vaina, sākas nejaušība vai nepārvarama vara. Šī vaina līgumisko saistību nepildīšanas gadījumā tiek prezumēta. Ja parādnieks nav vainojams, tad viņš var novilcināt izpildījumu, bet tad viņam jāpierāda savas vainas trūkumu vai neesamību. Viens parādnieks, kas neizpilda savu saistību, pārkāpj otras personas tiesības. Paceļas jautājums - vai tas nav delikts? / tiesību pārkāpums /. Jāsaka, ka saistības nepildīšanu vispār varētu uzskatīt tiesību pārkāpumu, bet saistības pamats nepārgrozās. Zaudējumu atlīdzība jāmaksā uz līguma pamata, bet nevis uz delikta pamata. Pienākums atlīdzināt zaudējumus atkrit, kad pats kreditors varēja novērst zaudējumus. Tas uzliek arī pašam kreditoram pienākumu ievērot zināmu rūpību zaudējumu novēršanai.

Zaudējumu veidi ir dažādi. Svarīgākais ir sekojošs iedalījums; atkarībā no tā kur pastāv zaudējumi:

1. mantas samazinājumā, piem. kāds iznīcina vai sabojā mantu;
2. peļņas atrāvumā, piem. ar to, ka mašīna sabojāta vai salausta cēlušies zaudējumi, samazinājusēs peļņa vai peļņa atkrituse, iestāties zināms deficīts.

Vainīgajam jāatlīdzina zaudējumi par abiem šiem zaudējumu veidiem.

Mūsu civillikums izšķir:

1. tiešus zaudējumus - prettiesīgas darbības vai bezdarbības dabiskās un nepieciešamās sekas,
2. netiešus zaudējumus - kas cēlušies sagadoties sevišķiem apstākļiem vai attiecībām,
3. nejaušus zaudējumus - kuru cēlonis ir nejaušs notikums vai nepārvaramā vara.

Pēc vispārējā principa nejauši zaudējumi nav jāatlīdzina.

Kas attiecās uz zaudējumu iedalījumu tiešos un netiešos zaudējumos, tad tā ir grūta mācība civiltiesībās, mazliet arī neskaidra un taut-

saiņniekiem tā nav svarīga.

Zaudējumu apmēri. Pēc vispārēja principa katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis. Tas nozīmē, ka visi nodarītie zaudējumi ir jāatlīdzina. Pie kam šis pienākums pastāv neatkarīgi no vainas lieluma, izņemot tos gadījumus, kad likums atbrīvo vispār no atbildības mazas vaiņas daļi. Šīka vaina nekad nesamazina zaudējumu apmēru, bet dažos gadījumos gan var atkrist pienākums atlīdzināt zaudējumus, piem. pie glabājuma līguma - ja kāds uzņēmis glabāt bez atlīdzības, tad tas atbild tikai par rūpju neuzmanību. Ja ir jāatbild, tad maza vai liela vaina uz atbildību iespaidu neatstāj.

Principā ir jāatlīdzina visi nodarītie zaudējumi. Šo zaudējumu apmēru pie līgumiskām saistībām nosaka pats līgums / tā saturs /, piem. absolūts piegādāt mašīnu - var prasīt tikai zaudējumu atlīdzību, kuri cēlušies sakarā ar mašīnas nepiegādāšanu. Pie naudas parādiem, ja nav termiņā samaksāts parāds, tad var prasīt likumiskos procentus. Bez tam kreditoram ir tiesība pierādīt, ka viņa ciestie zaudējumi pārsniedz samēto procentu kopsummā. Tā ir svarīga norma, kura dzīvē bieži netiek ievērota.

C e s i j a .

Jebkura saistība dod tiesību prasīt zināmu darbību no otras personas. Šī ziņā saistība dod tiesību prasīt no parādnieka zināmu uzvešanos. Tā kā var teikt, ka kreditoram ir zināma noteikšana par otru personu - parādnieku. Tādēļ, dabīgi liekas, ka saistības ir tīri personīgas dabas un tās nav pārnesamas, tās vienād saista vienas un tās pašas personas.

Romiešu tiesības, uz kurām dibināts mūsu civiltiesības, ne labprāt pieļāva prasījuma nodošanu citai personai. Romiešu tiesībās tas bija iespējams ar novācīju, ar jaunu līgumu, kur abi vienojas.

Tagadnes tiesības skatās uz saistību kā uz mantu. Tā kā manta apgrozās, tad tagadnes tiesības atļauj arī saistībām apgrozīties. Pie šī atzinuma tagadnes tiesības nonāca pamazām. Sākumā mācīja, ka tiek nodota tikai saistības realizēšanas tiesība. Tā ir Mālenbrucka / vācu, pag. g. s. jurista / mācība. Vēlāk tika atzīts, ka tiek cedēta / pārnesta / pati saistība.

Saistību apgrozīšanai, tālāknodešanai tieši kalpo cesija.

Cesija ir prasījuma tālāknodešana bez parādnieka piekrišanas. Šeit jāievēro, ka tieši vecais prasījums, vecā saistība tiek nodota tālāk - jauns prasījums nedzimst. Ar šo pamatprincipu izskaidrojamas cesijas sekas. Cedents ir persona, kas nodod prasījumu, cesionārs - cedenta pēcnācējs.

Par cesijas priekšmetu var būt visādi prasījumi, bet par cesijas priekšmetu nevar būt pienākumi. Tādēļ nevar cedēt, piem. līgumu, jo līgumā ietilpst gan kreditora prasījums, gan parādnieka pienākums. Var cedēt no līguma izrietošo prasījumu, bet ne visu līgumu.

Cesijas forma ir brīva. Parādnieka piekrišana šeit nav vajadzīga. Šeit rīkojas cedents, kas nodod prasījumu un cesionārs, kas saņem prasījumu. Parādnieka līdzdalība šeit nav vajadzīga.

Cesija var būt:

1. vārda cesija,
2. blanko cesija.

Pie vārda cesijas prasījums tiek cedēts noteiktai personai, bet pie blanko cesijas prasījums tiek cedēts jebkurai parādraksta uzrādītājam.

Cesijas sekas ir tās, ka cesionārs paliek par kreditoru, bet līdz tam laikam, kamēr parādnieks nav saņēmis paziņojumu par cesiju, viņš var arī cedentu uzskatīt par kreditoru - var maksāt tam. Ar cesiju parādnieka stāvoklis nedrīkst pasliktināties, tas nepasliktinās.

Parādnieks var celt pret cesionāru visas ierunas, kādas tam bija arī pret cedentu / iepriekšējo kreditoru /, piem. ka parāds pa daļai nomaksāts, vai bija norunāts ar samaksu pagaidīt u. t. t.

Pie blanko cesijas parādnieks var celt pret cesionāru tos iebildumus, kas tam būtu pret cesionāru / šos iebildumus tas var celt vienādi / bet arī tos iebildumus, kas viņam bija pret cedentiem / iepriekšējiem / bet tikai pret tiem, kuru vārdi redzami uz parādraksta. Tas ir svarīgi pie blanko cedētas obligācijas apgrozības.

Cedents atbild cesionāram par parāda esamību, bet nevis par parāda samaksu. Tā ir praktiska atšķirība no indosamenta.

No cesijas jāatšķir t. s. d e l e g ā c i j a.

Delegācija ir parāda pārņemšana no viena parādnieka uz citu personu, bet tikai ar kreditora piekrišanu. Mūsu civillikums speciāli neregulē delegāciju, bet ievērojot līguma brīvību, pie mums tas ir iespē-

Jams. Ja šini gadījumi izlieto novācību / pārjaunojuma līgumu /, tad netiek sasniegts tas pats rezultāts, jo principā novācība izbeidz visas blakus saistības. Pie novācības veid saistība tiek dzēsta, turpretī pie delegācijas tieši pāriet vecais parāds - saistība.

Leģislācija Nr 29. 1932.g. 25. februārī.

Saistību tiesību speciālā daļa.

Saistību tiesību vispārējā daļā apskatījām normas, kas attiecas uz visiem saistību tiesību institūtiem, bet saistību tiesību speciālā daļā apskatīsim normas, kas attiecas tieši uz atsevišķiem, speciāliem līgumiem.

Dzīvē, kad slēdz līgumus, ar laiku izveidojas tipiski līgumi - līgumu tipi ar puslīdz vienādu saturu. Tad šie līgumi tiek no likumdevēja regulēti un tā tie kļūst par regulētiem līgumiem; tam gadījumam, ja līdzēji paši nav tuvāk noteikuši savas tiesības un pienākumus. Tādēļ šim normām pa lielākam daļai ir dispozitīvs raksturs. Vispārējs princips - līguma brīvības princips netiek ierobežots. Bez tādiem regulētiem līgumiem tiek slēgti arī citādi līgumi, jo šis pats līguma brīvības princips atļauj slēgt visdažādākos līgumus, arī tādus, kas likumā nav paredzēti. Ja mums ir kāds neregulēts līgums, līgums, ko likums nav regulējis, un, ja līdzēju pienākumi nav tuvāk noteikti pašā līgumā, tad šis līgums apspriežams pēc saistību tiesību vispārējām normām un ja iespējams, tad papildus var izpalīdzēties ar analogiju, ar līdzīgu institūtu normām. Tas ir no svara tādēļ, ka tiesai jebkurā gadījumā jāizspriež katra civillietā, kaut arī civillikumos šāds līgums vai institūts nebūtu regulēts. Tādēļ atbilde pie neregulētiem līgumiem ir meklējama norādītā ceļā.

Regulētu līgumu ir ļoti daudz. Lai tos apskatītu kautēk pārredzāmā veidā, pieturēsimies pie sekošās kārtības, pie klasifikācijas, kādu uzstādījis prof. S i n a i s k i s, un proti,

1. grupā apskatīsim līgumus, kas ir vērsti, vai kuru mērķis ir īpašuma nodošana,
2. grupā apskatīsim līgumus, kurā vērsti uz lietas lietošanas piešķiršanu, piem. noma, īre, patapinājums;
3. grupā apskatīsim līgumus, kas vērsti uz personu darbu izlietošanu, piem. darba, uzņēmuma līgums, uzdevums, arī sabiedrības līgums; šeit varētu pieskaitīt arī glabājuma līgumus, lai nevajadzētu radīt atsevišķu kategoriju,
4. grupā apskatīsim laimes līgumus, pie kuras pieskaitami spēle, izloze un derības.

1. Pirmā grupā ietilpst pirkums, maiņa, dāvinājums un aizdevums. Svarīgākais šeit ir pirmais.

P i r k u m a l ī g u m s .

Pirkuma līgums ir viens no brīvākiem līgumiem. Šeit likumdevējs iejaucas, ierobežo līguma brīvību samērā nedaudz. Bet šī līguma brīvība tiek ļoti stipri ierobežota pa laikam kara apstākļos, kad parādās visādas spekulācijas un atsevišķi cilvēki mēģina izmantot kara apstākļus personīgu bagātību radīšanai. Citādi pirkuma līgums ir samērā brīvs līgums.

Pēdējā laikā, sakarā ar pasaules tirdzniecības grūtībām, likumdevējs mazliet vairāk ierobežo pirkuma līgumu.

Pirkums ir līgums ar ko viens puse apsola otrai, pat norunātas summas samaksu atdot noteiktu lietu vai tiesību.

Pirkuma līgums ir iespējams:

1. kā saistību līgums un
2. kā lietisks līgums.

Pirmā gadījumā tas nepārnēs īpašuma tiesības, tas rada tikai pienākumu nodot īpašumā.

Otrā gadījumā tas pārnēs īpašuma tiesības. Tā tad ar vienošanos momentu pāriet jau īpašuma tiesības.

Pirmais veids / pirkuma līgums kā saistību līgums / ir romiešu tiesību konstrukcija, kāds ir spēkā arī pie mums. Pirkums kā lietisks līgums pastāv Francijā un Anglijā un tanis zemēs, kas dzīvo zem šo tiesību ietekmes. Pirkums kā lietisks līgums ir jaunāka parādība. Viņš atbilstīgās tādā ceļā, ka līdzēji līgumā sāka pastāvīgi ievietot klauzulu, ka īpašuma tiesības ir nodotas vai tiek nodotas ar līguma noslēgšanu. Kad dažās zemēs šī klauzula bija ļoti izplatījusies, tā kā varēja atzīt, ka normāli pirkuma līgums tiek slēgts ar šo klauzulu, tad tiesībām atlika akceptēt šādu vienošanos kā pirkuma līguma parastu sastāvdaļu.

Tas noveda pie tā, ka pirkuma līgums tika atzīts kā lietisks līgums, tas kļuva par īpašuma iegūšanas veidu.

2002. pants: Pirkums ir līgums, ar ko viena puse apsola otrai par noteiktu naudas summu sasāksu atdot zināmu lietu vai tiesību.

No mūsu likuma pirkuma definīcijas ir redzams, ka pie mums pirkuma līgums ir saistību līgums, jo šeit ir runa par apsoliņumu atdot lietu vai tiesību. Līdz ar to ir pienākums nodot, bet neattieks pate nodotāna. Tādēļ būtu liela kļūda, ja pie mums pirkuma līgumu atzītu par īpašuma iegūšanas veidu. Jaunais civillikums runājot par šo pārdevēja apsoliņumu saka, ka šis apsoliņums pastāv pienākumā atdot zināmu lietu vai tiesību. Citos, ārzemju kodekos bieži sastopam citādu apsoliņuma saimņu, proti, atdot īpašumā. Mūsu civillikums to nesaka. Tas ir svarīgi. Jau romiešu tiesības apsoliņumu saņēma arī plašāki. Praktiski atšķirību vienkārši saskatīt, piem. pie mums var pirkt arī lietas valdījumu. Ja man piederošā lieta uz kāda pamata atrodas citas personas valdījumā, es varu pirkt, pirkt valdījumu, jo pārdevējam te ir pienākums atdot atpakaļ īpašniekam.

Pirkuma līguma svarīgākās daļas vai būtiskie elementi:

1. v i e n o š a n ā s,
2. p r i e k š m e t s.
3. c e n a.

Īsākā sakot: vienošanās par priekšmetu un vienošanās par cenu.

Par pirkuma priekšmetu var būt visas lietas, ko atļauts un iespējams atsavināt, saprotot ar to nevien ķermeniskas lietas, bet arī lietu un saistību tiesības. Pirkuma cenai jābūt noteiktai naudā. Ja pirkuma maksa noteikta nevis naudā, bet citās lietās, tad līgums nav pirkums bet maiņa. Pirkuma maksai vajag arī patiesi pastāvēt, tā nedrīkst būt fiktīva, jo ja nav pirkuma cenas, tad nav atbildības, nav atbildības līguma un līdz ar to pirkums. Tādā gadījumā var būt bezatbildības līgums, piem. dāvinājums. Cenai jābūt arī noteiktai - tā nedrīkst atkārties no vienas personas gribas. Mūsu civillikums apmierinas arī ar to, ja cena ir vismaz nosakāma, piem. var pieņemt, ka līdzēji ir vienojušies par tirgus cenu. Pirkuma līgumā, pirkuma maksas noteikšanu var uzticēt arī norādītai trešai personai, vai, ja tāda nav norādīta, vispār bezpartejiska lietpratēja taisnīgam ieskatam. Lietpratēju noteiktā cena saista līdzējus. Tomēr šo cenu var apstrīdēt tiesā, ja cena ir noteikta netaisna. Attiecībā uz cenu vēl paceļas svarīgs jautājums - vai pirkuma cenai jābūt arī taisnai t.i. vai tai jāatbilst pirkuma priekšmeta vērtībai? Jāsaka, ka mūsu civillikums neprasa, lai pirkuma cena būtu taisna. Pārmērīga pametuma dēļ vai pārmērīga zaudējuma dēļ t.i., kad cena ir netaisna, kad pircējs samaksā vairāk, ka divkārtu cenu un pārdevējs pārdod lētāk, ka pa puscenu - šī pārmērīgā zaudējuma dēļ var prasīt līguma atcelšanu, bet tikai tad, ja tiek pierādīts, ka otrs līdzējs / pircējs vai pārdevējs / rīkojies ļaunprātīgi. Tātad šīnī gadījumā patiesībā ir ļaunprātības apkarošana nevis taisnas cenas aizsardzība. Šis princips, jeb šāda veida ļaunprātības apkarošana attiecas ne tikai uz pirkuma līgumu, bet arī uz citiem līgumiem - izlīgumu, maiņu, nomu, īri, bet tas neattiecas uz darba līgumiem.

No pirkuma līguma noslēgšanas momenta abām pusēm rodas zināmas tiesības un pienākumi.

Pārdevēja pienākums ir tādā veidā pārdoto lietu, kā tas bija apsoliņots pirkuma līgumā, nodot pircējam, ar visiem lietas piederumiem.

Pircēja pienākums ir samaksāt pirkuma cenu, pie kam normāli tas ir izdarāms - dots pret dotu - cenu jāmaksā pret lietu, vienā laikā. Sekas ir tās, ja kāds nodod lietu un nesāņem samaksu, kādu vajadzēja saņemt - īpašuma tiesības nepāriet, kaut arī lieta ir nodota, jo nodošana nav pamata. Mērķis bija nodot lietu un saņemt maksu, bet pēdējais nav noticis, kādēļ pārdevējs var atprasīt lietu ar īpašuma prasību. Citādi ir, ja paredzēts, ka pirkuma cenu jāmaksā vēlāk - pēc nodošanas, tad īpašuma tiesības pāriet.

2023. pants: Pēc pirkuma noslēgšanas, kaut arī pirktā lieta vēl nebūtu nodota, visu risku par nejaušu gadījumu, ja sakarā ar to lieta iet bojā vai bojājas, nes pircējs.

Šis pants ir izņēmums no vispārējā principa, ka risku jānes īpašniekam, jo pircējs vēl nav īpašnieks - vēl lieta nav nodota, tās īpašnieks skaitas pārdevējs. Vācijas civillikums risku uzliek pārdevējam, bet Šveices civillikums, līdzīgi mūsu civillikumam, risku uzliek pircējam.

Romiešu tiesībās šī riska uzlikšana pircējam ir izskaidrojama ar to, ka senos laikos Romas pirkuma līgums sastādījās no diviem svinīgiem

vienpusīgiem, abstraktiem solījumiem. Viena puse apsola lietu nodot, otra samaksāt. Ja viens solījums kļuvis neizpildāms kādas nejaušības dēļ, tad vārda devējs tiek brīvs. Otrs ir saistīts - viņam cena jāmaksā. Tā tas ir arī vēl tagad. Ja pēc vienpšanās, bet pirms nodošanas lieta iet bojā nejauši, tad pircējam pirkuma cena ir jāmaksā un ja viņš ir samaksājis, pirkuma cenu tas nevar atprasīt. Mūsu laikā šī teze ir attaisnojama ar riska pārvaldīšanas ideju. Pircējs var risku novērst saņemot lietu, bet ja viņš to ir uzticējis pārdevējam, tad viņam pašam arī zaudējumi jācieš. Tam, kas nes risku ir tiesība saņemt labumus no pirktās lietas, arī ar līguma noslēgšanas momentu. Ja pirktā lieta ir gājusi bojā jau līguma noslēdzot, tad pircējs var no līguma atteikties, jo viņam nav uzlikts risks pirms vienošanās. Viņš nes risku ar vienošanās momentu.

No šī principa, ka risku nes pircējs ir arī izņēmumā, kas paredzēti civillikuma 2024. pantā.

2024. pants: Iepriekšējā /2023/ panta noteikums neattiecas uz sekojošiem gadījumiem:

1. kad pirkuma priekšmets nav individuāli noteikts un tikai to nododot dabū noteiktību, tad līdz nodošanai risku nes pārdevējs;
2. kad atvietošanas vai citādas lietas pārdotas ar skaitu, mēru vai svaru, tad risks pāriet uz pircēju tikai pēc tam, kad tās noskaitītas, nomērītas vai nosvērtas;
3. kad pirkums noslēgts ar atliekošu nosacījumu, tad risks par lietas bojā eju pāriet uz pircēju tikai šim nosacījumam iestājoties, bet risku par bojājumu viņš nes no tā laika, kad pirkums noslēgts, kaut arī nosacījuma iznākums vēl nebūtu zināms;
4. kad lietas bojā eju vai lietas bojājumu var pārdevējam piešķirt par vainu, kā arī kad viņš nokavējis nodošanu, tad risks jānes viņam;
5. kad lieta pirktā ar nosacījumu papriekš to pārbaudīt vai apskatīt, tad līdz pircēja paziņojumam, ka viņš ar mieru to pieņemt, visu risku nes pārdevējs;
6. kad pārdevējs noteikti uzņēmis risku, nosakot termiņu, tad risks pāriet uz pircēju tikai no lietas nodošanas laika.

Pie pirkuma līguma ir iespējami dažādi blakus līgumi. Civillikums arī min atkāpšanās tiesību pirkuma cenas nesamaksas dēļ, atpakaļpirkumu un atpakaļpārdevumu, pirkuma tiesību pielīgšanu, nomaksas pirkums u.c. Nomaksas pirkums sevišķi sācis izplatīties 19. g.s. otrā pusē un 20. g.s.. Tagad tas sevišķi izplatīts par auto, velosipēdu, šujmašīnu un citu priekšmetu pirkumiem. Daži izceļ nomaksas pirkuma pozitīvās īpašības, un proti, ka nomaksas pirkums dod iespēju trūcīgākām aprindām iegādāt lietas, kas sevišķi no svāra amatniekiem. No otras puses aizrāda, ka nomaksas pirkums radina personas dzīvot pāri saviem līdzekļiem. Sakarā ar pirkuma līgumiem - nomaksas pirkumiem, notikušas izmantošanas. Pārdevēji saimnieciski stingri, prot līgumā ievietot klauzulas, kas sevišķi stingras un nodara pārestību pircējiem. Piem. noteikums, ka nenomaksājot termiņā pat vienu maksājumu, pārdevējam ir tiesība atkāpties no līguma, atņemot pārdoto lietu un paturot visas izdarītās nomaksas. Šis līguma noteikums ir sevišķi netaisns. Sakarā ar šādu parādību jaunais civillikums bija spiests iekļauties nomaksas pirkumā un radīt saistoša rakstura normas, kas ierobežo šā līguma brīvību, jo pretēji nolīgumi nav spēkā. Saskaņā ar civ.lik. 2070. p. pārdevējs var prasīt līguma atcelšanu, ja ir palaisti divi maksāšanas termiņi, vai ja pircējs atsavina pirktu lietu, vai to nozaudē, vai tā sabojā, ka tās vērtība nesedz nenokārtotos maksājumus. Šajos gadījumos pārdevējs var prasīt pārdotās mantas atdošanu līdz ar atlīdzību par lietošanu starplaiķā no mantas nodošanas pircējam līdz atdošanai pārdevējam un par nodarītiem zaudējumiem. Pircējam par labu ir ieskaitāmi visi maksājumi, kuras viņš izdarījis. Tā tad, ja rodas atlikums, tad tas ir atmaksājams pircējam. Jaunais civillikums aizsargā pircēju un tas sevišķi svarīgi tādēļ, ka tas ir ļoti izplatīts trūcīgākās aprindās. Vecais civillikums šim jautājumam nepieskārs. Sakarā ar pirkuma līgumu vēl jāapskata divi līgumi, kuri ļoti tuvu stāv pirkuma līgumam.

P i e g ā d e s l ī g u m s. Ar piegādes līgumu viena puse / piegādātājs / uzņemas piegādāt otrai / pasūtītājam / noteiktu lietu par zināmu cenu. Atšķirība no pirkuma līguma te ir tāda, ka te "ņemamas piegādāt", bet pirkuma līgumā - "ņemamas atdot". Piegāde ir plašāks jēdziens - tur jāgādā arī par transportu. Transporta risks, ko nes piegādātājs ir ļoti nepatīkams. Ar to momentu, kad piegādātājs pieprasīto

lietu ir piegādājis, līdzājā tiesības un pienākumi nosakāmi pēc pirkuma līguma.

Pie mums ir spēkā speciāls 1927.g. likums par valsts darbiem un piegādēm.

M a i n a s l ī g u m s. Mainas līgums ir divu personu abpusējs apsoliņums, dot vienu priekšmetu pret otru. Tā tad būdas vietā tiek dots preikšmets. Līcēju neatvērējās tiesības un pienākumi ir apspriesti pēc pirkuma līgumiem. Juridisko aktu ziņā, vienīgā atšķirība tā, ka īpašuma tiesības pāriet uz apņēmēju tūlīt, neatkarīgi no pretpienākuma, t.i. otras lietas nodošanas. Kāpēc redzējām, pie pirkuma cenas samaksa vai nesamaksa īpašuma tiesību pāreju varēja ietekmēt.

P ā r d o š a n a i z s o l ē. Pārdošana izsolē ir priekšlikums tam, kas solīs augstāko cenu, noslēgt pirkuma līgumu.

Jāatšķir:

1. labprātīga izsole,
2. piespiedta izsole.

Pie labprātīgas izsoles ir priekšlikums noslēgt pirkuma līgumu.

Piespiedtu izsolē tas ir citādi - īpašuma tiesību piespiedtu likvidācija. Tā normas atrodamas civilprocesa likumos, kas paredz tiešu izpildītāja tiesības un pienākumus.

Publiskā izsolē katrs solītājs vai pārsolītājs ir saistīts ar solījumu, kamēr kāds nepārsola. Šis solījums tiek akceptēts ar piesitumu, kas atvieto pieņemšanas paziņojumu. No piesituma brīža viss risks par pirktu lietu, kā arī lietas augļi un labumi pāriet uz nosolītāju. Tādēļ publiskā izsolē no izsolītāja piesituma momenta viss risks pāriet uz nosolītāju, bet ka viņu pāriet arī visi labumi no iegūtās lietas.

Lekcija Nr. 30. 1938.g. 2. martā

D ā v i n ā j u m s. Līgums, ar kuru bez atlīdzības, nodod īpašuma tiesības, ir dāvinājums. Dāvinājuma nozīme var būt arī plašāka, jo ar šo līgumu palīdzību var arī izdeigt kādus prasījumus, piem. atteikšanās no prasījuma. Var dāvināt arī lietojuma tiesības. Tomēr galvenā funkcija ir īpašuma pārvešana vai nodošana.

Dāvinājums pats īpašuma tiesības nepiešķir - nepieciešama lietas nodošana.

Mūsu civ. lik. 1912.p. definē dāvinājumu.

1912. pants: Dāvinājums ir tiesisks darījums, ar kuru kāds aiz devības piešķir otram bez atlīdzības kādu mantisku vērtību.

No šīs definīcijas redzam, ka te svarīgi divi momenti:

1. aiz devības,
2. bez atlīdzības.

Pirmais moments / aiz devības / ir subjektīvs moments, t.i. griba apdāvināt. Ja nav kādas gribas apdāvināt, tad nav dāvinājuma. Modernie vācijas un Šveices kodeksi no šī subjektīvā momenta atsakās, jo to grūti konstatēt - tas ir intīms, iekšējs pārdzīvojums, kas uz āru reti parādās skaidri.

Otrs moments / bez atlīdzības / ir objektīvs moments, kurš rada mantiskas vērtības samazināšanos vienā un palielināšanos otrā pusē. Šo momentu var fiksēt.

Vai dāvinājums ir līgums?

No 1912.p. varētu taisīt arī slēdzienu, ka dāvinājums ir vienpusīgs tiesisks darījums - no apdāvinātā puses nekādi darījumi nav vajadzīgi, lai dāvinājums būtu spēkā. Varētu, dāvinājumu uzskatīt arī kā līgumu - viens piešķir, otrs pieņem dāvinājumu. Praktiskā dzīvē tam var būt liela nozīme. Ja dāvinājums ir līgums, tad nepieciešama ir nodošana. Piem. kāds dāvina 1000 ha zemes, bet otrs to nezīm - ja dāvinātājs nomirst, tad griba paliek neizpildīta.

Pēc Latvijas civ. lik. 1915. panta, kas nosaka, ka, lai dāvinājums būtu spēkā, tas jāpieņem apdāvinājamam vai viņa vietniekam, dāvinājums ir līgums. Dāvinājums ar īpatnējs līgums tādēļ, ka tas ir bez atlīdzības, tas ir personas altruisma izpausmes darījums, labvēlības parādīšana. Tādēļ likums prasa no apdāvinātā zināmu pateicību, gan ne tieši, bet ar izturēšanos. Pretējā gadījumā likums piešķir tiesību dāvinātājam atsaukt dāvinājumu. Tātad dāvinātājs var atsaukt dāvinājumu rūpja apvairojuma, nepateicības dēļ. Uz šī pamata bieži atsauc dāvinājumus.

Šī tiesība atsaukt dāvinājumu ir tīri personiska, kas nepāriet uz mantiniekiem / ne dāvinātājs, ne apdāvinātā mantiniekiem /.

Mūsu civillikums izšķir trīs savšķas dāvinājuma veidus:

1. vienas mantas dāvinājums,
2. dāvinājums ar uzlikumu,
3. dāvinājums atbildības veidā.

Aizdevuma līgums.

203. pants: Ar aizdevuma līgumu jāsaprot zināma daudzuma atvietojamu lietu nodošana lpašumā, ar pienākumu atdot sagantu tādā pašā daudzumā un tādas pašas šķiras un labuma lietās.

No šīs definīcijas redzam, ka ar aizdevuma līgumu saprot:

1. lietas nodošanu,
2. nodošanu lpašumā,
3. atvietojamās lietas nodošanu,
4. pienākumu lietu atdot.

Attiecībā uz aizdevuma mērķi ilgi pastāvēja strīds vai aizdevuma mērķis ir lietu nodot lietošanā vai lpašumā.

Aizdevuma saimnieciskais mērķis ir nodot mantu lietošanā tikai uz laiku, jo aizdevējs negrib atteikties no savām tiesībām, bet juridiski aizdevuma līgums uzskatāms kā nodošana lpašumā, jo lietas tiek pārtērtas, izlietotas un to var tikai lpašnieks. Tādēļ mūsu civillikums aizdevumu uzskatā kā nodošanu lpašumā.

Aizdevums ir vienpusīgs līgums. Vienpusīgs tādēļ, ka vienā pusē ir tikai pienākums, otrā tikai tiesības. Tas tādēļ, ka aizdevuma līgums ir reāls līgums, kas noslēgts tikai ar lietas nodošanu, bet ne ar vienošanos. Aizdevējam vairs nav pienākuma, jo ir jau lietu nodevis, bet ir tikai tiesība prasīt atpakaļ.

Ir iespējams arī tādē līgums ar kuru kāds apsola piešķirt aizdevumu. Tas nav aizdevuma līgums, bet tikai solījums noslēgt tādē. Tas ir iepriekšējs līgums, kurš arī ir papildāms kā jebkoks līgums un mūsu civillikums nedod te nekādas atvieglojuma šī līguma pildīšanā. Nepildīšanas gadījumā jāatlīdzina zaudējumi. Parādnieka materiālo apstākļu pasliktināšanās nav motīvs solīta aizdevuma nepiešķiršanai. Līgums ir jāpilda un ja to nepilda, tad jāmaksā zaudējumu atlīdzība. Daži Vakar-Eiropas civillikumi dod tiesību tādē apstākļos atteikties no līguma pildīšanas.

Aizdevuma līgums rada pienākumu atdot atvietojamās lietas tādē pašā daudzumā un labumā, kādā viņš saņēmis. Jāatdod ir termiņā un ja tādē nav paredzēts, tad pēc uzteikuma. Ja uzteikuma termiņš nav paredzēts, tad civillikums paredz sešus mēnešus garu uzteikuma termiņu.

Ar aizdevumu stāv sakarā pienākums maksāt procentes. Procenti jāmaksā tad, kad tas ir norunāts, vai atkal tad, kad palaists garais termiņš. Civiltiesības tādē pienākumu uz likuma pamata nenodibina. Aizdevums principā uzskatāms par bezatlīdzības līgumu.

No teiktā redzam, ka procentes aizdevuma līgumā ir gadījuma sastāvdaļa un ne būtiska sastāvdaļa.

Procentes ir tā atlīdzība, kas ir dodama par kādu atvietojamu lietu lietošanu samērā ar viņu daudzumu un ilgumu.

Vienreizēja atlīdzība nav procentes. Procentes ir atlīdzība par lietas lietošanu un tās ir atkarīgas no atvietojamās lietas daudzuma un lietošanas ilguma.

Procentes ir jāatšķir no dividendēm. Dividende iespējama tad, kad ir peļņa. Procentes nav peļņas daļa, bet atlīdzība par kapitāla lietošanu, neatkarīgi no tā vai kapitāls nes labumu vai nē.

Ja procentu lielums nav norunāts, tad pieņem likuma noteikto lielumu - 6 %. Procentu lielums ir ierobežots ar 8 % gadā.

2. Otrā grupā pēc prof. Sinaiska uzstādītās klasifikācijas, kuri vērsti uz lietas lietošanas piešķiršanu, ietilpst nomas, ires un patapinājuma līgumi. Pirmie divi ir atlīdzības līgumi, šeit atlīdzība ir līguma būtisks elements. Patapinājuma līgums ir bezatlīdzības līgums.

Nomas un ires līgumi jāatšķir atkarībā no darbības priekšmeta, un proti, vai ir pienākums nodot augļu nesēju lietu, vai kādu citu lietu.

Mūsu civ. lik. nomas un ires līgumus regulē kopīgi, jo tie ir radniecīgi. Daži likumi tos atšķir un uzskata par pilnīgi patstāvīgiem līgumiem. Šo līgumu definīciju dod mūsu civ. lik. 2112. pants.

2112. pants: Noma vai ire ir līgums, ar ko viena puse piešķir vai apsola otrai par zināmu nomas vai ires maksu kādas lietas lietošanu. Līgums, ar kuru piešķir vai apsola augļu nesējas lietas lietošanu augļu ievākšanai no tās, ir noma, bet ieviens cits lietošanas piešķiruma līgums - ire.

Par ires un nomas līguma priekšmetu var būt visas ķermeniskas lietas, ko nav aizliegta atsavināt un arī tiesības.

Iznomāt var arī patērējamas lietas, bet patērējamas lietas var būt par ires līguma priekšmetu tikai tad, ja tās izdotas lietošanā.

Iznomāt vai izīrēt var ne tikai īpašnieks, bet jebkura persona, kurai pieder lietošanas tiesības. Pēc Latvijas civillikuma nomnieks vai īrnieks var savu nomāto vai īrēto lietu nodot citam, tas ir izīrēt tālāk, tikai ar lietas iznomātāja vai izīrētāja noteiktu atļauju, piekrišanu. Izņēmums šeit ir likums par telpu īri, kas atļauj dzīvokļa īrniekam Rīgā izīrēt istabas bez namsaimnieka piekrišanas.

Ires vai nomas maksa ir šī līguma būtiska sastāvdaļa. Šai maksai jābūt patiesai atbildībai par lietas lietošanu, un tādēļ to nedrīkst nolikt tikai izskata pēc. Darījums, kas noslēgts pretēji šim noteikumam -

- a/ nav spēkā, ja tas noslēgts ar nolūku apiet likumu vai pievilt trešo personu un
- b/ atzīstams par dāvinājumu, ja darījuma nolūks ir parādīt labvēlību skīetamam nomniekam vai īrniekam.

Nomas vai ires maksa var pastāvēt kā naudā tā arī citās atvietojamās lietās. Tai nav nemaz jāatbilst istai vērtībai, jo pārmērīga maksa ļaunprātības gadījumā dod tiesības prasīt samazinājumu vai līguma atcelšanu.

Līguma forma ir pilnīgi brīva un saista tikai kontrahentus. Ja īpašums nonāk cita īpašnieka rokās, tad tas nav saistīts ar līgumu. Ierakstot nomas vai ires līgumu zemes grāmatās, nomnieks vai īrnieks iegūst lietu tiesību, kas ir spēkā arī pret trešām personām. Tā nosaka civillikuma 2126. p., bet tas nav precīzi teikts, jo teoretiski tās nevar atzīt par lietu tiesībām, bet te tiek piešķirts lietu tiesību efekts, kā arī būtu pareizāki teikt.

Nomnieku un īrnieku savstarpējās tiesības un pienākumi nosakāmi līgumā, bet ja tur tie nav noteikti, tad pēc likuma.

Ja nomnieks izdara nepieciešamus remontus, uzlabojumus, tad tie ir jāatlīdzina iznomātājam. Tāpat iznomātāja vai izīrētāja pienākums ir nodot lietu īrniekam vai nomniekam; viņam jādod iespēja to lietot un nomniekam ievākt no tās augļus.

Nomnieka vai īrnieka pienākums ir maksāt nomas vai ires maksu noteiktos termiņos un novilcinot maksājumus, viņam jāmaksā nokavējuma procenti. Ja līgumā termiņi nav noteikti, tad civillikuma vispārējs princips nosaka, ka nomniekam vai īrniekam jāmaksā nomas vai ires maksa tikai pēc lietošanas laika notecējuma. Ir arī izņēmumi: ja līgums noslēgts uz gadu vai ilgāku laiku, tad minētā maksa samaksājama par katru pusgadu uz priekšu. Izīrējot pilsētu nekustamos īpašumus, ja atlīdzība norunāta par mēnešiem, tad tā maksājama par mēnesi uz priekšu.

Nomas vai ires maksas lielums nav atkarīgs no peļņas vai zaudējumiem. Ārkārtēja peļņa nedod tiesību paaugstināt ires maksu.

Nomniekam ir tiesība pie zināmiem apstākļiem, nomas maksas samazināšanu vai samazināšanu no tās, prasīt pēc civillikuma 2147. p. Tas iespējams, ja nomājama vai īrjamā lieta palikusi nelietota tāda notikuma dēļ, kam nav devis iemeslu nomnieks vai īrnieks un kurš noticis bez viņa vainas. Likums pie tādiem notikumiem pieskaita sekojošus gadījumus:

- 1/ kad lieta nejauši iet bojā;
- 2/ kad nomnieks vai īrnieks nepārvaramas varas dēļ zaudē iespēju lietu lietot;
- 3/ kad aprobežota lietas svarīgāko daļu lietošana;
- 4/ kad, nomājot zemi, nomnieks sakarā ar nepārvaramu varu pilnīgi vai vismaz ievērojamā vērā zaudējis augļus.

Lai uzskaitīto iemeslu dēļ nolaistu nomas vai ires maksu, ir nepieciešams:

- 1/ ka zaudējums bijis nenovēršams un nav cēlies no iznomātās lietas dabiskām sliktām īpašībām,
- 2/ ka uz vairākiem gadiem noslēgtā nomā vienā gadā nesapemto ienākumu nesedz pārējo gadu bagātīgais pārpalikums,
- 3/ ka īrnieks vai nomnieks nav noteikti uzņēmis risku, / risku ne īpašnieks.

A tiecībā uz lauku nekustamu īpašumu ir sevišķi pienākumi, kurus mērķis ir aizsargāt šo saimniecību ienesīgumu. Svarīgākie lauku saim-

niecību nomnieku sevišķie pienākumi ir sekojoši: jāuztur nomātā saimniecība lietošanai derīgā stāvoklī, jāpaturas pie līgumā noteiktās saimniecības sistēmas vai, ja tāda nav noteikta, tad pie iepriekšējās, kāda tur bijuse, visus materiālus, kas izlietojami ienesības uzturēšanā nomnieks nedrīkst no saimniecības izvest u t.t.

Ja nav norunāts citāi, valsts un pašvaldības klausas pilda nomnieks.

Lekcija Nr. 31. 1938. g. 4. martā.

Nomas un īres līguma izbeigšanās.

Ja nomas un īres līgumā ir noteikts termiņš, tad tas izbeidzas ar termiņa sasniegšanu. Vecā civillikumā nomas un īres līgums ne katrreiz izbeidzās ar noteikta termiņa iestāšanos, jo vecais civillikums pazina nomas vai īres līguma pagarināšanu klusuciešot, piem. ja bija kādas mājas iznomātas uz 1 gadu un 6 mēn. pirms termiņa iestāšanos netika uzteikts, tad tika pieņemts, ka nomas līgums pagarināts uz 1 gadu. Tā tad līdz 23. oktobrim vajadzēja uzteikt, ja 23. aprīlī bija termiņš / tāds parasti bija /. Šis princips lielā mērā iznīcina termiņa nozīmi. Jaunais civillikums to ir atmetis un tagad, ja termiņš nomas vai īres līgumā ir paredzēts, tad tas izbeidzas ar termiņa iestāšanos. Ja līgumā termiņš nav paredzēts, tad tas ir līgums uz nenoteiktu laiku. Ja nomas vai īres līgums noslēgts uz nenoteiktu laiku, tad līguma izbeigšanai nepieciešams uzteikums, pie kam uz laukiem šim uzteikumam jānotiek 6 mēnešus pirms saimnieciskā gada izbeigšanās / 23. apr. /

Īres līgums ar mēneša vai nedēļas maksu, kāi parasti pilsētās, izbeidzams ar 1 mēn. vai 1 ned. uzteikumu.

Paši no sevis īres vai nomas līgumi izbeidzas:

- 1/ kad izīrētā lieta iet bojā,
- 2/ kad izbeidzas iznomātāja tiesība iznomāt lietu, piem. ja vienam īrniekam ir apakšīrnieks, tad izīrētājs var izlikt abus, kaut apakšīrnieka līgums būtu slēgts uz ilgāku laiku,
- 3/ kad sakrīt iznomātājs ar nomnieku vienā personā, t.i. kad nomnieks vai īrnieks iegūst iznomāto lietu par īpašumu.

Iznomātājs vai izīrētājs var bez otras puses piekrišanas prasīt līguma atcelšanu:

- 1/ ja nomas vai īres maksa nav sanaksāta līgumiskā termiņā vai, ja tāds nav noteikts, likumiskā termiņā; tomēr šā nokavējuma sekas var novērst, piedāvājot samaksu, iekams celta līguma atceluma prasība / t.i. ja pirms iesūdzības īrnieks vai nomnieks piedāvā vai samaksā nomas vai īres maksu /;
- 2/ ja iznomātājam vai izīrētājam rodas neparedzēta nepieciešamība lietu pašam lietot;
- 3/ ja nomnieks vai īrnieks bojā lietu, to nekārtīgi vai līgumam pretēji lietojot, pie kam šī norma tiek saprasta ļoti plaši, piem. jāatzīst, ka nomnieks vai īrnieks bojā lietu, ja nomnieks vai īrnieks saskaņā ar līgumu nav rūpējies par lietas pasargāšanu, nav izdarījis līgumā paredzētos remontus, jo šīs normas mērķis ir pasargāt iznomātāju vai izīrētāju no ievērojamiem zaudējumiem un tādēļ nevar arī prasīt lai iznomātājs vai izīrētājs gaidītu līdz līguma izbeigšanās un tad realizē savas prasības;
- 4/ ja nomas vai īres priekšmets prasa neatliekamus un tik lielus izlabojumus, ka nav iespējams atstāt līgumu spēkā, pie kam šajā gadījumā izliekamais nomnieks vai īrnieks nevar prasīt no iznomātāja vai izīrētāja nekādu zaudējumu atlīdzību; bet ja izlabojums nav bijis nepieciešams, tad nomniekam vai īrniekam ir tiesība prasīt, lai viņam atlīdzina visas zaudējumus;
- 5/ ja nomnieks nomāto nekustamo īpašumu bez iznomātāja piekrišanas iznomā tālāk.

Likums pēdējā punktā min tikai nomnieku, bet kā tas ir ar īrnieku? Īrnieks pēc civillikuma arī nedrīkst izīrēt tālāk. Tas gan nav paredzēts 2171.p., kurš uzskaita augstāk minētos iznomātāja vai izīrētāja vienpusējos atkāpšanās iemeslus, bet tas izriet no 2115. panta. Izņēmums ir paredzēts tikai īres likumā, kurš attiecas uz maziem dzīvokļiem Rīgā.

Arī nomniekam vai īrniekam ir tiesības vienpusīgi atkāpties no līguma, t.i. prasīt līguma atcelšanu:

- 1/ ja iznomātājs vai izīrētājs tik ilgi novilcina lietas nodošanu, ka nomniekam vai īrniekam nav vairs nekādas intereses gēmt to lietošanā;

- 2/ ja lietas iznomātājs vai izīrētājs neizdara tajā vajadzīgos remontus, izlabojumus, vai ja tajā izrādās tādas vainas un trūkumi, kas pilnīgi vai vismaz ievērojamā mērā kavē tās lietošanu un pie tam nav novēršami;
- 3/ ja namā, kuņā irēts dzīvoklis, nepieciešami izdarīt būvdarbus, kuņiem turpinoties ievērojama daļa no dzīvokļa kļūst nederīga apdzīvei, vai pat rodas vajadzība pāriet uz laiku citā dzīvoklī;
- 4/ ja līguma priekšmetam ir veselībai kaitīgas īpašības.

Ja ietājas termiņš vai pamats prasīt īres līguma atcelšanu, tad nekādā gadījumā iznomātājs vai izīrētājs nedrīkst izlikt nomnieku vai īrnieku patvaļīgi, kaut arī tāda tiesība būtu pielīgta. Šāda vienošanās būs nederīga, jo tā runā pretī vispārējai saistību normai, ka visus strīdus jāizšķir tiesā. Tādēļ pat patvaļīgu izlikšanu var sūdzēt tiesā un var panākt valdījuma atjaunošanu un ja ne to, tad zaudējumu atlīdzību.

Vēl jāapstājas pie jautājuma - kāda nozīme uz nomas vai īres līgumu ir nomas vai īres priekšmeta atsavināšana, piem. uz laukiem izīrēta māja un tiek pārdota. Vai tādā gadījumā nomas līgums tiek atcelts? Literatūrā ir uzstādītas 2 pretējas tēzes.

1. Kauf bricht Miete / pirkums lauž nomu./
Šī tēze jau bija pazīstama romiešu tiesībās. Tas tāpēc, ka Romā bija daudz brīvas zemes un nomnieks viegli varēja atrast citu kur pāriet un prasīt zaudējumu atlīdzību no izīrētāja vai iznomātāja par līguma nepildīšanu. Arī no teoretiskā viedokļa šī tēze ir pareiza, jo kur pirkums ar nomu saduras, tur saduras īpašuma tiesības ar saistību tiesībām un te jāievēro, ka pirkumam seko lietas nodošana / ja lieta nav nodota, tad nav kolizijas - jābūt nodošanai / - saduras lietu tiesības ar saistību tiesībām. Pēc vispārējā principa priekšroka dodama lietu tiesībām. Tādēļ šī tēze ilgi valdīja arī pārējās Eiropas likumdošanās.

2. Izejot no sociālās taisnības principa Vācijas civiltiesību zinātne 19. g.s. otrā pusē uzstādīja pretēju principu:

Kauf bricht nicht Miete / pirkums nelauž nomu /, gan tikai uz nekustamu mantu. Šo principu tomēr pat Vācijas literatūra nav vienprātīgi atzinusi un pārējās valstīs pa lielākai daļai valda "Kauf bricht Miete" princips.

Šis strīds starp pirkumu un nomas līgumu attiecībā uz nekustamu mantu ir atrisināms ar zemes grāmatu palīdzību. Jebkuņ nomas vai īres līgumu var nodrošināt arī pret trešām personām, pret visiem nākošiem ieguvējiem, ja to ieraksta zemes grāmatās. Tādā veidā to atrisina arī jaunais civillikums. Jaunā civillikuma princips ir, ka pirkums lauž nomu - "Kauf bricht Miete", bet šo principu var ierobežot ar ierakstu zemes grāmatās. Zemes grāmatas aizsargā nomnieka vai īrnieka intereses.

Bez civillikuma īres attiecības regulē likums par telpu īri, kas ar pārgrozījumiem attiecas tikai uz Rīgu un uz dzīvokļiem, kuņiem nav vairāk, ka 3 istabas / līdz 4 ist. /. Agrāk tas attiecās uz visiem dzīvokļiem - pat uz visām telpām visās pilsētās un miestos. Šī speciālā likuma ierobežošana izskaidrojama ar to, ka speciāls likums ir izņēmuma laika likums. Dzīves apstākļi palikuši normālāki un vajadzība pēc šādiem speciāliem likumiem atkritusi. Arī pārējā Eiropā kaņa laikos bija daudzi speciāli likumi, bet to nozīmei mazinoties tie atkrituši.

Šī likuma par telpu īri īpatnība ir tā, ka viņš regulē saistoši īres līguma atcelšanu, t.i. īrnieka izlikšanu un īres maksu. Īrnieka izlikšanu var panākt tikai likumā paredzētos gadījumos. Ar brīvu vienošanos šos izlikšanas pamatus nedrīkst sašaurināt. Šie izlikšanas pamati ir iedalāmi 2 grupās.

1. Īres likuma 32. p. paredzētie izlikšanas pamati, kuņ dēļ izīrētājs var prasīt izlikšanu. Kā galvenais te minams - īres maksas nemaksāšana. Te īres likums ievēd vēl speciālu atgēdinājumu nemaksas gadījumā - īres maksa ir jāpieprasa un ja tad 10 dienu laikā īres maksa nav samaksāta, tad var prasīt īrnieka izlikšanu.

2. Otrs princips īres likumā ir tas, ka zinamos gadījumos īrnieka izlikšanu var prasīt katrs nama iezīvotājs. Tā ir īpatnēja tiesība - tiesība laužt līgumu, kas noslēgts starp izīrētāju un īrnieku, kuņ pats prasītājs nav pēdalījies. Šī prasība ir vērsama tikai pret nekārtīgiem īrniekiem, jo ar to ir domāts aizsargāt pārtību - kārtīgo īrnieka mieru, drošību un vispār kārtību mājā.

Beidzot ires likums regulē arī cenu atkarībā no cenas 1914. g. Ja 1914. g. dzīvokļa cena nav zemāka, tad cenu nosaka tieša pēc taisnīga novērtējuma. Katrs īrnieks uz kuŗu attiecas šis likums un kuŗš atrod ires maksu par augstu var lūgt tiesu noteikt ires maksas lielumu.

Patapinājuma līgums.

Patapinājuma līgums ir tāds līgums ar kuŗu kādai personai tiek nodota noteiktai lietošanai kāda lieta bez atlīdzības. Pacēļas jautājums: ar ko patapinājuma līgums atšķiras no nomas vai ires līgumiem? Tas ir bezatlīdzības moments! Bet vēl viens jautājums: ar ko patapinājums atšķiras no dāvinājuma? Arī dāvinājums piešķir lietas lietošanu bez atlīdzības un tas ir tieši paredzēts civ. lik. 2120. pantā 2120. pants: Nomas vai ires maksai jābūt patiesai atlīdzībai par lietas lietošanu, un tādēļ to nedrīkst nolikt tikai izskata pēv. Darījums, kas noslēgts pretēji šim noteikumam, ar nolūku apiet likumu vai pievilt treši personu, nav spēkā; bet ja darījuma nolūks ir parādīt labvēlību šķietamam nomniekam vai īrniekam, tad tas atzīstams par dāvinājumu.

Tā tad bezatlīdzības lietu lietošana var būt patapinājums un dāvinājums. Atšķirība nav meklējama bezatlīdzības momentā, bet subjektīvā momentā - gribas apdāvināt. Griba apdāvināt vienādi ir pie dāvinājuma, t.i. griba parādīt speciālu labvēlību. Bez tam pie patapinājuma lietošana vienādi ir šaurāka, jo likums saka: "noteiktai lietošanai".

Dzīvē patapinājuma līgums tiek bieži sajaukts ar aizdevuma līgumu. Ikdienišķā valodā saka: "patapināju", "aizņēmos" un saprot vienu un to pašu. Šos līgumus tomēr nedrīkst sajaukt. Pie aizdevuma lieta pāriet aizņēmēja īpašumā. Tādēļ jāatdod tādas pašas lietas, tādā pašā daudzumā un labumā. Pie patapinājuma jāatdod tieši to pašu lietu.

Patapinājuma līgums ir reāls līgums. Tas nozīmē, ka tas tiek noslēgts ar lietas nodošanu, bet nevis ar vienošanos. Saprotams, arī iepriekšējam līgumam - noslēgt patapinājuma līgumu ir spēks / tas ir spēkā /, bet tas nav uzskatāms par patapinājuma līgumu.

Lietas augļi, kas nodota patapinājumā, pieder lietas īpašniekam, jo lietas patapinātājs ir saņēmis tikai lietu lietošanā - augļi paliek patapinājuma dēvējam.

Par patapinājuma priekšmetu var būt kustamas un arī nekustamas lietas, piem. nekustama lieta, kad kāds aizbrauc no pilsētas nodod savu dzīvokli citai personai lietošanā bez atlīdzības.

Patapinājuma līguma forma ir brīva. Patapinātājam ir tiesības lietu lietot tikai saskaņā ar norunu, t.i. "noteiktai lietošanai" un saprotams, tas nevar nodot citam lietošanā.

Patapinājuma ņēmēja atbildība ir dažāda vispirms atkarībā no tā, kam par labu galvenam kārtam šis līgums nāk. Ja labums nāk tikai patapinātājam, tad patapinājuma ņēmējs atbild tikai par ļaunu nolūku vai rupju neuzmanību. Ja līgums noslēgts abām pusēm par labu, tad no patapinājuma ņēmēja tiek prasīta jau stingrāka atbildība - no viņa tiek prasīta tāda rūpība, kāda tam ir paša lietās.

Ja patapinājuma ņēmējs nokavē lietu atdot vai lietu lieto pretēji norunai, tad viņš atbild arī par nejaušu zaudējumu un par nejaušu lietas bojāeju kā arī par nepārvaramu varu. Vēl varētu atzīmēt, ka patapinātājs atbild tikai par ļaunprāģīgu darbību - tikai par apzinīgu zaudējumu nodarīšanu, jo normāli šis līgums ir noslēgts patapinājuma ņēmēja interesēs.

Pēc patapinājuma līguma izbeigšanos patapinājuma ņēmējam jāatdod lieta ar visiem augļem kā arī iegūtā peļņa. Līgums parasti izbeidzas ar termiņu. Bez tam patapinātājam ir tiesība atprasīt patapinājuma priekšmetu - lietu, ja ir nepieciešama vajadzība. Nāve neatstāj iespaidu uz patapinājuma līgumu. Pirkums lauž patapinājumu.

3. Trešā grupā pēc prof. Sinaiska uzstādītas klasifikācijas ieskaitami līgumi, kuŗi vērsti uz personu darba izlietošanu. Tagad apskatīsim līgumus, kuŗi regulē personu darbu.

Darba līgumiem sevišķa nozīme ir tagadnes tiesībās, bet tā bija maza senos laikos, piem. senā Romā darba līgumiem bija maza nozīme tādēļ, ka tur bija daudz vergu. Darbu darīja vergi, bet ne strādnieki uz darba līgumu pamata. Romiešu juristi pāe darba līgumiem piegāja kā pāe nomas līgumiem. Izšķīra lietas nomu, pakalpojuma nomu vai darba nomu. Tātad bija viens līgums, tikai nomas priekšmets bija cits. Pie tādas pieejas cilvēks, tā intereses bija pilnīgi aizmirstas.

Tikai 19. g.s. otrajā pusē pacēlās strāvas par darba apstākļu uzlabošanu un parādījās darba līgumi / 1907. g. Holandē /. Mums ir likums par darba laiku, kas ierobežo darba laiku fiziskam darbam uz 8 st. un nosaka atlīdzību par virsstundām - 50 % uzviņu par pirmām 2 stundām un 100 % par nākošām. Bez tam šis likums nodrošina vai paredz darbinieku atvaļinājumu vai atvaļinājuma naudu / spec. atlīdzība par neizlietoto atvaļinājumu /. Atvaļinājuma tiesības pieder visiem darbiniekiem. Darba laiks nav ierobežots visiem darbiniekiem ar šo likumu, tāpat šis likums neattiecas uz personām, kuras uzticēta kāda darba vadība. Tā arī mūsu darba līgumā radīta vesela rinda ierobežojumu. Šie ir ierobežojumi, kas ierobežo līguma brīvības principu.

Neskatoties uz speciāliem likumiem tomēr darba līgums ir un paliek civiltiesisks līgums / sociālās likumdošanas ierobežojumiem pa lielākai daļai ir publisko tiesību raksturs /.

Bez civiltiesību normām, kur dominē dispozitīvas normas, publiskās tiesības ir novilkušas robežas, kas saistošas abām pusēm un pretējas normas ir nederīgas.

Ar darba līgumu viena puse uzņemas strādāt darbu otra par atlīdzību. Tā tad jebkura persona, kura uzņemas strādāt darbu pret atlīdzību ir darbinieks vai strādnieks, bet kura uzdod darbu - darba devējs.

Vecais civillikums atšķir divējādus darba līgumus:

- 1/ personisko darba līgumu un
- 2/ kalpotāju līgumu.

Jaunais civillikums tādu atšķirību vairs nepazīst - visiem darba līgumiem ir vienādas normas.

Lekcija Nr. 32. 1938. g. 11. martā.

Darba līguma definīcija ir plaša un attiecas ne tikai uz fiziska darba strādniekiem, bet arī uz darbiniekiem - lietpratējiem, kur vajadzīga speciāla izglītība un dāvanas.

Vecais civillikums apskatīja kalpotāju līgumus, kas bija darba līguma paveids, kur atlīdzība pastāvēja naudā, dzīvoklī un uzturā. Jaunais civillikums tādu kalpotāju līgumu vairs nepazīst. Tagad pēc civillikuma arī mājkalpotāji ir padoti darba līgumam.

Atlīdzība ir darba līguma būtisks elements. Tā tiek prezumēta, kur tā nebūtu tieši paredzēta, norunāta. Tikai izņēmuma gadījumos, kad no darba apstākļiem ir redzams, ka darbs ir domāts strādāt bez atlīdzības, nav tiesība prasīt atlīdzību, piem. kad kāds aizbrauc uz īsu laiku uz laukiem un piepalīdz darbā. Tāpat kad gimenes loceklis strādā kādu darbu. Principā katram ir tiesība saņemt atlīdzību. Ja atlīdzība nav norunāta, tad to noteic tiesa pēc taisnīga ieskata.

Darbinieka pienākums ir izpildīt darbu. Darbā viņu saista darba devēja norādījumi. Tādēļ darbinieks ir zināmā atkarībā no darba devēja. Darbs jāizpilda ar zināmu rūpību un jāatlīdzina visi zaudējumi, kas nodarīti caur neuzmanību. Darba devējs var ieturēt zaudējumus no izmaksājamās algas.

Darba devēja pienākums ir maksāt līgumā paredzēto vai tiesas noteikto atlīdzību. Ja atlīdzība nolīgta pa mēnešiem, tad tā maksājama mēneša beigās. Tas ir vispārējs princips, bet ir izņēmumi vienīgi pie laukstrādniekiem. Tur uz algas rēķina izmaksā jau darba laikā zināmu daļu, ko tagad likums atzīst par normu.

Ja darba devējs atļauj strādnieku bez uzteikuma, tad viņa pienākums ir izmaksāt algu līdz tam laikam, kas bija jāievēro uzteicot līgumu, t.i. jāizmaksā alga par uzteikuma laiku.

Pārmērīga pametuma vai zaudējumu dēļ nevar atkāpties no darba līguma. Mūsu likumi nepazīst algas minimumu, kas ir zināms defekts. Pateicoties tam viens otrs darba devējs izvairas no to pienākumu izpildīšanas, ko likums uzliek par labu strādniekam, piem. atlīdzību par virsstundām var padarīt illuzorisku, ja pamatatlīdzību nosaka pārāk mazu. Darba kamera apspriež jautājumu par algas minimālā lieluma noteikšanu.

Darba līgums izbeidzas noteiktam laikam. Ja laiks nav noteikts, tad tāds līgums ir noslēgts uz nenoteiktu laiku un ir nepieciešams uzteikums. Uzteikuma termiņš ir:

- 1 diena, ja nolīgta stundas vai dienas alga;
- 3 " " " nedēļas alga;
- 2 ned. " " mēneša vai akorda alga;
- 1 mēnesis visos pārējos gadījumos.

Bez tam darba līgumu var izbeigt katrā laikā, ja darba devējam vai darbiniekam svarīgi iemesli - iemesli, kuru dēļ nevar prasīt darba līguma turpināšanu. Šādu iemeslu esamību kontrolē tiesa.

Jaunais civillikums pazīst jaunu darba līguma paveidu - g r a u d n i e c ī b a s l ī g u m u. Šādi līgumi bija jau pazīstami sen, bet nebija no likuma regulēti. Graudniecības līgumu juridiskā daba var būt dažāda. Tas var būt darba līguma paveids, ja graudnieks pret atlīdzību uzņemas pastrādāt zināmu darbu. Bet graudniecības līgums var būt arī nomas līguma paveids, ja graudnieks uzņemas pret atlīdzību lietot iznomātajam piederošo zemes gabalu.

Līdz šim tas bija grūts jautājums - vai graudniecības līgums ir darba vai nomas līgums. Atbilde te atkarīga no konkrētā līguma. Te krit ēvarā graudnieka stāvoklis - vai viņam ir nomnieka vai strādnieka stāvoklis.

Jaun. civ. lik. atzīst graudniecības līgumu par darba līguma paveidu un tam subsidiāri piemērojamas darba līguma normas.

Ar graudniecības līgumu viena puse - graudnieks pret atlīdzību uzņemas pastrādāt otrai - saimniekam viņa lauku saimniecībā vispār parastos darbus ar savu zirgu un cilvēku darba spēku un saviem darba rīkiem. Šī civillikuma / 2196. p. / definīcija nav sevišķi precīza. Graudniecības līgumam raksturīgs ir tieši atlīdzības veids. Graudnieks saņem noteiktu daļu no ražas. Tādā veidā viņš ir tāds darbinieks, kurš tieši ieinteresēts ražā un tā arī peļņā. Ar tādu atlīdzības veidu tam tiek radīta lielāka interese panākt labāku rezultātu. Pēc mūsu likuma šī atlīdzība ir puse no ražas, kad paliek pāri pēc izsētās sēklas atņemšanas. Ir iespējams norunāt arī citādu atlīdzību.

Graudniekam ir saistoši darba devēja norādījumi. Tas apstāklis šo līgumu tuvina darba līgumam. Bez tam saimniekam pieder aizturējuma tiesības uz visu graudnieka ievesto mantu. Tāda tiesība pieder katram iznomātajam. Tāpat graudniekam pašam jātur dzīvoklis lietotajā kārtībā. Pēdējie divi noteikumi savkārt tuvina graudniecības līgumu nomas līgumam.

Graudniecības līgums izbeidzas notekot laikam, uz kādu tas bijis slēgtas. Ja laiks nav norunāts, tad līgums izbeidzas ar saimniecības gada notecējumu. Vienas vai otras puses nāve līgumu neizbeidz. Pēdējais elements graudniecības līgumam ir īpatnējs, jo pie darba līgumiem tas tā nav.

U z ņ ģ m u m a l ī g u m s .

Uzņēmuma līgumu definē civillikuma 2212. pants.

2212. pants: Ar uzņēmuma līgumu viena puse uzņemas izpildīt otrai par zināmu atlīdzību ar saviem darba rīkiem un ierīcēm kādu pasūtījumu, izgatavot kādu lietu vai izvest galā kādu pasākumu.

So uzņēmuma līgumu jāatšķir no pārējiem darba līgumiem.

1. Ja darba līguma mērķis ir nevis pats darbs, bet kāds noteikts darba rezultāts, tad līgums uzskatāms par uzņēmuma līgumu. Tā tad uzņēmuma līgums no darba līguma atšķiras ar mērķi.

2. Pie uzņēmuma līgumiem darbinieku stāvoklis ir patstāvīgāks. Tā tad otrs moments ir darbinieka vai uzņēmēja patstāvība.

Uzņēmuma līgums jāatšķir arī no pirkuma līguma, jo uzņēmuma līgums ir arī darba līgums, plašākā nozīmē - līgums, kas regulē darbu. Tādēļ materiālu ir jādod īpašniekam - pasūtītājam. Ja visu materiālu dod uzņēmējs, tad līgums ir atzīstams par pirkuma līgumu, piem. ja kāds ierodas pie skrodera un pasūta uzvalku pie kam materiālu dod uzņēmējs, tad ir pirkuma līgums, bet ja drēbi aiznes pasūtītājs, tad ir uzņēmuma līgums.

Pie būvēm visu materiālu var dot uzņēmējs, ja tikai pasūtītājs dod zemi uz kuras būvē, tad arī būs uzņēmuma līgums.

Šis līgums ir raksturīgs ar zināmu patstāvību. Kā un kas darbu izpilda pasūtītājam nav svarīgi. Uzņēmējs var pasūtījumu izpildīt pats, var uzticēt trešām personām. Tikai izpēšanas gadījumos, kad līgums tieši prasa vai paredz, vai kad darba izpildīšanā bija domātas uzņēmēja sevišķās zināšanas vai māksla, tikai tad uzņēmējam darbs jāizpilda personīgi, piem. pasūtīta kāda portreja, tad tā jāizgatavo pašam māksliniekam.

Ja uzņēmējs pieņem darbā palīgus, tad viņš par tiem nes atbildību. Pēc darba izpildīšanas pasūtītājam tad ir jāpieņem. Risku nes pasūtītājs. Tādēļ, ja darbs iet bojā bez uzņēmēja vainas, tad kaut vēl pasūtītājs to nebūtu pieņēmis, saņemis, tam jāsamaksā atlīdzība. Mūsu civillikums šo principu izved pārāk konzekventi. Uzņēmējam ir

tiesība uz atlīdzību pat tad, ja uzņēmējs nejausības dēļ darbu nav nemaz pabeidzis un darbs nemaz nav nācis par labu pasūtītājam. Tēgan var runāt tikai par padarīto darbu. Jāatlīdzina tad par pūlēm un izdevumiem. Tas ir par tālu ietis tādēļ, ka uzņēmuma līgums ir vērstis uz rezultātu sasniegšanu. Tādēļ jāmaksā tikai par izpildīto darbu. Vakar-Eiropas likumi atlīdzību nedod, ja darbs nav pabeigts.

Pārvadājuma līgums.

Pārvadājuma līgums ir uzņēmuma līguma paveids un tā definīciju dod civillikuma 2230. pants.

2230. pants: Ar pārvadājuma līgumu pārvadātājs uzņemas nosūtītāja nodotā lietas novest /pārvest/ par norunātu maksu pa zemes ceļiem vai iekšējiem ūdensceļiem no vienas vietas uz otru norādītu vietu un tās tur nodot adresātam.

Tas ir uzņēmuma līguma veids tādēļ, ka mērķis ir noteikta rezultāta sasniegšana. Bez tam pārvadātājam ir zināma patstāvība darba izpildīšanā.

Pārvadātāja atbildība ir ļoti stingra. Par visiem zaudējumiem, kas ceļas mantai no pieņemšanas laika līdz nodošanai, atbild pārvadātājs, izņemot gadījumus, kad bojājuma vai nozaudējuma cēlonis ir nepārvarama vara, vai pašas mantas dabiskās īpašības, vai beidzot tas, ka nosūtītājs slikti iesaiņojis. Tā tad nejaus risks jānes pārvadātājam un tikai nepārvaramas varas risks precē īpašniekam. Tādas nejausības ar kuņām parasti saistīta pārvadāšana jācieš pārvadātājam.

Pārvadātājs atbild par saviem ļaudīm un citām personām, ko viņš pārvadājumā nodarbinājis. Tas ir tāpat kā pie uzņēmuma līguma. Pārvadātājam ir aizturējuma tiesības, kamēr nav saņēmis visu, kas viņam pēc pārvadājuma līguma nākās.

Pilnvarojuma līgums / uzdevuma līgums /.

2299. pants: Ar pilnvarojuma līgumu viena puse / pilnvarnieks, uzdevumaņēmējs / uzņemas izpildīt otrai / pilnvaras devējam, pilnvarotājam, uzdevuma devējam / - zināmu uzdevumu, bet pilnvaras devējs apņemas pilnvarnieka rīcību atzīt sev par saistošu.

So uzdevuma līgumu nevajaga sajaukt ar darba līgumu. Romiešu juristi atšķirību saskatīja atlīdzības momentā. Uzdevuma līgumam bija bezatlīdzības raksturs. Bet tagad arī uzdevuma līgumam ir atlīdzība / honorārs /. Tādēļ atlīdzības moments vairs nav izšķirošs, bet darba raksturs, darbinieku un uzdevumuņēmēju vai pilnvarnieku dažādie stāstusi / stāvokļi / ir noteicošie. Mūsu civillikumā nav principiēlas atšķirības darba un uzdevuma līguma starpā, tādēļ arī robežas te ir neskaidras. Šveices civillikums norobežo uzdevuma līgumu no pārējiem darba līgumiem definējot, ka uzdevuma līgums ir subsidiārs darba līgums - proti, ja konkrētu līgumu nevar atzīt par citu darba līgumu, tad tas ir uzdevuma līgums.

Latvijas civillikums nenovelk noteiktas rābežas uzdevuma līguma un pilnvarojuma līguma starpā. Uzdevuma līgums tomēr ir divpusīgs līgums. Pilnvarojums ir vienpusīgs akts, ar kuņū kāda persona ir pilnvarota izdarīt zināmu darbību un pilnvarotājs uzņemas uz sevi pilnvarotā darbības sekas, t.i. atzīt personas rīcību sev par saistošu. Tāds pilnvarojums nav īpatnējs uzdevuma līgumam, kuņš var pastāvēt arī bez tāda pilnvarojuma.

Bieži pilnvarojums ir saistīts ar citu darba līgumu, piem. nama pārvaldnieks strādā uz darba līguma pamata.

Pilnvarnieka pienākums ir izpildīt uzdoto uzdevumu. Viņš atbild par katru neuzmanību. Principā saņemto darbu pilnvarnieks nevar izpildīt caur trešo personu izņemot steidzamības gadījumus. Citādi, ja tāda tiesība tam no pilnvarotāja noteikti piešķirta.

Uzdevuma devēja pienākums ir atlīdzināt visus nepieciešamos izdevumus pie kam pienākums atlīdzināt visus nepieciešamos izdevumus ir neatkarīgs no rezultāta.

Uzdevuma līgums vienādi izbeidzas ar vienas vai otras puses nāvi, jo tas ir tīri personīgs līgums. To arī var atsaukt jebkuņā laikā.

Ja uzdevums rada zināmas tiesiskas attiecības, tad padoms un ieteikums tādas nerada. Ar padomu vai ieteikumu neviens neuzņemas atbildību, izņemot ļaunprātības gadījumus, kad tas rada zaudējumu atlīdzību. Uzņēmuma veidā padoma devējs atbild par padoma dēļ cēlušos zaudējumu, ja viņš devis kaitīgu padomu ļaunā nolūkā.

Neuzdotā lietvedība.

Tā kā lietveža stāvoklis līdzīgs pilnvarnieka vai uzdevuma pē-
mēja stāvoklim, tad neuzdoto lietvedību apskata aiz uzdevuma līgumu.
Principā tas ir nepareizi, jo neuzdota lietvedība nedibinas uz līgu-
ma pamata, bet uz likuma pamata. Tādēļ par to nevar runāt kā par dar-
ba līgumu. Pie darba līgumiem vēl apskatīsim 2 līgumus: sabiedrības
līgumu un glabājuma līgumu.

S a b i e d r ī b a s l ī g u m s .

Sabiedrības līgums ir īpatnējs tāda ziņā, ka tas nerada padotī-
bu, kādu rada pārējie darba līgumi. Pie sabiedrības līguma visi lī-
gumslēdzēji ir visi vienādi. Viņu darbs ir kopējs, viena mērķa sasnieg-
šanai.

2241. pants: Sabiedrība ir divu vai vairāku personu apvienošāns uz
sabiedrības līguma pamata kopēja mērķa sasniegšanai ar kopī-
giem spēkiem vai līdzekļiem.

Visos gadījumos, kad vairākas personas vienojas vai apvienojas
sasniegt kādu kopēju mērķi kopīgiem līdzekļiem, ir sabiedrības lī-
gums.

Sabiedrības līgumam speciāla forma netiek prasīta. To var noslēgt
arī mutes vārdiem un klusu-ciešot.

Sabiedrība nav juridiska persona. Tas nozīmē, ka tiesību un pie-
nākumu nesēji ir paši biedri. Tādēļ sabiedrības ir jāatšķir no bied-
rībām. Biedrība ir jau tiesību subjekts. Biedrības manta ir pete par
sevi. Biedrības tiesības nav biedru tiesības.

Sabiedrībā katram biedrim ir jāpiedalās ar ieguldījumu, kas var
dūt naudā, mantā un arī darbā. Katram biedrim ir tiesības piedalīties
peļņā un pienākums piedalīties zaudējumos. Vienīgais izņēmums ir ar
tiem biedriem, kuri piedalās sabiedrībā ar personīgo darbu. Tos var
atbrīvot no pienākuma piedalīties zaudējumos. Peļņas un zaudējumu
sadališanu var grozīt līgumā. Ja līgumā tas nav noteikts tad likums
paredz, ka tā nosakāma pēc ieguldījuma apmēra, t. i. biedru piedali-
šanos peļņā un zaudējumos.

Sabiedrības lietas ved visi biedri kopīgi, izņemot gadījumus, kad
pēc vienošanās lietvedība uzticēta vienam vai vairākiem biedriem vai
trešām personām. Atšķirībā no tirdzniecības sabiedrībām, kur katrs
biedrs tiesīgs vest sabiedrības lietas, civiltiesiskā sabiedrībā ti-
kai visi biedri kopīgi var vest sabiedrības lietas.

Darījumi, kurus sabiedrības lietās noslēguši visi biedri kopīgi
vai lietveži savu pilnvarojumu robežās, saista biedrus neaprobežoti
un solidāri pret trešām personām. Izņemot gadījumus, kad ar šīm tre-
šām personām nolīgts citādi. Ja darījumu noslēdz kāds sabiedrības
biedrs ar trešo prsonu sava paša vārdā, tad pārējie biedri ar to nav
saistīti, izņemot ja pārējie biedri vēlāk darījumu apstiprinājuši
vai darījums nācis par labu sabiedrībai.

Sabiedrība izbeidzas:

- 1/ ja visi biedri par to vienojas,
- 2/ ja notek laiks, uz kādu sabiedrības līgums bijis noslēgts, iz-
ņemot gadījumus, kad uz noteiktu laiku noslēgts līgums uzska-
tāms par klusējot pagarinātu uz nenoteiktu laiku,
- 3/ ja kāds biedrs zaudējis rīcības spēju, vai ja par viņa mantu
atklāj konkursu vai nodibina administrāciju, vai ja kāds biedrs
sabiedrības līgumu usteic, vai nomirst, izņemot tomēr gadīju-
mus, kad sabiedrības līgumā paredzēts, ka šajos gadījumos sa-
biedrībai jāpastā tāk pārējo biedru starpā vai jāturpina mi-
rēja mantiniekiem,
- 4/ ja sasniegts sabiedrībai spraustais mērķis vai ja tā sasnieg-
šana kļuvusi neiespējama,
- 5/ ja valdība aizliedz sabiedrībai tālāk pastāvēt.

Aiz svarīgiem iemesliem katrs biedrs var katrā laikā bez iepriek-
šēja uzteikuma prasīt sabiedrības izbeigšanu. Jāatzīst, ka arī sabied-
rības biedriem ir tiesības uzteikt vienam biedram sabiedrības līgumu,
t. i. to izslēgt no biedru skaita. Jautājumu par svarīgu iemeslu esa-
mību izšķir tiesa, bet nevis biedru sanāksme.

Lekcija Nr. 32. 1938. gada 16. martā.

G l a b ā j u m a l ī g u m s .

Ar glabājuma līgumu glabātājs uzņemas uzglabāt kustamu lietu, ko
viņam nodevis glabājuma devējs. No šīs civillikuma / 1968. p. / de-
fīcijas ir redzams, ka glabājuma līgums pēc Latvijas civillikuma ir
reāls līgums. Tas vēl skaidrāk ir pateikts civ. lik. 1970. pantā.

1970. pants: Glabājuma līgums uzskatāms par noslēgtu, tiklīdz glabājuma devējs iedevis glabājuma priekšmetu glabātājam. Tomēr arī iepriekšēja vienošanās, kurā kāds apsola ņemt lietu glabājumā, saista, un tāēļ, ja glabātājs nedibināti atteicas, no viņa var prasīt atlīdzību par visiem ar to nodarītiem zaudējumiem.

Glabājuma līguma mērķis ir lietas uzglabāšana. Vecais civillikums uzsvēra bezatlīdzības momentu. Jaunais civ. lik. to vairs nedara, bet tomēr arī pēc jaunā civ. lik. glabājuma līgums ir bezatlīdzības līgums un tikai izņēmuma gadījumos, kad atlīdzība ir pielīgta vai kur var uzskatīt vai atzīt, ka viņa klusējot pielīgta, pienākas atlīdzība par glabājumu.

Pēc mūsu civ. lik. glabājuma priekšmets ir tikai kustama lieta, laigan ievērojot līguma brīvības principu ir iespējams slēgt līgumu arī attiecībā uz nekustamu mantu, bet tad tas vairs nebūs glabājuma līgums, kuru regulē civillikums.

Glabātājam rūpīgi jāglabā viņam uzticētā lieta, bet ja viņš uzņemies glabāt bez atlīdzības, tad viņš nes aprobežotāku atbildību, un proti, tikai par žunprātību un rupju neuzmanību. Atbildību par risku glabātājam jānes tikai tad, kad viņš to tieši uzņemies, vai kad viņš kavējas ar lietas nodošanu / kad tas nonācis nokavējumā /.

Glabājuma devēja pienākums ir ņemt atpakaļ glabājuma priekšmetu norunātā termiņā un izņēmuma gadījumā arī pirms termiņa. Tāpat tam jānodod glabātājam norunātā atlīdzība, jāatlīdzina glabātājam viņa izdevumi lietas glabāšanā, ciktāl tie bijuši nepieciešami vai izdarīti ar glabājuma devēja pārkrišanu.

Ja glabājuma priekšmets ir patērējama lieta, tad tiesiskās attiecības ir citādas, jo ja šinī gadījumā piešķir glabātājam tiesību izlietot lietu, patērēt to, tad tas nozīmē, ka uz glabātāju ir pārnestas īpašuma tiesības un glabājuma ņēmējam jāatdod tikai tādas pašas lietas, tādā pašā daudzumā un labumā, nevis tās pašas lietas. Tādēļ šāds glabājuma līgums, no tā momenta, kad glabātājs ir sācis lietot, izlietot, patērēt atvietojamu lietu, pārvēršas par aizdevumu un ir apsprižams pēc aizdevuma līguma noteikumiem.

U z t u r a l ī g u m s .

Sis līgums nav pieskaitāms pie darba līgumiem. Tam tuvs sakars ar personas darbu. Tā mērķis ir dot uzturu kādai personai.

Šādu regulētu līgumu nepazīna vecais civillikums, bet tas dzīvē bieži sastopams un tāpēc arī jaunais civ. lik. to ir normējis, regulējis. Šo līgumu definē civ. lik. 2096. pants.

2096. pants: Ar uztura līgumu viena puse nodod otrai naudā vai graudā kādu mantisku vērtību, par ko otrā tai dod uzturu, kamēr uztura ņēmējs dzīvo, ja vien par šā pienākuma līgumu nav norunāts citādi.

Pēc jaunā civ. lik. arī šis ir reāls līgums, kas tiek noslēgts ar lietas nodošanu, bet arī iepriekšēja vienošanās / priekšlīgums / ir saistoša.

Civillikums noskaidro arī kas ir saprotams zem termina " uzturs ". Šai normai ir arī principiēla nozīme, jo uz to var arī atsaukties gadījumos, kad jānodod alimenti uz likuma pamata. Pēc civ. lik. uzturā ietilpst:

- a/ ēdiens,
- b/ mitekļis,
- c/ apģērbs,
- d/ kopšana,
- e/ ja uztura saņēmējs ir nepilngadīgs, tad arī audzināšana un skološana obligātoriskās skolās.

Ja uztura devējam nodod nekustamu mantu, tad, lai nodrošinātu uztura ņēmēju, likums paredz, ka tāds līgums ir ierakstāms zemes grāmatās kā ķīlas tiesība.

Uztura ņēmēja tiesības ir tīri personīgas, kaut arī tas dibinātas uz līguma un kaut arī tas noslēgts par labu trešai personai, tomēr personiskais moments paliek uztura līgumā. Tādēļ, starp citu, tiesība uz uzturu nav cedējama.

Ja uzturā līgumu atceļ uztura devēja vainas dēļ, piem. tādēļ, ka uztura devējs nedod uzturu, nepilda saistības un līgumu atceļ, tad tam jānodod atpakaļ mantiskā vērtība, ja tāda nodota, bet uztura ņēmējam nav jāatdod saņemtās vērtības. Tas ir tādos gadījumos, kad līgumu atceļ uztura devēja vainas dēļ. Citos gadījumos, kad nav šī uztura devēja vaina, jārikojas pēc vispārējā principa - jāatjauno agrākais stāvoklis: vienam jāatdod saņemtā lieta, otram jāatdod uzturs vai tā vērtība, tikai ar vienu ierobežojumu - par cik saņemtais pārsniedz

likumisko procentu apmēru. Tas ir tādēļ, ka citādi uztura devēji iedzīvotos uz uztura pēmeļu rēķina.

4. Pēdējā grupā, pēc 91. lp. minētās prof. Sinaiska klasifikācijas apskatīsim laimes līgumus. Pie šīs grupas pieder:

- a/ spēle,
- b/ derība un
- c/ izloze.

Daudz pūles un daudz strīdus literatūrā izsauc jautājums par spēles un derību vai spēles un derību līgumu norobežošanu. Parasti šos līgumus atšķir tādējādi, ka saka, ka pie spēles līguma peļņa vai zaudējums ir atkarīgi lielākā vai mazākā mērā no kontrahentu darbības, no kādas kombinācijas. Latvijas civ. lik. šo momentu neuzsver. Pēc Latvijas civ. lik. spēle ir līgums ar ko peļņa vienai pusei un zaudējums otrai pusei tiek darīts atkarībā no kāda nākotnes, nezinama notikuma. Redzam, ka šeit nav uzsvērts darbības vai kombinācijas jautājums. Tas ir pareizi, jo, piem. spēlējot bridžu vai preferansu ir kombinācijas, kontrahentu darbība, bet tādas nav pie ruletes; tomēr pēdējā ir spēle un neviens neapgalvos, ka tā ir derība. Tāpēc pareizi civ. lik. atmet šo momentu, bet tā ir grūti bieži norobežot spēli no derībām. Latvijas civillikums devis ļoti vispārēju definīciju, jo jēdziens ir plašāks kā literatūrā izskaidrots, bet kontūras nav pietiekoši asas.

Jāsaka, ka spēles līgums attiecībā pret derību līgumu ir vispārīgāks, spēles līgums ir speciālāks. Ja nevar noteikti atzīt derību, tad jāatzīst spēle, ja vispār ir elementu priekš spēles līguma noteikšanās.

Derību līgums ir saprotams šauri. Tas izriet arī no mūsu civ. lik. definīcijas / 2282.p. /.

2282. pants: Derība ir tāds līgums, ar ko sakarā ar kādu apstrīdamu apgalvojumu vienojas par to, lai tas, kura apgalvojums izrādītos nepareizs, izpildītu kautko noteiktu par labu otrai pusei vai trešai personai.

Tā tad pie derības ir nepieciešams, lai būtu apgalvojums un par apgalvojumu būtu strīds. Atkarībā no šī apgalvojuma pareizību vai nepareizību būtu norunājama kāda atbildība. Ja ir šie elementi, tad ir derības, ja nav, tad - spēles līgums.

Ne no spēles, ne no derībām nekādas saistības neizceļas. To, kas spēlē vai derībās pazeudēts un labprātīgi samaksāts, nevar prasīt atpakaļ, ja vien vinnētāja puse nav darbojusies ļunprātīgi.

I z l o z e ir īpatnējs laimes līgums. Tas ir tāds līgums, pēc kura lietas īpašnieks lietu izlozē pēc noteikta plāna, bet izlozes dalībnieki, par zināmu likmi vai arī bez maksas, iegūst cerību to vinnēt. Attiecībā uz izlozi mums ir speciāls likums, kas izlozi sīki regulē.

Saistības, kas izceļas uz likuma pamata.

1. Neuzdotā lietvedība.

Ja kāds neaicināts uzņemas vest citas personas lietas saskaņā ar viņas patiesām interesēm un tādos apstākļos, kuŗos varētu pieņemt, ka šī persona, ja viņai būtu bijusi izdevība izteikt savu gribu, būtu piekritusi šādai vietniecībai, tad ar tādu lietvedību nodibinās starp lietvedi un pārstāvamam līgumam līdzīga tiesiska attiecība. Tātad patiesībā šeit līguma nav. Lietveža un pārstāvamam attiecības apspriežamas tikai pēc likuma, jo pārstāvamam nemaz nav klāt, līgums nevar būt. Mūsu civillikuma norādījums, ka nodibinās līgumam līdzīga attiecība, izskaidrojams vēsturiski. Romiešu juristi neuzdoto lietvedību uzskatīja par kvaziju līgumu. Viņiem bija tāda speciāla kvaziju līgumu grupa un šī iedalījuma ietekmē ir arī mūsu civ. lik. Patiesībā, kā jau teikts, šeit līguma nav. Cita persona aiz ētiskiem motīviem iejaucas un šīs "citas personas" interesēs nokārto pārstāvamam lietas. Nav nemaz vajadzīgs, lai šāds lietvedis uzņemtos kārtot visas svešās personas lietas - visu darījumu kompleksu. Lietvedis var rūpēties tikai par vienu lietu, tikai par atsevišķu darbu, kuŗu saglabā, izlabo, saglabā, neinteresējoties par pārējām lietām.

Neuzdotā lietvedība nodibinās uz likuma pamata, tikai starp pārstāvamam un vietnieku, bet nevis ar trešām personām. Tādēļ trešās personas un ārstādes var neatzīt lietvedi par pārstāvamam pilnvarnieku.

Lietveža tiesības un pienākumi ir līdzīgi pārstāvja tiesībām un pienākumiem. No viņa tiek prasīta tikpat liela uzmanība un tiek uzlikta tikpat liela atbildība.

Lietvedim ir jānobeidz uzņemtais darbs. No viņa gribas atkarīgas uzņemties vai nē, bet ja tas ir sācis rīkoties pārstāvamam labā, darbs

ir jāpabeidz. Vietniekam ir tiesības saņemt atlīdzību par izdevumiem, kā arī procentes par izlikto.

2. Viesniecnieku atbildība.

Viesniecnieku glabājuma pienākumu radīja arī romiešu tiesības. Kad Roma uzplauka un kļuva par pasaules centru uz turieni devās ārzemnieku bari. Daudzās viesniecās bija nedrošība - ārzemnieki - viesi tika bieži pazagti. Romiešu pretors uzlika pilnīgu atbildību par ceļinieku ievestām lietām uz viesnicu īpašniekiem. Viesniecnieks nevarēja nekādi atbrīvoties no šī atbildības pienākuma. Vēlāk šī atbildība tika mīkstināta, un proti, viesniecniekiem nebija jāatbild, ja pats ceļotājs vai ceļotāja laudis ir vainīgi pie zuduma vai ja ir nepārvaramas varas dēļ cēlušies zaudējumi un pēdīgi, ja ievestā lieta, tās īpašību dēļ tā maitājas vai izzūd.

Tādā veidā šī atbildība ir atrodamā arī Latvijas civillikumā. Pēc Latvijas civillikuma viesniecnieks atbild par ienesto lietu atdošanu un viesnicā izliktais sludinājums, ka viesniecnieks atbildību nenes, nav spēkā.

Šī viesniecnieka atbildība dibinās uz likuma pamata. Šeit nav līguma, nav arī tiesību pārkāpuma, bet vieniecnieks atbild uz likuma pamata. Tādēļ likumdevējs atradis par pareizu attiecībā uz vērtspapīriem un dārglietām šo atbildību ierobežot ar Ls 1.000.- Viesniecnieks ar to netiek atbrīvots no atbildības, ja viņš vai viņa kalpotāji ir vainīgi. Neatkarīgi no vainas jāatbild Ls 1.000.- apmērā / par vērtspapīriem un dārglietām /. Tas ir taisns princips, ka atbildība tiek mazliet ierobežota, jo tādos gadījumos viesniecnieki gadījuma dēļ netiek ruīnēti un tiem viegli iespējams izpalīdzēties ar apdeošināšanu. Tiem jāapdeošinās tikai šīs summas apmērā.

3. Saistības no netaisnas iedzīvošanās.

Saistības uz netaisnas iedzīvošanās pamata ir tad, kad kāds iedzīvojas bez jebkāda pamata uz otra rēķina.

Lai varētu runāta par atprasījumu netaisnas iedzīvošanās dēļ ir nepieciešami divi momenti:

1. lai kāds iedzīvotos uz otra rēķina un,
2. lai šādai iedzīvošanās nebūtu attaisnojoša pamata / ja ir līgums, tad ir attaisnojošs pamats /.

Ja šie divi momenti ir, tad ir iespējams atprasīt atpakaļ zināmas vērtības no personas, kura iedzīvojusēs.

Civillikums izšķir sekojošus atprasījumu veidus:

1. Neesoša parāda izpildījuma atprasījums / ja kāds samaksājis neesošu parādu /,
2. nākošā notikuma izredzē izpildītā atprasījums / ja kāds devis kautko rēķinotie ar kādu nākošu notikumu /,
3. atprasījums nelikumīga vai pretlikumīga pamata dēļ,
4. atprasījums jebkāda pamata trūkuma dēļ / priekšmets vai manta bez pamata atrodas pie citas personas /
5. Vispārējs atprasījums iedzīvošanās dēļ.

Visos pirmajos četros gadījumos var atprasīt doto vai saņemto, vai dotā vai saņemtā vērtību. Piektajam pamatam ir daudz plašāka bāze, jo tas nosaka, ka nevienam nav tiesības netaisni iedzīvoties otram par ļaunu un uz tā rēķina. Šeit materiālas taisnības vārdā tiek izlabota formālā taisnība, jeb materiāla netaisnība. Piemēram iedomāsimies gadījumu, kad kāda meita precas, tiek pasūtīts viesnicā mielasts, bet izrādās, ka nav maksātāja; kalpotāji pasūtījuši - viesniecniekam nav pamata uz līguma prasīt no līgavas tēva, bet uz netaisnas iedzīvošanās pamata var prasīt no līgavas tēva, kuram pēc parašām vajadzēja segt šie izdevumi un tas tam arī jādara. Šis princips ir plaši formulēts un arī plaši saprasts. Tādēļ tas ir ierobežots / atšķirībā no četriem pirmajiem uzskaitītiem atprasījuma veidiem /, šeit, kas cietis zaudējumus var prasīt tikai to, ar ko un par cik otrs ir iedzīvojies. Tātad atprasāms nevis saņemtais, nevis dotais, bet iedzīvotais, t.i. var atprasīt iedzīvoto. To uz līguma pamata nevar prasīt, bet uz likuma pamata.

Lekcija Nr. 34. 1938. g. 18. martā.

Tiesību pārkāpums.

Tiesību pārkāpumam civiltiesībās lielāka nozīme kā vienam otram līgumam. Tiesību pārkāpumam ir pavisam citāds raksturs. Tas ir citāds kā līgums, bet kopīgs ar līgumu tiesību pārkāpumam ir tas, ka tas rada saistību. Rodas saistība, kur ir vismaz viens kreditors un viens parādnieks - kur kreditoram ir tiesība prasīt un parādniekam

pienākums pildīt. Šo parādnieka atbildības pienākumu, kas izceļas uz tiesību pārkāpuma pamata, parasti apzīmē ar terminu "deliktiska atbildība" vai vienkārši "deliktualitāte".

Nerēti ir grūti novilkt robežu kur sākas deliktiska atbildība un kur beidzas līgumiskā atbildība un bieži var nākt priekā gadījumi, ka kāda persona var prasīt no parādnieka ir uz līguma pamata ir uz tiesību pārkāpuma pamata. Tad runā par deliktiskas un līgumiskas atbildības konkurenci, piem. kad kāda persona izdauza logu, tad tai ir jāatbild uz tiesību pārkāpuma pamata - deliktiska atbildība, bet ja irnieks sabojā vai sadauza kautko / nama trepju telpās izsit logu /, tad zaudējumu atlīdzību no šī irnieka var prasīt gan uz īres līguma pamata, gan arī uz tiesību pārkāpuma pamata.

Tiesību pārkāpums rada pienākumu atlīdzināt zaudējumus, bet lai par tādu pienākumu - atlīdzināt zaudējumus, varētu runāt, ir nepieciešams, lai būtu kautkāds sakars personas darbībai ar zaudējumiem.

Zinātnē pastāv divas teorijas:

- 1/ vainas teorija, kas iziet no vainas principa un
- 2/ nodarījuma teorija, kas aizstāv nodarījuma principu.

Šīs teorijas ir dažādos ieskatos par to, cik ciešam sakaram jābūt nodarītāja un zaudējumu starpā. Vecākais no šiem diviem principiem ir nodarījuma princips. Tas dominēja senās tiesībās. Tad pietika tikai tīri ārēja sakarība - zaudējumu nodarīšanas fakts. Katram, kas zaudējumus nodarīja, bija jāatlīdzina zaudējumi neatkarīgi no vainas.

Vainas princips neapmierinas ar tādu ārēju sakarību. Tas prasa bez šīs ārējās sakarības vēl vienu subjektīvu elementu - vainu. Nepietiek piem. ar to vien, ka kāds sabrauc cilvēku. Lai iestātos atbildība ir nepieciešama vēl vaina, jo nevainīgam pēc šī principa nevar uzlikt atbildību, kaut viņš arī zaudējumus nodarījis.

Paceļas jautājums modernās tiesībās - kuram principam dot priekšroku. Nodarījuma princips ir stingrāks, ievēro pilnīgi cietušā intereses. Vainas princips, varētu teikt, rada mīkstāku atbildību - ievēro arī nodarītāja stāvokli.

Šie divi principi literatūrā nesēn un arī vēl tagad izcīna sīvu cīņu.

Pat nodarījuma principu izteikušies tādi izcilus juristi kā Gierke Vācijā, Saleilles vai Josserands Francijā, neminot vēl nemaz daudz citus, kuri arī aizstāv nodarījuma principu.

Galvenā doma nodarījuma principa aizstāvjiem ir tā, ka ir netaisni tādēļ vien, ka trūkst vainas elementa, visus zaudējumus uzlikt cietušam, piem. kādu cilvēku sabrauc auto un izrādas, ka auto vadītājs nav vainojams - nejaušība / stūre sabojājusēs kā tas vienmēr pie auto katastrofām! /; cilvēks sabraukts, ģimene varbūt paliek bez apgādātāja, palicēji prasa zaudējumu atlīdzību, uzturu, bet nav vainas un pēc vainas principa nekā nevar panākt. Cietušam jānolaiž rokas un jācieš. Tā redzam, cik daudz motīvu var sameklēt nodarījuma principa aizstāvji. Tomēr tagadnes literatūrā valda vainas princips.

Juridiskās normas nosaka cilvēka uzvešanos sabiedrībā un reakģē, paredz kādu sankciju, ja cilvēks uzvedas pretēji noteiktām normām. Tādēļ, lai būtu pamats uzlikt atbildību, ir nepieciešams, lai persona apzinīgi vai aiz neuzmanības būtu pārkāpuse likuma normu. Citādi visi jau iepriekš būtu nosodīti ar atbildību, kā tas, kas cenšas un apzinīgi pilda likuma normas, kā arī tas, kas viņas neievēro.

Vainas princips rada, kā mēdz teikt, taisnīgāku atbildību, taču rada un dod ētisku attaisnojumu atbildības izcelšanai, un proti, ja Tu pārkāpj normu, tad tev jāatbild. Tāds viedoklis, tāds atrisinājums dod iespēju visiem civiltiesiskās sabiedrības locekļiem droši rīkoties, jo viņi zin, ka viņiem nāksies atbildēt tikai tad, kad viņi pārkāps normu. Turpretī nodarījuma princips drīzāk var veicināt atturēšanos no rīcības, jo arī vislielākā uzmanība nepalīdz atsvabināties no atbildības, ja kautkas notiek.

Tādēļ likumdošanā valdošais princips ir vainas princips, bet visur - vairāk, vai mazāk, no šī principa tiek taisīti izņēmumi, kur personai tiek uzlikta atbildība neatkarīgi no vainas.

Tagad piegriezīsimies Latvijas likumdošanai. 1779. pants nosaka:

Katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis.

Šis pants ir tā formulēts, ka viņš liek domāt par nodarījuma principa pastāvēšanu mūsu tiesībās. Šai pantā vainas elements nav parādīts. "Katram ir pienākums..." - tā ir nodarījuma principa prasība. Bet kaut arī šīnī pantā tas tā pateikts, tomēr Latvijas civ. lik. stāv

uz vainas principa. Tas izriet no kopsakarības ar citiem pantiem. Šinī ziņā atsauksimies uz civ. lik. 1635. p., kas tieši veltīts tiesību pārkāpumiem vai neatļautai darbībai.

1635. pants: Katrs tiesību aizskārums, t.i. katra pati par sevi neatļauta darbība, dod tam, kam tā kaitējusi, tiesību prasīt apmierinājumu no aizskārēja, ciktāl viņu par šo darbību var vainot.

Piezīme. Darbība šeit pieņemta plašākā nozīmē, aptverot nevien darbību, bet arī atturēšanās no tās, t.i. bezdarbību.

Kā redzam, šeit jau ir uzsvērts vainas moments. Teiktais saskan arī ar 1774. pantu, kas nosaka, ka nejaušs zaudējums nevienam nav jāatlīdzina un nejaušība sākas tur, kur beidzas vaina. Ja nav vainas, tad var runāt par nejaušību vai par nepārvaramu varu.

Varam teikt, ka Latvijas civillikums stāv uz vainas principa pamata, bet izņēmuma veidā mūsu civ. lik. pazīst arī bezvainas atbildību - atbildību neatkarīgi no vainas. Kā piemēru var minēt civ. lik. 937. pantu, kas nosaka, ka bišu īpašniekam ir tiesība sekot savam spietam arī uz viņam nepiederošas zemes, pie kam viņam jāatlīdzina svešas zemes īpašniekam nodarītie zaudējumi. Tātad vaina šeit nespēlē lomu - ja grib saņemt savu ēpietu, tad tam jāatlīdzina zaudējumi. Tādi atsevišķi izņēmumi ir radīti vairākās vietās, vēl piem. 1780. p., kas nosaka, ka zaudējumi, ko nodarījis bērns līdz septiņiem gadiem, garā slimais vai arī rīcības spējīga persona nesamaņas vai gara darbības traucējuma stāvoklī, jāatlīdzina no viņu mantas, ciktāl tie neatņem viņam viņu uzturam nepieciešamos līdzekļus. Pēc šī panta piem. garā slimais vai bērns paņēmis sērkokcipus rīkojas un nodedzina mājas; pierakstīt par vainu to nevar, jo tiem trūkst apziņas, tomēr atbildība tiek uzlikta / ar 1780.p. /. Vēl viens gadījums, kuŗu var minēt mūsu civ. lik. ir 2358. p.

2358. pants: Ja zaudējumu nodara izlejot vai izmetot kautko uz ielu vai citu vietu, pa kuŗu ļaudis staigā vai kur tie mēdz atrasties, vai nepienācīgā kārtā nostiprinātiem priekšmetiem nokrītot no mājas uz ielu u.t.t., tad zaudējuma cietējs var prasīt zaudējuma atlīdzību no 2359. p. norādītās personas.

2359. pants: Zaudējumu atlīdzība prasāma nevis no ēkas īpašnieka, bet no tā, kas tajā dzīvo vai kā rokās aiz kautkāda iemesla atradusies šī ēka vai tā viņas daļa, no kuŗas kautkas izliets vai izmests.

Piemēram, kāds iet pa ielu un tam uzkrīt kautkas uz galvas, tad pēc vispārējā principa varētu prasīt zaudējumu atlīdzību tikai tad, ja kāda persona ir vainīga, bet šis pants / 2358. / rada atbildību neatkarīgi no vainas.

Minētie ir tie nedaudzie izņēmumi mūsu civ. lik., kur ir atbildība bez vainas, kāds pamats ir šiem izņēmumiem? Kas tā ir par atbildību? Šeit visur bija atbildība uz likuma pamata.

Kur nav vainas, tur pēc Latvijas civ. lik. nevar būt atbildības - var būt tikai atbildība uz likuma pamata. Šāda bezvainas atbildība, atbildība uz likuma pamata, tiek radīta parasti tur, kur kāds uzņēmums sevišķi apdraud līdzpilsoņus, piem. ārzemēs strādnieki tiek nodrošināti netikai ar sociālās likumdošanas palīdzību, bet ar stingrākas atbildības radīšanu - uzņēmuma īpašniekam tiek radīta, uzlikta atbildība neatkarīgi no vainas. Tas tā ir dažās zemēs. Tāpat tāda atbildība tiek uzlikta dzelzceļiem un citiem satiksmes līdzekļiem, t.i. to īpašniekiem - visur, kur tiek radītas briesmas līdzpilsoņiem, tiek radīta bezvainas atbildība. Šī atbildība nav tomēr pārāk smagam jo tie ir tikai izņēmumi no vispārējā principa - vainas principa un tie var izlīdzēties ar apdrošināšanu. Tādēļ šī stingrākas atbildības radīšana šajos gadījumos attīsta tikai interesi pret apdrošināšanu.

Lai izceltos atbildība tiesību pārkāpuma dēļ, vai kā civillikums saka: neatļautas darbības dēļ, ir nepieciešami četri pamatnoteikumi vai četri būtiski elementi:

1. vaina,
2. neatļauta darbība,
3. zaudējums un
4. cēlonisks sakars starp darbību un zaudējumiem.

Ja kāda persona izdauza, piem. logu, tad, lai būtu atbildība uz tiesību pārkāpuma pamata, tad ir nepieciešami šie elementi. Ja ir šie četri nepieciešamie rekviziti, kas vajadzīgi, lai iestātos atbildība, tad ir atbildība uz tiesību pārkāpuma pamata, bet ja kāds no tiem

trūkst, tad nav atbildības, vismaz uz tiesību pārkāpuma pamata nē / varbūt ir pietiekoši rekviziti atbildībai uz līguma pamata/.

1. Ja runājam par vainu, tad jāņem vērā, ka civ. lik. izšķir vairākas vainas pakāpes.

- a/ Stingrākā vainas pakāpe ir ļauns nolūks. Ar ļaunu nolūku jāsaprot katrs tiesīgs kaitējums. Ja abas puses darbojušās ļaunā nolūkā, vienā un tajā pašā virzienā, tad neviena nevar vērst pret otru prasību. Šī ir zināma sankcija - civ. lik. negrib iejaukties, atrisināt strīdu kur abi tieši viens otram kaitējuši.
- b Otrā vainas pakāpe ir neuzmanība. Tā ir vainas pakāpe bez ļauna nolūka. Tā tad trūkst nolūka nodarīt kaitējumu. Neuzmanība savkārt var būt:

- x/ rupja,
- y/ viegla.

Šim iedalījumam pie tiesību pārkāpumiem nav nozīmes, bet tam ir svarīga nozīme pie dažiem līgumiem, piem. ja kāds līgums noslēgts bez atlīdzības, vienas puses interesēs, tad viena puse atbild tikai par rupju neuzmanību.

2. Otrs moments pie tiesību pārkāpumiem bija neatļauta darbība. Pienākums atlīdzināt zaudējumus rēdas tikai tad, ja tā darbība, ar kuru zaudējumi nodarīti, ir neatļauta vai nelikumīga, piem. neviens nedrīkst otra mantu iznīcināt, bet ja iznīcina, tad tā ir neatļauta darbība. Pienākums atlīdzināt zaudējumus nav tad, ja nodarītājs izpilda likumīgu darbību, piem. tiesu izpildītājs apraksta, pārdod piedziņas laikā parādnieka mantu; viņš arī nodara zaudējumus, bet viņa darbība ir likumīga, tiesu izpildītāju te nevar saukt pie atbildības uz tiesību pārkāpuma pamata.

3. Tiesību pārkāpuma trešais elements ir zaudējumi. Mūsu civ. lik. atlīdzina tikai tos zaudējumus, kam ir mantiska vērtība, ko var novērtēt naudā. Morāliskās ciešanas pēc mūsu civ. lik. netiek atlīdzinātas. Šinī ziņā 1633. pants / skat 98.lp./, kas runā par tiesību prasīt apmierinājumu, nav precīzs. Tas saka: "... dod tiesību prasīt apmierinājumu " Termins " apmierinājums " ir plašāks nekā atlīdzība un tas aptvertu arī atlīdzību par morāliskām ciešanām. Mūsu civ. lik. tomēr konzekventi izved principu, ka atlīdzība par morāliskām ciešanām nav dodama. Pie zaudējumu atlīdzības svarīgs jautājums ir zaudējumu iedalījums:

- a/ zaudējums ir vai nu tāds, kas jau ir radies - tieši giestie zaudējumi, vai
- b/ zaudējums, kas stāv priekšā - atrautā peļņa.

Tiesību pārkāpuma gadījumos ir jāatlīdzina abi zaudējumu veidi un attiecībā uz atrauto peļņu pat ir vien priekšrocība. Ciestos zaudējumus vajaga precīzi pierādīt - tikai tos zaudējumus var prasīt, kurus var pierādīt. Turpretī atrauto peļņu - zaudējumus, kas stāv priekšā nākotnē, nevar precīzi pierādīt / tie var grozīties / un, lai tādēļ nebūtu jāatraidā šādas prasības, ir jāapmierinās vai pietiek, ja pierāda tikai šo zaudējumu varbūtību - pareizāki sakot - zaudējumu noteiktu varbūtību, jo ar vienkāršu varbūtību likumi nerēķinās.

4. Ceturtais elements ir cēlonisks sakars. Darbībai vai bezdarbībai ar kuru nodarīti zaudējumi jābūt par zaudējumu cēloni. Šeit kādreiz ir ļoti grūti novilkt robežas. Ņemsim piemēru: kāda persona uz ielas blāuj, garam iet kāda dāma ar vāju sirdi, izdzird kliegzienus un ar trieku nomirst. Arī šinī gadījumā var teikt, ka blāvējs ir vainīgs dāmas nāvē. Saprotams, ja dāma nebūtu sirdsslīma blāviens nāvi nesagādātu. Te vajaga robežas.

Literatūrā par šo robežu novilkšanu domājuši daudzi. Tgad valdošā literatūrā un tiesu praksē ir t.s. adekvātā teorija. Tā saka, ka darbība vai bezdarbība uzskatāma vai atzīstama par zaudējuma cēloni tad, ja parasti pie konkrētiem apstākļiem šādai darbībai i seko konkrēti zaudējumi. Piem. tā kā parasti blāvienam vai traciņam neseko cilvēka nāve - pēc adekvātās teorijas trača cēlājs nav vainojams pie nāves sagādāšanas, jo adekvātā teorija šo gadījumu neatzīst par nāves cēloni.

Vispārējs princips pie tiesību pārkāpšanas ir, ka katram jāatbild par savu rīcību. No tā izriet, ka par otra rīcību nav jāatbild. Tāmēr no šā principa ir izņēmumi. Pirmais izņēmums ir paredzēts civ. lik. 1780. pantā, kurš nosaka, ka tām personām, kam ir pienākums uzraudzīt bērņus līdz septiņņu gadu vecumam, garā slimos vai arī rīcības spējīgas personas nesamapas vai vai gara traucējuma stāvoklī, ir atbildīgas vispirms / ar savu mantu /, t.i. pirmā kārtā par šo personu nodarītiem zaudējumiem. Ja šie uzraudzītāji tikai pielaiduši kādā ne-

uzmanību, piem. audzinātājs vai vecāki, kuņiem bērns uzticēts, var dabūt atbildēt par bērnu nodarītiem zaudējumiem.

Otrs gadījums, kur nākas atbildēt par cita nodarītiem zaudējumiem, ir saimnieka vai darba devēja atbildība par darbinieku nodarītiem zaudējumiem. Darba devējs neatbild par visiem darbinieku nodarītiem zaudējumiem un viņš neatbild arī vienādi / vienmēr /. Darba devējs vai saimnieks atbild par darbinieka nodarītiem zaudējumiem tikai tad, ja viņš nav piegriezis vajadzīgo uzmanību izvēloties darbiniekus, t.ē. pirms pieņemšanas darbā viņš nav pārlicinājies par darbinieka spējām un noderību. Tā ir vaina par darbinieku izvēli. Piemēram, ja kāds veikalnieks, kuram ir zirgs preču izvadāšanai, pieņem braucēju, kas lēti strādā, bet neprot apieties ar zirgu vai brauc neuzmanīgi un sabrauc cilvēku, tad tam jānes atbildība par nodarītiem zaudējumiem.

Darba devējs neatbild par visiem darbinieku nodarītiem zaudējumiem tādēļ, ka visi nav nodarīti pie pienākumu izpildīšanas. Tikai tie nodarītie zaudējumi, kas stāv sakarā ar darbu, ir zaudējumi, par kuriem var nākties atbildēt darba devējam. Šajos gadījumos cietējs var prasīt zaudējumu atlīdzību vai nu no saimnieka, darba devēja vai no darbinieka. Cietušam nav jāprasa vispirms no darbinieka un tad no darba devēja - darba devējam nav subsidiāra atbildība - viņš atbild līdzās. Cietušais var prasīt vai nu no darbinieka vai darba devēja. Šo atbildības veidu sauc par kumulatīvu atbildību. Šī darba devēja atbildība pazīstama arī tirdzniecības tiesībās - par to runā jūras tiesības - par kuga ļaužu nodarītiem zaudējumiem, par kuņiem atbild kuga saimnieks.

Lai beigtu nodaļu par tiesību pārkāpumiem, jāapstājas pie dažiem speciāliem gadījumiem civ. lik. Civillikums runā par zaudējumu atlīdzību personisku aizskārumu dēļ, runājot šeit par atlīdzību par visiem bojājumiem, kura aptver arstēšanas izdevumus un arī atrauto peļņu.

Ja miesas bojājums ir nodarīts sievietei radīdams sakropļojumu, tad bez zaudējumu atlīdzības noteikšanas, likums liek ņemt vērā apgrūtinātu izdevību iedoties laulībā. Mūsu tiesu praksē ir tādi gadījumi bijuši, kur, piem. sakropļota kāda maza meitenīte prasa zaudējumu atlīdzību, bet kad nav atlīdzības par morāliskām ciešanām, tad zaudējumu atlīdzība ir ļoti maza un tieši uz šī panta pamata / ka būs apgrūtināta iespēja iedoties laulībā / ir piešķirta lielāka zaudējumu atlīdzība / Ls 2000.- /.

Kas sagādā kādai personai nāvi, tad tam ir pienākums uzturēt tās personas, kuras uzturēja sāva pienākuma dēļ nomirējs.

Mums ir speciāli, īpatnēji regulēta atbildība vai atlīdzība par kustoņu nodarītiem zaudējumiem. Īpatnējs pie šīs atbildības ir tas, ka vaina tiek prezumēta. Ja kāds dzīvnieks, piem. suns saplēš drēbes, tad tiek prezumēts, ka dzīvnieka turētājs ir vainīgs. Viņš var atbrīvotie no šīs atbildības, ja viņš pierāda, ka viņš ir spēris visus iespējamus soļus, visus nepieciešamos drošības soļus. Tā tad, ja viņš var vainas prezumciju apgāst, tad viņš atbrīvojas no atbildības. Tādēļ atbildība par kustoņu nodarītiem zaudējumiem apskatāma pie tiesību pārkāpumiem.

Pēdējais, kas pie tiesību pārkāpumiem jāapskata ir atbildība par zaudējumiem, kas nodarīti ar izmešanu, izliesānu vai nokrišanu. Arī te ir atbildība uz likuma pamata, piem. 2359. p. nosaka, ka zaudējumu atlīdzība prasama nevis no ēkas īpašnieka, bet no tā, kas tajā dzīvo vai kā rēķās aiz kautkāda iemesla atradusies šī ēka vai tā viņas daļa, no kuras kautkas izliets vai izmests. Atbildību par izliesānu, izmešanu vai nokrišanu apskata sakarā ar tiesību pārkāpumiem, jo vainīgais atbild uz tiesību pārkāpuma pamata.

Ar to beidzam saistību tiesību nodaļu.

GIMENES TIESĪBAS.

Lietu tiesības uzskata kā lauksaimnieku tiesības, jo to centrā atrodas īpašuma tiesības un vēl tagad lauku īpašumi pie mums ieņem centrālo vietu. Tāpat saistību tiesības uzskata par tirgotāju tiesībām, jo līgumus slēdz personas, kas nodarbojas ar tirdzniecības pperācijām. Ģimenes tiesības ir vienkārši cilvēka vai personas tmesības, jo te centrā atrodas cilvēks ar savām interesēs.

Ģimenes tiesiās valda imperatīvas normas / jus cogens /pretēji saistību tiesībām, kur valda dispozitīvas normas - likumu normu var atvietot ar līgumu. Sakarā ar to paceļas jautājums par, ģimenes tiesību sarežģīta problēma par personas un sabiedrības attiecībām. Vai personas brīvība jāstāda pāri sabiedrības interesēm vai otrādi? Ja apskatām senās tiesības, tad redzam, ka tur valdīja padotības vai notektiesības / kārtības / princips. Senatnē atsevišķas personas intereses bija pilnīgi upurētas sabiedrības vai sociālām interesēm, kas bija izteikts padotības principā. Atsevišķs cilvēks nespēja nekā, viņam bija jāpadodas. Senatnē cilvēki arī vieglāki padevās. Senais cilvēks visur novēroja kārtību, likumību - gan zvaigzpjā, gan saules gaitā, kura lec un noriet pēc zināmas likumības. Vērojot dabas spēku likumību cilvēks vieglāki nesa padotības nastu - padevās likumībai, kārtībai. Vēlāk šim padotības principam pretī nostājas cits laikmets, kas visspilgtāk izteicās lielās Francijas revolūcijas laikā, ko vēlāk galīgi mēģināja izvest Krievija, kur uzsvēra, ka personas brīvība ir augstākais labums. Francijas revolūcijas laikā tika aizstāvēts ieskaits ka sabiedrībai nav nekādas daļas gar laulību, ka tā ir tīra viņas daļībnieku lieta.

Ģimenes tiesības nevar apskatīt tikai no viena vai otra principa viedokļa. Katrā civiltiesību institūtā var atrast individuālus un sociālus elementus, kas respektē sabiedrības intereses. Laulība nav izņēmums. Tāpēc arī ģimenes tiesībās laulības un citus ģimenes tiesību institūtus ir jāizveido uz abu šo principu pamata, jāizved zināma sintēze. Nevarēja pastāvēt sistēma, kas bāzējas uz pilnīgu brīvību ģimenes tiesībās - Krievija atgriežas atkal pie saistošām normām ģimenes tiesībās. Ir nepareiz pie šī instituta pieiet vai nu no vīra vai sievas viedokļa. Šāda pieeja aizmirsis daudzus sociālus elementus, ar kuriem piesātinātas ģimenes tiesības.

Ģimenes tiesībās sabiedrība vairāk ieinteresēta kā kurā katrā citā civiltiesību daļā, jo ģimene ir mazākā šūniņa, mazākā sociālā šūniņa no kuras sastādās sabiedrība. Tādēļ no ģimenes stipruma atkarājas sabiedrības stiprums ne tikai tagadnē, bet arī nākotnē. Šo lielo sabiedrības, kā arī valsts interešu dēļ ģimenes tiesības ir vienas no viskonzervatīvākām civiltiesību daļām. Straujākas pārmaiņas radīt ģimenes tiesībās ir riskanti, jo likumdevēja kļūdas ģimenes tiesībās biež ir liktenīgas sabiedrībai un valstij. Ģimenes tiesības ir uzbūvētas uz individuālo un sociālo principu sintēzes.

Kas ir ģimene?

To var saprast šaurāki un plašāki. Pie tās var pieskaitīt arī tuvākos radniekus un tāā gadījumā ģimenes tiesībās būtu apskatāma arī radniecība.

Pie ģimenes šaurākā nozīmē, kā lieto civillikums, pieder:

a/ tēvs,

b/ viņa sieva / māte / un

c/ viņu abu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā.

Šim terminam ir nozīme citās civiltiesību nodaļās arī, piem. pie īres likuma par izlikšanu no dzīvokļa nama īpašnieka vai viņa ģimenes locekļu vajadzībām.

L a u l ī b a s n o s l ē g š a n a .

Pirms laulības noslēgšanas notiek saderināšanās. Saderināšanās ir savstarpējs solījums noslēgt laulību un juridiski to var kvalificēt kā iepriekšēju līgumu, ar kuru tie apņēmušies noslēgt laulību. Šim iepriekšējam līgumam nav tik liels spēks kā cātiem iepriekšējiem līgumiem, kas ir saistoši, tā kā var prasīt to izpildīšanu vai saudējumu atlīdzību. Šeit iepriekšējais līgums rada pienākumu noslēgt laulību, bet tiesības nav loģiska zinātne, jo tad te būtu saderinātiem piepiesti jālīdzodas laulībā. Saderināšanās nav saistoša. Likums aizsargā laulības izvēles brīvību. Saderināšanās forma likumā nav paredzēta.

Var saderināties kā patik - pat klusējot.

Ja pie saderināšanās nav juridisku seku, tad tas nav juridisks instituts. Bet juridiskas sekas ir:

1. vispirms saderināšanās atstāj zināmas sekas mantiskā ziņā, jo bieži tiek dāvinātas mantas, kuras ir jāatdod, ja laulības izjuk. Tikai vainīgajam nav tiesības atprasīt dāvanas.

Sakarā ar saderināšanos var sākt gatavoties laulības noslēgšanai, radīt izdevumus, uzturēt saderināto savās mājās, palīdzēt no-beigt izglītību ut.t. Izdevumi un zaudējumi, kas radušies sakarā ar laulību izjukšanu, vainīgai pusei ir jāatlīdzina.

2. Bez tīri mantiskām sekām ir arī personiskas sekas, un proti, ja no līgavaipa un saderinātās kopdzīves piedzimis bērns un līgavainis atsakas no laulības noslēgšanas, tad līgava var prasīt, lai viņu atzītu par saderinātā šķirtu sievu. Te jau ir parastās iepriekšējā līguma sekas. Ja līgavainim bijuši miesīgi sakari ar nepilngadīgu līgavu un pēc atklātībā zināmas saderināšanās, tas bez pamata un attaisnojuma atsakās noslēgt laulību, tad līgavainim ir pienākums dot uzturu līgavai, ja tā ir trūcīga, kaut viņai arī nebūtu bērna. Šis noteikums nav spēkā, ja arī līgavainis bijis nepilngadīgs.

L a u l ī b a .

Attiecībā uz laulības noslēgšanas formu atšķir:

1. b a z n i c a s l a u l ī b a s un
2. c i v i l l a u l ī b a s .

Baznīcas laulību noslēdz likuma minēto konfesiju garīdznieki.

Civillaulības noslēdz pie dzimtsarakstu nodaļas pārzinīem, kura tāpat kā pirmā ir pilntiesīga laulība. Dzīvš bieži lieto šo terminu "civillaulība" nepareizi - saprotot zem tās kopdzīvi / konkubinātu /

Baznīcas laulība nemaz nav tik veca. Kristīgā baznīca sākumā ne-interesējās par laulību noslēgšanu, bet tikai prasīja laulības svētību. Vēlāk, Viduslaikos baznīca sāka interesēties par laulību noslēgšanu un 16. g.s. tā kļūst obligātoriska, saistoša. 19. g.s. sākās reakcija pret baznīcas laulībām - tiek uzsvērts, ka laulība rada lielas civiltiesiskas sekas, svarīgas civiltiesiskas attiecības, kas prasa lielāku noteiktību, ko nevar panākt atstājot to garīdzniecības ziņā. Tādēļ nodibinājās dzimtsarakstu nodaļas.

Tagad pastāv dažādas iespējas.

1. Obligāta baznīcas laulība / dažās zemēs /.
2. Obligāta civillaulība / dominē Vakar²Eiropā /.
3. Pašiem laulātiem atstāta iespēja izvēlēties kur slēgt laulību.

Pēdējā ir t. s. fakultatīvā sistēma, kāda pastāv arī pie mums.

Līdzīga kārtība ir arī Itālijā. Šī kārtība ir izrādījusēs ļoti ērta: tā respektē pašu gribu un reliģiskās jūtas un ar to var panākt noteiktību dzimtsarakstos., jo garīdznieki sniedz ziņas dzimtsarakstu nodaļām.

Ne visas personas spēj noslēgt laulību. Ir vairāki šķēršļi, kas ne-atļauj laulību noslēgt.

1. Vecums. Šeit pacēlas jautājums vai liels vecums var būt par šķērslī laulības noslēgšanai, piem. vai var laulību noslēgt 80 g.v. Likuma valode te nav precīza. Civ. lik. 32. pants nosaka, ka aizliegta laulība vīriešiem pirms 18 gadu, bet sievietēm pirms 16 gadu vecuma sasniegšanas.

Laulība ir ļoti svarīgs akts, jo tā rada ilgstošas un paliekošas sekas. Tādēļ pie iestāšanās laulībā ir ļoti nopietni jāapsver vai iestāties laulībā vai nē. Likums šeit rada kontroli. Nepilngadīgiem vajadzīga vecāku atļauja vai aizbildņu atļauja. Ja laulība tiek liegta bez svarīga iemesla, tad to var atļaut bāriptiesa.

2. Slimība. Aizliegta laulība tiem, kas slimo ar veneriskām slimībām lipīgā stādijā, kā arī garā slimiem.

3. Radniecība. Aizliegta laulība radniekiem taisnā līnijā, brāļiem ar māsām un pusbrāļiem ar pusemāsām. Asinsradniecībai tiek pielīdzinātas arī citas tuvas attiecības un tādi vēl aizliegta laulība patēvam ar pameitu, pamātei ar padēlu, znotam ar cievās māti un vedeklai ar vīra tēvu, kaut arī tā laulība. ar kušu šīs attiecības radušās būtu izbeigusies ar nāvi, vai šķiršanu, vai laulības atzīšanu par neesošu. Ja asinsradniecības aizliegumam ir tīri medicīniski motīvi, tad šim aizliegumam ir tīri ētiski pamati.

Nav aizliegta laulība starp adoptētāju un adoptēto, bet to noslēdzot izbeidzas ar adopciju nodibinātās tiesiskās attiecības. Tāpat nav aizliegtas laulības aizbildņa un aizbilstamā starpā, ja šīs attiecības ir izbeigtas.

Bez minētiem šķēršļiem, kas norādīti, sievietēm aizliegta jauna laulība, ja tā bijusi laulībā, iekam nav pagājušas 306 dienas no iepriekšējās laulības izbeigšanās. Pirms šā laika notecējuma jauna laulība ir pielaižama:

- a/ ja šajā laikā sieviete dzemdējusi,
- b/ ja bijušie laulātie noslēdz laulību savā starpā no jauna,
- c/ ja pēc tam, kad pagājuši 4 mēneši no laulības izbeigšanās, valsts vai pašvaldības iestādes ārsts apliecina, ka sieviete, kas vēlas iestāties laulībā, nav grūta,
- d/ ja tiesa, kas laulību šķīrusi tam piekrit.

Pirms laulāšanas notiek izsludināšana.

Izsludināšana notiek abu izsludināmo dzīves vietās, izliekot uz 2 nedēļām sludinājumu vietējā dzimtsarakstu nodaļā. Šinī laikā personas, kuru tiesības šī laulība aizskārtu, var celt ierunas pret tās noslēgšanu, aizrādot uz likumiskiem šķēršļiem. Ja celta ieruna dzimtsarakstu nodaļā kurā pieteikta vēlēšanās iedotie laulībā, pēc izsludināšanas termiņa notecējuma par celto ierunu nekavējoties paziņo izsludinātiem. Ja izsludinātie ierunu atzīst par nepamatotu, tad viņiem 2 nedēļu laikā jāpaziņo par to nodaļai, ko nodaļa nekavējoties paziņo ierunas cēlājam. Ja 2 ned. laikā tas iesniedz nodaļai apliecību par tiesā celtu prasību, lai izsludinātam aizliegtu iedotie laulībā, nodaļa aptur izsludinājuma gaitu līdz lietas izšķiršanai tiesā. Ja ātāda apliecība netiek pienesta, tad laulības tiek izsludinātas.

Attiecībā uz laulības noslēgšanas sekām ir jāatšķir:

1. laulības neesamība,
2. " apstrīdamība,
3. " šķiršana.

Laulības neesamība iespējama likuma noteiktos gadījumos. Raksturīgs viņai ir tas, ka laulība ir gan ārēji noslēgta, bet tai noslēgšanai nav nekādas sekas. Sajos gadījumos laulība uzskatāma par neesošu no noslēgšanas dienas.

Laulības apstrīdamība būs tāos gadījumos, kad tā noslēgta, bet personai ir tiesības to apstrīdēt šo laulības noslēgšanu un uzskatīt to par nenotikušu. Tātad anāktas tiek laulības neesamības sekas, bet te nepieciešama apstrīdēšana, ar ko tā arī atšķiras no laulības neesamības. No laulības šķiršanas apstrīdamība atšķiras ar to, ka tā iznīcina laulības noslēgšanasfaktu - ex tune - no agrākā laika.

Laulības neesamība iestājas tanīs gadījumos:

- 1/ kad laulība nav slēgta ne dzimtsarakstu nodaļā, ne pie garīdznieka,
- 2/ kad laulība noslēgta iekams tie vai vismaz viens no tiem nav sasnieguši likumā noteikto vecumu, izņemot, ja iestājusies grūtniecība, vai ja abi laulātie līdz tiesas spriedumam noteikto vecumu sasnieguši,
- 3/ kad laulības noslēgšanas laikā viens no laulātiem bijis garā slims,
- 4/ kad laulība noslēgta neskatoties uz tuvo radniecību vai svainību un citos gadījumos.

Laulības neesamības prasību norādītos gadījumos var celt kā ieinteresētās personas, tā arī prokurors.

Apstrīdēt laulību var tikai vienā gadījumā, kas paredzēts civ. lik. 67. p.

67. pants: Laulātais var apstrīdēt laulību, ja viņš tajā iedevies sodāmu draudu ietekmēts.

Prasība iesniedzama sešu mēnešu laikā no draudu ietekmes izbeigšanās.

Lekcija Nr. 36. 1938. g. 25. martā.

Laulības šķiršana.

Laulības šķiršanas problēma nav no vieglajāma, jo tā par daudz cieši aizskat parsonu intereses. Laulības attīstības vēsture ir pazīnuse stāvokļus, kad laulību šķiršana bija gandrīz neiespējama. Ļoti viegli šķirt laulības bija vienu laiku romiešu tiesībās. Romiešu tiesībās speciālas laulības varēja šķirt, izbeigt vienkārši uz vīra pieprasījumu, bet bija arī laulības nez vīra varas, kurās varēja izbeigt tikai kā uz vīrā, tā uz sievas vienpusīga pieprasījuma. Valsts nemaz neiejaucās laulību šķiršanas jautājumā. Pieprasījumu šķirt laulību nevajadzēja ne attaisnot ne pamatot. Tādēļ arī nebija laulību šķiršanas iemesli. Romiešu tiesības ieskatīja, ka piespiesta laulības tur-

" mānus " un visas personīgās attiecības bija dibinātas uz vīra varu, autoritāti un sievas pakļaušanu vīra gribai.

Ar laiku likumi sāk respektēt arī sievas personību - vīra vara tiek ierobežota, tiek piešķirtas jau zināmas tiesības sievai. Likumu tendence bija vienād vairāk respektēt sievas personību.

Tagadnes tiesībās aizgādniecība par sievu jau sen zaudējusi savu nozīmi. Šī aizbildniecība izauga Viduslaikos tādēļ, ka sieviete nespēj nest ieročus.

Tagad sieviete ir pilntiesīgs tiesību subjekts - tāds pats tiesību subjekts kā vīrietis. Piederība pie vīriešu vai sieviešu kārtas neatstāj nekādu iespaidu uz tiesību spēju. Bet laulība rada zināmu dzīves vienību, rada daudz kopējas intereses, kopēju saimniecību, kopēju māju - tā ir jau viena sociāla šūniņa un tādēļ vienam šīnī šūniņā ir jāvada kopējā dzīve. Seit likumi priekšroku dod vīram, bet tagadnes tiesībās šī tiesība neizriet no aizgādniecības par sievu, bet vienkārši no laulības būtības, no laulības kā sociālas šūniņas. Tādēļ tagadnes tiesības runā nevis par vīra varu, bet par izšķirošo balsi. Sakarā ar to jāmin civillikuma 85. pants.

85. pants: Ģimenes kopdzīves kārtošana abiem laulātiem pieder vienādas tiesības. Ja laulātie nevar vienoties, tad vīram pieder izšķirēja balss; starp citu viņš noteic dzīves vietu. Sievai nav jāpadodas vīra rīkojumiem, ja viņš savas tiesības izlieto nelietīgi.

Civillikuma 84. pants nosaka, ka laulība rada vīram un sievietei pienākumu būt savstarpēji uzticīgiem, kopā dzīvot, vienam par otru gādāt un kopīgi rūpēties par ģimenes labklājību. No šī panta redakcijas var nojaust, ka šī norma ir vairāk morāliskas dabas kā juridiskas dabas. Starp citu šeit ir radīts pienākums kopā dzīvot.

Kā redzējam, civ. lik. 85. p. bija noteikts, ka vīrs noteic dzīves vietu. Bet ja nu sieva aiziet - vai ir kāda sankcija? Vai ir kas, kas piespiestu sievu sekot vīram? Senos likumos sievu atveda ar varu atpakaļ. Jau Vācijas civillikuma motīvos ir norādīts, ka tas ir pilnīgi nepielaidami, ka šeit nemaz netiek respektētam cilvēka personība. Franču tiesībās tādu prasību var iztiesāt. Tur sieva arvaru netiek vesta atpakaļ bet Francijas tiesības šādi pielieto naudas sodu ineku un arī šīnī gadījumā var panākt par tiesas sprieduma neizpildīšanu vai izvairīšanos no tā izpildīšanas sodu, ko uzliek civiltiesa. Arī pēc Vācijas tiesībām ir iespējama tāda prasība, ar kuru viens laulātais prasa no otra atgriezties kopīgā dzīvē, tikai šādam spriedumam nav piespiedu izpildīšanas.

Arī pēc Latvijas civillikuma ir iespējams celt prasību un uzlikt par pienākumu aizgājušam laulātam atgriezties kopējā dzīvēs vietā, bet tikai laulāto nevar piespiest šo spriedumu izpildīt. Tādam spriedumam būtu gan nozīme vēlākā laulības šķiršanas lietā, jo nodibinātu viena laulātā vainu.

Ar laulību sieva dabū vīra uzvārdu un iegūst tiesības saimniecības robežās atvietot vīru. Tā kā mājas vajadzībām slēgtie darījumi var tikt uzskatīti noslēgti vīra vārdā un vīram tādēļ par šie darījumiem ir jāatbild. Bieži lasam sludinājumus, ka tāda un tāda no manis aizgājusi un par viņas taisītiem parādiem neatbild, vai otrādi - kad vīrs aizgājis un sieva neatbild. Šādiem sludinājumiem var būt arī nozīme, jo šo pārstāvības tiesību var ierobežot, ja ir pamats, bet, lai tas būtu spēkā pret trešām personām, tad ir vajadzīgs to ievest laulāto mantisko attiecību registri, kuru ved mirttiesnesis, vai tieši paziņot trešai personai.

Pie laulāto matiskām attiecībām izšķir trīs galvenās sistēmas / " galvenās " tāpēc, ka tām ir vēl savi paveidi! /:

1/ mantas pārvaldīšanas sistēma / pastāv piem. Vācijā /,

2/ mantas kopības sistēma / pastāv piem. Francijā /

3/ dalītas mantas sistēma / pastāv piem. Anglijā /

Šī dažādība likumdošanā jau norāda cik daudz strīdu var būt par vienas vai otras sistēmas izvēli.

Veco civ. lik. laikā Latvijā pastāvēja visas trīs minētās sistēmas. Mantas pārvaldīšanas sistēma bija Kurzemē un Zemgalē, mantas kopības sistēma bija Vidzemes pilsētās un arī pēc Vidzemes Zemnieku li-

kuma, dalītas mantas sistēma bija Latgalē. Saprotams, ka tāda dažādība bija ļoti nevēlama.

Izstrādājot civil likumu sākumā domāja apstāties pie dalītās mantas sistēmas - pie mantas šķirtības sistēmas, bet vēlāki atzina, ka tas būtu nepareizi, jo laulība, kas rada laulāto kopējo dzīvi pēc idejas uz visu mūžu, nevar neatstāt iespaidu arī uz laulāto mantiskām attiecībām.

Tādēļ izvēlēta tika mantas pārvaldīšanas sistēma. Pēc šīs sistēmas katrs laulātais patur savu mantu un tikai tas, ko viņi kopīgi iegūst laulības laikā, ir viņu kopīga manta. Laulības pastāvēšanas laikā vīram ir tiesība pārvaldīt un ārietot sievas mantu un tādēļ sieva, bez vīra piekrišanas, nevar rīkoties ar mantu, kas atrodas vīra pārvaldīšanā un lietošanā, izņemot sievas atsevišķo mantu - sievai pieder arī atsevišķa manta ar kuru tā var brīvi rīkoties. Pie šīs sievas atsevišķās mantas pieder visa tā manta, ko sieva paturējusi savā pārvaldībā dodoties laulībā. Tātad arī manta, kas vajadzīga viņas personīgai lietošanai, manta, ko sieva nopelna ar savu patstāvīgu darbu un vēl citas lietas.

Principā par saviem parādiem vīrs atbild tikai ar savu mantu. Tad par sievas parādiem būtu sievai jāatbild arī ar savu mantu, bet šis princips ir ierobežots, un proti, par saistībām, ko vīrs vai sieva noslēguši gimenē vai kopīgas mājsaimniecības vajadzībām, sieva atbild ar savu mantu tikai tad, ja vīra mantas nepietiek. Vīrs atbild ar sievas mantas ienākumiem, bet ja to nepietiek, arī ar viņa pārvaldībā un lietošanā esošo sievas mantu galvenais - par saistībām, ko sieva noslēgusi laulības laikā ar viņa piekrišanu, bet likums uzskaita vēl citus gadījumus / 97. p. /.

Šo likumīgo mantas pārvaldīšanas sistēmu ar laulības līgumu var grozīt, un proti, laulības līgums var paredzēt:

- 1/ laulāto mantas kopību, t.i., ka visa manta pieder abiem laulātajiem, bet vīrs rīkojas un
- 2/ visas laulāto mantas šķirtību, kas rada tādas sekas, ka mantiskā novadā katrs laulātais ir pilnīgi patstāvīgs - kas pieder sievai, ar to tā rīkojas pilnīgi patstāvīgi, bez vīra piekrišanas.

Lai šis līgumsikās mantiskās attiecības nodibinātu šis līgums jāslēdz pie notara un līgums ierakstāms miertiesnešu vedamā mantisko attiecību registri. Bez tam, par to ir darāma atzīme, t.i. tas atzīmējams arī zemes grāmatās attiecībā uz nekustamu mantu, jo citādi tiek pieņemts, ka pastāv likumiskā laulāto matisko attiecību sistēma / mantas pārvaldīšanas sistēma /.

Lekcija Nr. 37. 1938. g. 1. aprīlī.

Vecāku vara.

Vecāku varas izcelšanās.

Vecāku vara izceļas ar dzimšanu laulībā. Tie bērni, kas ir dzimuši laulībā, vai ne vēlāk, ka 306 dienas pēc laulības izbeigšanās, ir laulības bērni. So prezumciju, kad bērni, kas dzimuši laulībā un un 306 dienas pēc laulības, var apstrīdēt, ka tie ir laulības bērni, bet ja tēvs tādus bērnus ir atzinis par savējiem - tieši vārdiem atzinis, vai ar darbību tos atzinis, tad neviens šādu bērnu dzimšanu laulībā nevar apstrīdēt.

Pēc mūsu tagadējā civ. lkk. ir no svara, ka bērns dzimis laulībā. Agrākais civillikums taisīja vēl vienu robežu, proti, ka 182 dienas pēc laulības noslēgšanas piedzimis bērns, tad nepastāvēja prezumcija, ka vīrs ir arī tēvs. Saprotams, to varējs arī pierādīt, bet tēvs varēja viegli atbrīvoties no tēva pienākumiem. Tagad tas ir grūti. Starpība te ir sekojoša: agrāk, ja pēc laulībām, 5 mēn. laikā piedzima bērns, tēvs to varēja neatzīt par savu un sievai, ja tā to vēlējās vajadzēja pierādīt, kas bija grūti izdarāms, bet tagad, ja šīnī laikā piedzimis bērns / kaut 1 mēn. pēc laulībām /, ja vīrs negrib bērnu atzīt par savu, tam tas jāpierāda, t.i. jāpierāda, ka tas nav viņa bērns.

1. Pie laulības bērniem pieskaitāmi, vai tiem pielīdzināmi arī ār-laulības bērni, kad viņu vecāki savā starpā iedevušies laulībā. Te ir vienkāršota kārtība piešķirt ār-laulības bērnam laulības bērna stāvokli. Tas tiek panākts ar sekojošu laulību. Vecākiem jāiet tikai uz dzimtsarakstu nodaļu pārreģistrēt.

2. Otrkārt laulības bērniem pielīdzināmi bērni, kas dzimuši no līgavaiņa un līgavas sakariem, ja līgava atzīta par līgavaiņa šķirtu

sievu.

3/ Trešais gadījums, kad bērni atzīstami par laulības bērniem ir, ja bērni ir dzimuši laulībā, kas vēlāk atzīta par neesošu, vai atkal, kas dzimuši ne vēlāk, ka 306 dienas pēc šādas laulības.

Laulība, kura atzīta par neesošu nav spēkā - tā tie uzskatīta kā nekad neesoša. Vienīgais izņēmums te ir attiecībā uz bērniem, jo tie tiek uzskatīti kā dzimuši laulībā.

Ar dzimšanu laulībā un gadījumos, kas pielīdzināti šādai dzimšanai, izceļas vecāku vara.

Vecāku vara izceļas arī ar dzimšanu ārļaulībā, bet šeit tikai vecāku vara pieder mātei. Ārļaulības bērns iegūst nevis tēva uzvārdu, bet mātes uzvārdu. Attiecībā uz māti un arī attiecībā uz mātes radniekiem ārļaulības bērnam ir laulības bērna stāvoklis, t. i. tam pieder laulības bērna tiesības un uz tā gulstas laulības bērna pienākumi.

153. pants: Ārļaulības bērni ir tie bērni:

- 1/ kas dzimuši neprecētai sievietei,
- 2/ kas dzimuši pēc 306 dienām, skaitot no mātes vīra nāves, vai laulības šķiršanas vai atzišanas par neesošu, un
- 3/ kas dzimuši laulības laikā vai pirms 306 dienu notecējuma no tās izbeigšanās, ja tiesa atzinusi, ka bērns nav no viņa mātes vīra.

Par ārļaulības bērna tēvu atzīstams tas, kas atzinies miesīgos sakaros ar bērna māti vai kam tajā laikā sprīdī, kad vajadzēja notikt bērna ieņemšanai, t. i. laikā no 306. līdz 182. dienai pirms viņa dzimšanas, ir pierādīti ar viņa māti miesīgi sakari, izņemot gadījumu, kad māte atzinusies vai ir pierādīts, ka tajā pašā laikā sprīdī viņai ir bijuši miesīgi sakari arī ar kādu citu personu. Tā tad, ja ir ir bijuši sakari ar vairākiem, tad arī istais tēvs nav zināms, atsvabinās no ārļaulības bērna tēva pienākumiem. Daži Vakar-Eiropas zemju likumi šajos gadījumos uzliek ārļaulības bērna uzturēšanas pienākumus visiem iespējamiem tēviem, kas ir taisnīgāki bērna dēļ, jo tam uzturs ir nepieciešams. Jau teikts, ka vecāku vara par ārļaulības bērnu pieder mātei.

No ārļaulības satikāmes rodas ārļaulības bērna tēvam pienākumi - pret ārļaulības bērna māti un pienākumi pret ārļaulības bērnu.

No ārļaulības bērna tēva var prasīt, lai viņš:

- 1/ apgādā bērna māti 4 nedēļas pirms un 8 nedēļas pēc dzemdēšanas,
- 2/ sedz sakarā ar grūtniecību un dzemdēšanu cēlušos nepieciešamos izdevumus.

Šīs prasības ceļamas 1 g. laikā no bērna dzimšanas dienas.

Ārļaulības bērna tēvam ir pienākums apgādāt savu ārļaulības bērnu līdz tam laikam, kad viņš var pats sevi apgādāt, bet katrā gadījumā līdz pilniem 14 gadiem. Māte šajā pienākumā piedalās samērīgi ar savu mantas stāvokli.

Tēva dotā uztura apmēru nosaka tiesa atkarībā no 2 momentiem:

- 1/ tēva līdzekļi un
- 2/ mātes sabiedriskais stāvoklis.

Jo lielāki tēva līdzekļi un jo augstāks mātes sabiedriskais stāvoklis, jo lielāka būs uztura summa. Pie laulības bērniem arī no svāra ir tēva materiālais stāvoklis, bet bez tam arī tēva sabiedriskais stāvoklis, kas šeit lomu nespēlē.

Par ārļaulības bērna uzturu atbild arī tēva atstātais mantojums. Sini ziņā, jāsaka, ārļaulības bērna stāvoklis pat labāks par laulības bērna stāvokli, jo laulības bērns saņems mantojumu tikai pēc kreditoru apmierināšanas - ārļaulības bērni konkurē ar kreditoriem.

Visā visumā ārļaulības bērna stāvoklis ir sliktāks par laulības bērna stāvokli, bet jo sevišķi sliktāks tas bija agrākos laikos, kad ārļaulības bērnus nicināja, itkā sodīja par dzimšanu ārļaulībā. Tāda doma ir nepareiza, jo bērns ir nevainīgs, ka tas dzimst ārļaulībā. Tādēļ arī saprotama modernā tendence uzlabot ārļaulības bērna stāvokli. Bet pilnīgi pielīdzināt ārļaulības bērnus laulības bērniem likumi negrib, jo tāda pielīdzināšana apdraudētu laulības institutu, mazinātu laulības nozīmi. Bet ģimene un laulība ir tie instituti uz kuriem balstas tagadnes sabiedrība. Tādēļ, lai aizsargātu tagadnes sabiedrības pamatus, likumi patur zināmu atšķirību laulības un ārļaulības bērnu starpā.

Adopcija.

Vecāku vara vēl izceļas arī ar adopciju. Tā ir vecs institūts. Senatnē viņai bija sevišķi liela nozīme, jo ar šo institūtu vecāki ieguva mantinieku tur kur mantinieka nebija un senatnē mantiniekam kā ģimenes turpinātājam, ģimenes tradīciju glabātājam, senču kopējam bija daudz lielāka nozīme nekā tagad. Bet arī tagadnes tiesībās adopcija tiek paturēta un viņai arī vēl tagad ir liela nozīme, kaut minētais sakrālais moments ir zudis.

Adopcija notiek ar tiesas līdzdalību. Tiesai ir jāapstiprina adopcijas akts. Šinī ziņā ir liela atšķirība starp adopciju un legitimāciju, kad ārvalstīs bērnam, iestājoties laulībai tiek piešķirtas laulības bērna tiesības un pienākumi, tad tikai jāpārreģistrē. Turpretī pie adopcijas ir jābūt adopcijas aktam, kas ir divpusīgs akts un to ir jāapstiprina tiesai.

Adopcija ir atļauta visām personām, kas var noteikt par sevi un savu mantu pie kam adoptētājam ir jābūt vismaz 30 gadu vecam un vismaz 18 gadu vecākam par adoptējamo.

Kam ir pašam pēcnācēji vai jau kāds adoptēts bērns, tas var no jauna adoptēt citus tikai aiz lemesliem, kurus tiesa atzīst par svarīgiem. Tāpat aiz svarīgiem lemesliem var adoptēt vairākus bērnus uz reizi. Šādi ierobežojumi atkrīt, ja adoptē savus ārvalstīs bērnus. Tos atļauts adoptēt bez ierobežojumiem, lai ārvalstīs bērniem piešķirtu laulības bērna stāvokli.

Adoptētais ar adopciju kļūst par ģimenes locekli un tādēļ viņš iegūst adoptētāja uzvārdu un visas laulības bērna tiesības un pienākumus. Bet ar adopciju principā neizceļas, nerodas nekādas tiesiskas attiecības adoptētam pret pārējiem radniekiem, ja šādas tiesības un pienākumi nav tieši paredzēti līgumā.

Ar adopciju vecāku vara vienā pusē izbeidzas, t.i. pie istiem vecākiem, un izceļas pie jauniegūtiem vecākiem.

Bet šāds bērns nezaudē tiesību mantot arī paša ģimenē. Ja vien adopcijas aktā, adopcijas līgumā nav paredzēts citādi.

No ārvalstīs bērniem ir jāatšķir a u d ž u b ē r n i, kas ir tādā gadījumā, kad kādas personas pieņem audzināšanā kādas svešas bērnu. Šeit nav noslēgts līgums par vecāku varas pāreju. Tādēļ šeit arī nav vajadzīgs nekāds tiesas apstiprinājums. Ar to ir izskaidrojama audžu bērnu lielā atšķirība no adoptētiem bērniem.

Audžu bērns skaitas isto vecāku bērns, tas pieder pie isto vecāku ģimenes un tie var katrā laikā šo bērnu atprasīt.

Vecāku un bērnu tiesības.

Senās tiesības pastāvēja absolūta tēva vara - bērni vienkārši tika uzskatīti par tiesību objektiem. Bērni piederēja tēvam un juridiski šī tēva vara nebija ierobežota. Tēvam piederēja ne tika visa bērna manta, viņam piederēja arī tiesība uz bērna dzīvību. Nekādas tēva varas kontroles nebija.

Šo bārdzību, tēva varas stingrību mīkstināja tikai reliģija un sabiedriskā doma.

Ar laiku bērnus sāk arī tiesības aizsargāt, vai citiem vārdiem, - sāk aizsargāt tēva varu. Tiek aizsargāta bērna slepkavība, bērna pārdošana u.t.t.

Šī stingrā vecāku vara dažos likumos uzglabājās ļoti ilgi, piem. cara Alekseja Michailoviča / Romanova dinastija / likumi 17. g.s. / 1649. g. / par bērna slepkavību vecākiem piešķir tikai 1 gadu cietumu. Vakar-Eiropā tanī laikā tas jau bija citādi.

Tūpmākā attīstībā sāka ieskatīt, ka tēva varai korespondē arī pienākumi pret bērnu / audzināšanas pienāk., uzturēšanas pienāk. u.t.t. Tagadnes tiesībās šis pienākuma elements ir ļoti stiprs, kādēļ vecāku varas vietā var runāt par vecāku aizbildnību.

Tēvu uzskata vienīgi par bērna dabīgo aizbildni, kam tiek piešķirtas zināmas tiesības, lai tas varētu izpildīt savus pienākumus pret bērnu.

Tātad tagadnes tiesībās vecāku vara vai tēva vara nav dibināta uz varas ideju, bet uz aizbildnības ideju.

Skicētā vecāku varas attīstības posmā vēl jānosver tas, ka tanī attīstības posmā ~~vecāku~~ tēva vara pārvērtās par vecāku varu. Ja sākmā runāja tikai par tēva varu, tad tagad jau var runāt par abu vecāku varu.

Tagad vecāku vara ir tikai līdzeklis pienākumu pildīšanā, bet nevis vecākiem piederīga prerogativa. Tad dabīgi, ka vecāku vara ir ierobežojama, ja vecāki nelietīgi izlieto savu varu

Pēc mūsu civillikuma vecāku varu var pat izbeigt un bērniem var atņemt vecākus ar bāriņtiesas lēmumu vai ar krimināltiesas spriedumu. Te parādas jau jauna ideja - moderno tiesību ideja, kas ir atzīta arī jaunā civillikumā. Tā ir valsts varas kontroles ideja. Publikās varas pārstāvji sāk interesēties, tiem ir tiesības pārbaudīt kā vecāki izlieto savas tiesības. Sliktas apiešanās gadījumā sankcija ir bērna atņemšana.

Ja vecāku vara ir dibināta uz varas ideju. Ja tā ir viņu tiesība, kas dibināta vienkārši uz dzimšanas faktu, tad vecāku vara neizbeidzas ar bērnu pilngadības sasniegšanu. Tā paliek spēkā, vecāku vara pastāv kamēr dzīvs ir tēvs vai kamēr tēvs neatsakas no vecāku varas. Tā tas bija romiešu tiesībās - pilngadība neizbeidza tēva varu.

Ja atzīst aizbildnības ideju, t.i., ka vecāku vara ir tikai līdzeklis vecāku pienākumu izpildīšanā, tad vecāku vara atzīstama kamēr tā ir bērniem nepieciešama.

Pēc mūsu civillikuma vecāku vara izbeidzas ar bērnu pilngadības sasniegšanu. Vecais civillikums šeit šķiroja dālus un meitas, bet jaunais civ. lik. to vaizs nedara.

Vecāku vara laulības laikā pieder abiem vecākiem. Tēvam pieder izšķirēja balsis. Domstarpību gadījumā tēvs izšķir, bet mātei ir piešķirtas tiesības griezties ar sūdzību pie bāriņtiesas. Ja bāriņtiesa ir pārliecināta, ka tēva rīcība nāk bērnam par sliktu, tad tā var uzaicināt tēvu grozīt savu lēmumu, jeb savu rīcību vai arī audzināšanu uzdot mātei.

Ja laulību šķir, tad vecāku varu piešķir vienam no laulātiem, piešķir tēvam vai mātei.

Ja bērns sasniedzis 14 gadu vecumu, tad uzklaua arī viņa vēlēšanu, bet galvenam kārtam te ir jāievēro bērna intereses vai bērna labumu. Šeit ir bērna labuma ideja.

Vecāku pienākums ie rūpēties par bērniem; starp citu tiem ir jādod arī uzturs. Šis pienākums gulstas galvenā kārtā uz tēvu. Māte piedalās šinī pienākumā samērā ar savu mantasx stāvokli.

Bērna uztura apmērs ir atkarīgs no vecāku sabiedriskā stāvokļa un no vecāku mantas stāvokļa.

Ja vecāku nav, tad pienākums uzturēt bērnu, pāriet uz vectēvu vai vecmāmuļu. Saprota, pāriet arī audzināšanas pienākums, jo tas viss stāv ar to sakarā.

Arī bērniem ir pienākumi pret vecākiem. Bērnu pienākums ir dot vecākiem uzturu un šis pienākums ir arī pret vecmāmuļu un vectēvu, protams, vajadzības gadījumā.

Tēvs un māte ir savu bērnu dabīgie aizbildņi. Tēvs var pārstāvēt, reprezentēt bērnu visās bērna personīgās un mantiskās attiecībās. Ja tēvs kautkādu iemeslu dēļ to nevar, tad viņa vietā bērnu pārstāv māte. Vecākiem nekāds pilnvarojums vai bāriņtiesas apliecinājums nav vajadzīgs. Tāpat vecāki pārvalda arī bērnu mantu. Viņi pārvalda bērnu mantu ar aizbildņa pienākumiem. Viņi tikai ir atsvabināti no pienākuma sniegt norēķinos sīkas ziņas par izdevumiem bērna uzturam. Šinī ziņā jaunā civillikumā ir pastrīpota vecāku vara kā aizbildniecības ideja, jo pēc vecā civillikuma nekāds norēķins nebija jādod - varēja visus ienākumus paturēt sev.

Jaunais civ. lik. uzlabo arī bērna tiesisko stāvokli, t.i. nepilngadīga bērna tiesisko stāvokli, jo atzīst bērniem, kuri sasnieguši 16 gadu vecumu bērnu brīvo mantu, kuru pārvalda jau paši bērni un šis mantas apjomā tie var saistīties. Pie šīs bērnu brīvās mantas starp citu piedkaltāms arī viss tas, ko bērns ieguvis ar personīgu darbu un viss tas, kas bērniem ir piešķirts ar noteikumu pašiem pārvaldīt.

Vecāku vara izbeidzas:

1. ar vecāku vai bērna nāvi,
2. kad nozudušais vecākais atzīts par mirušu,
3. kad ar vecāku piekrišanu bērnu adoptējusi trešā persona,
4. kad bērns sasniedzis pilngadību,
5. kad tā atņemta ar bāriņtiesas lēmumu vai ar krimināltiesas spriedumu.

Kā redzam, jaunais civillikums vairs nemin iestāšanos laulībā kā vecāku varas izbeigšanās pamatu. Tādēļ, ja nepilngadīgais iedodas laulībā, tad turpina pastāvēt vecāku vara. Tādā gadījumā nepilngadīgā, kurš iedevies laulībā, jārespektē vecāku vara un nepilngadīgai sievietai arī vēl vīra griba. Sakarā ar to dzīvē var būt lielas kolīzijas. Iedomāsimies gadījumu, kad vecāki akceptē nepilngadīgas sievas darījumu, bet vīrs to neatzīst, nemaksā. Kā to atrisināt?

R a d n i e c ĩ b a u n s v a i n ĩ b a .

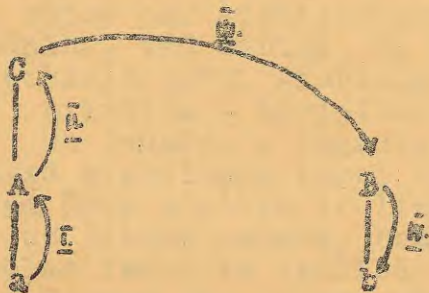
Par radniecību sauc divu vai vairāku personu starpā ar dzimšanu radušos attiecību. Radniecības tuvumu noteic pēc līnijām un pakāpēm. Vienas personas izcelšanās no otras tieši ar dzimšanu rada pakāpi. Ar katru jaunu dzimšanu rodas jauna pakāpe. Vairāku nepartraukti turpinošos pakāpju sakaru sauc par līniju. Līnijas ir taisnas un sāp.

Radnieki taisnā līnijā ir tie, kuri cēlušies viens no otra ar dzimšanu un kuņus sauc vai nu par augšupējiem vai lejupējiem radniekiem raugoties pēc tam, vai skaita no bērniem uz vecāku pusi, vai otrādi. Saskaņā ar to arī pašu līniju sadala augšupējā un lejupējā. Pie pirmā pieder tēvs, māte, vecmāmiņa, vectēvs, vectēva un vecmāmiņas vecāki u.t.t., bet pie otrās - dēli, meitas, bērnu bērni, šo pēdējo bērni u.t.t. Šo jautājumu par taisnu līniju atšķirību augšupējās un lejupējās līnijās svarīgi zināt, jo tam liela nozīme mantojuma tiesībās.

Radnieki sāp līnijā ir tie, kas cēlušies no vienas kopējas trešās personas - ciltstēva vai ciltsmātes.

Radniecības tuvumu starp divām personām taisnā līnijā noteic pēc pakāpju, t.i. dzimšanu skaita. Dēls attiecībā pret tēvu stāv pirmā, radniecības pakāpē, bērna bērns pret vectēvu - otrā, bērna bērna bērns pret vectēva tēvu - teršā u.t.t.

Jāzin tikai, ka katra dzimšana ir viena pakāpe.

Piemērs. A un B ir brāļi, kuriem katram viens bērns - a un b. C - vectēvs. Jāatrod kādā radniecības pakāpē atrodas a ar b. Lai to atrastu, jāatrod cik dzimšanas ir to starpā. Vispirms jāskaita uz augšu, tad uz leju. Redzam, ka a ar tēva brāli /B/ ir 3 pakāpju attālumā, bet a no b šķir 4 dzimšanas, t.i. radniecības pakāpes.

No radniecības ir jāatšķir svainība. Svainību juridiskā nozīmē saprot citādi nekā ikdienišķā dzīvē. Par svainību juridiskā nozīmē sauc viena laulātā attiecības ar otra radniekiem.

Ar laulību nodibinātā svainība paliek spēkā arī pēc laulības izbeigšanās.

Svainības pakāpe ar vienu no laulātiem ir tāda pati kā radniecības pakāpe ar otru.

Vīrs svainībā ar visiem sievas radiem un otrādi.

Vīra māsa ir svainībā ar sievu, bet vīra māsas vīrs nav svainībā ar sievu, laigam dzīvē bieži to sauc par svaini. To var arī darīt, bet svainības juridiskā nozīmē te nav un, piem. gadījumos, kad te svainim paredzēta tiesība atteikties no liecības došanas, šis vīra māsas vīrs nevarēs atteikties, jo svainība juridiskā nozīmē te nav.

Lekcija Nr. 38. 1938. gadā 6. aprīlī.

A i z b i l d n ĩ b a u n a i z g ā d n ĩ b a .

Aizbildnības uzdevums ir atvietoš vecāku gādību tur, kur viņas vairs nav. Sākumā šāda aizbildnības un aizgādības radīšana bija tīra gimes lieta. Tas tādēļ, ka gimes locekļi bija vistuvākās personas aizbilstamam un aizgādībā esošam. Ar aizbildnības organizācija kā gimes lieta tomēr nebija apmierinoša. Tādēļ ar laiku aizbildnība un aizgādība tika nostādītas mazliet plašāk. To sāka uzskatīt par kārtas lietu.

Viduslaikos sabiedrība nebija vienota, bet bija sadalīta kārtās. Katra kārtā rūpējās par savām lietām, par savējiem. Tā muižnieki rūpējās par saviem bērniem, bāriņiem, pilsētnieki par saviem un par zemnieku bērniem vismazāk rūpējās.

Aizbildnību un aizgādību arī tā neizdevās atrisināt.

Tad nāca trešā stādija - rūpes par aizbildnību un aizgādību uzņēmēs valsts. Arī mūsu jaunais civillikums pieturas pie šī modernā

principa, ka aizgādības un aizbildības jautājums pirmā kārtā interesē valsts varu. Tādēļ aizgādību un aizbildību tikpat labi var apskatīt publiskās tiesībās. Tas ir institūts, ko var novietot starp civiltiesībām un publiskām tiesībām.

Lietojam divus terminus " aizgādība " un " aizbildība ". Parasti tos sajauc.

Aizbildība nodibināma tikai par nepilngadīgiem, bet par pilngadīgiem un par mantu, ja trūkst saimnieka nodibina aizgādību..

Trīs svarīgākie aizgādības veidi ir:

- 1/ aizgādība par garā slimiem,
- 2/ aizgādība par personām izlaidīgas un izšķērdīgas dzīves dēļ,
- 3/ aizgādība par nozudušu un promesošu personu mantu.

Vēl varētu minēt:

- 4/ aizgādību par mantojuma masu.

Svarīgākais, kas pie šīs nodaļas jāapskata ir aizbildība par nepilngadīgiem. Svarīgākais tādēļ, ka aizbildības normas subsidiāri piekļetojamās arī aizgādībā. Aizgādņa tiesības un pienākumus apskatīsim pēc aizbildņa tiesībām.

Aizbildība par nepilngadīgiem ir vajadzīga tad, kad izbeidzas vecāku vara, t.i., kad nepilngadīgie bērni atsvabinās no vecāku varas, kā arī kad nomirst viņu abi vecāki.

Ja nomirst viens no vecākiem - tēvs vai māte, tad aizbildība piekrīt ptram.

Ja rūpes par aizbildību piekrīt valstij, ja ir t.s. publiskā aizbildība, tad dabīgi, ka par aizbildības nodibināšanu tiek sastādīts speciāls akts. Aizbildņi tiek iecelti:

- a/ pilsētās - bāriņtiesa,
- b/ uz laukiem - pagasta tiesa.

Tātad aizbildņus iecel bāriņtiesa vai pagasttiesa. Attiecībā uz vecākiem šāda kārtība ir lieka, jo pēc viena nāves otrs tiek par aizbildni uz likuma pamata, bez bāriņtiesas apstiprinājuma. Ja tāds vecāks vēlas iedoties laulībā, tad aizbilstamā stāvoklis var pasliktināties. Ģimenē nāk patēvs vai pamāte, t.i. svešs elements. Ģimene uz priekšu var palielināties. Tie ir apstākļi, kas var pasliktināt aizbilstamā stāvokli.

Jaunais civillikums, lai aizsargātu aizbilstamo, uzliek par pienākumu pārdzīvojušam vecākam, ja viņš vēlas iestāties jaunā laulībā:

- 1/ par to paziņot bāriņtiesai, un
- 2/ izdalīt bērna mantu.

Tādam vecākam, kam aizbildņa tiesības, aizbildņa stāvoklis netiek atņemts, bet tikai uz priekšu viņam ir jāievēro visi aizbildņa pienākumi.

Ja vecāki abi ir miruši, tad par aizbildni ar attiecīgām vecāku tiesībām iecelams viens no vectēviem, bet kad arī tie abi miruši - viena no vecmāmuļām un ja arī to nav, tad pēc iespējas kāds no tuvākiem radniekiem, bet pēdīgi, kad nav nevienas no minētām personām, tad - svešas personas. Šīs personas visas iecelamas.

Bez bāriņtiesas iecelšanas, tātad bez publiskas ietādes akta, par aizbildņiem var kļūt vēl personas, kas ieceltas par aizbildņiem vecāku vai vectēva un vecmāmuļas testamentā. Šinī ziņā civillikumā ir zināma nekonzekvence, jo vectēvs vai vecmāmuļa par aizbildņiem ir jāiecēļ no bāriņtiesas, t.i. bāriņtiesai tie ir jāiecēļ, lai tie būtu aizbildņi, lai iegūtu aizbildņa tiesības un pienākumus, bet viņiem pašiem ir tiesība testamentā tiesība iecelt aizbildņus, kuri kļūst par aizbildņiem bez pagasttiesas vai bāriņtiesas apstiprinājuma.

Aizbildība, ja viņa ir publiska, tad viņa rada zināmu klausu būt par aizbildni. Tā ir sabiedriska klausa un tādēļ no šīs sabiedriskās klausa var atteikties tikai likumā minēto iemeslu dēļ. Tādu likuma minēto iemeslu ir daudz, tos uzskaita civ. lik. 246. p.

246. pants: Likumiskie atteikšanās iemesli ir sekojoši:

- 1/ valsts vai pašvaldības dienests, ar kuru grūti savienot aizbildņa pienākumus,
- 2/ lasīt un rakstīt neprašana,
- 3/ vairāk kā sešdesmit gadu vecums,
- 4/ prziņa par trim aizbildnībām vai aizgādībām, vai kaut arī par vienu, bet par tādu, kas saistīta ar lielām pūlēm,
- 5/ liela ģimene,
- 6/ nabadzība,
- 7/ slimība, kas traucē pienācīgi izpildīt aizbildņa pienākumus,

- 8/ pārvietošanās citas bāriptiesas iecirknī,
- 9/ biežas un ilgās dienesta prombūtnes, vai tāds dzīves vietas attālums no aizbildnības atrašanās vietas, kas apgrūtina aizbildņa pienākumu izpildīšanu.

Vecais civillikums ierobežo tiesību tikt par aizbildņiem sievietēm. Tāda tiesība piederēja tikai mātei un vecmāmajai. Jaunais civillikums šādu ierobežojumu nepazīst.

Aizbildnis aizvieto saviem aizbilstamiem vecākiem. Tā ir aizbildnības ideja un no šīs idejas izriet arī aizbildņa pienākumi. Tādēļ aizbildnim jāaizstāv aizbilstamais, jā rūpējas par tā audzināšanu un sagatavošanu dzīvei. Aizbildnim jāpārstāv, jāatvieto aizbilstamais visos tiesiskos aktos, jo aizbilstamam nav rīcības spējas. Izņēmums te ir attiecībā uz aizbilstamā brīvo mantu. Ar savu brīvo mantu aizbilstamais rīkojas patstāvīgi.

Visās lietās, kurās jā rīkojas aizbildnim aizbilstamā interesēs, aizbildnis rīkojas patstāvīgi, ar saimnieka tiesībām. Visos svarīgākos gadījumos tam jāizlūdz bāriptiesas norādījumi. Mūsu civillikums uzskaita daudz gadījumus, kur aizbildnim jāizprasa bāriptiesas piekrišana.

Bez rūpēm par aizbilstamā personu uz aizbildni gulstas arī rūpes par nepilngadīgā mantu. Viņam šī nepilngadīgā manta jāpārvalda ar tādu rūpību ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas. Jāsaka, ka mēraukla šeit nav sevišķi noteikta, jo tiek sajaukta konkrētais vai subjektīvais ar abstrakto mēraukli. Līdz ar to aizbildnim nav jāatbild par sīku, mazsvarīgu nolaidību, ja viņš savās lietās būdams kārtīgs saimnieks kādu sīkumu neievēro.

Pēc aizbildnības pieņemšanas aizbildnim vispirms jānoskaidro nepilngadīgā mantas sastāvs un jāievēd tas sīkā sarakstā, kurš sastāvs rūpīgi. Ikgadus aizbildnim jānod norēķins par savu darbību un pie aizbildnības izbeigšanas jānod galīgs norēķins.

Bijušais aizbilstamais var celt prasības pret aizbildni 1 gada laikā pēc aizbildniecības izbeigšanās.

Aizbildnības laikā aizbildnis darbojas bāriptiesas vai pagasttiesas uzraudzībā.

Par savām pūlēm aizbildnim ir tiesība:

1. uz atlīdzību un
2. uz izdevumu atmaksu.

Aizgādība par pilngadīgiem.

Arī aizgādņi tiek iecelti no publiskām iestādēm - bāriptiesas vai pagasttiesas. Tāpat arī aizgādņa amats ir sabiedriska kļauša. No aizgādņības var atteikties tikai likumisku iemeslu dēļ, kuri minēti sakarā ar aizbildnību. Aizbildnība vispār pakļauta tiem pašiem noteikumiem kā aizgādņība.

1. Pirmais aizgādņības veids ir aizgādņība par garā slimiem.

Mūsu civillikums atšķir no garā slimiem vienu kategoriju - plānprātīgos, kuriem aizgādniecība netiek iecelta, kuri paši var rīkoties savās lietās. Tā tad šīm personām, kaut arī tām ir garīgs defekts, ir tiesība slēgt darījumus. Tādēļ ir no liela svara zināt, kas tie plānprātīgie ir. Plānprātīgie ir tās personas, kurām ir vajadzīgās prāta spējas vienkāršu lietu pārzināšanai. Tā tad mēraukla plānprātīgo idejai ir - spēja pārzināt vienkāršas lietas. Šī mēraukla ir mazliet par mazu plānprātīgo kategoriju radīšanai. Iznāk tā, ka personas, kurām ir tikai tīkdamā prāta spējas, ka viņas spēj orientēties vienkāršās lietās, piem. saskaitīt naudu, izdarīt sīkus iepirkumus u.t.t., var pārvaldīt arī lielās uzņēmumus - namus vai citus lielākus pasākumus. Lābāki būtu " vienkāršu lietu " vietā likt " parastas lietas ". Tad šīs kategorijas izdalīšanai sekotu arī precīzas sekas, jo ja kāds spēj pārzināt savas parastās lietas, tad tam nav aizgādņis vajadzīgs.

Otra vājprātīgo kategorija ir tie, kuriem trūkst pat šīs garīgo spēju minimums. Tādiem vājprātīgiem nav tiesības rīkoties ar mantu. To vietā rīkojas aizgādņi.

Gara slimību pārbauda tiesa. Tikai tā persona uzskatāma par vājprātīgu, kuru tiesa par tādu atzinusi. Sabiedrība bieži jau par traķiem atzīst tādus, kuriem ir kādas īpatnības, bet īpatnības vēl nav gara slimības pazīmes. Parasti vislielākiem gara mīļiem ir daudz īpatnību. Tāpēc te ir vajadzīga tiesu kontrole. Tiesu neinteresē savādības, bet tas - vai cilvēkam ir kādas garīgas spējas vai nav. Tiesai interesē vai personai ir jēga par laiku, naudu u.t.t. Ja tādas jēgas nav, tad tāda persona jāatzīst par vājprātīgu.

Ja apgabaltiesa atzinusi kādu par vājprātīgu, tad tas tiek pazi-

nots bāriņtiesai, kura ieceļ aizgādni. No šī brīža vājprātīgam nav vairs rīcības spējas, kaut arī viņš paliktu vesels - atgūtu garīgās spējas. Līdz tam laikam viņam nav tiesības, kamēr tiesa garā slimu atzīst par izveseļojušos.

Arī iepriekšējā garā slimā rīcība nav spēkā, t.i. rīcība pirms izsludināšanas par garā slimu.

Visi būs dzirdējuši par gaišiem brīžiem, kas uznāk vājprātīgiem. So gaišo starpbrīžu nozīme tagadnes tiesībās ir mazāka nekā romiešu tiesībās. Šos gaišos starpbrīžus ņem vērā tikai attiecībā uz to vājprātīgā rīcību, kuru viņš ir izdarījis pirms aizgādības nodibināšanas. Tātad vājprātīgā rīcība pirms tiesas lēmuma ir relatīvi nederīga - nederīga, ja nav notikusi gaišā starpbrīdī. Rīcība, kas notikusi sākot ar aizgādības nodibināšanu / parsonas atzīšanu par garā slimu līdz izveseļošanās ir absolūti nederīga.

2. Otrs aizgādības veids ir aizgādība par personām izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ

Vecie civ. lik. runāja tikai par izšķērdētājiem. Pie šiem izšķērdētājiem jaunais civ. lik. pielīdzina arī personas, kas ved izlaidīgu dzīvi. Tā tad pārmērīga uzdzīve var novest pie rīcības spēju atņemšanas / aizgādības nodibināšanas.

Rīcības spēju atņemšana personām izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ nav tik viegla - notiek asa cīņa. Pie vājprātīgiem tas bija citādi, jo te persona neapzinas kas ar viņu notiek.

Izšķērdības gadījumā persona, kurai atņem rīcības spēju dzīvojuši jauki, bezbēdīgi, kamēr piederīgie lūdz nodibināt aizgādību. Tas šai personai nozīmē atņemt viņai jauko dzīvi. Tāpēc arī viņš cīnās visiem līdzekļiem, cīnās līdz pēdējam. Šis pāšvas parasti noved pie šīs pārrašanās piederīgo starpā. Tāpēc pēc šīs aizgādības jāgriežas tikai tad, kad tā nepieciešama un, kad ir visi vajadzīgie apstākļi aizgādības nodibināšanai. Civ. lik. 365. p. norāda apstākļus kādi šeit vajadzīgi.

365. pants: Par personām, kas izlaidīgi vai izšķērdīgi dzīvo, draud novest sevi vai savu ģimeni trūkumā vai nabadzībā, apgāltiesā pēc radnieku vai piederīgo lūguma vai prokurora priekšlikuma var nodibināt aizgādību.

Tā tad nepieciešams tāds dzīves veids, kuram seko trūkums vai nabadzība, un ne tikai priekš sevis, bet arī ģimenei. Tādēļ, ja persona, piem. dzer, bet šī dzeršana nedraud novest pie trūkuma vai nabadzības, tad te nedraud rīcības spēju atņemšana un aizgādības nodibināšana.

Ar momentu, kad ir nodibināta aizgādība, šāda persona vairs nevar rīkoties ar savu mantu, bet viņam tiek atstāts viņa brīvā rīcībā viņa tīrie ienākumi, kas paliek pāri pēc visu izdevumu segšanas un ģimenes uzturam nepieciešamo izdevumu nodošanas vai segšanas. Tā tad nav pilnīga analogija ar vājprātīgo aizbildniecību, kaut gan tos bieži nostāda blakus. Te ir vēl viena atšķirība: izšķērdētāju rīcība pirms tiesas lēmuma saista viņu un ir spēkā / vienmēr derīga /.

3. Aizgādība par promesošo un nozudušo personu mantu.

Šī aizgādība tiek nodibināta, ja kāda persona aizgājusi no savas dzīves vietas un nav atstājusi savā vietā pilnvarnieku un, ja viņa interešu pārstāvība ir nepieciešama.

Aizgādība par promesošā mantu izbeidzas:

- 1/ kad viņš atgriežas atpakaļ savā dzīves vietā, vai ziņo par sevi, un pats dod rīkojumus par savas mantas pārvaldību,
- 2/ kad dabūtas noteiktas ziņas par viņa nāvi, un
- 3/ kad tiesa viņu izsludina par mirušu.

MANTOJUMA TIESĪBAS.

Ar cilvēka nāvi izbeidzas cilvēka eksistence, esamība šinī pasaulē. Bet bez tās fiziskās lomas, kādu viņš bija ienēmis šinī pasaulē, viņam bija arī zināmas sabiedriska, juridiska stāvokļi - viņš bija uzpēmis zināmus pienākumus, ieguvis zināmas tiesības. Šis viņa radītais un likuma nodrošinātais stāvoklis ar nāvi neizbeidzas. Tiesības un pienākumi turpina pastāvēt. Stātus ir radīts, tikai sēdētājs šinī krēslā nav - tas momicis, bet krēslā var iesēsties cits - mantinieks. Šis mantinieki, kas iesēžas mirušās personas vietā, attiecībā pret trešām personām juridiski ir tā pati persona tādā nozīmē, ka tiesības un pienākumi, kuras ieguva vai uzpēms mantojuma atstājējs, pāriet uz mantinieku, itkā viņš pats būtu slēdzis līgumus, uzpēmis pienākumus, piešķīris tiesības. Te rodas juridiski zināma idehāitāte, personu tāpatība un šī ideja par visu tiesību un pienākumu pāreju, par mirušās personas atvietošanu ar mantinieku ir universālsukcesijas ideja, kura jāatšķir no pretējās - singulārsukcesijas idejas. Sukcesiju var tulkot kā iestāšanos. Ja persona iestājas visās tiesībās un pienākumos un rada personu tāpatības ideju, tad runājam par universālsukcesiju. Piemēram, ja A cēdē B personai kādu tiesību prasīt parādu, tad B piedzen no parādnieka un viņš iestājas tikai vienās prasījuma tiesībās; šī ir singulārsukcesija. Šo visu tiesību un pienākumu pāreju pēc personas nāves uz otru personu vajaga sīki un noteikti reglamentēt, ko arī dara un veic mantojuma tiesības - mantojuma tiesības vārda objektīvā nozīmē.

Mantojuma tiesības, tāpat kā visas tiesības, var saprast:

- a/ objektīvā un
- b/ subjektīvā nozīmē.

Ja runā par mantojuma tiesībām objektīvā nozīmē, tad runā par to tiesību normu kopību, kas regulē mantojuma pāreju.

Ja runā par mantojuma tiesībām subjektīvā nozīmē, tad tiek domāta atsevišķas personas tiesība iegūt mantojuma atstājēja mantojumu.

Arī mantojuma tiesības, tāpat kā īpašuma tiesības, tiek daudz kritizētas un ir doma vai virziens, kas mantojumā, tāpat kā īpašumā, saskata mūsu sabiedriskās dzīves trūkumu. Pārmet mantojumam, ka tas rada nevienlīdzību. Šis teorijas nemaz neapaver mantojuma, tāpat kā īpašuma, pozitīvās īpašības.

Ja mēs atteiktos no mantojuma idejas, tad līdz ar to mēs ne tikai mazinātu, bet arī izhācinātu īpašuma ideju, un arī īpašuma nozīmi sabiedriskā dzīvē. Tādēļ prasība, lai manta pēc personas nāves pārietu sabiedrības īpašumā, tagadnes tiesībās nav atzīta, bet tās vietā gan izveido mantojuma nodokļus, kuri sevišķi pieaug lielumā tad, kad mantojumu saņem attāli radnieki vai svešas personas, jo līdzās šīm personām uz lielāku daļu pretendē visa sabiedrība, kura ir palīdzējusi, sargājusi, devusi iespēju šo mantojumu uzkrāt. Šis problēmas apkārti finansu zinātne.

Mūs vispirms interesē jautājums: kas ir mantojums?

Šo jautājumu noskaidro civillikuma 382. pants.

382. pants: Mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citam atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa pīetīesās vai tiesīaki pieņemamās nāves laikā. Sajā ziņā mirušo vai par mirušu izsludināto sauc par mantojuma atstājēju.

Tā tad mantojums nav nekas cits, ka visu mantu kopība, kuras ir iespējams tālāk nodot un kas mirušam piederējušas nāves laikā. No šīs definīcijas redzam, ka no visas mantas ir visns ierobežojums, un proti, te gan ietilpst visa manta, bet tikai tālāk dodamas tiesības. No šī ierobežojuma redzam, ka ne visas tiesības un pienākumi uzglabājas mantiniekim, piem. ģimenes tiesībās izbeidzas ar personas nāvi. - tēva vara, vīra tiesības nepāriet uz mantiniekim. Tāpat uz mantiniekim nepāriet tīri personiskās tiesības. Tā piem, darba līgums uz mantiniekim nepāriet; tāpat uzliktie naudas sodi par tiesību pārkāpumiem, jo tiem ir personīgs raksturs / tiesa cēda personu! / un, ja līdz sodītās personas nāvei nav uzsākta naudas cēda par tiesību pārkāpumiem piedzīva, tad no mantiniekim tas nav vairs prasāms, jo arī tie uz mantiniekim nepāriet.

Lekcija Nr. 39. 1938. gada 8. aprīlī.

Mantojums ir ķermenisku un bezķermenisku lietu kopība. Mantojumā neietilpst visas tiesības un saistības, jo viena daļa, kas ir tīri personīgas izzūda ar personas nāvi.

Mantojums atklājas ar personas nāvi vai ar personas prezumtīvu nāvi. Tie ir ~~mantojuma~~ mantojuma atklāšanās pamati. Ar šiem momentiem rodas mantojums. Agrāk bija vēl citi mantojuma atklāšanās pamati - sodu likumos bija sodi, kas bija saistīti ar visu mantisko tiesību zaudēšanu un to pāreju uz mantiniekiem. Tā piem., daudzi 1905. g. revolūc. dalībnieki tika izsūtīti un pēc notiesāšanas atklājās mantojums, jo viņi zaudēja visas mantiskās tiesības.

Vecajam civilīkumam bija viens mantojuma atklāšanās moments, ko nepazīst jaunais civilīkums - iestāšanās mūku kārtā. Tagad ir tikai minētie divi: ista nāve un prezumtīva nāve.

Lai iegūtu atklājušos mantojumu, pēc Latvijas civ. lik. mantojums ir jāpieņem.

Vispār civilītiesību zinātnē atšķir divējādas mantojuma iegūšanas iespējas:

- 1/ pirmais veids ir, ka mantojumu iegūst automātiski,
- 2/ otrs veids ir, ka mantojumu iegūst ar gribas izteikumu, t.i. ar pieņemšanu.

Šie abi veidi bija jau sastāpami romiešu tiesībās. Romiešu tiesībās bija t.s. nepieciešamie mantinieki, kuri savās tiesībās iestājās automātiski - pat nezinot un negribot / pat atteikties sākumā nedrīkstēja / Tie bija mantinieki uz likuma pamata. Bija arī svešāki mantinieki, no kuriem tika prasīts gribas izteikuma akts - mantojuma pieņemšana. Līdz tam laikam, kamēr mantinieks nav izteicis savu gribu, tam ir tikai cerība vai iespēja būt par mantinieku.

Tagadnes civilītiesībās var atrast abas šīs idejas, piem. Vācijas civilīkums neprasa, lai mantinieki būtu mantojumu pieņēmūši - pēc Vācijas likuma mantinieks iegūst mantojumu arī bez mantojuma pieņemšanas, tieši uz likuma pamata. Tas nenozīmē, ka viņam mantojums ir jāpieņem, jo viņš var atteikties, bet ja viņš tieši nav atteicies, tad uzskata, ka mantojums ir pārgājās. Kā norāda literatūra, tad šāda sistēma vairāk atbilst dzīves apstākļiem, jo parasti no mantojuma neatkāš. Par normālo veidu tiek pieņemta mantojuma pāreja neatkarīgi no pieņemšanas. Francijas kodekā var atrast abas idejas: likumīgie mantinieki / līdz 12. pakāpei / kļūst mantinieki neatkarīgi no pieņemšanas, bet pārējiem vajadzīgs speciāls akts - pieņemšana.

Latvijas civilīkumā ir pieņemta mantojuma pieņemšanas ideja, kas redzams no 688. p.

688. pants: Ar aicinājumu mantot nodabīnās vienīgi iespēja kļūt par mantinieku. Mantojuma iegūšanai vēl vajadzīgs, lai aicinātais izteiktu savu gribu pieņemt viņam piekritušo mantojumu.

Likums uzstāda arī prezumciju, ka, ja tajā laikā, kad aicina mantot, mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā un, ja viņš, nedod nekādu atsaukšmi, tad atzīstams, ka viņš to ir pieņēmis. No tā izriet arī otrs princips, ka, ja mantot aicinātais, kura faktiskā valdījumā mantojums neatrodas, palaiž garam nolikto termiņu, noteikti neizsakot savu gribu, tad tas atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis.

Dzīvē var nākt priekšā, ka mantinieks nomirst pirms viņš būtu izteicis savu gribu. Tādā gadījumā aicinātā mantiniekiem ir tiesība šīnī pašā termiņā izteikt savu gribu vai vēlas atstāto mantojumu pieņemt. Šis ir transmisijas institūts, kuru bieži sajauc ar citiem. Tā tad transmisija ir tas gadījums, kad mantinieka mantinieki noteiktā termiņā izsaka savu gribu pieņemt mantojumu, ja pats mantinieks / aicinātais / līdz nāvei to nepaspēja izdarīt.

Ar mantojuma atklāšanos ir mantojums, bet vēl nav kandidātu, vēl nav to personu, kas var šo mantojumu saņemt. Mantojumu saņemt bieži vēlētos daudz personas, bet, lai kāds varētu pretendēt uz šādu mantojumu, tad šādai personai vajadzīgs kāds pamatojums, kas viņa pretenziju varētu attaisnot un šo pamatojumu sauc par aicinājuma pamatu aicinājums pie mantojuma /. Šāda aicinājuma pamati pēc mūsu civilīkuma ir trīs / cetur ir tikai divi /:

1. likums,
2. testaments un
3. mantojuma likums.

Mantojuma atklāšanās pamati ir jāaizšķir no aicinājuma pamatiem, kurus bieži sajauc.

No minētiem trim aicinājuma pamatiem visstiprākais ir mantojuma līgums, jo, ja ir mantojuma līgums, tad kaut ir testaments un likums, kas ir vienmēr, tad tomēr priekšroka tiek dota mantojuma līgumam.

Otrā vietā jānostāda testaments, jē, ja ir testaments, tad tam tiek dota priekšroka par likumu. Mantojums uz likuma pamata iestājas tikai tad, ja nav mantojuma līguma un testamenta.

Vecākais aicinājuma pamats ir likums, vai citiem vārdiem sakot - likumiskā mantošana ir vecākais mantošanas veids.

Senos laikos mācīja, ka mantinieku rada Dievs, bet nevis cilvēks un tanī laikā pastāvēja tikai likumiskā mantošana.

Romiešu tiesībās nebija iespējams vienu daļu no mantojuma mantot pēc likuma un otru daļu mantot pēc testamenta. Tā piemēram, ja kāds Romas pilsonis iecēla 1/2 mantojumam mantinieku ar testamentu, bet par otru pusi nekā neminēja, vajadzēja domāt, ka otra 1/2 mantojums pie-der mantiniekiem uz likuma pamata, bet romiešu tiesības to neatzina. No seniem laikiem romiešu tiesībās bija uzglabājies noteikums, ka viss mantojums var pāriet tikai vai nu pēc likuma vai testamenta.

Vecos civillikumos šī norma pie mums bija uzglabājusies attiecī-bā uz Kurzemi. Tur nevarēja mantot pēc likuma un pēc testamenta vie-nā reizē.

Jaunais civillikums ir atteicies no šī romiešu tiesību ierobežoju-ma, kas bija uzglabājies Kurzemē. Skaidrības labā ir ievietots civ. likumā tieši pretējs pants, kas tomēr būtu saprotams arī bēz tā.

390. p. 2. d. Ja rīkojums nāves gadījumam gan ir, bet bijis dots vai palicis spēkā tikai par vienu mantojuma daļu, tad pārējās daļas pāriet likumiskās mantošanas kārtībā.

Uz likuma pamata ir aicināti mantot:

- 1/ l a u l ā t a i s,
- 2/ r a d n i e k i un
- 3/ a d o p t e t i e.

Vecais civillikums bez šiem aicināja arī valsti. Valsts bija mantinieku uz likuma pamata ceturtnā grupā. Jaunais civillikums vals-ti vairs par mantinieku neuzskata.

L a u l ā t o m a n t o š a n a.

Līdzās radniekiem laulātais vienmēr manto uz likuma pamata. Tas ir saprotami, jo laulātie viens otram dzīvē ir vistuvākie cilvēki un mantojuma tiesību nepiešķiršana laulātam būtu liela netaisnība. Netais-nība sevišķi tagadnes tiesībās, jo radniecības saitēm tagadnes dzīvē nav tik liela nozīme kā agrāk. Senos laikos asinsradnieks, kaut arī tālā pakāpē, bija tuvs cilvēks. Tagad, sevišķi pilsētās, diezgan tuvi radnieki netiek atsīti par radniekiem.

Laulāto mantošana civiltiesībā ir iespējama pēc divām sistēmām:

- a/ pēc vienas sistēmas mantojums tiek piešķirts laulātam lieto-sanā un
- b/ pēc otras sistēmas laulātam mantojumu piešķir īpašumā.

Pirmā sistēma, piem. pastāv Francijā, Itālijā. Otrā sistēma ir Latvijā, Vācijā u.c. zemēs.

Pirmo sistēmu, kas piešķir laulātam mantojumu tikai lietošanā, ne-var attaisnot aiz saimnieciskiem motīviem. Lietošanai, kurai trūkst īpašuma tītaļa ir neizdevīgas saimniecības sekas. Lietotājs parasti nedara lielus remontus, neizdara kapitālu ieguldījumus, jo viņš tikai mantojumu lieto. Tanī pašā laikā to nedara arī mantinieks - īstais īpašnieks, je manta atrodas citas personas lietošanā un viņš labumus nesāņem. Tādēļ tāda manta parasti nolietojas, pasliktinas un, ja tā-du mantu ir ļoti daudz, tad tas nevar neatstāt zināmu iespaidu uz vi-su ģautsaimniecību.

Bet arī otrai sistēmai, kura piešķir laulātam mantojumu īpašumā, ir trūkumi.

Tas vien, aka likumdošanā pastāv divas sistēmas, jau notāda, ka pret katru no tām var celt iebildumus, ka neviena no tām nav tik la-ba, ka atkristu otra.

Otrās sistēmas ļaunums ir tas, ka bieži viens laulātais aiznes otra laulātā mantu citā dzimtā, piem. ir kādas lauku mājas, kuras vi-su laiku atradās A ģimenē. A ir vairāki bērni - a, b, c, d; mājas tiek atstātas c, lai labāk saimniekot - citi nedabū. C nomirst un tā sieva dabū 1/2 mājas, otru pusi dabū brāļi. Šeit redzam, ka 1/2 māja aiziet citā dzimtā.

Lai nu kā, tomēr jāatzīst, ka mantas krāšanā, mantas kopšanā piedalās arī laulātie. Tādēļ otrs laulātais ir netikai tuvs cilvēks, bet arī tuvākais palīgs, kādēļ daudzi izšķiras par īpašuma sistēmu - nodod mantojumu laulātā īpašumā, kaut arī daļa mantojuma vēlāk pāriet citas dzimtas īpašumā. Pie šīs sistēmas pieturas arī Latvijas civillikums.

Šveices civilkodeks mēģina saskaņot šīs abas idejas - tas piešķir izvēles tiesības - mazāko daļu īpašumā, lielāko daļu lietošanā.

Tā tad Latvijas civillikums piešķir laulātam mantojumu īpašumā.

Pēc mūsu jaunā civ. lik. atraitnis vai atraitne manto vienādi - neatkarīgi no mantisko attiecību sistēmas. Pēc vecā civ. lik. vienmēr tas tā nebija. Pēc tā Vidzemes pilsētās, ja pastāvēja laulāto šķir pā šķirta manta, laulātais neko nemantoja. Tā bija norma, kas daudziem, sevišķi veikalnieku aprindās, kur bieži veikala interesēs nodibināja šķirtas mantas sistēmu, sagādāja pārsteigumu, jo piedzīvoja, ka laulātais mantojumu nedabūja.

Tagad laulātais manto vienādi. Civillikums uzlabo, palielina arī laulāto mantojuma daļu. Laulātais saņem vienādi bērna daļu, bet ne mazāk, ka 1/4. Tātad, ja arī bērni ir daudz, tad vismaz 1/4 saņem laulātais.

Kad viens laulātais mirst, tad bieži paliek laulātais ar pieaugušiem bērniem, vai atkal laulātais ar nepieaugušiem bērniem. Ja visi bērni pieauguši, tad parast viņi cenšas nodibināt patstāvīgu dzīvi, izdalīties. Ja bērni ir nepilngadīgi, tad laulātais turpina dzīvot ar nepilngadīgiem bērniem kopā. Tādēļ pilngadīgo bērnu interesēs ir iespēja mantojumu sadalīt, izdalīt savu daļu. Nepilngadīgo un varbūt arī laulāto interesēs ir nesadalīt mantojumu. Tādā sakarībā arī daži civillikumi / dažās zemēs / piešķir atraitnim vai atraitnei zināmas lietojuma tiesības uz visu mantojumu. Pēc mūsu civ. lik. principā mantojums ir sadalāms, t.i. katram bērnam ir tiesība prasīt izdalīt savu daļu. Pilngadīgiem bērniem nemaz nav jānogaida, ka jaunākais kļūst pilngadīgs. Bet tā kā šāda kārtība var apdraudēt iespēju izaudzināt un dot izglītību jaunākam bērnam, tad civ. lik. šai tiesībai novelk robežas, un proti, ja mantojums ir tik mazs, ka to sadalot nav iespējams uzturēt nepilngadīgo bērnu, tad laulātam ir tiesība pārvaldīt un lietot visu nedalīto mantojumu. Tātad laulātā lietošanas un pārvaldīšanas tiesības paliek tikai kā izņēmums, jo princips ir sadalīšanas tiesība.

Ja mirušam laulātam nepaliek lejupējie, nepaliek arī adoptēti bērni, tad pārdzīvojušais laulātais saņem 1/2 no mantojuma un bez tam vēl dzīvokļa iekārtu.

Ja mirušam nepaliek ne lejupējo, ne adoptēto, nedz augšupējo, nedz arī brāļi un māsas un to bērni, tad laulātais saņem visu mantojumu.

No teiktā redzam, ka jaunais civillikums rada arī jaunu principu - laulātā mantojuma lielumu dara atkarīgu no radnieku tuvuma. Ja ir tuvi radi, tad mantojuma daļa laulātam ir mazāka.

R a d n i e k u u n a d o p t ē t o m a n t o š a n a .

Šī ir otrā kategorija, kas saņem mantojumu uz likuma pamata. Svainība nepiešķir mantojuma tiesības - manto tikai radnieki vai adoptētie.

Mantojuma tiesības nodibina arī dzimšana ārliulībā un ja ārliulības bērns nav pielīdzināts liulības bērnam / ar vecāku vēlāku iestāšanās liulībā vai, ja līgavai tiek piešķirts šķirtas sievas stāvoklis /, tad dzimšana ārliulībā ārliulības bērnam piešķir tikai iespēju mantot pēc ārliulības mātes un viņas radniekiem, bet nevis pēc ārliulības bērna tēva, vai ārliulības bērna tēva radiem. Attiecībā uz ārliulības māti un tās radiem ārliulības bērna manto tāpat kā liulības bērns.

Adoptētais bauda liulības bērna tiesības. Ar adoptiju adoptētais nezaudē arī tiesību mantot pie saviem asinsradiem, ja vien adoptijas līgumā vai vēlāk adoptētais nav no šim mantojuma tiesībām noteikti atteicies.

Asinsradnieki tiek aicināti pie mantojuma uz likuma pamata, bet tā kā radnieku ir daudz, tad likums tos neicina visus uz reizi, bet gan noteiktā kārtībā. Likums iedala visus mantiniekus četrās šķirās. Šī iedalījuma nozīme ir tā, ka vispirms tiek aicināti pirmās šķiras mantinieki, ja tādu nav - otrās šķiras, pēc tam - trešās šķiras un beidzot, ja nav pirmo trīs šķiru mantinieku, tad ceturtās šķiras radnieki.

Pie pirmās šķiras pieder lejupējie, starp kuriem un mantojuma atstājēju nav citu lejupēju, kam būtu tiesība mantot, t.i., ja piem. ir tēvs, tad tiek aicināts tēvs, ne dēla bērni, bet ja tēvs miris, tad

āda bērni.

Pie otrās šķiras pieder augšupējie, kā arī istie brāļi, istās māšas un to bērni.

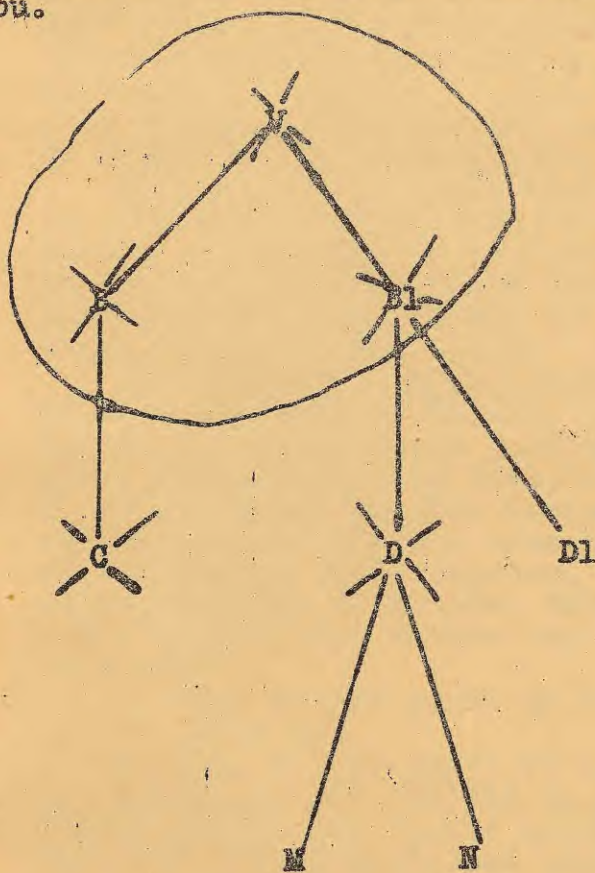
Trešā šķirā iekļūpst pusbrāļi un pusmāšas, t.i. tie brāļi un tās māšas ar kuriem viens vecāks ir kopējs, un šo, pusmāšu un pusbrāļu bērni.

Ceturrtā šķira ir visi pārējie radnieki.

Vispārējs princips ir tāds, ka tuvākais radnieks izslēdz attālāko, bet kad ir vairāki vienāda tuvuma radnieki, tad viņi mantojumu sadala savā starpā, tad manto vienlīdzīgi visi. Ja šo principu konsekventi izvest, tad rastos dzīvē diezgan bieži arī netaisni atrisinājumi, piem. mantojuma atstājējam 3 bērni - A, B, C; C arī miris atstādams 2 bērnus, tad jāsaka, ka pēc mantojuma atstājēja nāves tuvākie / 1. pakāpes / mantinieki ir A un B, bet C bērni / bērnu bērni / ir 2. pakāpes mantinieki un ja tuvākie izskēdz tālākos, tad tiktu izslēgti bērnu bērni, kas būtu netaisni. Vēl cits piemērs: 3 brāļi vai 3 māšas A, B, C, no kuriem C nomāris atstādams bērnus; pēc tam nomirst A atstādams lielāku mantojumu; tuvākais radnieks ir B / 2. pakāpes /, bet brāļa vai māšas C bērni stāv 3. pakāpē. Ja konsekventi izvestu principu, ka tuvākie radnieki izslēdz tālākos, tad C bērni nemantotu. Tādēļ šāda kārtība netiek likumos uzturēta un tiek ieviestas t. s. pārstāvības vai reprezentācijas tiesības. Šīm personām - bērnu bērniem un brāļu bērniem ir tiesības pārstāvēt mantošanā savus mirušos vecākus un viņi kopēji saņem to daļu, ko būtu saņēmis viņu mirušais tēvs vai mirušā māte, ja tie būtu dzīvi bijuši mantojuma atklāšanās momenta.

Civillikums piešķir šīs pārstāvības tiesības tikai tuvākiem radniekiem.

Pārstāvības tiesības pēc mūsu likuma ir tikai pirmās trīs šķirās, bet nav pārējiem radniem, jo ja pēdējai šķirai būtu pārstāvības tiesības, tad ar tām varētu piebraukt tuvāk un tas sarežģītu mantošanas kārtību.

Nemsim piemēru: ir vectēvs V ar diviem bērniem - B un Bl, kuriem katram ir bērni - B ir viens bērns C un Bl divi bērni - D un Dl. D un Dl ir savā starpā brāļi, bet attiecībā pret C - brālēni. D ir bērni M un N. Vectēvs V ar bērniem B un Bl ir miruši.

Mirst brālēns D. Brālēnam C paliek brālēns Dl un brālēna D bērni M un N. Mirst brālēns C. Kas mantos brālēna C mantu?

Ja brālēna D bērniem būtu reprezentācijas tiesības, tad tie mantotu to daļu, ko būtu saņēmis viņu mirušais tēvs, ja tas būtu dzīvojis mantojuma atklāšanās momentā.

Bet tā kā pēc mūsu civillikuma brālēna bērniem nav reprezentācijas tiesības, tad M un N nemanto, jo tos izslēdz tuvākais brālēns Dl.

Pārstāvības tiesības pieder tikai tuvākām šķirām. Lai varētu runāt par pārstāvības tiesībām, ir jāņem vērā divi momenti:

1/ ka tēvs un māte būtu miruši pirms mantojuma atklāšanās momenta, jo ja tēvs un māte miruši pēc šī momenta, tad var runāt par transmisiju, ja tie nav izteikuši savu gribu,

2/ lai tēvam vai mātei būtu piederējušas mantojuma tiesības.

Tikai šajos 2 gadījumos var runāt par reprezentācijas tiesībām. TĒ arī redzam atšķirību no transmisijas.

Lekcija Nr. 40. 1938. g. 27. aprīlī.

Mantojuma tiesībās pārstāvības vai reprezentācijas tiesības piešķir mantniekam augstāku pakāpi. Šīs pārstāvības jeb reprezentācijas tiesības bieži sajauc ar vietniecību vai pārstāvību. Pārstāvības vai reprezentācijas tiesības ir mantnieka patstāvīgas tiesības, bet nevienas tiesības, kas ir atvasinātas no atvietošanas personas stāvokļa. Tādēļ, ja tāds mantnieks pieņem mantojumu, tad viņam nav jāmaksā atvietošanas personas, t. i. vecāku parādas, piem., ja nomirst vectēvs, kuram divi bērni - A un B, bērnam B savkārt divi bērni C un D. B nomirst, tad C un D uzstājoties B vietā nav jāmaksā viņa parādi, jo šīs tiesības, ko iegūst uz pārstāvības tiesību pamata ir patstāvīgas.

Kad apskatījām mantošanu uz likuma pamata, tad redzējām, ka pirmā šķirā bija lejupējie. Daži agrākie likumi šeit taisīja atšķirību starp sievietes un vīriešu kārtām. Jaunais civillikums šādas priekšrocības vairs nepazīst.

Otrā šķirā manto brāļi un māsas kā arī to bērni uz pārstāvības tiesībām un augšupējie. Pēcējas jautājums: kā šo mantnieku starpā mantojums sadalāms? Romiešu tiesības noteica, ka mantojums dalāms pēc galvām. Agrākais Kurzemes likums no šī principa atkāpās. Kurzemē pēc vecā civillikuma vienu 1/2 saņēma augšupējie, bet otru 1/2 - brāļi un māsas. Šādu kārtību atzīst arī jaunais civillikums - arī tas tāpat nosaka.

Trešā šķirā ietilpst pusbrāļi un pusmāsas. Līdz trešai šķirai mantniekiem iet līdz pārstāvības tiesības un līdz šai pakāpei ir no svāra pilnīga un nepilnīga radniecība. Tālākās radniecības pakāpēs tas vairs netiek ievērots.

Ceturrtā šķirā ietilpst visi pārējie radnieki pēc pakāpes tuvuma. Šeit pēcējas jautājums: vai likumi novelk arī robežu radniecību pakāpē, kas vispār piešķir mantojuma tiesības - vai var mantot radnieki 20 un vēl tālākā radniecības pakāpē? Romiešu tiesības neierobežoja radnieku tiesības - visattālākais radnieks varēja realizēt mantojuma tiesības - tam piederēja mantojuma tiesības. Jaunākos laikos šāds uzskats tiek kritizēts un aizrādīts, ka attālāku radnieku starpā nav vairs nekādas tuvākas saites, tie viens otru nepazīst un no šiem rekrutējas tie smejošie, priecīgie mantnieki. Tie priecējas par mantojuma atstājēja nāvi. Tādēļ modernās civillikumos var redzēt tendenci, ka likumi ierobežo ar zināmu pakāpi radnieku mantošanas tiesības.

Mūsu civ. lik. tomēr mantnieku tiesības neierobežo. Tā tad mantot pie mums var arī visattālākais radnieks. Šinī ziņā nav ievērotas valsts un sabiedrības intereses, jo tieši valsts zināmos gadījumos var drīzāk pretendēt uz mantu nekā ļoti attālie radnieki, jo valsts deva iespēju savākt mantojumu, to sakrāt, aizsargāja mantojumu kamēr mantojuma atstājējs bija dzīvs.

Bezmantnieku mantas problēma. Ir gadījumi, kad pēc nomāruša cilvēka nepaliek nedz laulātais, nedz radnieki un tas nava atstājis arī rīkojumu par mantu nāves gadījumā. Kam tad piekrist mantojums? Viens atrisinājums ir tāds, ka manta nepieder nevienam. Tādēļ saskaņā ar principu, ka tādu nevienam nepiederēju mantu var sagrābt katrs, kas tad iegūst īpašuma tiesības uz to, liktos, ka tādu lietu var sagrābt jebkura trešā persona. Tāds atrisinājums nesaskanētu ar valsts un sabiedrības interesēm. Tādēļ uz šo bezmantnieku mantu tagad pretendē valsts. Bet valsts var iegūt šo bezmantnieku mantu uz diviem pamatiem:

a/ viņa to var iegūt kā bezmantnieka mantu - kā nevienam nepiederēju lietu un

b/ viņa to var iegūt uz likuma pamata, kad likumā atzīst, ka valsts ir mantnieks pēc laulātā un pēc radniekiem. Tā kā šajos gadījumos likumi atzīst arī valsts aprobežotu atbildību, tad valstij nav jāatbild par visiem mantojuma atstājēja parādiem, bet jāatbild tikai saņemtajā mantojuma apmērā, tad šo divu konstrukciju starpā lielas atšķirības nav. Te ir tikai tīri reoretiska atšķirība, jo teoretiski ir svarīgi vai valsts ir mantnieks vai nav.

Vecais civillikums atzina, ka valsts ir mantnieks, bet pret šo viedokli literatūrā ir celti daudz ābildumu izejot no mantnieka idejas, ka tā ir juridiskā persona, kas ieņem mantojuma atstājēja vietu civiltiesiskā sabiedrībā. Iznāk, ka valsts iesēžas mirušā krēslā, kādēļ modernā literatūra aizstāvot valsts intereses, atzīst, ka valstij tāds mantojums piekrist kā nevienam nepiederēja lieta - kā bezmantnieka manta. Uz tāda viedokļa stāv arī jaunais civillikums, kas nosaka, ka manta tad piekrist valstij. Saņemot pārpalikušo mantu, valstij uzlikta atbildība par parādiem, bet valsts atbild tikai ar saņemto mantu.

Testaments.

Testaments ir otrs aicinājuma pamats / pirmais bija likums /.

Testamenta mantošana.

Senās tiesības testamentu neatzina. Testamentu neatzina tādēļ, ka pēc seno cilvēku ieskata Dievs rada mantinieku, bet nevis cilvēks. Šis ieskats ir saprotams no primitīvas sabiedrības viedokļa, kad cilvēku vēl saista ģimenes un ģints saites. Visa manta tiek uzskatīta kā tāda, kas pieder ģimenei un tādēļ arī atsevišķs cilvēks ar viņu nevar rīkoties nāves gadījumā. Šai mantai jāpaliek ģimenē.

Ar laiku novērojamas jau tīri individuālas tendences. Atsevišķs cilvēks parasa zināmu rīcības brīvību un sākumā tiesības šādu rīcības brīvību atzina ļoti šauros apmēros, piem. pie seniem ēbrejiem varēja mantojumu sadalīt bērnu starpā, ateniešiem bija atļauts testēt, ja nebija bērnu.

Pilnīgi testaments attīstījās romiešu tiesībās pie kam sākumā romiešu tiesībās testamentu varēja sastādīt tikai ar sabiedrības piekrišanu. Testamenti tika sastādīti tautas sapulēs, kur tautas pārstāvji akceptēja testamentu. Vēlāk tāda piekrišana nebija vai vajadzīga.

Romiešu tiesības izveidoja testēšanas brīvību, bet līdz ar testēšanas brīvības atzīšanu radās otrs virziens - par labu testēšanas brīvības ierobežošanai, jo absolūta testēšanas brīvība nerespēktē vispārības intereses, sabiedriskos elementus, piem. ja tiek atzīta absolūta testēšanas brīvība, tad pāreība tiek nodarīta tuviniekiem, kuri nesapņem nekā. Tā sabiedrības locekļi uzskata par zināmu netaisnību. Tādēļ tiesībās sāk attīstīties tendence, ko jau izveidoja romiešu tiesības - ierobežot testēšanas brīvību. Tas tiek panākts radot neatraidāmo mantinieku un atzīstot šiem neatraidāmiem mantiniekiem kādas mantojuma neatņemamas daļas ar ko tiek atzīts, ka zināmām personām obligāti jāsaņem kāda mantojuma daļa. Tāda ir isumā testaments, vispār testēšanas tiesību attīstības vēsture. Pāriesim pie testamenta apskates pēc mūsu civillikuma.

Kas ir testaments? Uz šo jautājumu atbildē dod civ. lik. 418. p.

418. pants: Katru vienpusēju rīkojumu, ko kāds dod savas nāves gadījumam par visu savu mantu, vai par kādu mantas daļu, vai par atsevišķām lietām vai tiesībām, sauc par testamentu.

Nāves gadījumam personas var taisīt dažādus rīkojumus, piem. var iecelt mantiniekus, var noteikt legātu, var iecelt aizbildni, var izteikt citādi savas vēlēšanās, piem. var noteikt apbēdišanu u.t.t., bet ne visi rīkojumi ir testaments.

Jautājumam kas ir testaments ir sava vēsture.

Agrāk, pēc Kurzemes tiesībām testaments bija tāds rīkojums nāves gadījumam, ar kuru tika iecelts mantinieks. Tā tad pēc Kurzemes tiesībām mantinieka iecelšana bija testamenta būtiska sastāvdaļa. Tas nozīmē, ka testamentam var būt arī dažādi citi noteikumi, bet tie varēja arī nebūt - no svara bija mantinieka iecelšana. Tādēļ Kurzemes tiesībās līdzās testamentam vajadzēja atšķirt t.s. kodicilu, kas arī bija pēdējās gribas rīkojums, bet kas nesaturēja mantinieka iecelšanu. Šī agrāko Kurzemes tiesību piesēja izskaidrojama ar to, ka tie bija romiešu tiesību iespaids. Ar romiešu tiesībām šai tēzei ir sava izskaidrojums, attaisnojums un sava vēsture. Tas nav attaisnojams no tagadnes tiesību viedokļa un tādēļ arī jaunais civillikums testamentu saprot daudz plašāki.

No augstāk sprādītās civ. lik. 418. p. testamenta definīcijas redzam, ka ar testamentu apzīmēts rīkojums par mantu nāves gadījumam. Tādēļ, ja kāds atstāj rīkojumu, kas nesatur rīkojumu par mantu, tad tas nav testaments. Ja piem. uzdots kā sarīkot bērēs, ko lūgt bērēs u.t.t., tad tas ir rīkojums nāves gadījumam, bet nav testaments, jo nav nekā noteikts par mantu.

Lai varētu testēt ir nepieciešama testēšanas spēja. Ir nepieciešami, lai šāda testēšanas spēja testātoram būtu testamenta taisīšanas momentā, bet nav vajadzīga, lai viņam tā būtu palikusi līdz pat nāvei, piem. cilvēks varēja palikt vājprātīgs, bet iepriekš sastādītais testaments būs spēkā.

Testēšanas spēja pieder katrai rīcības spējīgai personai, bet bez tam testēšanas spēja pieder arī nepilngadīgiem, kas sasnieguši 18 gadu vecumu, attiecībā par viņu brīvo mantu. Tāpat testēšanas spēja pieder arī tām personām, kurām rīcības spējas ir ierobežotas izlai-

dīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ. Tādā testēšanas spēja pieder katrai rīcības spējīgai personai un vēl divos izņēmuma gadījumos:

- 1/ par labu nepilngadīgiem un
- 2/ par labu izlaidīgas un izšķērdīgas dzīves vedējiem.

Testēšanas spēja nepieder tādām personām, kas nevar un nespēj skaidri izteikt savu gribu, piem., kas neprot nedz rakstīt, nēdz lasīt, nedz arī skaidri runāt.

Arī garā slimie, pat pirms viņu atzīšanas par garā slimiem no tiesas, liegta testēšanas spēja, jo arī tiem nav spējas orientēties un saprast savu rīcību.

Pēc formas testāmentus iedala:

1. publiskos testāmentos un
2. privātos testāmentos.

Mūsu civillikums noskaidro skaidri publisko testāmentu jēdzienu. Publiskie testāmenti ir tie, kas taisīti ar notāra, pagasttiesas, vai Latvijas konzula ārzemēs līdzdalību, pie kam šeit ir iespējams divējādi rīkoties:

- a/ testātors var sastādīt tiešipie šīm personām / notāra, pagasttiesas, Latvijas konzula ārzemēs / testāmentu. Tad tāds testāments ir ierakstāms aktu grāmatā un testātors saņem oriģināla vietā norakstu,
- b/ arī privāti sastādītus testāmentus var nodot glabāšanā notāram, pagasttiesai vai Latvijas konzulam ārzemēs. Šādi testāmenti arī atzīstami par publiskiem testāmentiem, ja tiek ievēroti sekojoši priekšnoteikumi:
  - 1/ testāments jāiesniedz slēgtā aploksnē personīgi pašam testātoram,
  - 2/ testātoram pie tam / 1. pk. / jāpaziņo, ka iesniedzamā aktā izteikta viņa pēdējā griba,
  - 3/ aploksne jāapzīmogo ar pieņemējas amatpersonas vai iestādes zīmogu un uz aploksnē jāparakstās testātoram un pieņemējam,
  - 4/ par testāmenta pieņemšanu glabāt jāstāda sevišķs akts, kurā jāapliecina, ka 1. - 3. punkta noteikumi ir ievēroti, kā arī jāapzīmē aploksnē un zīmoga ārējais veids.

Ja šie priekšnoteikumi ievēroti, tad privāti sastādīts testāments tiek atzīts par publisku testāmentu, tam tiek piešķirts publiska testāmenta spēks. Šim testāmentam ir viena priekšrocība un tā ir tā, ka testāmenta saturs ir nezināms teršām personām, jo pat liecinieku līdzdalība nav vajadzīga pie pašas nodošanas. Turpretī pie parastiem publiskiem testāmentiem pats notārs, bieži arī tā darbinieki un arī liecinieki, kādi šeit nepieciešami, zin testāmenta daturu. Tādi testāmenta saturs tiek noslēpts.

Publiskam testāmentam ir lielāks spēks kā privātam testāmentam, jo to ir grūtāki apstrīdēt. Pret šādu testāmentu var celt tikai viltojuma strīdu, bet nevar apstrīdēt paša testāmenta istumu. Var arī apšaubīt, ka testātoram nav bijusi testēšanas spēja, jo tas iespējams pie abiem testāmentu veidiem.

Līdzās publiskiem testāmentiem stāv privātie testāmenti. Tie ir tie testāmenti, kurus nevar atzīt par publiskiem testāmentiem. Pie privātiem testāmentiem svarīgākais ir nodibināt testātora īsto gribu. Lai tas būtu iespējams, tad šeit liela loma ir lieciniekiem. Šiem lieciniekiem ir tikai pierādījuma uzdevums. Lieciniekiem romiešu tiesībās un arī pie mums agrākās Kurzemes tiesībās bija lielāka nozīme - piešķīra testāmenta taisīšanai zināmu svinīgu formu. Pie mums tagad lieciniekiem, kā jau teikts, ir tikai pierādījuma nozīme, uzdevums.

Par testāmenta lieciniekiem nevar būt personas, kas nespēj pareizi un pilnīgi saprast un apliecināt testāmenta sastādīšanu. Te domāti garā slimie, nepilngadīgie, kurlie, mēmie, aklie un arī rakstīt un lasītnepratēji. Pēdējie tādēļ, ka mūsu civillikums atzīst tikai rakstiskos privātos testāmentus. Bez tam personas, kas zaudējušas tiesības pēc sodu likuma, kā arī personas, kas saņem kādu labumu pēc testāmenta, kā arī šo personu laulātie, radnieki līdz 4. pakāpei un svainieši līdz 3. pakāpei.

Mūsu civillikums atzīst principā tikai rakstiskos privātos testāmentus. Agrākais mūsu civ. lik. atzina arī mutiskos testāmentus, bet tie izrādījā pārāk nedroši un daudzus cilvēkus vilina nodot nepatiesu liecību.

Tā kā pie mums gandrīz visas personas prot rakstīt un lasīt un ne-

daudzās personas, kas neprot ir Latgalē un tur jau līdz šim atzina tik rakstiskos testāmantus, tad jaunajam civillikumam bija viegli pāriet uz rakstiskiem privātiem testāmentiem.

Bez testatora testāmentu jāparaksta vēl diviem liecniekiem. Ja testators pats neprot rakstīt, tad tā vietā var parakstīties teršās personas, kas atkal jāapstiprina liecniekiem.

Rakstisku testāmentu var arī tādā veidā sastādīt, ka liecniekiem netiek paziņots testāmenta saturs - liecniekiem paziņo tikai, ka dokuments satur viņa pēdējo gribu, viņa pēdējo rīkojumu nāves gadījumam.

Visvienkāršākais testāments ir pašrocīgs testāments, t. s. folo-grāfiskais testāments, kuru testators uzraksta pats ar savu roku. Par tāda testāmenta istumu ir vismazāk šaubas. Pats testators ir deklarējis, uzrakstījis un parakstījis. Tādēļ šajās gadījumos nav nekāda vajadzība pēc liecniekiem, jo pats dokuments pietiekoši apliecina testatora gribu. Mūsu civillikums šeit arī liecniekus neprasa. Vispār jāvēlas, lai šāds testāments būtu visizplātītākais privātais testāments, jo tas ir visdrošākais privātais testāments.

Mutiskais testāments mums ir palicis tikai kā privilēģēts testāments, un proti, ja kādai personai ārkārtēju apstākļu dēļ nav iespējams sastādīt publisku testāmentu vai arī privātu rakstisku testāmentu, tad viņam ir tiesība izteikt savu pēdējo gribu mutiski divu liecnieku klātbūtnē. Šinī gadījumā liecniekam nav vajadzīgs prast lasīt un rakstīt. Šāds testāments zaudē savu nozīmi, savu spēku 3 mēnešu laikā pēc ārkārtējā apstākļa atkrišanas. Vispār attiecībā uz privilēģētiem testāmentiem ir divējādas pieejas:

- 1/ germāņu tiesību pieeja, kas ārkārtēju apstākļu dēļ samazina formalitātes un ierobežo laiku, kurā periodā testāments ir spēkā un
- 2/ romāņu princips ir mēģināt radīt publiska testāmenta surogātu pie kam tad laiks netiek ierobežots - testāments ir radīts, tas paliek spēkā kā mēr tas nav atcelts.

Attiecībā uz mutiskiem testāmentiem pie mums ir izvests germāņu tiesību princips.

Mūsu civillikums pazīst arī vēl citus privilēģētos testāmentus, proti, rakstisks testāments, kuru taisījusi:

- 1/ persona tāos apstākļos, kurus viņai nav bijis iespējams pieaicināt liecniekus,
  - 2/ kaņa dienestā esoša persona kaņa laikā,
  - 3/ vecāki par labu bērniem, un
  - 4/ laulātais par labu otram laulātam -
- ir spēkā arī tad, ja tas taisīts bez liecniekiem.

Šeit atkal ir samazināta formas prasība - ir prasīts tikai rakstisks akts, bet atkrit liecnieku vajadzība. Atšķirībā no germāņu tiesību principa, pēdējos 4 gadījumos nav ierobežots testāmenta derīgums laika ziņā.

Lekcija Nr.41. 1938. gada 4. maijā.

Testāmenta saturs gandrīz pilnīgi atkarīgs no testatora gribas. Šo testēšanas brīvības principu bija pilnīgi izveidojušas romiešu tiesības, bet tās pašas romiešu tiesības tūlī pēc šī principa realizēšanas iesāka šo testēšanas brīvības principu ierobežot, jo izrādījās, ka absolūtai testēšanas brīvībai ir arī savas ļaunās puses, savas ļaunās īpašības.

Testātoram ir tuvinieki, kuriem tas ir apgādnieks. Ar testatora nāvi tie tiek pamesti savam liktenim. Tautas tiesiskā apziņa nesamierinājās ar uzskatu, ka visa manta tika nodota trešām personām, svešām personām. Tādēļ jau romiešu tiesības mēģināja samierināt testēšanas brīvību ar tuviniekiem, ar tē interesēm, un proti, ar divu institutu palīdzību:

- 1/ ar neatraidāmo mantinieku institutu un
- 2/ ar neatņemamās daļas institutu.

Ar to tika panākts, ka zināmiem mantiniekiem, zināmiem tuviniekiem bija obligāti kautkas jāatstāj. Šo romiešu tiesību ideju ir paturējis un attiecinājis tagad uz visu Latviju mūsu jaunais civillikums.

Pēc jaunā civ. lik. neatraidāmie mantinieki ir:

- a/ laulātais un
- b/ lejupejie, bet ja pēdējo nav tad tuvākās pakāpes augšupējie.

Agrāk šis neatraidāmības princips bija dažāds Kurzemē un Vidzemē. Tagad tas vairs tā nav. Neatņemamās daļas lielums atkarājas no mantinieku skaita. Ja mantinieku skaits ir lielāks, tad neatņemamā daļa

iznāk mazāka.

Šī mantojuma neatņemamā daļa ir $1/2$, pēc mūsu tagadējā likuma, no tās mantojuma daļas, ko mantinieks manto pēc likuma. Tā tad, ja piem. ir 4 neatraidāmie mantinieki, tad viņu neatraidāmā daļa ir $1/2$ no viņu saņemamās daļas; un, ja uz likuma pamata tie manto $= 1/4$, tad viņu neatraidāmā daļa ir puse no tā, t.i. $= 1/8$.

Šo neatņemamo daļu mantiniekiem ir jāsaņem un to nevar apgrūtināt ar kādiem nosacījumiem vai apgrūtināt ar kādām nastām. Šādu neatraidāmu daļu, šādu neatraidāmu mantinieku var atraidīt no mantojuma tikai likumā minētos gadījumos. Atstumšana no mantojuma ir iespējama tikai likumā minēto iemeslu dēļ. Šie iemesli ir dažādi priekš lejupējo, priekš augšupējo un priekš laulāto atstumšanas.

428. pants: Augšupējais var atstumt lejupējo, ja pēdējais:

1. izdarījis noziedzīgu nodarījumu pret testatora, viņa laulātā vai viņa augšupējā dzīvību, veselību brīvību vai godu,
2. ierosinājis apvaināti nepatiesu apsūdzību pret kādu no 1. punktā minētām personām par noziedzīgu nodarījumu,
3. atstājis testatoru bez palīdzības stāvoklī, ja bijis iespējams viņam palīdzēt,
4. dzīvojis izšķērdīgi vai netikumīgi,
5. nav izpildījis viņam ar likumu uzlikto pienākumu uzturēt testatoru vai viņa laulāto,
6. mēģinājis kavēt testatoru taisīt testamentu,
7. mantojuma atstājējam dzīvam esot, bez viņa ziņas un piekrišanas noslēdzis ar kādu personu līgumu par viņa nākamā mantojuma.

Kā redzam, šo gadījumu nav daudz, ko likums uzskaita un šie likumīgie iemesli nemaz neierobežo mantinieka personību un brīvību, piem. likumā nav minēta nepaklausība kā atstumšanas iemesls. Tā piem. jā kāds aprecas pret vecāku gribu, tad tas nav likumīgs atstumšanas iemesls.

Tas tādēļ, ja šo iemeslu būtu pārāk daudz, tad neatraidāmo mantinieku institūts zaudētu ievērojami savu nozīmi un vērtību.

Lejupējie var atstumt augšupējos šo pašu iemeslu dēļ un bez tam, ja vecāki un vai viņu vietā vecāki - vecāku vecākā - nav rūpējušies par testatora audzināšanu.

Laulātais var atstumt savu laulāto no mantojuma tiesībām atkal aiz 428. pantā minētiem iemesliem un principā to iemeslu dēļ, kuru dēļ laulātais var prasīt laulības šķiršanu. No šī principa ir izņēmumi, piem. ilgstoša nedziedināma un gara slimība ir iemesls laulības šķiršanai, bet te nav iemesls atstumt laulāto no mantojuma.

T e s t ā m e n t a a t s a u k š a n a .

Agrāko testamentu testators var katrā laikā atcelt. Testaments ne-saista testatoru.

Testamenta atsaukšana var notikt dažādi, lai tikai būtu skaidrs viens - vai testatora griba atsaukt testamentu būtu skaidri saskatāma. Tas ir iespējams divējādi:

1. sastādot jaunu testamentu, jo ar to iepriekšējais ir atcelts. Jaunākais testaments vienmēr atceļ iepriekšējo, kaut tas arī testamentā nav minēts.
2. testators var atsaukt testamentu, izsakot kautkāda veidā - vai nu tieši, vai ar darbību / piem. testamentu tieši saplēšot / un arī klusējot, ja tikai var secināt, ka testaments ir atcelts.

T e s t ā m e n t a i z p i l d ī š a n a .

Testamentu izpilda vai nu mantinieki, vai speciāli testamentā iecelts testaments izpildītājs. Ja mantinieki uzdod kādai personai izpildīt testamentu, tad šī persona nav testamenta izpildītājs, bet - mantinieku pilnvarnieks. Testamenta izpildītājs tiek iecelts testamentā vai kādā citā testatora aktā testamenta izpildīšanai.

Ļoti strīdīgs literatūrā ir šī testamenta izpildītāja institūta juridiskā daba. Parasti šo institūtu mēģina izskaidrot, izejot no pārtāvības idejas. Daži zinātnieki saskata testamenta izpildītājā mantinieku pārstāvi vai mantinieku pilnvarnieku, bet šis ieskaits nesaskan ar faktiem, jo testamenta izpildītājs iecelts no testatora un mantinieku piekrišana vai nepiekrīšana nespēlē lomu. Tādēļ citi zinātnieki atgriezt testamenta izpildītāju par testatora pilnvarnieku. Šis ieskaits nesaskan ar pārtāvības principiem, jo testators ir miris. Tādēļ trešā grupa zinātnieku mēģina testamenta izpildītāju par manto-

juma masas pilnvarnieku. Arī tāds ieskats rupa pret faktiskiem apstākļiem.

Viss teiktais norāda, ka ar pārstāvības ideju šo institutu nevar izskaidrot. Tādēļ testāmenta izpildītāju ir jāuzskata par īpatnāju, patstāvīgu tiesību institutu ar kura palīdzību testātors arī pēc savas nāves, itkā turpinādams dzīvot, var saskaņā ar savu gribu izpildīt sava paša radītu aktu.

Mantojuma līgums.

Mantojuma līgums ir trešais aicinājuma pamats. Mantojuma līgums ir stiprākais aicinājuma pamats, un proti, tam ir priekšrocība pret pārējiem aicinājuma pamatiem.

Ja ir visi trīs aicinājuma pamati / likums, testāments un mantojuma līgums /, tad priekšroka tiek dota mantojuma līgumam, t.i. mantošana tiek atrisināta pēc mantojuma līguma.

Šo aicinājuma pamatu romiešu tiesības neatzina, bet to pazina germāņu tiesības.

Pie mums mantojuma līgums ir iesakņojies jau no seniem laikiem. Mūsu tiesības šo mantojuma līgumu pazīst jau no ordeņu laikiem.

Mantojuma līgumam pārmet vienu, ka tas ierobežo mantojuma atstājēja gribu, vai citiem vārdiem - mantojuma atstājēja brīvību. Tas ir tādēļ, ka mantojuma līgums ir līgums un kā līgums tas saista līgumslēdzēju un tādēļ pēc tam vairs mantojuma atstājējs savu gribu nevar grozīt.

Mūsu vecais civillikums vēl pazina dāvinājumus nāves gadījumam.

Tas bija instituts, kurš izveidojot romiešu tiesības, kur tam bija attaisnojums, bet tagad tam nav nekādas nozīmes. To var atvietot testāments vai mantojuma līgums.

Ja kāds mantinieks ir aicināts pie mantojuma, tad tas vie nepietiek, lai mantinieks būtu ieguvis mantojumu. Ar aicinājumu mantot ir tikai iespēja vai cerība kļūt par mantinieku. Lai iegūtu mantojumu mantiniekam jāizsaka sava griba pieņemt mantojumu. Citādi tas ir Vācijas tiesības, kur prezumē, ka mantojums tiek pieņemts un, ja to negrib, tad no tā ir jāatsakās.

Ar mantojuma iegūšanu uz mantinieku pāriet visas mantojuma atstājēja tiesības un saistības, izņemot tīri personiskās, kas uz mantinieku nepāriet. Tādēļ mantojuma atstājēja kreditoriem jāgriežas ar saviem prasījumiem pie mantiniekā, kuram, ja mantojums nepietiek parādu segšanai, tie jāsamaksā no savas personīgās mantas, jo viņš kā mantinieks juridiski ir mantojuma atstājēja dzīves turpinātājs.

Redzam, ka mantojuma pieņemšanas gadījumā, mantiniekam ir diezgan liela atbildība. To bieži nesaprot tie, kas mantojumu pieņem. Te jāņem vērā, ka mantojuma pieņemšana notiek ar gribas izteikšanu. Tādēļ, ja mantinieks pēc mantojuma atstājēja nāves pieņem mantojumu, ko var izdarīt arī paņemot, saņemot kādu lietu, tad tam ir jāatbild par visiem mantojuma atstājēja parādiem. Lai nāktu palīgā mantiniekiem šinī ziņā, tad likums dod iespēju mantiniekiem pieņemt mantojumu un atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem tikai saņemtā mantojuma apmērā. Citiem vārdiem - tad mantiniekam nav jāatbild par mantojuma atstājēja parādiem ar savu mantu. Tad mantiniekam ir jāpieņem mantojums ar inventārtiesībām. Šādam mantiniekam noteiktā laikā, proti, 2 mēnešu laikā, ar tiesas līdzdalību, kuru šeit atvieto tiesas izpildītājs, jā sastāda inventārsaraksts vai jānodibina un jāsaraksta viss mantojuma saturs, jeb sastāvs. Ja tas ir darīts pareizi un likuma paredzētā laikā, tad mantinieks atbild tikai saņemtās mantas apmērā.

Aizbildņi un aizgādņi var pieņemt mantojumu tikai ar inventārtiesībām.

Ir iespējams kad ir vairāki mantinieki, kurus tad saucam par līdzmantiniekiem. Nevienam no šie līdzmantiniekiem nevar piespiest palikt uz visiem laikiem mantojuma kopvaldījumā. Tāda vienošanās, ka mantojums nekad netiktu dalīts, nav spēkā. Ir iespējams aizliegt dalīt mantojumu uz noteiktu laiku. Tā tad katram līdzmantiniekam agri vai vēlu ir tiesība prasīt mantojuma sadalīšanu. Pie mantojuma sadalīšanas vispirms ir jānodibina dalāmā manta. Tas, kas pašlaik pieder pie mantojuma ir jāsadala. Mantiniekam, kurš jau kautko saņēmis agrāki no mantojuma, arī vēl laikā kamēr mantojuma atstājējs bija dzīvs, jāpievieno agrāk saņemtā manta pie mantojuma, t.i. saņemtā vērtība pie dalīšanas jāpieskaita. To sauc par akumulāciju. Tas ir romiešu tiesību instituts.

Šādu kolāciju nav jāizdara trīs gadījumos:

- 1/ kad mantinieks atteicas no dalīšanās mantojumā un patur iepriekš saņemto,
- 2/ kad mantojuma atstājējs noliedzis šādu pievienojumu, un
- 3/ kad pievienojamiem priekšmeti ir gājuši bojā bez saņēmēja vainas - nejauši.

Mantojumu var sadalīt labprātīgi / ar vienpšanos, līgumu / vai tiesas ceļā.

Šeit jāuzsver, ka ir speciāli izņēmumi radīti ārpus pilsētu administratīvām robežām lauksaimnieciska rakstura zemes dalīšanai - attiecībā uz lauku mājām. Lauku māju dalīšanas problēma tāsībās ir grūts jautājums.

Ja ir vairāki bērni, kuri manto un reāli mājas sadalīt nav iespējams, tad ir jāuzliek lauku māju saņēmējam izmaksas par labu pārējiem mantiniekiem. Bet šādas lielas izmaksas pārāk apgrūtina to mantinieku, kurš mantojumu saņēmis dabā un tas var novest pie tā, ka tam viss jāzaudē.

Jaunais civillikums nosaka, nodibina priekšrocību ne atkarībā no kārtas, ne atkarībā no vecākuma, priekšrocību par labu tam, kurš visilgāki strādājis saimniecībā. Tā tad ir ievērots darba princips.

Otrs mūsu civillikumā ir tas, ka daļot mantojumu - lauku mājas, tās tiek samērā mēreni novērtētas, jo nepieciešamās saimniecības ēkas nav novērtējamas atsevišķi, bet kopā ar zemi, piem. vienā lauku mājā ir kūts Ls 20.000.- vērtībā, bet, kad šīs mājas pie mantojuma sadalīšanas tiek vērtētas, tad kopā ar zemi un tā visas mājas / saimniecības vērtību var noteikt Ls 20.000.-, lai arī kūts viena būtu šādā vērtībā.

Sadalīšana ar līdzmantiniekiem nenotiek pēc šīs novērtējuma summas, bet ar 2/3 no šīs summas. 1/3 paliek par labu lauksaimniekam un tikai atlikušās 2/3 tiek sadalītas starp līdzmantiniekiem.

Mantojuma un legātu atraušana necienīgām personām.

Šis institūts nav sajaucams ar līdzīgu institūtu, proti, ar neatraidāmo mantinieku atstumšanu likuma paredzēto iemeslu dēļ. Šis institūts / mantojuma un legātu atraušana necienīgām personām / ir nodibināts tieši uz likuma pamata un tas atņem mantojumu tiesības likumā paredzēto iemeslu dēļ personām, kas kautko vēlētos saņemt vai kā mantojumu vai kā legātu. Šie iemesli ir uzskaitīti civ. lik. 824.p.

824. pants: Kā mantojumu, tā arī legātu zaudē kā necienīgs:

- 1/ kas tiši sagādājis nāvi mantojuma atstājējam vai savam tuvākam priekšmantiniekam, vai tiši nodarījis mantojuma atstājējam tādu veselības bojājumu, kurš padara to nespējīgu taisīt vai atcelt pēdējās gribas rīkojumu,
- 2/ kas ar vardarbību vai viltu pamudinājis vai atturējis mantojuma atstājēju taisīt, grozīt vai atcelt pēdējās gribas rīkojumu,
- 3/ kas ļaunprātīgi nogādājis pie malas mantojuma atstājēja taisīto pēdējās gribas rīkojumu,
- 4/ kas viltojis mantojuma atstājēja pēdējās gribas rīkojumu,
- 5/ kas atteicies no viņam pēdējās gribas rīkojumā uzliktā aizbildņa amata vai pienākuma kādu audzināt,
- 6/ kas neizpilda viņam pēdējās gribas rīkojumā uzlikto pienākumu rūpēties par mantojuma atstājēja apbēdīšanu,
- 7/ kas gada laikā no pēdējās gribas rīkojuma spēkā nākšanas bez ievērojamiem iemesliem neizpilda mantojuma atstājēja uzlikumu.

Mantojumu vai legātu nezeudē tas, kam mantojuma atstājējs piedēvis.

Bez šiem ir vēl viens pamats - speciāli laulātam. Ar likumu ir uzlikts pienākums laulātam, pēc otra laulātā nāves, ja tas vēlas iedoties jaunā laulībā, par to paziņot bāriņtiesai un sadalīties ar bērniem atstātā mantojumā, t.i. nodalīt bērniem viņu daļas. Ja kāds no laulātiem nav to darījis, tad tas arī zaudē mantojuma tiesības kā necienīgs.

